De Hollandsche Spectator

Aflevering 196-240: 11 september 1733 - 12 februari 1734

Justus van Effen

editie José de Kruif

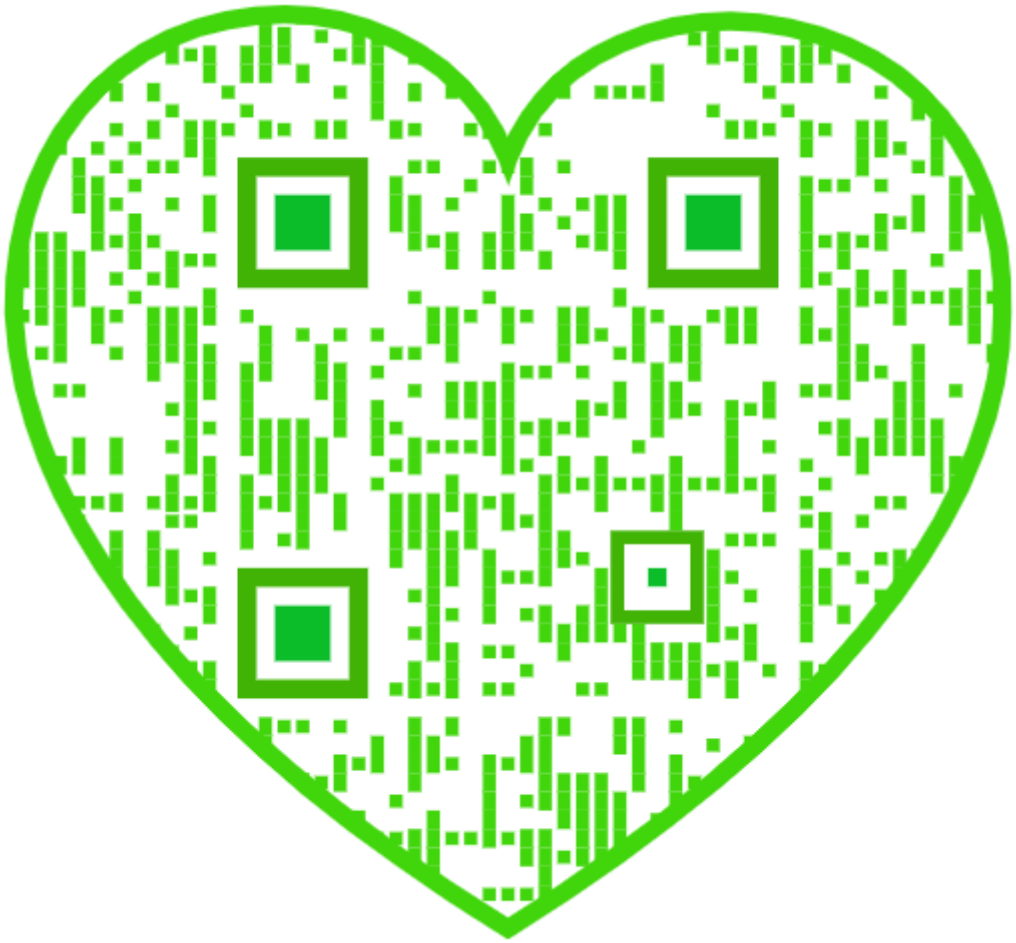
bron

Justus van Effen, *De Hollandsche Spectator. Aflevering 196-240: 11 september 1733 - 12 februari 1734* (ed. José de Kruif). Astraea, Leuth 2001

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/effe001holl06_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

Voorwoord

Deze uitgave was niet tot stand gekomen zonder de bereidwilligheid en hulp van een aantal mensen. Toen André Hanou mij verzocht 45 afleveringen voor mijn rekening te nemen, kon ik nog niet weten dat ik enkele maanden nadat ik toegezegd had, een baan zou krijgen als onderzoeker. Daardoor moest het correctie- en typewerk, alsmede het opstellen van de inleiding ineens in de avonden en weekeinden gedaan worden. Vincent heeft de voortzetting van het weekeindwerk, waarvan hij verwachtte dat hij er na de voltooiing van mijn dissertatie een tijdje van verschoond zou zijn, ruimhartig verdragen. De kinderen hebben er bovendien steeds voor gezorgd dat het nog veel langer duurde dan voorzien. André Hanou heeft daarentegen stug volgehouden dat het niet gaf dat er nu zoveel meer tijd overheen ging voordat de tekst gereed was en mij steeds uitbundig bedankt voor het melden van nieuwe vertragingen.

Jan Bijl van de firma Docupoint in Capelle aan de IJssel leverde ondersteuning bij het gebruik van ABBYY Fine Reader en kwam toen de nood aan de man was zelfs persoonlijk een tweede exemplaar van het programma brengen. Hans Mulder van de afdeling oude drukken van de bibliotheek van de Universiteit Utrecht zorgde dat de scans er kwamen en Eric C.B.M. de Groot van de afdeling fotografie en reproductie verzorgde een snelcursus ‘lerende OCR programma's’, hetgeen hem nog de nodige tijd kostte.

Rietje van Vliet was bereid ook in tijden van verhuizingen de laatste versie te corrigeren en mij van advies te dienen. Joke Roelevink hielp bij de verklaring van een aantal lastige termen.

Joost Kloek heeft er nooit iets van gezegd dat ik wel erg veel verplichtingen naast mijn gewone werk op mij had genomen. Hij was zelfs bereid ook vragen over de *Hollandsche Spectator* te beantwoorden. Enigszins in tegenspraak met deze ruimhartigheid wacht hij met sardonisch genoegen op het resultaat. Met evenveel genoegen zie ik zijn reactie op deze uitgave tegemoet.

Houten, september 2001

Inleiding

Dat de *Hollandsche Spectator* ten tijde van zijn verschijnen welhaast in ieder huis dat alfabeten huisvestte te vinden was, is een gegeven waaraan weinigen meer lijken te twijfelen. Deze *communis opinio* over de alomtegenwoordigheid van het tijdschrift, wordt recent herhaald in commentaren naar aanleiding van een vorig deel van deze heruitgave. “Mogelijk is de populariteit behalve door de leesbaarheid van het tijdschrift voor een groot deel verklaarbaar door de Spectatoriale mystificatie”, schrijft Christien Dohmen in een bespreking van de heruitgave van de afleveringen 31 tot en met 195.[1]

De aan de *Hollandsche Spectator* toegeschreven bestsellerkwaliteiten zijn in tegenspraak met de opinie die men tegenwoordig heeft over de inhoud. Opnieuw kan het eenentwintigste-eeuwse commentaar als voorbeeld dienen. In de hiervoor aangehaalde recensie verbaast Dohmen zich over de waardering die de achttiende-eeuwse lezers voor het blad aan de dag legden terwijl het toch ook een vehikel was voor de brave moraal die door Van Effen uitgedragen werd. Misschien nam de lezer de stichtelijke lessen op de koop toe, of las hij eroverheen om zich verder te laven aan het vermaak dat ook geboden werd en het spel van het achterhalen van de identiteit van de auteur? Zij maakt dus enig onderscheid tussen verkoopcijfers (het blad was populair) en waardering (het blad was leesbaar, maar wel erg prekerig). Inderdaad hoeft een goede verkoop natuurlijk niet samen te gaan met een reputatie van kwaliteit van de inhoud van de boodschap, getuige de hoge verkoopcijfers van roddelbladen in de eenentwintigste eeuw.

Zoals gezegd is de inschatting van Dohmen een recente herhaling van een sinds lang algemeen gedeelde opinie. Van Effen zelf stond aan de wieg van deze reputatie van een qua inhoud wisselend gewaardeerd, doch bijna alomtegenwoordig periodiek. Hij meldt namelijk met enig dédain in aflevering 165 van zijn *Hollandsche Spectator* dat hij zich niet zal verlagen tot het niveau van collegaschrijvers die bij wijze van aanbeveling van hun schrijfsels de door hen geclaimde schare lezers uitbundig bedanken voor de overweldigende belangstelling. Van Effen verpakt zijn reclame subtieler door het te zoeken in het laconieke zinnetje: dat “reeds vyf deeltjes van myn Spectator het licht hebben gezien, zonder dat de drukker zyne aan-

1 Dohmen (2001).

gewende moeite en onkosten beklaagt." Met voldoening heeft hij geconstateerd dat de "verstandigsten" en "geestryksten", zijn vertogen steeds vaker goedkeuren.[1] Maar hij geeft ook toe dat de grootste complimenten hem werden toegezonden door lieden die er voor het overige blijk van gaven, niet erg geëquipeerd te zijn om over zijn stukken te oordelen.

Sommigen stellen nu juist geen prijs op de grappenmakerij tussen de ernstig bedoelde passages door, maar het grootste deel van het publiek echter, aldus de auteur, zoekt niets als "bloot vermaak". Deze lezersgroep bestaat voor het grootste deel uit "groote of ryke luiden", die steeds uitsluitend uit zijn op amusement. Wanneer een vertoog al te ernstig aanvangt, lezen ze niet verder en laten het blad verder over aan het huispersoneel.[2] Van Effen lijkt wel een eenentwintigste-eeuws reclamebureau *avant la lettre*. De drukker heeft zich niet beklaagd ofwel: anderen gingen u voor en kregen geen spijt, u kunt dit product rustig afnemen. En wie zijn spectator waardeert kan zich misschien wel tot de "verstandigsten en geestryksten" rekenen, nietwaar? En dat zegt de auteur niet uit ongepaste opschepperij, want hij realiseert zich ook, dat veel van de complimenten die hij ontvangt van dubieuze herkomst zijn. Niettemin vindt het blad gretig aftrek onder de "groote of ryke luiden", een kwalificatie die reminiscenties oproept aan hedendaagse sluikreclame via films en televisieseries vol superrijke types.

Van Effens diagnose lijkt zo redelijk: gewoon een inschatting van zijn publiek, dat heus niet alleen uit de hoogvliegers bestaat, maar die zijn her en der wel onder de *Spectator*-lezers te vinden. De subtiliteit maakt de boodschap effectief. Sommige "geestryke en verstandige" fijnproevers keuren de schrijfsels van Van Effen goed. Dat versterkt de minderwaardigheidsgevoelens bij de lezer: zo zou je ook willen zijn. Dat kan door de *Hollandsche Spectator* te lezen en de kwaliteit van de tekst te onderkennen (zodat het volgende nummer ook aangeschaft wordt). En indien niet al te "verstandig of geestryk", men doet tenminste mee met de "ryke of groote luiden", want hoewel beslist vermakelijk, het betreft hier geen populair schimpblad. Met dat laatste houdt iemand van uw niveau zich niet bezig.

Of de zojuist aangehaalde passages uit de *Hollandsche Spectator* inderdaad zo gewerkt hebben, valt niet na te gaan. Als ze effect gehad heb-

1 Van Effen (1999-1), 136.
2 Ibid., 139. Zie ook de inleiding van Marco de Niet in zijn tekstuitgave, 10-11.

ben, dan duidt dit erop dat Van Effen zich er kennelijk min of meer van bewust was dat zijn lezers sociaal nog konden stijgen. Met andere woorden: dan wordt aannemelijk dat de *Hollandsche Spectator*, zoals Marco de Niet al concludeerde, gericht geweest is op de "bevolkingsgroep die tussen de heersende en dienende lagen zat als in een sandwich."[1]

De meerderheid (waar de lezer zelf natuurlijk niet bij hoort) kijkt de *Spectator* echter conform de inschatting van Dohmen uitsluitend in om het vermaak en leest om de morele lessen heen. De mededeling van de auteur zelf dat het blad inhoudelijk wisselend gewaardeerd wordt, maar veel gelezen is, is door verreweg de meeste latere bestudeerders van het fenomeen 'Spectator' overgenomen. In de eerste plaats is in de inleiding bij de herdruk uit 1756 van de *Hollandsche Spectator* nog eens herhaald dat de vertogen van Van Effen aanleiding gaven tot zowel waardering als ergernis, maar dat ze in ieder geval zo gezocht zijn, dat men er alle vertrouwen in heeft dat de herdruk wel aftrek zal vinden. Een foutieve vermelding in Arrenbergs *Naamregister* van een in 1753 door Pieter Meyer uitgegeven herdruk van de *Hollandsche Spectator* bracht op haar beurt sommigen ertoe abusievelijk te schrijven dat het blad sinds de eerste uitgave van Uytwerf diverse malen herdrukt was.[2]

In de negentiende eeuw rept de boekhistoricus *avant la lettre*, Kruseman, van een "overgroot aantal lezers". Hij bekritiseert Uytwerfs collegae die middels uitgave van een reeks van 'Spectatoriale Geschriften', geniepig geprobeerd zouden hebben mee te profiteren van het veronderstelde verkoopsucces.[3] Pas in de twintigste eeuw beginnen de oordelen over de verspreidingscijfers uiteen te lopen. Buijnsters zegt dat gezien de capaciteit van de handdrukpers, een oplage van enige duizenden zeer onwaarschijnlijk is. Van Selm meent dat Buijnsters ongelijk heeft met zijn rustige inschatting van de oplagecijfers. In haar algemeenheid is de inschatting van een lage capaciteit van de handdrukpers volgens Van Selm niet juist; de capaciteit hangt van de wijze van drukken af.[4] De uitspraak van Plumb dat de Engelse *Spectator* een oplage van niet meer dan 3000 exemplaren

1 Ibid., 16.
2 Volgens Van Selm is dit een spookuitgave. Van Selm (1975), 244.
3 Kruseman (1893), 171 en Buijnsters (1992-2), 111.
4 Van Selm (1975), noot 77.

gehad zou hebben, doet het ergste vrezen voor de oplage van de *Hollandsche Spectator*.[1]

De kritiek van Kruseman op het navolgen is niet terecht. Van Effen en uitgever Uytwerf waren immers niet de eersten die met een oorspronkelijk Nederlands spectatoriaal tijdschrift kwamen. Wanneer we voor de afgrenzing van het genre de door Buijnsters opgestelde lijst hanteren,[2] dan was al in 1718 in Den Haag bij de Haagse boekhandelaar Hendrik Scheurleer, die meer Engelse vernieuwingen in Holland introduceerde, *De Mensch ontmaskert* uitgekomen.[3] In 1720 werd het gevolgd door *De Examinator*, uitgegeven te Amsterdam door Hendrik Strik. In 1722 en 1730 verschenen nog twee oorspronkelijk Nederlandse periodieken volgens deze formule, voordat in 1731 *De Hollandsche Spectator* uitkwam. Daarna volgde inderdaad nog een verdere rij van oorspronkelijk Nederlandse spectatoriale tijdschriften. Vertalingen zijn een verhaal apart; die deden in ieder geval al vanaf 1720 hun intrede op de markt.[4] Uytwerf was zelf met de *Hollandsche Spectator* dus zeker niet origineel.

In verband met deze imitaties is de interpretatie van hedendaagse literatuurhistorici van de motieven voor het produceren van de *Hollandsche Spectator* interessant. Van Effen had zich, tot hij aan de *Hollandsche Spectator* begon, beperkt tot het schrijven in de Franse taal. De Van-Effen-biograaf en *Spectator*-kenner Buijnsters meent dat Van Effen al eerder bereid geweest zou zijn, zowel in het Nederlands als in het Frans te schrijven. Het succes van de *Hollandsche Spectator* zou hem wel veel meer vertrouwen gegeven hebben in het Nederlandse publiek. Voorts vraagt Buijnsters zich af: “Heeft de omgang met Nederlandstalige literatoren als Snakenburg of de kennismaking met Uytwerf hem over de streep getrokken?”[5]

Uiteindelijk worden we hiermee echter niet ingelicht over de motieven om met de uitgave te beginnen. Van Effen kreeg immers volgens Buijn-

1 “The size of the audience must not be exaggerated. No more than 3000 copies of The Spectator were ever printed.” Plumb (1982), 269 en 284.
2 Buijnsters (1984).
3 Scheurleer richtte ook de eerste Hollandse winkelbibliotheek naar Engels voorbeeld op.
4 Buijnsters, (1984), 36-47 104-110.
5 Buijnsters (1992), 250.

sters pas vertrouwen in het Hollandse publiek *nadat* hij kennis had genomen van het succes van de *Hollandsche Spectator*. Altena betoogt dan ook dat: “van een commercieel ingesteld journalist en een dito uitgever niet wel verwacht kan worden dat zij dat vertrouwen op 20 augustus 1731 toen de eerste aflevering van de *Hollandsche Spectator* verscheen, misten.” Altena meent dat Van Effen en Uytwerf hun kans schoon zagen omdat Jacob Campo Weyerman, niet alleen een achttiende-eeuws auteur maar ook de lievelingsschelm van een selecte groep eenentwintigste-eeuwse Neerlandici, “kolossaal succes” gehad had met het uitgeven van satirisch getinte weekbladen. Nu Weyerman zich veel te diep in de schulden had gestoken en daardoor noodgedwongen van het periodiekentoneel verdwenen was, sprongen Van Effen en Uytwerf in het achtergelaten gat in de markt, aldus Altena.[1]

Altena's bezwaren tegen de visie van Buijnsters richten zich grotendeels op de motieven van Van Effen zelf, terwijl het financieel risico van de uitgave vermoedelijk vooral bij Uytwerf lag. En, zoals sommige uitgevers anno 2001 het formuleren: de zekerste manier om te weten te komen of een boek of tijdschrift succes zal hebben, is het uit te geven. Dat laatste nu, had Uytwerf in feite al eens gedaan door de vertaling van Steele en Addison te exploiteren. Eén van de weinige boekhandeladministraties waar we over beschikken, die van de Leidse firma Luchtmans, vermeldt in het confraterboek dat Uytwerf uit Amsterdam in bijvoorbeeld 1728 spectators levert aan Luchtmans, met notities als: “03-03-1728: 1 spectator duyts 5 deellen in 8 voor *ƒ* 6,-”. Ruim drie weken hierna leverde Uytwerf aan Luchtmans: 2 Spectator 6de deel in-8 voor *ƒ* 2:8.” Deze *Spectator* bleek in 6 delen op 4 oktober 1728 7 gulden en 4 stuivers te moeten kosten. Vermoedelijk gaat het hier om een vertaling van de *Spectator* van Steele en Addison, waarvan de titel in het Nederlands luidde: *De Spectator of verrezene Socrates*; de vertaling werd door Uytwerf samen met Josua Steenhouwer uitgegeven. Hoewel Luchtmans vooral een academisch publiek bediende en dus een bijzondere boekhandel was, toont de administratie wel aan dat Uytwerf al in 1728 ook aan, of misschien juist aan

1 Altena (1992), 152-153.

Luchtmans flink wat spectators kwijt kon.[1]

De literatuurhistorische interpretaties verduisteren het zicht op de rol van de uitgever enigszins, zo lijkt het. Misschien heeft Uytwerf vertrouwen gehad in het mogelijk succes van een oorspronkelijk Nederlandstalige *Spectator*, omdat het uitbrengen van de vertaling van het Engelse origineel hem geen windeieren had gelegd. Dit wordt door Buijnsters (Altena vermeldt dit gemakshalve niet) ook verondersteld in zijn biografie van Van Effen: een suggestie die nog niet zo gek is.[2] Van Effen zelf rept regelmatig van "navolging van de Engelse voorbeelden". In aflevering 224 beklaagt hij zich er zelfs over dat een groot deel van de lezers te zeer verwacht dat de *Hollandsche Spectator* in alles op de Britse voorganger zal lijken, terwijl er toch wel verschil is tussen navolging en na-aperij.[3] Er is dus gebruik gemaakt van de reputatie van de Engelse *Spectator*. Uytwerf zal misschien des te gemakkelijker zijn overgegaan zijn tot uitgave van de *Hollandsche Spectator,* waar hij reeds ervaring had met het fenomeen vertaalde Nederlandstalige *Spectator*.

Zakelijk gezien deed Uytwerf er, juist omdat zoiets niet origineel was, verstandig aan het nog eens met een spectator te proberen, zeker als daarbij verwezen kon worden naar het Engelse voorbeeld. De vertaling van de eersteling van Addison en Steele was immers waarschijnlijk een *steady seller*. In 1720 verscheen bij Uytwerf het eerste deel en al in 1725, nog voordat de eerste editie compleet was, werd met een tweede editie begonnen. Van Effen zelf had al ervaring met de uitgave van onder andere *Le Misantrope,* een Franstalig spectatoriaal tijdschrift. Overigens wordt in het geval van *Le Misantrope* door Buijnsters zonder omhaal vermeld dat de uitgave een initiatief was van uitgever Johnson.[4] Uytwerf kon in 1732 nog niet weten dat er uiteindelijk gedurende een periode van veertig jaar elke twee jaar een deel van Addisons en Steeles werk zou worden geprodu-

1 Luchtmans confraterboeken 1728-1738, Bibliotheek Universiteit van Amsterdam, Zaal KVB archief Luchtmans boekverkopersboeken 1728-1772. Het is overigens de vraag of alleen de vertaling door Uytwerf aan Luchtmans geleverd werd. Hier en daar staat vermeld: "Spectator in 't duyts" en op andere plaatsen gewoon: "Spectator."

2 Buijnsters (1992), 64.

3 Zie de desbetreffende aflevering in deze uitgave.

4 Buijnsters (1992-1), 64.

ceerd, maar had al kunnen zien dat het concept zou aanslaan.[1]

Voor de kopers is de gelijkenis met een bestaande uitgave een belangrijk signaal. Wie een boek aanschaft, weet meestal pas na enige tijd of het gekochte bevalt. Als een uitgave dan lijkt op een bekende (populaire) voorganger in het genre, vermindert dat het nadeel van onbekendheid met de inhoud aanzienlijk. Niet voor niets is de auteursnaam uiteindelijk een belangrijk signaal geworden en verwijzen uitgevers tot op de dag van vandaag naar gelijksoortige bestsellers. Het begrip genre heeft niet alleen een functie voor de literatuurwetenschappers maar ook voor de kopers.

Vanuit het standpunt van de uitgever is een periodiek ook om andere redenen een handig medium. Met een periodieke uitgave creëert men een vervangingsmarkt: de lezer zal steeds een nieuw nummer willen hebben.[2] Daarnaast hadden tijdschriften in deze periode nog een hybride vorm, zodat ook degenen die per se direct een boek wilden hebben, bediend konden worden. De grens tussen tijdschrift en boek was in de achttiende eeuw immers nog zeer vaag.[3] Van meet af aan waren de eerst alleen op maandag, en later op maandag en vrijdag verschijnende afleveringen van de *Hollandsche Spectator* bedoeld om later gebundeld te worden tot een boek. En er is al vrij snel een nadruk geweest, die gericht was op verkoop van artikelen in boekvorm. Er is zelfs wel verondersteld dat de meeste *Hollandsche Spectators* niet als losse afleveringen, maar als boekdelen over de toonbank zijn gegaan.[4]

Niet alleen wordt de rol van de uitgever bij het totstandkomen van iets wat niet voor niets aangeduid wordt als een uitgave, soms nogal onderbelicht, ook gaan alle scribenten er wel erg vlot van uit dat de *Hollandsche Spectator* van meet af aan een kassucces was. Is de *Hollandsche Spectator* inderdaad zo succesvol geweest als vanaf Van Effen tot en met Dohmen be-

1 Schoneveld (1996), 85.
2 De Kruif (1999), 142.
3 Johannes (1995), 57.
4 Van Selm schat dat de oplage van de nummers 212-360 ongeveer 2000 exemplaren geweest is. Van de eerdere nummers zou zijn nagedrukt, zodat lezers die pas later waren gaan kopen, toch een compleet boekwerk konden verkrijgen. Bij de nadruk verschilde dus de oplage per nummer. Van Selm (1975), 207 en 250. Over de positie van het (spectatoriale) weekblad tussen krant en boek, zie Johannes (1995), 58-59.

weerd wordt? Of is het gegaan zoals Van Effen in een andere, veel minder vaak aangehaalde alinea beweert, dat men wachtte tot men "het blaadje in een koffiehuis eens kan gaan inzien."[1] En hebben vooral 'degenen tussen heersende en dienende klasse' het blad gelezen?

Het computertijdperk heeft zijn nadelen, maar biedt wel voor het eerst de mogelijkheid de mededelingen van tijdgenoten en hedendaagse Neerlandici aan te vullen met onderzoek in een groot aantal gegevens over verkoop en bezit van boeken in de achttiende eeuw. Pogingen om de verspreiding van boeken en periodieken in het algemeen te reconstrueren zijn wisselend succesvol geweest en eveneens wisselend gewaardeerd. Inderdaad leed veel onderzoek aan methodologische onvolkomenheden. Anderzijds is er soms ook wel wat onredelijk op gereageerd. Zo is Buijnsters exemplarisch voor veel zuur commentaar, waar hij enerzijds de onderzoeker Escarpit, die veel statistische gegevens verzamelde, ervan beticht dat hij blijft steken in een louter kwantitatieve analyse (dat is kennelijk ernstiger dan blijven steken in een louter kwalitatieve analyse als het om inschatting van de verbreiding van lectuur gaat), maar anderzijds enkele pagina's verderop klaagt over het feit dat "zelfs de elementairste statistische gegevens over de 18-eeuwse boekenproductie ontbreken."[2]

Wie zich ondanks de te verwachten verwijten van het al te cijfermatig behandelen van een zo bijzondere, hoogstaande en klassiek geworden tekst richt op de elementairste statistische gegevens van een enkel periodiek zoals de *Hollandsche Spectator*, stoot echter, zeker in een klein taalgebied als Nederland, zijn empirisch ingestelde neus. Want zelfs bij controle van zeer veel inmiddels in de computer opgeslagen transacties en titellijsten komt een enkele titel meestal niet veel voor. Zo is in een steekproef van 549 boedelinventarissen welgeteld één bezitter van de *Hollandsche Spectator* te vinden. Dit enkele exemplaar is aangetroffen in de inboedel van Dominicus Cornelis van Roosmale, die na een ongehuwd bestaan op 74-jarige leeftijd in 1796 was overleden. Zijn beroep is niet bekend. Wel vermeldde de notaris dat hij zijn boekenbezit geprelegateerd had. De bijbel was bestemd voor een neef; het godgeleerd en theologisch werk ging naar de huishoudster, die ook voor het overige ruim met goederen werd be-

1 Zie ook P.J. Buijnsters, (1992), 263 en Aflevering 255 van de *Hollandsche Spectator*.
2 Buijnsters (1984-2), 59 en vervolgens 70.

deeld. Het overige boekenbezit, waaronder de *Hollandsche Spectator*, moest naar een andere neef.[1]

Deze laatste neef kwam daarmee in het bezit van een aardige, maar ook zeer bijzondere collectie lectuur, want Roosmale was in meerdere opzichten een uitzonderlijk boekenbezitter. Hij had een schuld bij boekverkoper De Haan "wegens leverantie"; als dat niet uitsluitend over schrijfwaren ging, dan is hij dus tot op hoge leeftijd boeken blijven kopen. Hij bezat relatief weinig religieuze lectuur, en ook weinig prekenbundels. Dit in tegenstelling tot vrijwel alle overige boekenbezitters in Den Haag, die de Engelse notie - dat de spectators als lekenpreken de plaats innamen van 'echte' prekenbundels - logenstraften.[2] Hagenaars waren dol op prekenbundels; naarmate de eeuw vorderde bezaten ze er steeds meer van.[3] Pornografie, zoals Roosmale wel bezat, met bijvoorbeeld *De minnehandel van den Jesuit Sainfroid met Eulalia eene biechtende jongejuffer*, kwam echter in Haagse inventarissen nauwelijks voor.

Ook het overige boekenbezit van Roosmale is meer een catalogus van wat wij tegenwoordig als karakteristiek voor de achttiende eeuw beschouwen, dan een typisch voorbeeld van het gemiddelde Haagse boekenbezit. De man bezat, aldus de notaris "een pak spreekende dooden", waarmee de notaris vermoedelijk doelt op dodendialogen. De dodendialoog werd in navolging van buitenlandse voorbeelden als Fontenelle, Fénelon en later Lyttelton, gedurende de achttiende eeuw ook in de Nederlandse regio een veel beoefend genre. Justus van Effen zelf volgde de dodendialogen van Fontenelle na in *Le Misanthrope*. Ook circuleerden veel dodendialogen in pamfletten.[4] Behalve deze dodendialogen passeren bekende titels, waaronder: Richardsons *Pamela of de beloonde deugd*, en zijn *Historie van den ridder-baronet Karel Grandison: in een' reeks van gemeenzaame brieven*. Ook zou de neef een Nederlandse vertaling van Miltons *Paradise lost* en de aan Jacob Campo Weyerman toegeschreven tijdschriften *Het oog in 't Zeil* en *De Doorzigtige Heremiet* erven.

1 De Kruif (1999), 150 en 173 en Inventaris D.C. van Roosmale: Gemeentearchief 's-Gravenhage, BNR 372 Notarieel archief, akte D.C.D. Roosmale inv.nr. 5167, aktedatum 14/02/1797.
2 Buijnsters (1984), 70.
3 De Kruif, (1999), 207-215
4 Veenman (1997), 35-60, 44 en 47.

Tenslotte bleek de *Hollandsche Spectator* er slechts één uit een heel rijtje spectatoriale tijdschriften in deze boekencollectie. De notaris somt op: *Zinryk en schertzend woordenboek*, *Hollandsche Patriot*, *Spectator of verreezene Socrates*, *Algemeene spectator*, *De Denker* en *De Mensch*.[1]

Niet alleen neemt Roosmale een aparte postitie in door als enige een exemplaar van de *Hollandsche Spectator* in bezit te hebben. Hij past ook met zijn collectie klassiekers, aangevuld met een flink aantal spectators, in tegenstelling tot zijn stadgenoten, geheel in het beeld van degenen die verwachten de achttiende-eeuwse canon veelvuldig in de boekenkasten van destijds aan te treffen. En hij voldoet in het geheel niet aan de verwachtingen van hen die de resultaten van recent onderzoek naar boekenconsumptie in deze periode kennen. Uit dat onderzoek blijkt immers dat velen, voor zover men al boeken in bezit had, zich beperkten tot religieus werk en functionele boeken.

Uiteraard valt aan de hand van deze ene uitzonderlijke collectie verder niets te zeggen over de bezitters van de *Hollandsche Spectator* in het algemeen. Roosmale herinnert er ons met zijn lijst van overige spectatoriale tijdschriften wel aan dat er meer dan honderd spectatoriale tijdschriften uitkwamen in de loop van de eeuw, en inderdaad worden deze periodieken ook in vijftien andere inventarissen genoemd. Is zestien huishoudens met spectatoriale tijdschriften, bijna drie procent van het totaal van 549 weinig of veel? In vergelijking met categorieën als prekenbundels, die in de tweede helft van de achttiende eeuw in rond tien procent van de huishoudens aangetroffen werden, niet. Maar in vergelijking met sommige andere typisch achttiende-eeuwse genres, zoals het radicale werk van de Franse *philosophes*, is het weer wel een aardige score.

Nadere kennismaking met de bezitters van spectatoriale vertogen leert dat deze groep van zestien Hagenaars uitsluitend bestaat uit mensen die de gereformeerde godsdienst zijn toegedaan en bovendien voor meer dan de helft uit ongehuwden. De spectator-bezitters behoren voorts zonder uitzondering tot degenen die er, in vergelijking met de meerderheid van de erflaters, een redelijk omvangrijk (minimaal 50 boeken, meestal 100 of meer) en gevarieerd boekenbezit op nahouden. In drie huishoudens bestaan de

1 De laatste titel is een vertaling uit het Duits. De volledige titel luidt: "*De Mensch in aangenaame spectatoriaale vertoogen beschouwd door een Genoodschap van geleerde mannen te Halle*; uit het hoogduitsch vertaald door George M. Nebe."

collecties voornamelijk uit niet-Nederlandstalige boeken met bijbehorende Frans- of Duitstalige spectators. De impostklassen zijn meer gespreid dan bij de boedelinventarissen in het algemeen, met wel het gebruikelijke overwicht van impostklasse 1. Dit spoort met de prijs van dit soort tijdschriften. De relatief goede vertegenwoordiging van impostklasse 4 is misschien te danken aan de mogelijkheid van gespreide betaling die met de tijdschriftvorm geboden werd. Maar hoewel het een gevarieerd gezelschap betreft, blijft een feit dat bedienden en handwerkslieden niet aangetroffen worden.

Het vaakst, dat wil zeggen in vijf gevallen, wordt de *Spectator* van Addison en Steele, al dan niet in vertaling, aangetroffen. Een lokaal geproduceerde spectator, de *Hollandsche Patriot,* in de jaren 1742-1743 uitgegeven door de Haagse boekhandelaar Pieter van Cleef, is in drie collecties te vinden. Op de *Algemeene Spectator* na, die eveneens in drie collecties werd aangetroffen, gaat het bij de overige titels, zoals *De Examinator*, *De Rhapsodist, De Philosooph* en *De Vaderlander*, om éénmalige vermeldingen.[1] Adrianus Straatman, advocaat bij het Hof van Holland, bezat *Le Misantrope*.

Natuurlijk kunnen op basis van zestien huishoudens geen verstrekkende conclusies getrokken worden. Niettemin zijn uit een aantal gegevens, gecombineerd met wat verder bekend is, aannemelijke veronderstellingen te bouwen. Spectatoriale tijdschriften werden vermoedelijk vooral gelezen door hen die lectuur in het algemeen waardeerden. De aanwezigheid van een spectatoriaal tijdschrift duidt in dat geval op een meer dan gemiddelde belangstelling voor lectuur. Het publiek bestond niet zozeer uit de bevolkingsgroep die tussen de “heersende en dienende lagen in zat”, als wel uit lezers die gegoed genoeg waren om er een omvangrijk boekenbezit op na te houden. Het groepje is iets minder elitair samengesteld dan de gemiddelde bezitter van een grotere collectie boeken, dat wel.

Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of deze taxatie van het reële publiek correct is. Tenslotte herinnert de plaats van de *Hollandsche Spec-*

1 In de dissertatie van Dorothee Sturkenboom - zie Sturkenboom (1998), 54 - staan nog andere door mij verstrekte gegevens vermeld. Met name de impostklassen blijken uiteindelijk onder spectatorbezitters meer te varieren dan in Sturkenbooms studie wordt aangenomen. Dit is het gevolg van het feit dat nog niet alle inventarissen verzameld waren toen zij mijn informatie verwerkte.

tator temidden van een rij van soortgenoten aan het feit dat Van Effens weekblad, hoeveel nationaalcultuurhistorisch en literairhistorisch belang er later ook aan is toegekend, voor de tijdgenoten er een was uit vele. Niet voor niets vermeldt de administratie van de Leidse boekhandel Luchtmans weliswaar leverantie door Uytwerf van een groot aantal *Hollandsche Spectators,* maar ook van een groot aantal "Engelsche Spectators". En binnen de groep van zestien inventarissen met spectatoriale tijdschriften wordt de enige echte oorspronkelijke *Spectator* het vaakst aangetroffen. De vertalingen van het origineel van Addison en Steele hebben zeer lang gecirculeerd, misschien omdat ze minstens zo goed en misschien wel beter verkochten als de *Hollandsche Spectator*.

Dit rechtvaardigt op zijn beurt de vraag hoe inwisselbaar de spectatoriale tijdschriften voor de tijdgenoot geweest zijn. Deze blaadjes werden gekenmerkt door een grote eenvormigheid in presentatie en prijs. Het ging altijd om een half vel octavoformaat papier, resulterend in acht bladzijden, bedoeld om uiteindelijk samengebonden te worden tot een 'deel'.[1] Het genre was dus uiterlijk zeer eenvormig en dat gold ook voor de prijs, zolang het om losse afleveringen ging. Een aflevering van de *Hollandsche Spectator* kostte net als andere spectatoriale tijdschriften anderhalve stuiver. Voor dat geld kreeg men een exact afgepaste hoeveelheid bedrukt papier.[2]

De prijzen die voor de *Hollandsche Spectator* in zijn diverse overige gedaanten werden gevraagd, zijn uitgebreid geïnventariseerd door Van Selm. Wie een gebundeld deel kocht, was per aflevering veel minder kwijt. Elk deel met 30 afleveringen kostte 30 stuivers. Wie alle twaalf delen tegelijk aanschafte, diende hiervoor in 1735 (Uytwerf meldt dan dat hij voor die prijs nog eenige exemplaren aan te bieden heeft) 15 gulden te fourneren, nog geen stuiver per aflevering. De prijs van een complete tweede druk, uitgebracht in zes delen, is later nog gedaald naar *f*12,- voor alle afleveringen.

De editie uit 1756 kostte volgens J. van Abkoude 9 gulden en 12 stuivers, dus nog weer een lagere prijs. Een tweede druk indiceert dat men inschat dat er (nog) een ruime vraag is, maar niettemin werd de prijs daarvan lager gehouden dan die van de twintig jaar eerder verschenen

1 Zie Johannes (1995), 58.
2 Ibid. 59.

bundels.[1] Een fenomeen dat zich vooral in de tweede helft van de achttiende eeuw voordeed, als een titel al langer op de markt was.[2]

De prijzen voor gebonden delen konden dus zeer verschillen, maar lagen nog op een zodanig niveau, dat niet te verwachten valt dat gemikt werd op een publiek met lage inkomens.[3] Wel maakte de mogelijkheid om losse afleveringen te kopen en aldus gespreid te betalen, het mogelijk dat deze periodieken ruimer verspreid zijn geraakt, dan het geval was geweest als ze direct in boekvorm waren uitgebracht. Naast de banden met ingebonden spectators zouden dan ook in menig huishouden drie losse afleveringen met de belevenissen van Kobus en Agnietje te vinden zijn geweest, zo berichtte Scheltema al in 1818.[4] Dit is wellicht in de boedelinventarissen, door de geringe 'bewaarbaarheid' en economische waarde van zulke losse blaadjes, niet meer waarneembaar.

De uiterlijke inwisselbaarheid van de spectatoriale tijdschriften weerspiegelt mogelijk een flinke concurrentie binnen het genre. Het zou kunnen betekenen dat een prijsverhoging te veel klanten zou kosten. De klandizie zou dan deels kunnen verschuiven naar een ander spectatoriaal tijdschrift tegen de prijs waar de kopers aan gewend waren. In economische termen: binnen het spectatoriale universum heerste waarschijnlijk een hoge kruislingse prijselasticiteit en de ene spectator kon als substituut dienen voor de andere. Materiële aspecten als uitvoering en prijs waren dus een integraal deel van de spectatoriale formule.

Enerzijds zal de uitvoering, samen met toevoegingen als "In Spectatoriale Vertogen", binnen de toch altijd lastige situatie dat boekenkopers pas na aankoop kunnen nagaan waar zij het goede geld precies aan besteed hebben, een nuttige signaalfunctie gehad hebben. Dat zou ook verklaren waarom spectatoriale bladen als soort wel in een redelijk percentage boedels aangetroffen worden, maar de *Hollandsche Spectator* als individuele titel slechts één maal opduikt.

Anderzijds is de *Hollandsche Spectator* wellicht beter verkocht dan uit de inventarissen op te maken valt. En, indien de confraterboeken van de

1 Van Selm (1975), 241.
2 Van Goinga, (1999), 178.
3 Arrenberg (1999).
4 Van Selm (1975), 251.

firma Luchtmans en de boedelinventarissen samen een betrouwbaarder indicatie zijn, net als de Engelse *Spectator* beter verkocht dan veel van de latere spectatoriale tijdschriften, die soms ook een bijzonder korte levensduur hadden. Maar de *Hollandsche Spectator* is misschien minder een *bestseller* geweest dan wel eens gedacht wordt. Het is wel, samen met de Engelse eersteling, een bijzonder lang lopende *steady seller* geworden, getuige deze heruitgave.

De *Hollandsche Spectator* heeft vooral qua culturele impact furore gemaakt, maar is qua verkoopcijfers misschien overtroffen door de vertaling van de Engelse *Spectator*. Dat maakt het ook waarschijnlijk dat de onderneming van Van Effen en Uytwerf - als het om aantallen gaat - vooral van betekenis geweest is door de extra impuls die gegeven werd aan de imitatieneigingen van andere uitgevers. De inhoud van de *Hollandsche Spectator* is voor het grootste deel ook voor lezers uit 2001 nog genietbaar. En de eeuwigheidswaarde zit hem vermoedelijk meer in die inhoud dan in de werkelijke verkoopcijfers. Deze heruitgave, die een initiatief is van de uitgever, maar er zonder subsidiëring niet geweest zou zijn, is daar het gevolg van.

Verantwoording uitgave

De *Hollandsche Spectator* werd gedrukt en uitgegeven door Hermanus Uytwerf te Amsterdam. Van 20 augustus 1731 tot 8 april 1735 verschenen 360 nummers. Eerst met een frequentie van eenmaal per week. Vanaf 31 december 1731 verscheen het blad tweemaal per week. Naderhand werden de afleveringen gebundeld tot twaalf boekdelen. In 1756 verscheen een tweede druk.

Op basis van een grondige vergelijking van enkele van de vele bewaard gebleven exemplaren stelde Bert van Selm dat er minstens twee edities geweest moeten zijn: hij noemde die A en B.[1] Hoewel Van Selm stelde dat aan editie A. de voorkeur moet worden gegeven, is voor deze heruitgave om praktische redenen gekozen voor de editie die in het bezit is van de bibliotheek van de Universiteit Utrecht, met signatuur Z oct. 1350. Dit exemplaar is door Van Selm destijds niet in het onderzoek betrokken. De tekst van de afleveringen is gescand. Het lettertype is vervolgens opgeslagen in het OCR-programma ABBYY Fine Reader.[2] Daarna zijn de gescande pagina's omgezet in tekst. Waar de staat van het drukwerk en het papier zo slecht was dat gebruik van het OCR-programma leidde tot een onaanvaardbaar aantal fouten, is de tekst overgetypt.

Bij het omzetten van tekst is ernaar gestreefd zoveel mogelijk kenmerken van het origineel behouden. Om echter de leesbaarheid van deze heruitgave niet al te veel geweld aan te doen, is toch een aantal zaken gewijzigd. Zo is de rommelige spatiëring van het origineel enigszins aangepast; voor leestekens is de spatiëring verwijderd, erna is zonodig een spatie toegevoegd. Dubbele spaties zijn vervangen door één spatie. Bij een citaat zijn in het origineel dubbele aanhalingstekens aan het begin van elke regel geplaatst; citaten in deze heruitgave hebben alleen nog aanhalingstekens aan het begin en het eind van het citaat. De ‘lange s’ is vervangen door een hedendaagse s. In de originele uitgave ging de zetter in sommige afleveringen wegens ruimtegebrek over op een kleiner corps; in deze

1 Van Selm (1975), 206.

2 Dit programma heeft niet alleen, zoals alle OCR-programma's fonts aan boord, maar is ook in staat nieuwe fonts te ‘leren’. Deze programmatuur heeft inmiddels in diverse wetenschappelijke toepassingen zijn nut bewezen. Het aanleren van een nieuw font kost echter tijd, zodat gebruik van ABBYY Fine Reader alleen aan te raden is als, zoals in dit geval, grote stukken tekst omgezet moeten worden.

heruitgave is overal hetzelfde corps gebruikt. In plaats van de versierde initialen aan het begin van elke originele aflevering, wordt in deze tekst elke aflevering met twee kapitalen begonnen. Custoden en katernsignaturen zijn verwijderd. De alinea-indeling en cursivering tenslotte, zijn van het origineel overgenomen.

De annotatie bij deze heruitgave is beperkt, omdat is gestreefd naar een leeseditie. De noten geven waar dat wenselijk lijkt woordverklaringen. Waar de tekst zonder de context van de achttiende-eeuwse actualiteit absoluut niet tot zijn recht komt, is bij hoge uitzondering uitgebreider commentaar toegevoegd. De index bevat persoonsnamen, boektitels, geografische vermeldingen en een beperkt aantal onderwerpen. De door de bezorger toegevoegde noten zijn genummerd. De originele noten zijn overgenomen met de in het origineel gebruikte voetnootmarkeringen. Waar dat nodig was, is de nummering aangepast aan de paginaindeling van deze heruitgave. De paginanummers van het origineel zijn tussen vierkante haken in de tekst geplaatst. In aflevering 226 heeft men echter fouten gemaakt bij het pagineren. In plaats van de te verwachten nummers 125, 126 en 127 staat er: 225, 226 en 227. Om verwarring te voorkomen zijn nu zowel de oorspronkelijke als de gecorrigeerde paginanummers weergegeven. Het lijstjes met errata van Van Effen zelf, is ongewijzigd overgenomen.

De vertalingen van de Latijnse en Griekse motto's boven elke aflevering zijn overgenomen uit de tweede druk die in 1756 die te Amsterdam bij K. van Tongerlo en F. Houttuin verscheen.[1] De vermeldingen van de herkomst van de tekst zijn achterhaald via internet, waarbij vooral de zoekmachines Northern Light en Google goede diensten bewezen. De herkomst is geverifieerd aan de hand van *The Loeb classical library*, exemplaar UBU IC klass. t.

1 Gebruikt exemplaar: bibliotheek Universiteit Utrecht OD BK Moltzer PL. O No. 34 deel 4.

Waar overduidelijk sprake leek van een zetfout is gecorrigeerd. Het betreft de volgende correcties:

Afl. 197	pagina [134]	met	niet
Afl. 200	pagina [157]	beraemde	betraende
Afl. 200	pagina [158]	in	en
Afl. 200	pagina [158]	word	worden
Afl. 200	pagina [160]	die	de
Afl. 202	pagina [169]	,,	,
Afl. 205	pagina [194]	aan	een
Afl. 205	pagina [195]	, ,	,
Afl. 205	pagina [195]	(b)	(d)
Afl. 205	pagina [195]	sp	op
Afl. 207	pagina [212]	dus	zus
Afl. 210	pagina [234]	deszefs	deszelfs
Afl. 210	pagina [234]	Eeerste	Eerste
Afl. 211	pagina [7]	dezelde	dezelfde
Afl. 211	pagina [8]	heef	heeft
Afl. 211	pagina [8]	slagter	slagten
Afl. 212	pagina [13]	Docher	Dochter
Afl. 212	pagina [13]	deswegenns	deswegens
Afl. 212	pagina [13]	diegelyk	diergelyk
Afl. 212	pagina [16]	dans	dan
Afl. 213	pagina [22]	rondbordig	rondborstig
Afl. 213	pagina [24]	't Ik	't Is
Afl. 214	pagina [30]	door over	daar over
Afl. 214	pagina [32]	onwederspekelyke	onwedersprekelyke
Afl. 214	pagina [32]	schriften	schiften
Afl. 215	pagina [40]	volvaerdige	volwaerdige
Afl. 216	pagina [45]	met een met een	met een
Afl. 217	pagina [50]	hy een geraapt	by een geraapt
Afl. 217	pagina [51]	hnnne	hunne
Afl. 218	pagina [61]	zak ik	zag ik
Afl. 219	pagina [67]	**bescheidenheit*	†*bescheidenheit*

Afl. 219	pagina [71]	*Np.	*No.
Afl. 221	pagina [85]	spraze	sprak ze
Afl. 222	pagina [90]	geburuik	gebruik
Afl. 222	pagina [91]	gieringste	geringste
Afl. 222	pagina [92]	moiete	moeite
Afl. 222	pagina [92]	vieshied	viesheid
Afl. 222	pagina [94]	afwanden	afwenden
Afl. 222	pagina [94]	suikerkwerk	suikerwerk

Afl. 223	pagina [100]	't gaansche	't gansche
Afl. 223	pagina [101]	haalen*	haalen.*
Afl. 223	pagina [102]	ontfutzelignen	ontfutzelingen
Afl. 223	pagina [103]	is 'er is	'er is
Afl. 223	pagina [104]	ne	en
Afl. 223	pagina [104]	Duisch	Duitsch
Afl. 224	pagina [108]	ln	in
Afl. 225	pagina [114]	gebrukt	gebruikt
Afl. 225	pagina [116]	misbruiks	misbruikt
Afl. 225	pagina [117]	tookomen?	toekomen?
Afl. 225	pagina [118]	inningste	innigste
Afl. 225	pagina [118]	gebruikt	gebruik
Afl. 225	pagina [118]	ingested	ingesteld
Afl. 225	pagina [119]	godlooos	godloos
Afl. 226	pagina [124]	dochterje	dochtertje
Afl. 226	pagina [127]	wettigge	wettige
Afl. 227	pagina [130]	ontwarren	ontwarren.
Afl. 227	pagina [131]	onnoel	onnozel
Afl. 227	pagina [133]	aanbiedieng	aanbieding
Afl. 228	pagina [139]	eergste	eerste
Afl. 228	pagina [142]	lichaam	lichaam.
Afl. 228	pagina [142]	verplit	verpligt
Afl. 228	pagina [144]	ramzaligheden	rampzaligheden
Afl. 228	pagina [144]	onbeschryfelyste	onbeschryfelykste
Afl. 228	pagina [144]	oneinding	oneindig
Afl. 228	pagina [144]	Oppheer	Opperheer
Afl. 229	pagina [151]	onbehoolyke	onbehoorlyke
Afl. 229	pagina [152]	smeeden	smeeken
Afl. 230	pagina [155]	wor-	worden
Afl. 230	pagina [157]	verbeeldins	verbeeldings
Afl. 230	pagina [159]	de zig	die zig
Afl. 230	pagina [159]	vereicht	vereischt
Afl. 231	pagina [164]	waer doot	waer door

Afl. 231	pagina [164]	't zelfke	't zelfde
Afl. 231	pagina [166]	konnnen	konnen
Afl. 231	pagina [167]	Ik ben.	[vervalt]
Afl. 232	pagina [169]	ze	zie
Afl. 232	pagina [170]	aanleinding	aanleiding
Afl. 232	pagina [171]	erinneert	erinnert
Afl. 233	pagina [178]	Ooost	Oost
Afl. 233	pagina [178]	Novemver	November
Afl. 233	pagina [181]	by voorveeld	by voorbeeld
Afl. 233	pagina [181]	dat	dan

Afl. 234	pagina [186]	door	daar
Afl. 234	pagina [186]	en	een
Afl. 234	pagina [190]	wedien	weiden
Afl. 235	pagina [194]	onderstennen	ondersteunen
Afl. 235	pagina [194]	mnnschen	menschen
Afl. 235	pagina [194]	eu	en
Afl. 235	pagina [199]	boezen	boezem
Afl. 235	pagina [199]	on	en
Afl. 236	pagina [205]	zy	zyn
Afl. 236	pagina [205]	groootste	grootste
Afl. 237	pagina [209]	zedden	zenden
Afl. 237	pagina [211]	bestraad	bestraald
Afl. 237	pagina [210]	genugttigd	genuttigd
Afl. 238	pagina [221]	Daaar	Daar
Afl. 239	pagina [229]	verlichtrn	verlichten
Afl. 240	pagina [233]	gereeldheid	geleerdheid

Geraadpleegde Literatuur

Altena, P. (1992). '"Liever een arent dan een kerkuil. Over Den Adelaar (1735) van Jacob Campo Weyerman, De Hollandsche Spectator van Justus van Effen en de geschiedenis van de weekelykschе schriften"', in: *Voortgang, Jaarboek voor de Neerlandistiek* 13, 145-171.

Arrenberg, R. (1999). *Naamregister van de bekendste en meest in gebruik zynde Nederduitsche boeken. Herdruk van de uitgave van 1788*. Rotterdam, 1999.

Bosch, R.A. (1996). *En nooit meer oude Psalmen zingen. Zingend geloven in een nieuwe tijd 1760-1810*. Zoetermeer, 1996.

Buijnsters, P.J. (1984-1). 'Checklist 18e eeuwse spectatoriale tijdschriften in Nederland', in: P.J. Buijnsters, *Nederlandse literatuur van de achttiende eeuw*. Utrecht, 1984, 58-76.

Buijnsters, P.J. (1984-2). 'Sociologie van de spectator', in: *Nederlandse literatuur van de achttiende eeuw veertien verkenningen*. Utrecht, 1984.

Buijnsters, P.J. (1984-3). 'Spectatoriale tijdschriften in Nederland 1718-1800', in: P.J. Buijnsters, *Nederlandse literatuur van de achttiende eeuw*. Utrecht 1984, 36-47.

Buijnsters, P.J. (1992-1). *Justus van Effen 1684 - 1735. Leven en werk*. Utrecht, 1992.

Buijnsters, P.J. (1992-2). *Het verzamelen van boeken: een handleiding*. Utrecht, 1992.

Dohmen, (C.) (2001). Bespreking heruitgave *Hollandsche Spectator*, in: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal en Letterkunde* 116, afl. 2, 188. Ook te raadplegen op: <www.leidenuniv.nl/host/mnl/tntl/116/116-2/dohmen.htm 30-05-2001>.

Effen, J. van (1756). *Hollandsche Spectator. Door Mr. Justus van Effen, Lid van de Koninklyke Maatschappye der Wetenschappen te Londen. Tweede druk Vermeerderd met het leven van den schryver en een*

nieuw breedvoerig register over het geheele werk. Te Amsterdam by K. van Tongerlo en F. Houttuin, 1756.

Effen, J. van (1998-1). *De Hollandsche Spectator: 8 februari 1732-23 mei 1732, aflevering 31-60 opnieuw uitgegeven met inleiding en samenvatting door Elly Groenenboom-Draai*. Leiden, 1998.

Effen, J. van (1998-2). *De Hollandsche Spectator: 31 oktober 1732-3 april 1733, aflevering 106-150 opnieuw uitgegeven met inleiding en samenvatting door Susanne Gabriëls*. Leiden, 1998.

Effen, J. van (1999-1). *De Hollandsche Spectator: 26 mei 1732-27 oktober 1732, aflevering 61-105 opnieuw uitgegeven met inleiding en samenvatting door W.R.D. van Oostrum*. Leiden, 1999.

Effen, J. van (1999-2). *De Hollandsche Spectator: 7 april 1733-7 september 1733, aflevering 151-195 opnieuw uitgegeven met inleiding en samenvatting door Marco de Niet*. Leiden, 1999.

Goinga, H. van (1999). *Alom te bekomen: veranderingen in de boekdistributie in de Republiek 1720-1800*. Amsterdam, 1999.

Johannes, G.J. (1995). *De barometer van de smaak*. Den Haag, 1995.

Kamermans, J.A. (1999). *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard in de zeventiende en achttiende eeuw. Ontwikkeling en diversiteit*. Hilversum 1999.

Kruif, J. de (1999). *Liefhebbers en gewoontelezers. Leescultuur in Den Haag in de achttiende eeuw*. Zutphen, 1999.

Kruseman, A.C. (1893). *Aanteekeningen betreffende den boekhandel van Noord-Nederland in de zeventiende en achttiende eeuw*. Amsterdam, 1893.

Lieburg, F.A. van (1991). *Levens van vromen. Gereformeerd piëtisme in de achttiende eeuw*. Kampen, 1991.

Plumb, J.H. (1982). 'The commercialization of leisure in Eighteenth-century England', in: N. McKendrick, J. Brewer and J.H. Plumb, *The birth of a consumer society, the commercialization of leisure in Eighteenth-century England*. Londen, 1982, 265-285.

Schoneveld, C.W. (1996). *Sea-changes: studies in three centuries of Anglo-Dutch cultural transmission*. Amsterdam, 1996.

Selm, B. van (1975). 'De 1731 -1735 edities van *De Hollandsche Spectator*. Verslag van een voorlopig onderzoek', in: *Studies voor Zaalberg, aangeboden door collega's en oud-collega's, medewerkers en oud-medewerkers van de vakgroep Nederlandse taal & letterkunde van de Rijksuniversiteit te Leiden ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar op 24 oktober 1975*. Leiden, 1975.

Sturkenboom, D. (1998). *Spectators van hartstocht. Sekse en emotionele cultuur in de achttiende eeuw*. Hilversum, 1998.

Veenman, R. (1997). 'Het dodengesprek in Nederland', in: *Documentatieblad Werkgroep Achttiende eeuw* 29 (1), 35-60.

Vries, J. de en A. van der Woude (1995). *Nederland 1500-1815. De eerste ronde van economische groei*. Amsterdamm, 1995.

Overzicht van de inhoud

N°. 196

Over het peetouderschap. De echte plichten van een peetouder versus de praktijk, die vooral gericht is op status en materiële overwegingen.

N°. 197

Brief “van een jonge juffer”. Het gezelschap van mannen van haar leeftijd kan haar niet meer bekoren. Ze delen altijd dezelfde, afgesleten complimentjes uit en wanneer daar niet op ingegaan wordt, slaat de vleierij om in vals geroddel. Ze overweegt dan ook zich uit het uitgaansleven terug te trekken. De Spectator raadt haar aan een middenweg te zoeken: wel blijven uitgaan, maar het gezelschap met meer zorg kiezen. Tweede brief over de “Verfransing” van de Nederlandse taal. En een derde brief die de noodzaak behandelt van verplicht onderwijs voor kinderen van armen die bedeling ontvangen.

N°. 198

Antwoord op de brief van Mennophilus uit N°. 186. (Zie Van Effen (1999-2), 13). Het bekritiseren van sommige leden van een godsdienstige gezindte, wil niet zeggen dat men alle leden van zo'n geloofsrichting afwijst. Sommige mennonieten klagen er bovendien zelf over dat een deel van hun mededoopsgezinden er een veel te luxe levensstijl op nahoudt. Juist bij deze geloofsrichting, die ingetogenheid en eenvoud voorstaat, is dat aanstootgevend.

N°. 199

Waarin een discussie, begonnen in *Spectator* N°. 195, over sommige gewoonten rond salonbijeenkomsten voortgezet wordt. (Zie Van Effen (1999-2), 357-362). In deze aflevering ook een vervolg op een eerdere brief waarin de draak is gestoken met Amsterdamse “huursleedjes” die met de, volgens deze schrijver te weidse, naam van rijtuigen aangeduid plegen te worden.

N°. 200

Een verhandeling over de vraag waarom mensen er genoegen in scheppen openbare executies bij te wonen. Natuurlijk zijn er bij zulke gelegenheden onder het publiek figuren te vinden, die een ziekelijke hang naar wreedheid vertonen. Zij vormen echter een minderheid, voor het overige publiek geldt waarschijnlijk vooral dat men de sleur van het eigen bestaan even wil doorbreken. De

vertoning is verre van plezierig, maar verdrijft de verveling, met name voor de lagere klassen. Waarom men zich dan niet bezighoudt met vrolijker vormen van afleiding, valt te begrijpen als men bedenkt dat treurspelen met de meest afgrijselijke verhaallijnen ook publiek trekken. De negatieve emoties blijven de toeschouwer bovendien langer bij, waardoor narigheid een nog beter wapen tegen verveling is, dan schouwspelen die vreugdevollere gevoelens opwekken.

N°. 201

Over oneerlijkheid en misdaad. Teveel mensen permitteren zich onjuist gedrag, onder het motto dat oneerlijkheid minder erg is wanneer men niet al te veel schade veroorzaakt. Een dief met verbeeldingskracht, die de galg riskeert door te proberen een grote slag te slaan, is niet slechter dan een een bangelijke en/of domme kruimeldief, die vaak dezelfde straf riskeert, maar veel minder profijt trekt van het risico dat hij neemt. De zonde zit in de misdaad op zichzelf, niet in de omvang van het gewin en/of het feit dat men betrapt werd.

N°. 202

Over het onnodig gebruik van gewichtig klinkende woorden. Uiteengezet met behulp van het taaleigen van een matig geschoold persoon die allerlei “hoffelyke expressien” verhaspelt. Het voorbeeld slaat uitsluitend onzin uit, en maakt zodoende een komische indruk. Taal dient om gedachten helder over te brengen, niet om te pronken.

N°. 203

Brief van een dame die reageert op een brief van een heer in het 178ste vertoog. (Zie Van Effen (1999-2), 232-239). De heer had zich beklaagd over het conversatieniveau van moeders, die uitsluitend hun kinderen als gespreksonderwerp paraat lijken te hebben. De dame verdedigt het gedrag van haar seksegenoten en de moederliefde, waar deze eenzijdigheid een symptoom van is.

N°. 204

Een inzender van gedichten van matige kwaliteit wordt onder het oog gebracht, dat hij beter af is als hij beseft dat hij geen talenten in die richting bezit. Een inzender van brieven die wegens tekortschietende kwaliteiten niet plaatsbaar zijn, wordt ervan verzekerd

dat de Spectator ze wel steeds zal blijven lezen. Een nieuwe, Utrechtse correspondent wordt aangekondigd.

N°. 205

Vervolg van de laatste brief uit aflevering 204. Een discussie over de morele implicaties van overspel. De briefschrijver beroept zich onder meer op de trouwbelofte en de schade die ontstaat doordat uit zulke verbintenissen bastaards geboren worden. Deze kinderen groeien vaak op kosten van de samenleving op voor galg en rad.

N°. 206

Vervolg van de brief over het peetouderschap, die in aflevering 196 verscheen. Daarin was abusievelijk het eind van het vertoog niet afgedrukt. Dat volgt hier alsnog. Daarbij een tweede vertoog over de noodzaak het peetouderschap serieus te nemen en het te weigeren als het ernaar uitziet dat men aan de belofte van toe te zullen zien op een christelijke opvoeding geen daadwerkelijk gevolg zal kunnen geven. Met een geschiedenis van het peetouderschap en de oogmerken waarmee het indertijd door de roomskatholieke kerk ingesteld was.

N°. 207

Over de categorie van halfgeleerden. Sommigen menen zich te moeten ontwikkelen door het zelf lezen van allerlei moeilijke boeken, die ze maar half begrijpen. Een beschrijving van een welgestelde jongeman die ooit tevreden was met kaartspel, salet en koffiehuis, maar zich nu ontwikkeld heeft tot een onuitstaanbare betweter.

N°. 208

Over het onnodig gebruik van Gods naam. Velen vloeken niet, maar roepen wel om het andere woord de Schepper aan, middels uitdrukkingen als: “Mijn God!” en dergelijke. De aanroepers bedoelen het niet slecht, maar het is een onwenselijke gewoonte.

N°. 209

Over de manier waarop “burgerluiden van een verhevener soort” elkaar het hof maken. Men moet in deze kringen werken voor het brood en dus zijn de kennismakingsmogelijkheden beperkt. Bruiloften zijn een mooie gelegenheid. De jongeman tracht veelal iets van zijn vlam te stelen (een waaier of iets dergelijks) en pronkt met de buit tegenover derden, in de hoop dat het voorwerp terug-

gevorderd zal worden. Een andere optie is het zingen van een liedje, waarna de dame kan vragen of de jongeman de tekst voor haar wil uitschrijven. Zo doen allerlei liederen, vaak in de Franse taal, verminkt de ronde. De brief eindigt abrupt met de mededeling dat het papier op is.

N°. 210

Over het schrijven van gelegenheidsgedichten. Een luie student, die zich liever met vermaak dan met studie bezighoudt, dient een gedicht te produceren voor zijn (suiker)oom die zijn studie bekostigt. Hoe kom je aan een behoorlijk gedicht, als je geen werk wilt verzetten? Kopen, overschrijven?

N°. 211

Over de misverstanden die kunnen ontstaan tussen jonge mannen en jonge vrouwen. Veel vrouwen beklagen zich terecht over heren die hen aan het lijntje houden met allerlei vage beloften, terwijl ze nooit het voornemen hadden een huwelijk met de dame in kwestie aan te gaan. Anderzijds vleien de jonge dames zich, vaak bedorven door het lezen van romans en een tekortschietende opvoeding, veel te veel met de gedachte dat iedereen die haar vriendelijk behandelt, wel als een blok voor haar gevallen moet zijn. Het ware te wensen dat de ouders bij de opvoeding niet alleen aandacht zouden besteden aan vaardigheden als borduren en dansen, maar ook aan het bijbrengen van de nodige realiteitszin.

N°. 212

In vervolg op het vertoog in aflevering 211 nu een serie raadgevingen aan de jongedames die te maken krijgen met hofmakende heren. De Spectator lijkt hier de rol van de tekortschietende ouders op zich te nemen.

N°. 213

Een briefschrijver heeft de plannen van de Spectator gevonden op een kladje dat op de vloer van de schouwburg rondslingerde. Hij stuurt de Spectator een kopie van het gevonden briefje. Van de vertogen die voor de toekomst nog op dit briefje gepland staan, is die over de noodzaak van een nieuwe psalmberijming in dit nummer geplaatst. Wie zouden dit werk moeten doen? In ieder geval geen ijdele genootschapsleden. Wel zouden enkele gerespecteerde dichters een keuze kunnen maken uit anonieme inzendingen.

N°. 214

Zijn kaarten en dobbelspelen geoorloofd? Sommigen zeggen van niet, want men zou God dwingen om zich met het verloop van het spel bezig te houden. Toeval bestaat immers niet? De Spectator meent dat zulk tijdverdrijf wel degelijk toegestaan is, mits men zich er niet in verliest. De uitkomsten van het gooien met dobbelstenen en het schudden van kaarten hangen immers af van natuurwetten en het is dus volstrekt niet nodig dat het Opperwezen zich ermee bemoeit.

N°. 215

Lovende brief voor de *Spectator*. De bewonderaar snapt dat veel ‘ingezonden’ brieven van één schrijver afkomstig moeten zijn. 't Is niet belangrijk wat de precieze identiteit is van de Spectator, het gaat immers om de tekst. En wie de teksten beziet, beseft dat de onbekende Spectator een waardig navolger is van Addison en Steele. De liefhebber biedt zijn diensten als correspondent aan, zodat het niet bij zeven delen *Spectator* hoeft te blijven.

N°. 216

Veel reizigers ondervinden hinder van hebberig huispersoneel, dat telkens grote fooien verwacht van gasten van hun meester en/of meesteres. Wie niets geeft, loopt het risico slecht bediend te worden. Wie de gebruikelijke fooien wel ophoest, is misschien meer geld kwijt dan de toestand van zijn beurs eigenlijk toelaat. Het zou een goede oplossing zijn als dit gebruik afgeschaft wordt.

N°. 217

Over de al te barokke producten van sommige schrijvers. Men drukt zich uit met zoveel overdrijving en omhaal van woorden, dat de ernst van de boodschap verloren gaat. Het “er zij licht” drukt vele malen beter uit hoe fenomenaal de schepping is, dan welke kunstige beschrijving ook. Natuurlijk taalgebruik, zonder overbodige opsmuk, is het beste.

N°. 218

Mensen gaan onbegrijpelijk genoeg wonen in gevaarlijke gebieden, waar kans is op aardbevingen en, in 't geval van Holland: op overstromingen. In het buitenland wordt niet begrepen dat wij onder zeeniveau durven te wonen. Volgt een droom waaruit duidelijk wordt dat men zich het best wapent tegen ongeluk met christelijke deugden.

N°. 219

Over het verwijt dat doopsgezinden zich meer dan gemiddeld bezondigen aan uitspattingen en brooddronkenheid. Doopsgezinden zijn niet zondiger dan andere landgenoten. Dat men zich te buiten gaat aan weelde, is eerder een kwestie van de aard van alle landgenoten en de tijdgeest dan van doopsgezindheid.

N°. 220

Over de Britse persvrijheid die al te ver gaat. Het is daar geen kwestie van het meedelen van zijn opinie aan bestuurders over wat er beter kan. Er is in Engeland een “nieuwspapier” dat zich vooral bezighoudt met het belasteren van hoogwaardigheidsbeklederes. Het verbod op dit soort publicaties wordt omzeild door geen namen te gebruiken, maar niettemin de personen zo duidelijk te schetsen, dat eenieder weet wie bedoeld wordt. Persvrijheid is een groot goed, maar zulke publicaties moeten misschien toch verboden worden; ze kunnen interne onrust te zeer aanwakkeren.

N°. 221

Over de neiging van sommigen om hun poëzie op te smukken met zoveel bijvoeglijke naamwoorden, superlatieven en verwijzingen naar de godenwereld, dat de gedichten niet meer om te lezen zijn. Met een voorbeeld.

N°. 222

Over mensen die erg kieskeurig zijn. Het is helemaal niet nodig om in alle gevallen uitsluitend met een vork te eten, in plaats van met de handen. Sommigen vinden alles van anderen smerig, terwijl ze zelf zo onverzorgd zijn, dat het niet om aan te zien is. Ook is het niet zo dat mensen van eenvoudiger komaf dan de eigen stand, noodzakelijkerwijs vies zijn. Integendeel, de lagere standen eten vaak gezonder en bewegen meer, waardoor ze, dankzij hun betere gezondheidstoestand, frisser ruiken. Het is zaak dat men zijn kinderen in dit besef opvoedt.

N°. 223

Antwoord op het vertoog in N°. 209 over de vrijagegewoonten onder de burgers van de ‘middenstand’. Een beledigde kleermaker vraagt wat er verkeerd is aan zaken als het reciteren van verzen die uit de mode zijn, en het ‘stelen’ van attributen als waaiers en dergelijke. En hij neemt de gelegenheid te baat om eens een ironisch licht te laten schijnen op sommige gewoonten van de elite.

N°. 224

Sociëteiten zijn in Engeland frequent te vinden; daar heten ze clubs. Een onderwerp waar de Spectator tot nu toe niet al te veel aandacht aan besteedde want de *Spectator* is gemaakt in de *geest* van het Engelse voorbeeld; het is geen opvolging naar de letter. Nu dan toch een aflevering over een sociëteit gevuld met fatjes en modieus meubilair.

N°. 225

Brief van een christen die het niet eens is met het betoog uit N°. 214, waarin kaartspel en schouwburgbezoek geoorloofd werden geacht. Met glossen in de trant van catechismussen en boeken als Brakels 'Redelyke Godsdienst'. Tot slot een laatste woord van de Spectator over deze kwestie.

N°. 226

Nogmaals een vertoog over de slechte gewoonte van sommige heren om jongedames het hof te maken, zonder het oogmerk te hebben ooit met ze te trouwen. (Een onderwerp dat in de afleveringen 211 en 212 ook al aan de orde kwam). Mannen die zich er een eer in stellen zich op allerlei terreinen fatsoenlijk te gedragen, en zodoende bijvoorbeeld hun speelschulden stipt op tijd voldoen, zien er geen been in weliswaar behaagzieke maar verder onschuldige, jongedames te bedotten.

N°. 227

Reactie op N° 160. (Zie Van Effen (1999-2), 99-106). Een bejaarde heer doet verslag van zijn kalm verlopen leven. Zijn beslissingen waren verstandig, zijn huwelijk was in orde, zijn zaken marcheerden naar wens. Van zijn vijf kinderen heeft hij twee welopgevoede dochters de volwassenheid zien bereiken. Hij is van mening dat een goede opvoeding en een daaruit voortvloeiende juiste levenshouding belangrijker zijn dan het vergaren van een groot vermogen, al heeft hij zelf zijn schaapjes wel op het droge. Hij biedt zijn weinig opwindende levensverhaal ter parodiëring aan de Spectator aan.

N°. 228

De liefde voor zichzelf is elk mens aangeboren als noodzakelijke eigenschap. Zonder dit is men niet in staat iets te willen. En zonder wil is men niet in staat God en de naaste lief te hebben. Sommige gelovigen menen dat men alle achting en liefde voor

zichzelf moet afzweren. Dit is een vergissing: een redelijke mate van achting voor zichzelf is noodzakelijk.

N°. 229

Over de gewoonte familieleden met Franse benamingen aan te duiden. Daar ook de lagere standen hiertoe zijn overgegaan, proberen families die zich willen onderscheiden, het nu door elkaar aan te duiden met ‘Mijn Heer’ en ‘Mevrouw’. Echtelieden doen dit en ook vaders vorderen van hun kroost de aanspreektitel ‘Heer’. Deze laatste aanspreekvorm lijkt nuttig om de kinderen de verschuldigde eerbied bij te brengen, doch is bespottelijk afstandelijk, als men bedenkt dat wij God mogen aanspreken als Vader.

N°. 230

Eigenaardig genoeg wordt er nooit iets ingezonden over de commercie en handel, terwijl dit toch de broodwinning van veel correspondenten moet zijn. De koophandel is de bron van algemene welvaart en verdient dus de aandacht. In deze aflevering passeert een drietal voorbeelden van hoe het niet moet de revue.

N°. 231

Over een papegaai die niet alleen kan spreken, maar die ook over een menselijk verstand blijkt te beschikken. Door reïncarnatie is hij een vogel geworden. Zijn positie als huisdier stelt hem in staat de eigenaardige gewoonten van zijn eigenaren te bestuderen.

N°. 232

Vervolg van aflevering 231, waarin de papegaai met de menselijke ziel voortgaat met zijn observaties te beschrijven. Het dier bekritiseert de manier waarop kinderen opgevoed worden in de huishoudens waar hij verbleef. De ouders zijn vaak niet consequent: ze dreigen wel met straf, maar voeren die nimmer uit. De kinderen worden geslagen uit woede, niet om hun gedrag bij te sturen. De kleinen leren voorts de schuld voor dingen die fout gaan, bij de buitenwereld te leggen.

N°. 233

Over de handel op de beurs. Men is roekeloos en geeft zich af met louche handelaren. Ook deftige, rijke kooplieden laten zich te gronde richten door windhandel. Er ontstaat een vicieuze cirkel. De windhandel wordt veroorzaakt door de verslechtering van de ‘commercie’ en doet op zijn beurt de toch al niet florissante com-

mercie verder verslechteren. De zucht naar gemakkelijke, snelle winst is te groot; men heeft het geduld niet om door voorzichtig opereren en spaarzaamheid rijk te worden.

N°. 234

De Spectator ontmoet de peetvader uit aflevering 196. Inmiddels is het petekind geboren. De peetmoeder verblijft permanent in het huis bij de kersverse ouders. Het kind wordt gruwelijk verwend. Er is al een grote maaltijd gehouden ter ere van de blijde gebeurtenis en bij die gelegenheid is een geboortegedicht voorgedragen. Dit gedicht is in deze *Spectator* afgedrukt.

N°. 235

Antwoord van een roomskatholieke lezer op een eerdere brief. Staat de Spectator niet al te sympathiek tegenover de protestantse vluchtelingen? Het gedrag van deze emigranten wordt door lang niet iedereen gewaardeerd. De Spectator antwoordt dat hem al vaker kritiek op de emigranten ter ore is gekomen. Dat komt omdat men er eigenaardig genoeg niet van uitgaat dat het hier mensen zoals iedereen betreft. Omdat het hier om vervolging om geloofsredenen gaat, verwacht men heiligen te kunnen verwelkomen. De weg naar de deugd zit nu eenmaal vol valkuilen. Dat geldt ook voor protestantse vluchtelingen.

N°. 236

Brief uit een briefwisseling tussen twee oude vrienden. Ze hadden afgesproken hun hele correspondentie te verbranden, maar deze brief hebben ze bewaard. Hierin wordt gesteld dat oude mensen, hoewel het gedrag van veel jongelui niet verstandig is, niettemin hier niet te veel aanmerkingen op moeten maken.

N°. 237

Over de schandelijke gewoonte die sommige mensen erop nahouden om sommige van hun gasten min of meer openlijk dronken te voeren. Deze nare vorm van vermaak komt voort uit verveling.

N°. 238

Over de kwalijke gewoonte van veel moeders om heel voorzichtig met hun kinderen om te gaan. De kleinen komen te weinig in de frisse buitenlucht en worden veel te warm gekleed. Daarmee kweekt men zwakkelingen die, doordat zij niets gewend zijn, juist eerder ziek worden. Men zou een voorbeeld moeten nemen aan

Engeland en ook aan het Gelderse platteland, waar men in dat opzicht de kinderen veel verstandiger behandelt.

N°. 239

Twee ingezonden gedichten. Een over de overmatige poetszucht van sommige vrouwen: extreme netheid wordt niet gewaardeerd, maar wekt juist de spotlust op. Het tweede gedicht behandelt de kenmerken van verwaandheid.

N°. 240

Over hele en halve geleerdheid. Geleerdheid is in de eerste plaats een flinke hoeveelheid kennis; met begrippen als geest en verstand, heeft ze niets te maken. Het verstand analyseert, de geest beschikt over verbeeldingskracht. Echte kennis is door begrip en redeneren verkregen. Halve kennis is een grote verzameling feiten in het geheugen, die men zich niet werkelijk eigen gemaakt heeft.

Verantwoording illustraties

Omslag	Titelpagina van *De Hollandsche Spectator*. (ex. GBR 1419 E 1)
71	‘De kapper’. *Van hoepelrok en pruikentooi, De 18e eeuw bezien in 8 novellen en 18 kunsthistorische bijdragen aan de hand van aquarellen*. Onder red. van A.A. van Schelven. Nijkerk, 1938, 63.
181	‘De familie gaat des avonds uit.’ *Van hoepelrok en pruikentooi, De 18e eeuw bezien in 8 novellen en 18 kunsthistorische bijdragen aan de hand van aquarellen*. Onder red. van A.A. van Schelven. Nijkerk, 1938, 90.
197	‘Het college van Regenten’. *Van hoepelrok en pruikentooi, De 18e eeuw bezien in 8 novellen en 18 kunsthistorische bijdragen aan de hand van aquarellen*. Onder red. van A.A. van Schelven. Nijkerk, 1938, 99.
259	‘Mannenmode van de zestiende tot en met de achttiende eeuw.’ *Kabinet van mode en smaak* nr. 2, 1792 (ex. UBA 1230 G6), 269.
329	‘De zorgen voor de jonggeborene’. *Van hoepelrok en pruikentooi, De 18e eeuw bezien in 8 novellen en 18 kunsthistorische bijdragen aan de hand van aquarellen*. Onder red. van A.A. van Schelven. Nijkerk, 1938, 232.

Nº. 196. Den 11. September 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Omnia pompae,
Nil animae.[1]

't IS niet lang geleden, dat ik ongenodigd een ryk Burger van myn kennis in deze Stad ging bezoeken, die, schoon hy meer dan vyf en veertig jaaren met zyne Vrouw in den echten staat geleefd hebbe, nooit eenige kinderen by haar gewonnen heeft; Ik vond de oude luidtjes in zulk een genoeglyk en vrolyk humeur, als ik weet hen ooit te hebben aangetroffen.

Het eerste woord, dat de Vrouw me toesprak, was, *Wat ben ik bly Myn Heer, dat ik je zie! nou zelje ommers vanavond by ons blyven eeten*.

Dat gy bly zyt, antwoordde ik, heb ik gemerkt, zo ras als ik u zag, maar zou het onder gemeenzaame vrienden wel zo naauw dienen genomen te worden, indien ik dorst verzoeken my eens recht op te biechten, of gy niet al wel in uw schik waart, eer gy kost denken, dat ik hier koomen zou; ik zou het schier gelooven, hoewel ik niet en twyffel, of myn bezoek is u, als naar gewoonte, niet onaangenaam.

De Man nam het woord op, en zei met een lachend wezen: *Ja, ja Myn Heer daar is wat aan, we zyn toch te familiaar, als dat we voor jou veinzen zouwen; derhalven willen we ook geen misterien maa*[122]*ken van een zaak, die eindelyk aan den dag zal moeten koomen*.

Je kent men Vrouws Neef, den Schepen van de Stad... want je hebt 'er over een jaar of drie hier aan huis eens mee gegeeten. Deeze heeft ons zeer statieus en vriendelyk met een missive, die we van den ogtend ontfangen hebben tot Peeten verzocht het kind, daar zen Vrouw na hun rekening, binnen vier maanden van bevallen moet; we zyn niet groot van geslacht, en

1 Al voor de pracht, niets voor de ziel. Herkomst citaat onbekend.

't is noch nooit onze beurt geweest, by de weinige bloedvrienden,[1] *die we hebben, van Peet te zyn: Ja 't zou noch onze beurt niet wezen, als 't na den rang had gegaan; want daar zyn 'er wel vyf of zes, die de Vader of Moeder nader bestaan als wy; Maar Neef en Nicht denken dat die noch wel wat wachten konnen, wyl ze jong genoeg zyn, en de oudste van haar allen, ruim twintig jaar met myn en men Vrouw verscheelt. Zy hebben apparentelyk*[2] *ons verkooren, uit vrees, dat we haar ontvallen mogten, of te zwak worden om de reis te doen, daar ze gelyk in hebben, dewyl ze weeten, dat we 't niet aan zouwen neemen, als we 't zelf niet onder den doop konden koomen houwen, want men liefste en ik (niet waar, hartje?) zouwen die eer aan Peetlappen*[3] *niet overlaaten*.

Vooral niet, Jantje lief, in deeze gelegentheid, *schoot de oude sloof hier op in*, wyl het niet heel gemeen is voor Burgermenschen met Regenten kinderen ter doop te gaan; maar ik heb je altyd wel gezeid, dat Neef en Nicht bezonder veul werk van ons maakten, en nou betoonen ze 't ook, daar het kind niet kwalyk by zal staan, alzo we gerisseleveert[4] zyn het by testament tot onze erfgenaam te verklaaren, en de verdere vrinden met legaaten af te zetten.[5] *Dat zullen we zamen wel schikken, hartje*, zei de Man, *maar ik zal met permissie van Myn Heer eens naar myn Kantoor gaan, om de brief te beantwoorden*. Heel wel, beste Maat, *was 't bescheid, dat de Vrouw hem* [123] *gaf*, maar vergeet toch niet Neef en Nicht hartelyk uit mynen naam te groeten, en te bedanken voor de eer, die ze ons doen, en haar toe te wenschen, dat ze met der tyd blyde Vader en Moeder meugen worden van een gezonde vrucht, ondertusschen zel ik Menheer wel an de praat blyven houwen.

Ze hield haar woord, en hadt het zo druk met me te vertellen hoe ze zich en haaren Man in 't nieuw zou steeken tot de stacy[6] die er voor handen was; Hoe gelukkig haar Neef, schoon geen inboorling zynde van de Stad... op 't kussen was geraakt; Hoe veel goed hy en zyne Huisvrouw t'

1 Bloedverwanten.
2 Klaarblijkelijk.
3 Plaatsvervangers van de eigenlijke peetouders, wanneer die de doopplechtigheid niet zelf bijwonen.
4 Geresolveert, besloten.
5 Af te schepen.
6 Staatsie.

zamen ten huwelyk brachten; Hoe veel dienstboden en paarden zy hielden: Hoe kostelyk een huis zy bewoonden; Hoe splendied ze leefden en tracteerden; hoe vervaarlyk lief, (dus uitte zich de goede sloof) zy malkander hadden; met honderd omstandigheden meer, die ik, wyl ze niets tot de aanmerkingen dienen, welke ik voorhebbe den Leezer mee te deelen, stilzwygende voorby zal gaan.

De oude Man hadt zyn brief onderwylen afgeschreven, en toen hy wederkwam was het nog even vroeg genoeg om dien met de post te verzenden, en dus liep het niet lang aan of we gingen aan tafel.

Myn welkomst en de gezondheden waaren ras gedronken, en by gevolg hadt de tractant[1] ook ras gelegenheid om my een glaasje toe te brengen op het welvaren der absente vrienden: inzonderheit van Neef en Nicht ...

Wat inzonderheid? viel de Vrouw hem in, *dezen meugen wel apart, en met een grooter glas gedronken worden: Myn goe Man, ik docht, dat je je werreld beter verstond, als dat ik je nog zou corregeeren moeten*.

Je hebt gelyk, Jetjelief, was het antwoord van [124] den ouder Patroon, die me daarop een conditieglaasje[2] toebragt, naar het voorschrift van zyne Echtgenoote, en deeze wachte niet lang met voor te stellen, of 't niet gevoeglyk zou zyn dat we ook eens om het Hansje in de kelder[3] dachten, daar ze zo gul door haar Man op beantwoord werdt als het te bedenken is; *Met al myn hart,* zeide hy, *wensch ik dat het scheepje wel afloopen, en de aanstaande Jan Hendrik een blyvertje zal zyn*. En ik, *werdt hem door zyn Huisvrouwtje tegemoet gevoerd,* zou vry wat liever zien, dat 'er een Henrietta Johanna kwam, zy hebben toch al een Zoon om den Vader in zyne eerampten op te volgen, behalven dat een Meisje veul meer an me juweelen zel hebben als een jongen, ook koomt de parentage[4] van myn kant.

Dit sprak ze op zulk een ernstigen toon, dat ik reden had om te vreezen, dat 'er al het zoet van af zou raaken, dierhalven verzocht ik, om zulks voor te komen, het glas zelf te moogen hebben om hun toe te wen-

1 Onthaler, gastheer.
2 Een dronk op iemands conditie: drinken op iemands gezondheid.
3 Aanduiding voor een ongeboren kind, maar hier van een speciaal glas waarmee op de ongeborene gedronken werd.
4 Bloedverwantschap.

schen, dat beide hunnen zin mogten krygen, en Mevrouw hunne Nicht van een Zoon en een Dochter teffens bevallen.

Dat bolde[1] de vrienden en maakte hen zulke maats met malkander, dat ze dien goeden wensch met een hartelyke kus bezegelden, en de verdere tyd met lachen en praaten over onverschillige zaaken genoeglyk doorgebragt wierdt.

Zo ras ik aan 't roepen van de Ratelwacht hoorde, dat het tien uuren moest geslagen zyn, nam ik myn afscheid, en besloot onder wech myn gedachten eens over de plicht der Peeten, mitsgaders de misbruiken daar omtrent in zwang gaande, op 't papier te stellen, en in 't licht te geeven.

Als men acht slaat op het gedrag der meesten, die anderen tot Peeten verzoeken, of zelfs als Peeten over kinderen in den doop gestaan hebben, zou men [125] schier besluiten moeten, dat het Peetschap een ydele plechtigheid was, want deftig naar zynen staat uitgedoscht zynde den Vader, de Baker en 't Kind naar de Kerk te verzellen, en benevens den eersten ja te zeggen op de vraagen des Leeraars, het laatste met een pillegift[2] te beschenken, daar de grootschheid des geevers dikwils meer in doorstraalt, dan de beooging van het nut des jongen Doopelings, is myns bedunkens een ydele uitterlykheid, indien 'er de volbrenging der belofte, die men gedaan heeft, niet op volgt; want zekerlyk is 't alleen, om deeze laatste reden, dat het gebruik der Peeten in de kerk is ingevoerd, niet door den insteller des Doops onzen Zaaligmaaker, nademaal het dan niet vry zou staan dat Sacrament te bedienen aan kinderen, die door hunnen Vader alleen zonder Peeten ten doop gebragt worden, daar die van den Hervormden Godsdienst nochtans geen zwaarigheid in maaken. Maar laat het Peetschap zyn oorsprong hebben van waar het wil, 't is zeker, dat er de invoerders iets goeds mee voor hadden, ja een weezentlyk goed voor den Doopeling, niet bestaande in ryke geschenken, maar in een *borgtocht* voor de opvoeding der kinderen, opdat ze in staat mogten gesteld worden van te weeten en te beleeven, alles wat ze weeten en beleeven moeten, om Christenen te moogen genaamd worden.

Een opmerkend Leezer van onze Gezindte zal zekerlyk al ontdekt hebben, dat ik met voordacht het Peetschap een *borgtocht* noem, schoon de

1 Stond hen aan.
2 Geschenk van de doopheffers aan jonggeboren kinderen of aan hun ouders, ter gelegenheid van de doop.

Peeten in ons formulier des heiligen doops by den naam van *Getuigen* aangesproken worden, met recht verwacht hy ook, dat ik reeden geef, waarom ik my aan het laatste niet en houde.

Om hem hier in te voldoen zal ik met eene vrymoedigheid die, myns oordeels, niet teegen de [126] zeedigheid strydt, antwoorden, dat *getuigen* daar zo veel als *Borgen* wil zeggen: naardien een getuige, in den engsten zin genomen, nooit anders dan van het voorledene of teegenswoordige getuigt, zonder voor het toekoomende iets te belooven of toe te zeggen, behalven dat de vraagen, die de Leeraar doet, en de beloften, die daar op van den kant der Peeten volgen, genoegzaam bewyzen, dat hier geen bloote getuigenissen gegeeven worden, te meer, dewyl niemand door een ander in het geeven van getuigenis kan of mag vervangen worden; in het tegendeel kan men op eens anders verzoek wel iets in deszelfs naam belooven, gelyk zy doen, die by den doop den afweezende Peet verbeeld; hoedanigen in de wandeling Peetlappen[1] genaamt worden, een spotnaam, die genoegzaam te kennen geeft, hoe veel achting men voor het Peetschap hebbe, daar het myns oordeels een zaak is, die niet ligtvaardig aangenomen, en eens aangenoomen zynde niet roekeloos mag verwaarloosd worden, want het is weezentlyk een borgtocht aan de gemeinte ten behoeve der Doopelingen, dat men by versterf of verzuim der Ouderen, die de principaale verplichten zyn, zorg zal dragen voor de Christelyke opvoeding der teedre huisgenooten des Geloofs, die in de gemeenschap der Heiligen ingelyfd worden; en dierhalven verplicht met zich daar mede plechtiglyk op het gedrag der ouderen omtrent hunne kinderen een waakend oog te houden, voor zo veel als het geestelyke betreft, ja men is verschuldigd, als zy daar omtrent in gebreken blyven, dien last zelf op zich te neemen, en niets te verzuimen van alles wat zy daar omtrent zelfs moesten betracht en gedaan hebben.

Hier uit blykt eerstelyk, dat het een groot misbruik is zeer hoog bejaarde menschen tot die borg[127]tocht toe te laaten, dewyl deeze naar allen schyn niet lang genoeg leeven kunnen, om hunne borgtocht gestand te doen.

't Is waar in het burgerlyke treeden de erfgenaamen der borgen in derzelver plaatse, verplicht zynde alles te volbrengen waar toe de borgen zich

1 Plaatsvervangers van de eigenlijke peetouders, wanneer die de doopplechtigheid niet zelf bijwonen. Zie ook eerder in deze aflevering.

verbonden hadden, kunnende zulks doen uit de erffenis die 't hun vry staat te aanvaarden of te verzaaken; maar in het geestelyk is het gansch anders daarmede gelegen, want zomtyds, ja meer dan al te dikwils, zyn de erfgenaamen van oprechte deugdzaame Christenen (hoedanigen alleen Peeten behoorden te zyn) losse ongebonde lieden, die een ergerlyk leven leiden, en wel bezitters der tydelyke goederen, maar geenzins der Christelyke deugden hunner Bloedvrienden[1] zyn.

Ten tweeden is het met geen redenen goed te maaken, dat men schier altoos de rang der maagschap volgt in het verkiezen der geestelyke voogden over zyne jonge en naauwe toezicht behoevende erfgenaamen, daar men in het weereldlyke veeltyds geen zwaarigheid maakt van den bekwaamsten, zonder opzicht of hy de naaste zy of niet, tot opziender der kinderen, en bestierder hunner goederen te noemen, men behoorde by gevolg ook altoos den besten, en niet den naasten tot het peetschap te verzoeken.

Het is ten derden niet min aanstotelyk, dat ieder die van 't geslacht is, zo op zynen rang staat, dat hy zich ten hoogsten gehoond zou achten, ja het by zyne uiterste wil, waar van ik voorbeelden weet, ten argste gedenken, indien hy daar in wierdt voorby gegaan, daar men meenigmaal hemel en aarde beweegt om van de voogdy over besturve weezen, en de administratie hunner tydelyke middelen ontslagen te worden; hier in schaamt [128] men zich zelden zyne onmagt voor te wenden; om den last naar behooren te draagen, terwyl men in het andere; schoon noch zo onbekwaam daar toe, zyne onmagt niet bekennen wil, of dezelve als onverschillig aanziet.

Ten vierden is het beklaaglyk, dat men 'er zo weinigen vindt, die zich van hunne gedaane beloften genoegzaam kwyten. Wie is 'er toch, die een Vader of Moeder, kunne Kinderen niet behoorlyk in de gronden van den Godsdienst doende onderwyzen, de opvoeding geheel verwaarloozende, ja hen zelfs in ondeugd voorgaande, uit hoofde van zyn Peetschap durft aanspreken, en de waarheid zeggen? Wie is 'er, die, ingevalle hem hier op geen voldoening gegeeven wordt, zyne klachten inbrengt aan de Kerk, waar van zy ledematen zyn, ten einde hy door dezelve gemagtigd werde, om, vermits de Ouders in hunne plicht nalaatig zyn, alle middelen aan te wenden, om hen, volgens zyne gedaane belofte, daar in te vervangen, op

1 Bloedverwanten.

dat hy namaals des wegens voor de hoogste rechtbank niet schuldig verklaard mag worden? Heb ik zelfs niet iemand gekend die vry meer wist dan 't gemeen, en in het Kerkelyke maar even beneden de Leeraars was, dewelke Peet zynde over een bevallig meisje, van wier schoonheid de Moeder haare kostwinning maakte, niet dorst verklaaren, dat hy het oude Wyf of haare Dochter daar over ooit had bestraft? wat is zulks anders, dan de belofte, die men by den doop doet, voor een ydele plechtigheid te houden.

Eindelyk is het een belachelyke dwaasheid, zo veel op te hebben met het Peetschap over kinderen van aanzienlyke menschen, even als of by Christus de kinderen der armste Ledemaaten, niet zo veel waaren als die der allervermogenste Vorsten. Zo belachelyk is het ook de kinderen, daar men over ten doop gestaan heeft, en die kwansuis[1] naar ons genaamd zyn, ten nadeele dier geenen, die ons even na in 't bloed bestaan, bynaar alles te laaten erven, 't geen niemand zal ontkennen, dat meer dan eenmaal is geschiedt, want zulke verkeerde weldaaden zyn somtyds oorzaak geweest, dat die begunstigde op den doolweg raakte: ja tusschen broeders en zusters een onverzoenlyke haat gesproten is. [129]

1 Zogenaamd.

N°. 197. Den 14. September 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r .

Ficta voluptatis causa sunt proxima veris.[1]
HOR.

EEnigen tyd geleeden heb ik een brief ontfangen my met opzet geschreeven, om van my te weeten, of alle de brieven, die in myn werk te voorschyn komen, door my verdigt waren, en 'er niet verscheide onder liepen, die my in der daad waren toegezonden. Om den Autheur wegens 't laatste te overtuigen, zoud ik gaarne dien brief zelf een' myner Vertoogen hebben ingelast, doch zulks wierd my niet toegelaaten, door de ongemeete loftuitingen, waar mede dezelve tot overlopens toe was opgevult, en die in myn gemoed de minste kitteling niet konden veroorzaaken, om dat ik voelen en tasten kon, dat ze boven het bereik van myn gaaven in de lucht zweefden. Dewyl nochtans het weezen kan, dat de zelven zo zeer niet uit een beginzel van vleyery, als wel uit een valsche overtuiging zyn voortgevloeit, en het altyd voor de eigenliefde aangenaam is een verheeven denkbeeld van onze verdienste in eens anders ziel te vinden, zal ik myn Correspondents verzoek hoewel wat laat inwilligen, en niet alleen hem verzeekeren dat ik niet zelden door eens anders werk het myne schrage en versier, ('t welk hy gewaar zal worden zo dra hy my met iets goeds zal hebben begunstigt,) maar ook hem op myn Spectators woord betuigen, dat het volgende bestaat in twee uittrekzelen van wezentlyk ontfange brieven en in een geheelen brief, waar in nauwlyks twee of drie woorden verandert zyn. D'eerste schynt van een jonge Juffer te komen. [130]

1 Maar wilt gy enkel iets verzieren tot vermaak, Zorg, dat het altyd aan de grens der waarheid raak, Horatius, *Ars Poetica,* 338 (vert. B. Huydecoper).

MYN HEER.

IK verstoute my aen U Ed. te schryven, wegens zekere omstandigheden, waar in ik my thans wat verleegen vinde, niet twyfelende, of uwe heusheid[1] zal my middelen aan de hand willen, en konnen geven, bekwaam om my te redden, en gerust te stellen.

Weet dan, Myn Heer, dat ik een Juffer van goeden huizen en omtrent een en twintig jaaren oud ben; myne ouders hebben my in alle my betamende handwerken als ook in de Fransche Taal, zingen en danssen doen onderwyzen, en in alles zorgvuldig opgevoed, en tot nog toe geniet ik het geluk van onder hun vriendelyk gezag een wenschelyk leven te leiden. Met een volkomen vertrouwen op myn zedig, en omzigtig gedrag gunnen ze my alle geoorloft vermaak, en laten my toe dagelyks de braafste gezelschappen van jonge luiden te zien. Dog zedert myn oordeel wat ryper begint te worden, vinde ik 'er 't zelfde genoegen niet in, als weleer, vermids ik meer en meer gewaar word, dat onze jonge Heeren zig weinig met de oude Nederlandsche oprechtheid bekreunende, door hunne valschheid de eer der onschuldigsten van onze sexe gevaarlyke lagen leggen, voor dewelke het nauwelyks mogelyk is sig te wagten. Want neem eens, Myn Heer; dat de een my met het ernstigste wezen zegt, dat ik schoon, en ten hoogste beminnelyk ben; een ander dat ik met de aangenaamste zwier dans, en een verrukkende stem heb; ze zullen als op 't zelve oogenblik aan andere Juffers, die de minste begaaftheid niet hebben, de zelfde loftuitingen naar 't hooft smyten; Dog dit is zo in de mode, dat het weinig om 't lyf heeft. 't Ergste is dat ze onder malkander spreekende, ('t zy hunne complimenten als vleyery zyn van de hand geweezen, 't zy de Heeren voor hunne goede opinie koeltjes bedankt zyn) zig niet ontzien onze verwaande ligtgeloovigheid te bespotten. *Wat beelt dat kleuter zig wel in,* is 't gemeen zeggen, *ik geloof waarachtig dat ze denkt fraay te zyn, ze heeft ook geen kleine gedachten van haar zingen, en danssen. Ze heeft juist geen kwade stem, maar 't ontbreekt haar aan 't gehoor, en haar danssen; hoewel de passen goed zyn, is loom en zonder de minste levendigheid, ze ziet zo stemmig als iemand, die ter begraafenis gaat*. Van zulke dis[131]coursen gaat men tot wezentlyker laster over, *Leonora is veel te fier, dog 't is alleen, om dat ze haar waereld niet verstaat; in tegendeel is Lucia al te ge-*

1 Wellevendheid, vriendelijkheid.

meenzaam, en te vry; Men zou, zegt de een, *alles wat men maar wenscht van haar kunnen verkrygen; ze valt gansch niet weigeragtig, ten minste ten opzigte van my. Ja,* voegt 'er een ander by, *het meisje is vry graag, die 't haar vragen wilde zoude wel haast klaar raken*. Diergelyke kwaadspreekendheid heb ik meer als eens van naby gehoort, rakende myne gezellinne, vermids die Heertjes by de Dames, die tegenwoordig zyn, hun hof denken te maken, met de afwezenden te verachten. Dog ik verzeeker u, dat, verre van by my hun oogwit te bereyken, ik hen zedert, schoon ze anders in hunne conversatie niet onaangenaam zyn, niet zonder verontwaardiging heb kunnen aanzien, 't welk oorzaak is geweest, dat ze achter myn rug myn geheel gedrag niet weinig bedilt, en van myne fierheid het schrikkelyk druk gehad hebben.* De vreeze dat deze agterklap wel eenigzins gegrond mogt wezen, maakt dat ik my dikmaals verdenk en zelfs beschuldige van zwakheden, en gebreeken waar aan ik mogelyk niet eens onderhevig ben, en zulks geeft aan al wat ik in gezelschap doe of zeg eene belemmerde gedwongenheid, die 't zelve van alle natuurlyke bevalligheid noodzaaklyk moet beroven; Zo dat ik dikwils op het point geweest heb van alle assemblées te verlaten, en my tot eenzaamheid te gewennen. Dog ik heb ondervonden, dat myn aard zulks niet toelaat en ik blyf de *saletten* bywoonen, schoon ik hoe langs hoe meer bespeur, dat het bykans ondoenlyk is de klapsugtige Heertjes den mond te stoppen, en dat de zwakste sexe meer geheekeld word over geringe of ingebeelde fauten, dan een man wegens de grootste misdaden, aan welken hy zig zonder schaamte overgeeft. Ik heb gezien dat gy in verscheide uwer Vertogen die onrechtvaardigheid heevig te keer gaat, 't welk my doet hopen, dat gy die stoffe nog eens zult hervatten, en te gelyk my raad en veelen onzer salet-heertjes een gevoelig lesje zult willen geeven, ik blyve &c.

APOLLONIA .....

* Hier heb ik een stuk uitgelaten, dat bykans uit een van myne Vertoogen uitgeschreeven scheen. Zulks beurt my meer, en ik ontfang verscheide brieven, waarin 't geen uit den Spectator gehaalt is den zelven weer word toegebragt, ik verzoek derhalve myne Correspondenten in 't vervolg hunne geheugenis en vinding niet te confundeeren.[1]
[132]

1 Met elkaar verwarren.

Men ziet hier voor eerst een natuurlyk afbeeldzel van onze mislukte *petits maitres,*[1] die onbekwaem om door een aardig en lugtig praatje, dat niet uit de gemeene magazynen van geestigheid getrokken is, de vrouwen te verlustigen, wonderen denken uit te rechten, wanneer zy alle de Dames zonder onderscheid 't zelfde lompe pak van loftuitingen op den hals leggen, en in haare absentie, de kwaadspreekendheid gebruiken als 't eenig hulpmiddel, om de ledigheid en armoede van hun harssenvat te verbergen en hunne natuurlijke domheid te blanketten. Wat Juffrouw Apollonia aangaat, ik zoude haar raden min bang te wezen van wegens *fierheid* beschuldigt te worden; Die hoedanigheid, schoon weinig in de mode, indien ze in een behoorlyke palen blyft besloten, en niet tot trotsheid en versmading uitbarst, voegt volmaaktelyk een braave Juffer, en is bekwamer, als de aanlokkelykste maniertjes, om haar, niet alleen eerbied en hoogachting, maar ook liefde tot zich te doen trekken. 't Is waar dat het rechte middelpunt waarin de waare fierheid bestaat niet licht te vatten is, en dat 'er oordeel en opmerking in een brave Dame vereischt word, om in haar wezen, en gansche gedrag *deftigheid zonder stuursheid, en hoogmoed, zedigheid zonder boersheid en gemelykheid, en vriendelykheid zonder dartelheid,* en eene zigtbare lust om zig behaaglyk te maken, te doen doorstraalen. Zy stelle zig verder gerust; de versmadende de onverdiende agterklap van zotte saletjonkers, die nog kennis nog smaak van 't geen prysselyk in een Juffer is, bezitten, houde zig te vreede met de goedkeuring en achting van liefhebbers, en eigenaars der waare verdienste. Dewyl het nochtans uitermate verdrietig is van te vooren te weten, dat al wat men in een gezelschap doen of zeggen kan, stoffe van bedilzugt staat te verschaffen, zou het ten hoogste dienstig zyn daar in te voorzien; Nochtans durf ik haar de eenzaamheid niet aanraden als met haare jaren, en natuurlyke neiging weinig overeenkomende. Dog daar is een middelweg te vinden, en indien ze al 't geen laf, en walgagtig in die verwerde societeiten en assemblées omgaat, eens met aandagt wil overdenken, zal ze mogelyk meer vermaak en minder ongerustheid kunnen vinden in een bepaald en uitgekipt[2] gezelschap, daar een vrolyke en teffens nutte conversatie het ombre of het in

1 Modejonkertjes.
2 Uitgelezen.

zwang gaande quadrille[1] op eene aangename [133] wyze verpoozen kan. Indien zy myn raad goedvind hoop ik door een lettertje des aangaande onderrigt te worden.

HEER SPECTATOR,

HOewel U E niet zonder roem veele stoffen ter verbeetering onzer Nederlanderen behandelt hebt, heb ik echter tot nog toe niet gezien, dat gy opzettelyk gesprooken hebt van een misbruik, 't welk by luiden van alle staat en beroep is doorgedrongen, namelyk, van onze moedertaal, die tog zeer ryk is, met eene menigte van vreemde woorden, meest van van Fransche afkomst te vermengen en te verwerren. Uwe Britsche en Hoogduitsche voorgangers hebben daar van, ten opzigt van hunne taalen, de bespottelykheid aangetoont, en het geeft my wonder, dat gy hen op dit spoor dog niet gevolgt hebt, en de onreedelyke onvergenoegtheid onzer landgenooten, over hunne taal, niet goed gevonden hebt naar verdienste te kastyden.

Ik weet met zekerheid dat 'er onlangs een gezelschap is geweest, by 't welk vast was gesteld een stuiver ten behoeven van den armen te verbeuren, zo dikwils een onduitsch woord wierd gebruikt, 't welk in korten tyd al een sommetje uitmaakte, hoe zorgvuldig men zich wachtte, en schoon eenige leden zig beroemden van hier in weinig tegens de waardigheid, en rykheid onzer taale te zondigen. Dit was myns oordeels de streng wat te hard getrokken, en ik eisch niet van onze medeburgers dat ze het gebruik van ieder onduitsch woord als een misdaad schuwen, complimenten, *pligtpleegingen,* studenten *Yveraars* noemen, en hunne styl hard en gemaakt, ja zelfs onverstaanbaar maken, maar deze inschikkendheid kan niemand 't recht geven om met uwen *Docteur en droit*[2] in uw' 123ste Vertoog bykans zo veele Fransche als Duitsche woorden te gebruiken. Zulks is by ons dermate ingewikkeld dat wy al vry veel moeite zullen hebben van het af te wennen, te meer, om dat 'er een soort van hovaerdy mede gemengt is; die egter, ten opzigt van zigzelf, ten dien einde eenige zorg wilde aanwenden, zoude met vrucht kunnen overdenken dat wy door eene onverschonelyke lafheid, die woorden, die wy als het cieraad van onze taal aanzien, ten

1 Kaartspelen. Quadrille lijkt op ombre, maar ombre wordt met drie personen gespeeld en quadrille met vier.
2 Zie de brief in aflevering 123.

meestendeele van een verwonne volk hebben overgenomen, Hier in verschillen wy niet weinig van de def[134]tige Romeinen, die zo veel landen hun gebied hadden onderworpen, en hoewel ze Joden en Grieken overheert hadden, nooit hunne taal zo zeer met Hebreeuws en Grieks vervalst hebben, als wy de onze met de taal onzer nabuuren, door ons zo dikwils in den oorlog vermeesterdt. Zommige verbeelden zig dat het eenigst middel om ons van die kwaade gewoonte te ontdoen zoude wezen ons niet in de Fransche taal te oeffenen, schoon ze tegenswoordig als de algemeene taal van Europa kan aangemerkt worden, en haare kennis alle fatsoenelyke luiden volstrekt noodzaaklyk zy. Dog ik kan niet zien waarom beide de taalen niet elk op zig zelve zouden kunnen gebruikt worden, volgens de verscheidenheid der gelegentheden. Hier omtrent beneemt de ervarenheid ons alle twyfel, vermits het zeker is dat een Italiaan, een Engelschman, een Spanjaard, hoewel ze onze spraak geleerd hebben, dezelve nochtans met hunne moedertalen niet gewoon zyn te vermengen. Wy zouden weldoen hen daar in na te volgen, en beter duitsch te leeren spreeken als wy tot nu toe gedaan hebben, om de Franschen geen gelegendheid te geven van zig te beroemen, dat wy hen overwonnen hebbende, in dit opzigt nochtans, door hun verwonnen zyn, en tot de frayheid, en netheid onzer taal het behulp der hunnen van nooden hebben &c.

PHILOBELGA.

Ik zal in een ander Vertoog myn werk maken van dezen brief te beantwoorden, en my van die occasie bedienen, om eenige nadere aanmerkingen over 't behoorlyk gebruik onzer moedertale den Lezer mede te deelen.

MYN HEER,

DAt van de goede opvoeding der jeugd, de geschiktheid der zeden, en het daar uyt volgende welzyn van een burgerstaat afhangt, is een waarheid, dewelke al zo min kan tegengesprooken werden, als dat die opvoeding onder het slegtste soort van volk geheel verwaarloost werd, ten deele uit zorgloosbeid, en ten deele uit onmacht. [135]

De Regeerders van verscheide Steden in ons Vaderland de dagelykse kwade gevolgen, uyt die verwaarlozing spruytende, aanmerkende en te gelyk de nootzakelykheid der hulpmiddelen, hebben publieke Armscholen op-

geregt, in dewelke alle, die geen vermogen hebben, hunne kinderen iets te laten leeren, dezelve voor niet kunnen doen onderwyzen.

Dit is onder anderen zedert weinig tyd te Delft mede geschiet, met een zodanige ordre, dat het aan alle andere steden wel tot een voorbeeld, en aan de bespiegelingen van een Hollandse Spectator, tot een voorwerp mag verstrekken.

Het opzigt over de gemelde scholen, op twee of drie verscheide plaatzen in die stad opgeregt, is aan de Regenten van het Charitaat-Huis[1] bevolen, en haar gelast zorge te dragen, dat de kinderen (ik meen boven de zes en beneden de veertien Jaren) van alle die genen, die uyt de Armkas eenig onderhoud genieten, aldaar ter school komen, ofte anders voor de kwaatwillige Ouders de beurs geslooten te houden, dog in tegendeel, aan goedwillige 's wekelyks te vergoeden, het gene hunne ter School gaande kinderen anders zouden kunnen winnen.

Na dat zy hun veertiende Jaar bereikt hebben, laat men haar des daags een nuttig ambagt leren, maar zy moeten egter dan nog eenigen tyd in het avond-school gaan.

De daar toe, op een redelyk tractament, aangestelde Meesters onderwyzen hunne discipelen in den Godsdienst, het lezen, schryven en cyferen, en komen de Regenten van het Charitaat-Huys van tyd tot tyd zelfs in de schoolen, om te zien wat voortgangen ieder gemaakt heeft, en delen by die gelegentheid aan de naarstigsten eenig geld uit.

Als een kind niet school is gekomen, werd aanstonds door de Meester aan de Ouders daar rekenschap van gevraagd, en uit zig zelve weg gebleven zynde word het naar behoren gestraft; anders worden de Ouders ernstiglyk vermaand, en dit egter meermaalen geschiedende hunnne wekelykse bedeelingen ingehouden.

Indien een burger, die niet uyt de Armkas werd onder[136]houden, zyn kinderen ook in die scholen wil laten gaan, werd hem zulks nooit geweigerd.

Deze loffelyke instelling beloofd zekerlyk veel goeds, en is reeds van die uitwerking, dat ik weet, dat kinderen van twaalf of veertien Jaren, hunne Ouders tot Meesters verstrekt en zo verre gebragt hebben, dat zy van te voren geen a voor een b kennende, tegenswoordig Gods woord zonder hulp kunnen lezen.

1 Liefdadigheidsgesticht voor kinderen of bejaarden.

Ik ben

MYN HEER,

U Edles D: W: Dienaar

N.N.

Het zou myns bedunkens overtollig zyn de treffelykeheid van diergelyke instellingen naar waarde te pryzen; In derzelver eenvoudigste en naaktste beschryving is haare verdiende lof oogenschynlyk opgeslooten. [137]

N°. 198. Den 18. September 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Denique sit quodvis simplex duntaxat, &c unum.[1]
HOR.

't IS myns bedunkens ruim tyd den brief van den verstandigen Mennophilus (in den Spectator N° 186)[2] te beantwoorden om daardoor, zo 't my mogelyk is, de wankelende agting van 't gemeen voor myn Character en van welkers denkbeeld in 't gemoed der Lezeren de nuttigheid van myne schriften niet weinig af kan hangen, te herstellen en weder te vestigen. Op dat ik zulks met een goed gevolg mag verrichten, bid ik den bescheiden Lezer den brief van Mennophilus in de hand te nemen, en my in myne verdediging met eene bezadigde en onpartydige aandagt te volgen; Ik wil hopen dat zy my zulks niet zullen weigeren, onder voorwendzel, dat hun aan de zaak weinig gelegen legt; vermids ik hun durf verzekeren, dat ze met my voortgaande, eenige opgehelderde denkbeelden van geen klein gewicht zullen ontmoeten, die, zo de eige liefde my niet bedriegt, de genoome moeite waardig zullen zyn. Ik zal beginnen met aan een kant te werpen, al 't geen in gemelte brief my voorkomt als vreemd van 't geen hier wezentlyk in 't geschil is, om aan het zakelykste alleen myne aanmerkingen te hechten. 't Is hier by voorbeeld zeer onverschillig, of ik uit enkele edelmoedigheid, en zonder 't minst in[138]zigt van vergelding, myne gedachten 't gemeen schriftelyk meededeele. Dit is een zaak, die tusschen den Boekverkoper en my is, en wanneer wy beiden daar omtrent

1 Laat al wat gy begint één en eenvoudig blyven. Horatius, *Ars Poetica*, 23 (vert. B. Huydecoper).
2 Pseudoniem van P.A. Verwer, de latere biograaf van Van Effen. Zie ook Van Effen (1999-2), 297.

wel te vreeden zyn, is het niet noodzakelyk dat iemand anders zig des veel bekommere; Niet veel zakelyker is het te onderzoeken of de Leeraars onder de Mennoniten betaald worden, of niet? 't geen ik desweegen gezegt heb, moet nog als eene beschuldiging, nog als een berisping aengezien worden. Wel is waar dat ik verfoeyelyk zou agten den lagen geest van wat Leeraar het ook zy; die zyn ampt als eene bloote en ordinare kostwinning zou aanzien, en aldus in leerstukken en zedelessen op de Predikstoel, als in een winkel, koophandel dryven. Dog ik vinde van de uitterste billykheid, dat of de overheid, of de gemeente zorg drage, dat een deugdzaam man, die zynen ganschen tyd, en zig zelfs, met alle zyne gaven en krachten, aan 't heil der menschen edelmoediglyk opoffert, buiten bekommering, en zonder door de bezorging van zyn nooddruft, in de gewigtigste bezigheden gestoort en belemmert te worden, met zyn huisgezin kan bestaan. 't Geen hem ook ten dien einde wort toegelegt, beschouwe ik geenzins als een belooning of vergelding die hier verre beneden de verdienste zou zyn; Ik erken het eer voor een billyke gifte, die aan hem besteed word, niet *op dat* hij zig van zyne zwaarwichtige plichten kwyte, maar *om dat* hy zig van dezelven kwyt. Van geen grooter belang is het na te vorschen, of hy geld trekt om de vervalle zeden te bestraffen, of om de gemeente in de waarheid, die na de godzaligheid is, te onderrechten; Ik ben van gevoelen dat dit beide beoogt word, en ik kan niet al te wel de noodzakelykheid zien, van een onderscheid in de Godsdienst te maken, tusschen *Leer*[139]*stukken*, die ons voor ogen houden, wat wy moeten *gelooven* en *zedelessen*, die ons vertoonen wat wy moeten *betrachten*, vermids uit de eersten, voornamentlyk indien ze als grondwaarheden kunnen aangezien worden, altyd zedelessen, als uit hunne bron voortvloeyen, en de laatsten altyd leerstukken in zig behelzen, en zelve leerstukken zyn; want eer men tot derzelver betrachting kan overreed worden moeten ze als waarheden worden gelooft en aangenoomen.

Dat onze Heiland God is, is een *leerstuk*, dog zo dra ben ik deswegens niet overtuigt, of die *overtuiging* verandert in een *pligt*, en ik zie my verbonden, om het als God te eeren, te beminnen, en te gehoorzaamen, en aldus volgt de *zedeles* aanstonds op het *leerstuk*. Dat ik met bedrog en logentaal, myn winst, niet mag zoeken, is my als een *zedeles*, maar niets is magtig myn gedrag in dezelve te verbinden, voor en aleer ik die stelling in zig zelve aangemerkt heb als eene onbetwistbaar waarheid omhelze; zo dat in dit opzigt, zo wel als in het eerste, het *leerstuk* den weg tot de *zedeles*

opent, en baant.

Myn voornemen is ook niet lang te blyven staan op de eerste reede, die Mennophilus tegen my bybrengt, om dat ik verzekert ben, dat zo dra hy dezelve met eene koele oplettendheit in zal zien, haare gebrekkelykheid ogenschynlyk zig voor hem op zal doen. Want staande te willen houden, dat het even weinig geoorloft een gedeelte van een gansche landaard, eene gansche gezinte, of een eenig byzonder persoon met name door berispingen aan te tasten, is eene stelling, die myns oordeels als nergens op rustende van zelf vervalt. 't Onderscheid is immers hier handtastelyk,[1] Want een byzonder persoon met name te bestraffen, en hem aldus aan den haat en veragting der meede[140]burgeren als over te leveren, is hem wezentlyk straffen, en roekeloos 't gezag van de overheid zig aan te matigen. 't Zelfde kan geen plaats hebben aangaande eene gezinte uit duizenden leden bestaande, onder de welken, gelyk het in alle de meenigtens gebeurt, goeden zo wel als kwaaden noodwendiglyk gevonden moeten werden, zodat in dit geval niemand in 't byzonder, als die reeds by 't gemeen wegens de bestrafte ongereegeldheden in 't oog loopt, aan de publique versmading kan worden bloot gesteld.

De ongegrondheid van deze stelling blykt verder zonneklaar uit de uitgestrekte ongerymtheid harer gevolgen. Want op dien voet zou het nooit geoorloft zyn eene byzondere gezinte te bestraffen, uit vreeze van alle de leden aan de gemeene veragting op te offeren, hoe grof en hoe doorstralende haare ongeregeldheden zonder de minste schaamte voor den dag dorsten koomen; 't Zou ongeoorloft zyn de Catholyken over den geest van vervolging te bestraffen, en de Lutheranen wegens hunnen buitenspoorige afkeer voor hunne medeprotestanten. Een Herder zou nog min vryheid hebben, uit hoofde van die zelfde vreeze, zyne eige kudde met verdiende berispingen te keer te gaan, om dat hy meer verpligt is zyne eige gezinte als de andere voor versmading te behoeden. Het komt my zelfs voor, dat het ongeoorloft zou zyn gansche landaarden den een van dronkenschap, den ander van ligtvaardigheid, den derden van gierigheid te beschuldigen; waar uit baarblykelyk volgt dat die eerste reden al te gemeen en onbepaald zynde te veel, en derhalven niets bewyst. De tweede reden, die vry wat meer klem heeft en onwederleggelyk zou zyn, indien ze op myn gedrag behoorlyk kon toegepast worden, bestaat hier in: dat het onbetamelyk is

1 Duidelijk.

een gedeelte van een volk, eene byzondere gezinte te heekelen, over gebreeken, die by hen in geen hoger graad, en in geene andere betrekking gevonden worden, dan by 't geheele lighaam van de Natie. Zulks, ik beken het, is onwederspreekelyk, en indien my wel bewezen word, dat myn gedrag aan zo eene baarblykelyke onrechtvaardigheid zig schuldig heeft gemaakt, zal ik de pen neerleggen als onwaardig de pligten van een degelyk Spectator langer waar te neemen. Maar voor eerst zegt de Heer Mennophilus [141] wel gelyk anderen van zyne gezinte, dat dezelve niet meer aan lekkerheid, overdaad, en bestudeerde pracht in huiscieraden onderhevig is, dan de andere gedeeltens van 't volk, en ik twyfel niet of hy spreekt hier in volgens zyn gemoet, dog mogelyk met eenig vooroordeel, 't geen de wysten in dusdanige gevallen kwalyk myden kunnen. Dog alle de andere gezintes getuigen eenpariglyk het tegendeel, en houden staande, dat die gebreeken, daar zekerlyk anderen niet vry van zyn, gemeener by de Mennoniten, yder naar proportie van zyne schatten, gevonden worden, en doorgaans tot een hoger trap van brooddronkendheid stygen; 't Is zelf zeker dat zommige onder gezintes die zig meer verknogt houden aan de oude eenvoudigheid van Vader Menno en zyns gelyken, van 't zelfde gevoelen zyn, omtrent hunne dartele Medebroeders. Ik wil niet ontkennen dat het volstrekt mogelyk zy, dat hun daar mede ongelyk geschiede. Dog zo zulks wezentlyk hier gebeurt, is dit vooroordeel hun zelf te wyten, om dat de reden, waarom gemelte gebreeken in hunnen gezinte groeien, als in de anderen schynen, niets anders is, als dat ze nootwendig als aanstotelyker moeten aangezien worden, en dit is juist de voornaamste betrekking in dewelke ik de vryheid heb genoomen, om dezelven, in die secte, en niet in een andere, byzonderlyk met bestraffingen, die mogelyk wat te scherp zyn, te keer te gaan.

Maar waarom dog aanstotelyker? de reden daarvan is handtastelyk,[1] 't is om die gezinte door haare byzondere zedelessen, (die ik bewezen heb wezentlyke leerstukken te zyn) zig van haare eerste oorsprong af, van de anderen onderscheiden heeft, en verbonden tot strenger ingetogenheid; grooter eenvoudigheid en nauwgezetter vermeiding van alles dat naar waereldsgezindheid zweemt. Op den zelfden grond rusten ook wel voornamentlyk de ernstige bestraffingen van een hunner deftigste Leeraren; in een gedrukte Predicatie, die my, na het uitgeven van myn vertoog, 't geen

1 Duidelijk.

ik hier tracht te verdedigen, in handen is gekomen, en uit dewelke ik raadzaam vind een opmerkenswaardig verhaal, zo beknopt als het my mogelyk zal zyn hier in te lassen.

Ten tyde dat de hervorming in deze landen was doorgebroken, rigtten zekere Rederykers een toneel op, op het welk [142] *zy alle verscheenen in de gedaante van booze geesten, om met elkander te overleggen, hoe ze best in de nieuwsgezinde de Godsdienstigheid, die zo vierig scheen, weder zouden doen verflauwen, en eindelyk geheel uitdooven. Tot veelen zagen ze makkelyk kans, mids de eene door strikken van overdaad, door brassen en zuipen, lichtelyk ten verderve waren te brengen, en anderen door den dollen yver om kerken te plunderen, en geestelyken te mishandelen, tot groote binder van de voortgang der reformatie. Dog tot de Herdoopers wisten ze geen raad; een onnozel, eenvoudig afgescheiden volk, door niemand verdeedigt en van 't gebruik van oorlogs wapenen ten uiterste afkeerig. Vastigheid aen de aarde en aardsche goederen hadden ze niet, en zelfs hadden ze geen lust tot derzelver bezitting, gedwongen van d' eene naar ander plaats, wegens de hitte der vervolgingen te vlugten. Derhalven was er nergens een handvatzel te vinden, by het welk die godvrugtige gezinte was weg te slepen, en de booze geesten na lang overleg, vertrokken radeloos en moedeloos van het tooneel! Maar wat gebeurt 'er? Een van hunne makkers al hinkende van agter het gordyn weder te voorschyn komende, doet hen te rug komen, door een luid geschreeuw, dat hy een onfeilbaar middel had uitgevonden, en gevraagt zynde welk? antwoord hy in dezer voegen: Wy zullen de vervolgingen staken en die luiden vrye tyden verschaffen, in de welken zy hunne harten zullen beginnen aan de aardsche goederen te hechten, hunne liefde voor dezelven zal allengskens hunnen yver, voor het goddelyke, verkoelen, en meer en meer uitblussen; Door zuinige naarstigheid zullen zy ryk worden, en ryk zynde tot weelde en dartelheid uitbarsten. Aldus zullen wy hen lichtelyk afleiden, tot herbergen, comparitien, pleiten en rechten, tot bouwen van groote prachtige huizen, en kostelyke hofsteeden, en 't geen meer de liefde der waereld na zig sleept. Helaas,* voegt 'er de goede Leeraar by, *het moet met droefheid geklaagt zyn, dat het op deze voorspelling zo zeker, en volleedig is uitgekomen*. Nu is het zeker dat by die gezinte geene wezentlyke verandering zedert haare opkomste, in hare zedekunde is ingesloopen, en dat ze zo wel, wat aangaat eenige byzondere voorschriften omtrent de Christelyke deugd als aangaande eenige particuliere leerstukken, van de andere Christenen onderscheiden blyven. Dog in

haar gedrag straalt zulks nergens anders door als in den uiterlyken [143] opschik, die nog voor den dag komt als het liverei van de oude en eenvoudige zedigheid, hoewel de reden, en de Godsdienst weinig 'er aan gelegen legt, of een kleed rood, blauw, bruin of zwart, en dus of zo gemaakt zy; Het zy hier mede zo het wil, men kan uit die onderscheide kleeding niets anders afnemen, als dat die luiden volharden in professie te maken van eene byzondere ingetogenheid, en van zig meer, als anderen, af te zonderen van aankleving van de waereld. Wat is 'er nu aanstotelyker, dan aan d'eene kant zo een beuzelachtig vaandel van zedigheid, en nauwgezetheid uit te hangen, en zig aan de andere kant te verhaasten, en alle pogingen in te spannen, om dit gering verlies voor de waereldsgezintheid weder met interest in te winnen, door het zeil van pracht, dartelheid en brooddronkenheid in den hoogsten top te halen? Zo 'er in de deugd, als eene zekere overeenstemming van tonen gevonden word, die haar de luisterrykste heerlykheid byzet, zo is 'er in de ondeugd een zoort van *harmony*, die dezelve eenige verschoonbaarheid bybrengt, en een gedeelte van haare hatelykheid verduistert. Niets vinden wy met reden onze versmading waardiger, dan dat iemand geduurig met zig zelven overhoop legt, en door zyne daden zyne grondbeginselen veragt en verschopt, en 't eene gedeelte van zyn gedrag met het andere in een openbaren oorlog is ingewikkelt. Uit dien hoofde, wanneer wy een waereldling, die met kaart of dobbelsteen omgaat, balen[1] en toneelspeelen bywoont, in een oneerlyk huis zien treden, zyn wy 'er op verre na zo niet van aangedaan, dan wanneer wy die zelfde valsche pas zien begaan, by een fimelaar[2] die vrezen zou zig te besmetten, zo hy een kaart aanraakte, en die het schouburg als het voorburg van de hel aanziet. In een valschen eed gedaen, door een woest mensch, die van vloeken en zweren zyne gemeene bezigheid maakt, vinden wy het duizenste gedeelte van de afschuwlykheid niet, die ons doet yssen, in geval dezelfde gruweldaad begaan word door iemand, die geen *jemini*[3] durft zeggen, en de zogenaamde *bastertvloeken* met de grootste viesheid uitpluist, om 'er iets kwaads uit te ontdekken. Ik heb derhalven in myne berispin-

1 Het meervoud van deze danspartij blijkt indertijd inderdaad *balen* geluid te hebben.
2 Iemand die op stuitende, zeurderige wijze zijn geloof uitdraagt. Tegenwoordig: femelaar of kwezel.
3 Tegenwoordig: Jeminee!

gen, rakende de groote meenigte der aanhangeren van Menno, voornamentlyk beoogt dien burgerlyken tweespalt in hun gedrag, die de eenvoudigheid hunner kleeding belachelyk maakt, en hunne pracht en dar[144]telheid in 't overige een overwigt van aanstotelykheid byzet,[1] eer voor hunne eige ogen, dan voor die van anderen te ontblooten, die dezelve reeds met eene genoegzame ergernis duidelyk ontdekten. Vermeinen de Mennoniten, dat de zedekunde hunner eerste leeren, omtrent de eenvoudigheid en waereld-verlochening, alleen maar naar de hagchelyke en naare tyden der vervolging geschikt is geweest, en in een eeuw van vryheid des gewetens, van eene onredelyke strengheid zoude zyn, het staat hun vry, gelyk aan ieder, na een ryp onpartydig onderzoek, van gevoelen en van gedrag te veranderen; Dog kunnen ze goed vinden hunne schatten tot een richtsnoer van hunne waereldsche levenswyze te nemen, ze maken vreede met zich zelven; ze verwerpen 't eenvoudig en onderscheidend kleed, en ze stooten niet met de eene hand om ver 't geen ze met de andere opbouwen. Waar toe diend een veldteken, daar geen oprecht krygsman en is, die wezentlyk zyn vyand durft onder d'oogen zien? Het is baarblykelyk, gelyk ik reeds bewezen heb, dat zo hun gedrag in alles zig zelf overstemde, en de waerelds-gezintheid in alle desselfs delen evenmatig doorstraalde, het zelve op verre na zo onstigtelyk niet zou zyn, en de ontwaardiging der medeburgeren veel min op zig trekken, dan nu het niet aan een hangt, en zig zelve als den leugen geeft. My dunkt dat die waarheid zo onwedersprekelyk is, dat niet alleen verstandige Mennoniten, die niet min als zeldzaam zyn, vermids men hen die eer na moet geven, dat van 'er veel oprechte liefhebbers van 't onderzoek onder hen worden gevonden, dezelve zullen moeten smaken, maar ook dat de redelyke Mennophilus wel zal willen bekennen, dat blotelyk by gebrek van de zaak in dezelfde betrekking, als, in te beschouwen, en te overwegen, hy myne bestraffingen als onbetamelyk heeft aangezien. [145]

1 Levert.

Nº. 199. Den 21. September 1733. De Hollandsche Spectator.

Este procul lites, Et amarae proelia linguae.[1]
OVID.

MYN HEER,

BY geval was ik in de Stad, en benevens den Heer Schertser, een medelid van ons gezelschap, aan het huis van Juffrouw T.H, wanneer de Spectator van den 7 September daar gebragt werdt. Wy waren ieder even nieuwsgierig om te weeten, waar op 't gemeen dien dag door u wierdt onthaald; weinig denkende, dat het een ontleding zou wezen van den brief, die ons Zedig Vrindinnetje aan u geschreven heeft.

De eerste bladzyde was noch niet afgeleezen, of het Meisje, den lof hoorende, die haar daar in gegeeven wordt, kreeg een blos, welke vry krachtiger op haare wangen begon door te steeken, toen ik ter zelver tyd op haar verzoek de Latynsche vaerzen, die de brief van uwen onbekenden Correspondent ten opschrift voert, aldus vertaalde.

Nu koomt Astrea[2] weer, de deugd-eeuw wordt herboren.
De Hemel heeft ons ook een beter kroost beschoren:

Dat gaat te hoog, riepze aanstonds uit, *want hoe kan de schets, die ik van ons gezelschap gegeeven, en de onzondige belachelykheden, die ik beschimpt heb, (schoon de eerste gevolgt, en de laatsten ganschelyk verbannen wierden) zo veel heils toebrengen aan de menschelyke t'zamenleeving?*

1 Wyk ver oned'le twist en bittre kyveryen. Ovidius, *Ars Amatoria* II, 151.
2 Godin van de gerechtigheid.

Indien ik niet vast stelde, dat de Schryver my zo min kent, als ik weet, wie hy is, ik zou ligtelyk waanen, dat het ie[146]*mand was, die eenige genegenheid voor my heeft, en my zwak genoeg oordeelt om de myne door vleiery te laaten winnen: Doch 't zal best zyn ons oordeel ten einde toe op te schorten, om te zien of de Opsteller aan zyne Paradoxen eenigen schyn van waarheid geeven zal*.

Hier op ving de Heer Schertser weer aan, van 't begin af te leezen, doch bedong eerst, dat, hoe het vervolg ook mee of tegen vallen mogt, wy beide hem ongestoord zouden laaten voortgaan, dit wierdt hem toegezegd, en wy hielden ons woord, ja hy was zelf de eerste, die, na dat hy geeindigd hadt, den mond opende, en de gulhartige openbaarster onzer saletgewoontens dus toesprak:

Nu weet gy by ondervinding, zoete Juffer, hoe de Vrouwen en Meisjes slaagen, wanneer ze buiten weeten van de Mans de pen op 't Papier durven zetten: ik ben 'er zeer mee in myn schik, want hadt gy met ons zo wel raadgepleegd, als met uwe Vriendinnen, ik twyfel niet, of alle de Heeren zouden benevens my het u afgeraden hebben, en zo gy naar de reden had gevraagd, die zou dezelve geweest zyn, om welke ons geen schets medegedeeld word van de gewoontens, die 'er in 't salet, daar de onbekende briefschryver een lid van is, gevolgd worden: te weeten. Daar legt den Spectator noch de waereld iets aan gelegen, hoe wy gezelschap houden, als wy onder malkander maar wel te vrede zyn enz: *Wat nu gedaan? zult gy als een Amazone in 't strydperk treeden*? “Neen zeker, *was haar antwoord*, de tweede dwaaling mogt arger weezen als de eerste. Doch waarom houden de vrienden van dat ander gezelschap zich niet t'eenenmaal aan dat verstandig besluit? Wat legt 'er toch de waereld en den Spectator meer aan gelegen, hoe myn schryven daar opgenomen is, dan hoe zy gezelschap houden? waar het niet genoeg geweest, dat z'er onder malkander hartig om gelachen hadden?” *Daar hadden ze hunne keur van*, zeide de Heer Schertser; *Maar het is hun ook geoorloofd het gemeen de lever eens te doen doen schudden en de raisonnementen, die in hun salet over uwen brief gevallen zyn, waereldkundig te maaken. Wat u belangt; gy zyt zagt genoeg ontvangen, en vry wat vriendelyker dan een vreemd Heer, die hier eens in een gezelschap geweest zynde, ook uit het school geklapt heeft; een*

klaarblykelyk teken, dat ze 'er op het respectum personatum[1] *verstaan. En schoon ik niet geloof, dat hunne* [147] *Mevrouw Prudentia* een juris utriusque Doctoresse[2] *is, ze betoont niettemin, dat ze kennis van de* justitia distributiva[3] heeft; *want immers wordt de Heer Spotvogel door haar tot schuldbekentenis gebragt, en door de reden overtuigd u vry te spreeken van den argwaan, die hy voedde, als of ge uit vryen ging naar den Heer Themistius; zo dat mogelyk de Platonische liefde, die hy voor u gevoelde, indien hy 't geluk hadt van u te kennen, in een wezentlyke veranderen zou; en waarlyk het zou geen kwaad partytje voor u zyn, vooral zo hy de belofte voldoet, daar in het P.S. des Briefs zo breed van opgegeeven wordt: want, heeft uw schryven zulk een kragt op zyn gemoed, dat hy 'er zyn aangeboren aard om verzaaken wil, hoe volstrekt zult ge niet over hem gebieden, als hy eens door uwe verdere goede hoedanigheden ovetuigt wierdt, dat gy niets dan de waarheid van u zelve geschreven hebt*.

"Ik mag wel lyden, *schoot ze daar op in*, dat de Heer Spotvogel nooit weete, wie ik ben; want al waar hy noch zo verliefd op me, ik zou toch nooit wederliefde voor hem over hebben; hy zweemt te veel naar zynen naamgenoot, een Vogel, die men schryft, dat in Virginie gevonden wordt, en die de Heer de la Motte tot het onderwerp van één zyner verdichtselen genomen heeft. Hy schimpt my en onze gewoontens, maar geeft geen de minste proeve, dat hy beter reglementen ontwerpen kan: De andere Heeren, die van het ene uiterste tot het andere, van een buitenspoorige praalzucht tot een gemaakte zedigheid, wilden overstaan, toonen ten minsten alzo wel als hy, dat ze noch al wat om mynentwille doen of laaten zouden; maar ze toonen met één, dat ze me of niet verstaan hebben, of niet hebben willen verstaan. Een Diamanten gesp in de stropdas, een kostelyken ring aan de pink, een rotting met een gouden knop in de hand, en fyne kanten lobben om den arm, of een fraei beschilderde snuifdoos by zig te draagen, heb ik nooit bespot, maar wel, dat men door allerlei vreemde en ongevoeglyke gebaaren die fraejigheden ieder wil doen in de oogen blinken." *'t Is zeker*, zeide ik hier op, *dat die gy beoogd hebt, met recht* Pronkpedanten *moogen genoemd worden; want de* Pedantery *is niet alleen onder de Sa-*

1 Verm. respectum personae: aanzien des persoons.
2 Juris utriusque doctor: doctor in de beide rechten, namelijk het Germaanse en het Romeinse recht.
3 Verm. verdelende gerechtigheid.

vantes en halve geleerden te vinden; ze heeft in alle zoorten van beroepen haar liefhebbers en slaven, zelf onder hen, die het telkens op de geleer [148]*de Pedanten geladen hebben; wat is ze toch anders; dan een kinderachtige vertoonzucht van het ingebeeld, of van het weezentlyk fraei, daar men zyn popje van gemaakt heeft? ja, de getrouwde Heer, die volgens het bericht van den geestigen briefschryver de jonge Heeren geraaden heeft, hunne drift tot een verkeerde reformatie te beteugelen, schynt wel begreepen te hebben, dat 'er aan uwe woorden een draai gegeeven werdt, die vlak tegen uw inzicht strydt*.

"Dunkt u ook niet, *vroeg ze my*, dat de reglementen op de modens, by het andere gezelschap voorgesteld, kwansuis te kennen willen geeven, als of die door de schets, die ik van onze kleeding gegeeven heb, geopperd, en al de Vrouwen van het onze rechte styfhoofden waaren, die geen nieuwe mode volgen zouden, ten zy ze, zonder zich by al de waereld belachelyk te maaken, niet langer konden uitstellen zich daar naar te voegen?"

Dat zulks hun oogmerk is, zou ik niet durven verzekeren, noch ontkennen, was het antwoord, dat ze van my kreeg. *Maar ik durf wel te verklaaren, dat ik u, en de verdere Vrouwen van ons gezelschap, ja meest al de Mans, veel te redelyk vinde, dan dat zy alle de grillen der vrywillige slaaven, of loontrekkende dienaars der ligtvaardige Mode aanstonds volgen zouden. Het schynt alleen hunnen zetregel te weezen, de eersten noch de laatsten te willen zyn: die ik den eenen dag een Engelsche japon*[1] *zie draagen, koomt veeltyds daags daar aan met een sak te voorschyn; en wat ons betreft, nu hebben wy eens een Abbé, en dan weer een knooppruik*[2] *op het hoofd, wel bewust zynde, dat 'er by ons, die gemeenzaam en vriendelyk met den anderen omgaan, minder op den uiterlyken zwier dan op een genoeglyke uitspanning gezien wordt; waarom we ook altoos zo puntig niet opgeschikt zyn als een galant, die voor de eerstemaal acces by zyne liefste heeft. We zyn ook nooit zo slordig uitgedoscht, dat we niet by de fatsoenlykste van de stad zouden durven verschynen: maar om niet al te lang op*

1 Japon: in sommige gevallen een kledingstuk voor mannen. In dat geval is het een los, gemakkelijk zittend kamerjasachtig geval, dat in de 18e eeuw niet alleen in huis maar ook in het openbaar gedragen werd. Echter ook gebruikt als aanduiding van een kledingstuk voor vrouwen en dan is het een overkleed.

2 Pruik met omgeslingerde punten.

De kapper en zijn coiffures.

het zelfde propoost[1] *te blyven; gy, noch een eenige der Vrouwen van ons gezelschap verstaan het Latyn, en gy hebt ook met geen een van de Mans geconsuleerd over uwen brief, dierhalven schynt het my toe, dat de Spectator zelf de spreuk van Terentius daarboven gesteld heeft*.

"Is het u vergeeten, *beet me de Heer Schertzer toe* [149] dat wy de eerstemaal, na dat de brief was uitgekoomen, aan het huis van Mevrouw B. zyn geweest, daar wy deeze Juffer uit de omstandigheden overtuigd hebben, dat ons gezelschap daar in bedoeld, en zy 'er de schryfster van was? heugt het u niet, dat ze verzocht, dat een der Heeren die spreuk vertaalen zou; waarin ze ten eersten door den Heer L. gehoorzaamd wierdt? hadt ze zich aan my geadresseerd, ik had 'er wel een anderen draei aan gegeeven, en haar zo aanstonds niet geopenbaard, dat die verstandige zedenmeester de schets van onze byeenkomsten voor een betoog houdt, dat men in alles zich van het uiterste zorgvuldig wachten moet, en daarom die spreuk ten teken van zyne goedkeuring, daar voor gesteld heeft."

Hier op liet Juffer T.H. zich dus uit: *Ik bedank den Spectator hartelyk voor dat gunstig oordeel. 't Is myn oogmerk ook geweest, en heb ik het rechte middel niet gebruikt om 't zelve te bereiken, zo moet ons gezelschap het rechte Model niet zyn; daarom kan ik zoet, gemengd uit de combinatie met het andere, op hoop, dat we dan met der tyd het zo ver brengen mogen als doenlyk is. Echter had ik 'er noch iets mee voor, namentlyk, dat ik wyzer Heeren of Dames uit mogt lokken, om ons hunne gedachten wegens het gedrag, dat men in diergelyke t'zamenkomsten houden moet, gulhartig mee te deelen, zelf met ontdekking der gebreken, die in het onze gevonden worden*.

"Ha!ha! *borst de Heer Schertzer uit*, gy zoekt een gezelschap te hebben, dat zo weinig stand kan grypen, als het gemeenebest van Plato, of de Utopia van den ongelukkigen Morus.[2]

Neen zeker, dat zoek ik niet, was haar antwoord, *maar ik wilde 'er graag een zien en bywoonen: dat zonder opspraak, en echter zo genoeglyk, was als de menschelyke zwakheden toe kunnen laaten. Maar*, vroeg ze, zich tot my keerende, *zoudt gy meenen, dat het Latyns opschrift, dat voor den brief van den onbekenden Schryver geplaatst is, ook door den uitgee-*

1 Onderwerp van gesprek.

2 Eenzelfde vergelijking met Plato en Utopia in aflevering 34. Van Effen (1998-1), 73.

ver daar op toegepast zy? Me dunkt, dat het zelve geen genoegzaame betrekking heeft tot het geen 'er verhandeld word.

Ik openbaarde haar myne gedachten, die ik zelf niet dan voor waarschynlyke gissingen houde, met deeze woorden: “Het koomt me voor dat de Schryver van den brief [150] ook de maaker is van het vaers op Diogenes, 't geen wy in zyne waarde laaten, vermits het ons niet raekt. De grond der denkbeelden van die beryming meen ik gelezen te hebben in een wekelyk schrift, genaamd *Le Nouveau Spectateur François,* 't is een Critique, die de Autheur van dat werkje maakt op een gedeelte van een tooneelstuk getituleerd: *De Hedendaagsche Diogene,* waar van hem de kopy was toegezonden. Hier in koomt, zo ik me niet bedrieg, de volgende Periode: *Een twistgierig knibbelaar, een pleitzuchtige muggenzifter spreekt met afgrijzing van de Rechters, en durft halstarrig staande houden dat 'er geen rechtvaardigheid ter waereld meer te vinden is. Laat hy eens tien processen agter den anderen winnen, hy zal de Rechters in hunne eer herstellen, en Astrea zou gewisselyk weer op 't aardryk zyn nedergedaald*.

“Dit heeft den geestigen en beleezen Schryver van den brief, die ons het discours verschaft, naar 't schynt, bevallen, en om die vaerzen van Virgilius doen denken: te meer, dewyl Astrea in dezelve niet genoemd wordt, maar alleen betekend door een qualiteit, die ze met u gemeen heeft, dat is den maagdelyken staat. Gy kunt ook niet ontkennen, dat ge u eenigszins opgeworpen hebt tot een Hervormster der saletzeden, gelyk de Godin, indien ze weder de aarde met haar presentie vereerde, zekerlyk een Hervormster zou weezen van verhevener zaaken. Tot dus verre is de toepassing klaar, maar voor het overige ben ik met u van 't zelfde gevoelen. Hier mede verbeelde ik my, dat we den brief, voor zo veel die ons betreft, genoegzaam afgehandeld hebben, en, zo gy en de Heer Schertser het goedvinden, zal ik ons gesprek op 't papier stellen en aan den Spectator zenden. Men zal ons niet konnen verwyten dat we geen raillerie[1] verdragen kunnen; in tegendeel zal men zien, dat we noch welleevend genoeg zyn, om op de minste tegenspraak, niet in bittere scheldwoorden en haatelyke verwyten uit te vaaren; ja ik twyfel niet of de onbekende schryver van den brief, zal moeten bekennen, dat wy hem in heusche behandeling niet schuldig gebleven zyn.” Zy gaaven my hunne toestemming, en deeze dient om my van den last, die ik op my genomen heb, te kwyten.

1 Scherts.

Waar mede ik verblyve, enz.
Aan de Vecht, den 10 September 1733. [151]

P.S. t'Huis gekoomen zynde, heb ik de plaatsen, uit andere Schryvers aangehaald, nagezien, en de Fabel van *de La Motte* bevonden de zesde te zyn van het eerste boek: 't geen ik zelfs uit *Le Nouveau Spectateur François* heb bygebragt, is te leezen bladz. 63. Eerste Deel.

MYN HEER,

OM eens dat ik u geschreeven heb, word ik gedwongen my zelve te verdedigen. De beschuldiging, die men tegen my inbrengt bestaet in twee hoofdpointen; Eerst, dat ik in den brief, die gy den 16 Maert van dit jaer hebt uitgegeeven, een gansch gezelschap ten toon stel, als of 'er niet iemand onder die Amsterdamsche vrienden gevonden wierdt, die tegen een gekskap dorst zeggen, dat zy, niet gelyk als hy, den eersten overzetter van Telemachus, *Ghys* genaamd, met den eertytel van *Geleerd* vereeren zouden. Hier op is myn antwoord zeer kort; want ik heb maer te vraegen of het myn schuld is, dat ik zulke cordaate mannen in dat gezelschap niet gevonden hebbe? Indien iemand uit dat zelfde gezelschap my van logentaal betichtte, ik zou 'er meê verlegen zyn; doch daervoor heb ik geen de minste schroom, by me zelve bewust zynde, dat ik de waerheid niet te kort gedaen heb, met een gedeelte derzelve te verzwygen.

Ten tweede, dat ik in dien brief de spot steek met de Amsterdamsche sleedjes,[1] dezelve den naem van *Rytuigen* onwaerdig achtende; en dat men by gevolg de dienstboden distinct alle soorten van rytuigen zou moeten leeren onderscheiden, om vreemdelingen geen occasie van spotten te verschaffen. Hier op antwoord ik, dat ieder, die myn schryven verwaerdigt noch eens na te leezen, bevinden zal, dat ik daar met me zelven vry meer boert, dan met die *Rytuigen*.

Alles wat ik 'er van zeg is, dat ik in in myne meening bedrogen was, en de reede van myn verkeerd begrip is myne onachtzaamheid geweest, niet bedacht hebbende, dat menschen van dien rang, als wy allen waeren,

1 Gesloten rijtuig voor personenvervoer, zie ook Van Effen (1999-2), 357-362.

meesten tyds geen andere *Rytuigen* gebruiken, als eigen of huursleetjes. Ja zo ik in die benaeming al een belachlyk air van grootschheid gevonden heb, ik heb 'er in myn brief geen [152] woord van gerept; en gedachten meen ik dat tolvry zyn.

't Is ook vreemd, dat een gansch gezelschap myn zeggen zo verkeerd opneemt, als of 'er met uitdrukkelyke woorden stond, dat ik de komst dier *Rytuigen* door de Dienstboden had hooren aandienen. Neen. De gansche voorzorg, om dat volk alle soorten van *Rytuigen* distinct te leeren onderscheiden, is nodeloos; 't was een der Vrouwen, die de sleetjes zo heeft getituleerd, haer Man een sufficante[1] reden willende geeven om het niet te lang te maeken, 't geen ik ook niet zal doen, maer besluiten met het volgende vaersje, dat my, weegens alles wat in myn vorigen brief dezen of geenen niet naer den zin mogt zyn, verdedigen zal.

Indien ik al te vry
Of al te boertig heb geschreeven
Vergeef het my.
Maar neen ik rep van geen vergeeven,
En heb geen mensch genoemd, des is 'er niets misdreeven,

Ik blyve

MYN HEER,

UEd. Onderdaenige Dienaar,

R....den 12.
September, 1733.

Deze twee brieven heb ik goedgevonden, gelyk onlangs den anderen, die door dezelven beantwoord word, zonder de minste verandering in het ligt te geven, en twyfel niet of de *salettenoorlog* zal hier mede geeindigt zyn. [153]

1 Genoegzame.

N°. 200. Den 25. September 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Suave mari magno turbantibus ae quora ventis
E terra alterius magnum spectare laborem;
Suave etiam belli certamina magna tueri
Per campos instructa, tui sine parte pericli.[1]
LUCRETIUS

LAngen tyt hebbe ik niet kunnen begrypen, wat ter gelegenheit der openbare strafoeffeningen des Gerechts de oorzaak mocht wezen van een toeloop zoo veler aenschouweren, die in het lyden van hunne medemenschen een welgevallen schynen te zoeken; en daer in eene verlustiging te vinden, die zelf zoo verre gaet, dat, indien by geval aen een' misdadigen het leven onverhoeds op 't schavot wiert geschonken; men de toegevloeide meenigte, met dezelve neerslagtigheit zou zien te rug keeren, als of de vertooning van eene beloofde Klucht op een Quakzalvers Stellaedje by toeval werd verhindert. Het is by my 't eenemael onwaerschynlyk dat de grootste hoop naer die vertoningen zig begeeft om het baerblykelyk oogmerk der Overheit te beantwoorden, die tot afschrik en spiegel van anderen den booswichten in 't openbaer hunnen verdienden loon doet erlangen: want die reets boosdoenders zyn, zoeken doorgaens veel eerder beweegredenen om zich in het quaet te styven, dan om van 't zelve te worden afgewendt; en de overige aenschouwers hebben in 't gemeen te [154] goede gedachten

1 Door 't geesten van den Wint, wanneer de Zee, gemartelt, / Met graauwen, tegens 't zwerk en jagt der wolken spartelt; / Is 't zoet te zien, van duin oft booven af, hoe dat, / De Bootsman worstelt met de doodt in 't holle nat. / Men schept geen vreugt nochtans uit iemandt zyn bedroeven; / Maar 't zien van anders ramp, doet best ons welvaart proeven.// Lucretius, *De rerum natura* II, 1 en 2, 5 en 6 (vert. P.C. Hooft).

van zich zelven, om het byna mogelyk te achten dat zy in zulke verfoeylyke misdaden zouden vervallen. De liefde tot Gerechtigheit, en de afkeer voor ondeugt, hoewel zy veel al tot voorwendsels dienen, worden hier ook zonder grond als een oorzaek van den toeloop tot deze naere vertooningen by gebracht, dewyl die treffelyke hoedanigheden der ziele zich vergenoegen met de zekere kennis dat een misdaet behoorlyk gestraft word, zonder het getuigenis van 't eigen oog daer toe te vereisschen. Belachelyk vond ik bovenal het voorgeven van iemant, die betuigde dat hy het uitvoeren der dootvonnissen ging zien om zich de sterflykheit der menschen te erinneren; waer op hem wiert toegevoegt, dat hy hier toe nutter alle dagen op 't kerkhof kon gaen, daer het hem geenzins aan voorbeelden van de nietigheit van 's menschen leven zou ontbreken, en dat wel in voorwerpen, die by onderzoek zyn aendacht beter verdienden.

Ik heb verstandige mannen, ondersteunt door 't gezag van beroemde Schryvers, hooren beweeren, dat die genen, dewelke met zoo eenen hevigen yver de uitvoeringen des Gerechts naloopen, door eene natuurlyke wreetheit gedreven worden om ten minste dat gene te beschouwen, 't welk zy zelf zouden plegen, indien zy door de Wetten niet wierden weerhouden; of afgeschrikt van de bediening van Scherprechter waar te nemen om de schandelykheit, die 't gemeen vooroordeel daer aen hecht. Doch dit gevoelen is vry liefdeloos, en schynt voornamelyk daer op te rusten, dat men, 't zy uit ongewoonte, 't zy uit eene lafhartigheit, die men dikwils te onrecht voor goedaerdigheit aanziet, zich buiten staet bevint om zulke naere vertooningen by te woonen. Ik wil niet ontkennen dat de bygebrachte reden plaets kan hebben in sommige wangedrochten, [155] die van kintsbeen aen berooft van alle menschelykheit, zelf zonder gramschap of wraekzucht, aen de wreetheit uit enkele liefde voor de wreetheit zich hebben overgegeven en bequaam zyn den zoetsten wellust te vinden in het bitterste lyden aen anderen te veroorzaken: doch hoe verbastert het menschdom ook mag gerekent worden, het blyft zeker dat het quaed om het quaed zelve te beminnen onder de menschen eene zeldsame boosheit is, die men aen het grootste gedeelte derzelven te onrecht zoude toeschryven, en het is eene hoedanigheit die als eene eigenschap der booze geesten wort aangezien.

Met grooter schyn van reden houden sommige staende dat het vermaek in dusdanige vertooningen spruit uit eene te rug stuitende gedagten des toezienders van den lyder op zich zelven, waer door hy zich verheugt

dat, terwyl een ander aen een onmydelyk gevaer is bloot gestelt, hy zelf niet te vreezen heeft. In sommigen, die gewoon zyn wat meer dan 't gemeen overwegingen te maken op het gene hunne uiterlyke zinnen treft, kan dit waer zyn; maer om hen derwaerts te lokken komt my die reden voor als te vergezogt; en, myns oordeels, kan de natuurlykste en algemeenste oorzaek van 't gene wy hier navorschen het best gevonden worden door te onderzoeken, wat soort van menschen zich meest onder den toeloop bevinden, en wat gebruik zy maken van 't gene zy hebben opgemerkt. Men zal, zonder veel moeite, gewaer worden, dat de toezieners luiden zyn die by gebrek van tyt, lust en aengeborene of opgequeekte bequaemheit het minst in staet zyn hunne aendacht werk te verschaffen. Het zyn luiden, in welke wy eene *ledigheit der ziele* kunnen ontdekken en eene behoeftigheit van stoffen, die hunne gedachten bezig kunnen houden. Eene hoedanigheit, die wel meest plaets heeft in 't gemeene [156] Volk; maer waer van echter vele luiden van geboorte en burgerlyker opvoeding mede gansch niet vry zyn. Ontrent den gemeenen man is dit ten volle bevattelyk, om dat hy tot het verzorgen van zynen daeglykschen nootdruft verslaeft is aen eenen gedurigen arbeid, die hem geen gelegenheit overlaet om anders te leren denken dan door uiterlyke voorwerpen. In luiden van hooger rang straelt die inwendige onbequaemheit, veel minder door; dewyl zy door hunne opvoeding een vernis van uiterlyke beschaeftheit verkregen hebben. Dat echter het najagen van zulke ysselyke vertooningen onder luiden van allerlei standen uit een zelve grontbeginsel spruit, is klaerlyk af te nemen uit de vertellingen, die na de uitvoering onderling verwisselt worden, en welke doorgaens hier op uit komt: *De Kerel is met eene buitengewoone onverschrokkenheit ter doot gegaen, of wel, hy heeft zich lafhertig en mismoedig in zyn laetste oogenblikken gedragen, en hy was al half doot, eer hy van de ladder wiert gesmeten; De Scherprechter heeft zyn ampt met eene behoorlyke afgerichtheit geoeffent: of wel, zyne plompe onbedrevenheit is oorzaek dat de lyder een langsamen en harden doot heeft gehad;* en dit, gevoegt by de vertelling der misdaden, waer over echter minst geredeneert wort, is al wat men 'er van t'huis brengt, 't welk hondert-mael op een zelven dag op verscheide plaetsen wort herhaelt, en, noch halve weken tot een praetje verstrekkende, de armoede der harsenen te hulp komt, terwyl het geduurende dien tyt het gebrek van denkbeelden tot voedsel der ziele vervult. Hier uit mag men dan met recht besluiten dat de graegte naer voorwerpen, die de gedachten in beweging houden, alleen oorzaak is

van den toeloop naar de Strafoeffeningen des Gerechts. Dit zal noch klaerder blyken, wanneer wy de gesteltenis van 't menschelyk gemoed met aendacht overwegen, waer aen de werkzaemheit zoo eigen is, dat niets voor 't zelve verdrietiger valt dan van binnen niets te doen te vinden, wanneer de zinnen door uiterlyke voorwerpen niet gaende gemaekt worden. Niets verveelt ons op eene gevoeliger wyze dan dat onze aendacht zich besloten vindt in een geringen kring van afgesloofde gedachten; van dezelve walgt en tevergeefs nieuwe denkbeelden zoekt om de slaepzucht der ziele te verdryven. In zoo eenen onaengenamen toestant quynt de boezem by gebrek van gemoedsbewegingen: men is van zich zelven moede, en aen zich[157]zelven ondraeglyk. Maer wordt aen eene ziel dus quynende eenig nieuw voorwerp door de uiterlyke zinnen aengeboden, dan ontwaekt de verbeeldingskracht, en 't is 'er bykans mede gelyk met iemant, die door een soort van stilstant in 't bloed als versuft, en van zich zelf vervreemt, door het inslurpen van eenige vlugge geesten zyne sappen voelt vloeibaer worden en de liefelyke levenswarmte, door alle aderen en vaten zich verspreiden, waer door hy zich zelven om zoo te spreken met het grootste vermaek wedervint. Hier omtrent is het volkomen zeker, dat zulke, die den meesten voorraed van denkbeelden door het oeffenen van hun verstant hebben opgedaen, het minst zullen weggerukt worden, door eenige vertooningen van yselykheit; door welken in tegendeel de ongeslepenste vernuften op het krachtigste gaende raken; en waer toe zy gedreven worden tot het opwekken hunner hartstochten, zonder te denken dat hun eigen teerhartigheit zich zal aenkanten tegens die bloedige vertoningen. Dit ziet men in vrouwen in wier boezem onder 't aenschouwen der strafoeffeningen twee tegenstrydige hartstogten menigmael eenen burgerlyken oorlog voeren; vermits zy met zoo gretige als betraende oogen den doodelyken slag beschouwen; en somtyds door het droevig gezigt, als door denzelven slag getroffen, ter neer storten en in een langdurige bezwyming vallen. Een onfeilbaer bewys, dat de beweegreden die haer derwaerts henen dreef geen wreetheit kan geweest zyn. De voorbeelden van oude tyden en van andere Volkeren leeren ons insgelyks dat men de bloedige Schouwspelen voor sommigen kan aenmerken als middelen tot verpoozing van den Geest die tot zyn bestaen eene verwisseling van denkbeelden noodig heeft. Dit blykt onder anderen uit de Schouwspelen der Romeinen, in welke wreetheden gepleegt wierden, waer van het bloot verhael het ongevoeligst hart doet yzen, en dit zag men niet alleen in de ruwste eeuwen en in 't aenzien

van 't Gemeenebest,[1] ja in de tegenwoordigheit van de grootste mannen, en zelf van de Vestaelsche maegden. Dit getuigen ook in later tyden de kampgevechten en steekspelen, die menigmael droevige rampen na zich sleepten, gelyk Vrankryk dit ondervondt in zynen Koning Hendrik de Tweede, die op eene dezer Feesten doodelyk gequetst wiert. Zoo schept Spanje noch ten huidigen dage vermaek in Gevegten met [158] verwoede Stieren, in welke men somtyts meer gevaer loopt dan in het bestormen van een bres.[2] En zoo zien wy eene noch durende gewoonte in een naburig Koninkryk, daer schermvegters en somtyts ook wel vrouwen voor weinig gelt op Theaters elkander met de bloote Sabel aen stukken houwen, en voor brave en doordringende slagen, niet alleen van 't slechte volk, maer van de grootsten van 't Lant worden toegejuicht; tot zoo verre dat hoe 'er meerder bloed gestort wort, hoe men het schouwspel vermakelyker schat. Maer hoe is het te begrypen, zal men zeggen; indien de gemoederen niet door eene natuurlyke wreetheit tot die schouwspelen getrokken worden, en dat zulks alleen ontstaet om de ledigheid der ziele met nieuwe denkbeelden en driften te vervullen: hoe is het te begrypen dat de zinnen niet liever uitgelokt worden tot voorwerpen van vrolykheit en blydschap. De reden van het tegendeel zal men ligtelyk beseffen als men aenmerkt dat de uitspanning der gedachten des te aengenamer is hoe zy langer byblyft; en het is zeker dat 'er in de verscheide natuur der blydschap en der droefheit zelve een wezentlyk onderscheit ontrent hare duurzaemheit gevonden wort. Het is namelyk de blydschap eigen dat zy vlugger zal verdwynen door de tusschenkomst van andere voorwerpen; terwyl in tegendeel de droefheit langer zal nablyven, en weder opwellen, schoon 'er de oorzaek in de redenen van wordt weggenomen, en schoon een wezentlyk geluk het hart tot vreugt behoort te neigen. De aendoeningen der droefheit zyn ook wesentlyk in allen deele krachtiger, en, 't geen verwonderlyk schynen zal, van dien aert dat zy zwaermoedige gemoederen meer verlichting geven kunnen dan vrolyke voorwerpen; en door bange zuchten uit den benepen boezem te rukken, en bittere traenen uit de oogen te doen uitbersten, ontlasten zy menigmael de droefgeestige harten van eene klemmende benauwtheit, zoo dat men met Vondel in zyn Jefta wel zeggen mag:

1 De republiek.
2 Opening in een muur of wal van een vesting.

Het schreyen is ook aengenaem en zoet,
Zet harteweê, lang aengegroeit by droppen,
Met kracht van 't hert na 't langzaem innekroppen.

Wy zien dat hier uit (wat 'er ook de oorzaek van wezen mag) dat de droefheit zoo zeer niet tegen de menschelyke natuur stryd en dat droevige vertooningen ook wel een aengenamen indruk maken op geoeffende verstanden en edele [159] gemoederen, die (om hier van een bewys te nemen uit het aenschouwen der Tooneelspelen) meesten tyd meer door Treurspelen dan door Blyspelen worden aengedaen. Doch dat hunne verlustiging doorgaens uit eenen gansch anderen bronader vloeit, dan die van 't gemeen, blykt uit het onderscheit der smaek van beiden voor de stukken, die vertoont worden. Om den slaepzuchtigen geest van boeren en huns gelyken op te wekken moet alles uiterlyk zyn, en met het verstant en overweging niets te doen hebben: de wreedste moorden, de bitterste dootangsten, verzelt met een verwart getier en gewoel, maken het eenigste uit dat ten dien einde vereischt wort; doch een beschaefde geest en gevoelige ziel heeft zulke grove aendoeningen niet van nooden, zyne hartkunde doet hem doordringen tot in de inwendige gemoedsgestalte der verbeelde personaedjen; en aen derzelver lot een gevoelig deel nemen, en 't geen de bron van zyne verlustiging uitmaekt, is dat hy door den ganschen loop van het stuk een levendig gevoel heeft van zyne grootmoedige liefde voor de deugt, met dezelve lyd, naermate zy onderdrukt wort; zich verheugt, naer mate zy gelukkig is, en wegens zyne loffelyke belangneming[1] zyne eigeliefde streelt en als geluk wenscht. Om hier niet tot voorbeelden by te brengen vreemde stukken, die op onze Schouwburg vertoont worden, zal ik 'er twee aenhalen, die ons Vaderlant eigen zyn. Het eene is *Aran en Titus* dat uit de harssenen eens Dichters van lage geboorte gewrongen is; en het ander is *Arzases*, dat uit het edel vernuft eens Dichters van deftigen huize is voortgevloeit. Gelyk nu het eerste met recht op den voorgang van den maker zelven een wanschepsel genoemt wort; zoo mag men zonder andere Dichteren of den Dichter zelven omtrent zyne overige Treurspelen te kort te doen, het laetste billyk noemen het pronkstuk der Nederlantsche Treurspelen van eigene vinding. Wat edelaerdige ziel is 'er, die geen behagen scheppen zoude in die tedere bewegingen, die de deugt van Arzases, ver-

1 Belangstelling.

steken van een Rijksstaf,[1] die hem wettig toekomt, kunnen veroorzaken? Wie deelt niet in de rampen, die door de staetzucht van eenen *Varanes* den onschuldigen jongeling dreigen? Hy ziet zich verlaten, naer zyne gedachten van alles, wat hem lief en waerd is. Hy ziet zich bemint van een voorwerp dat zyne verachting verdient, om dat zy 't kroost is van zynen verdrukker. Een voorwerp echter, dat zyne [160] liefde waerdig wezen zoude om hare liefde tot de deugt, dewyl *Arsinoë* het recht van kroon en Scepter zou willen afstaen, mocht zy slecht in stille kalmte zich verlustigen in die deugden van haren beminden *Arzases. Varanes* zelve, die dwingelant, verwekt onze deernis, wanneer wy zyn lot verandert zien, en hy is ons medelyden waerdig, omdat zyn gansch gedrag ons doet wenschen dat zyne deugt voor zyne staetzucht niet geweken ware; immers zien wy door het gantsche Treurspel henen, dat hem niets ontbreekt zelf om een loflyk Vorst te wezen, dan een wettig Vorst te wezen. Het zyn voorwerpen van dien aert, die op het Tooneel moeten gebracht worden om in beschaefde vernuften en grootmoedige zielen eene behaeglyke ontroering te veroorzaken. Grove harten in tegendeel moeten verbryzelt worden door de gruweldaden van eenen wreeden *Aran* en van eene verfoejelyke *Thamera*. Gewelt, Vrouweschennis, moort en gruwelen hebben eerst recht vermogen op de gemoederen van Boeren en ander gemeen Volk. De wederwraek van *Andronikus* is van hunnen smaek. Zy verlustigen zich in zyne meer dan Lykaons maeltyt, waer in *Thamera's* zonen aen hunne moeder worden opgedischt; in het verbranden van *Aran*; en het vermoorden van genoegsaem alles wat op 't tooneel te voorschyn quam. Maer wat medelyden verdient dit? Wat deugt straelt hier uit, die het zielstrelend gevoel van onze liefde voor dezelve kan wakker maken? Het is niet genoeg dat *Andronikus* en zyn huis lyden: het is niet genoeg dat zy onschuldig lyden: hunne deugt moest onze erberminge verdienen. Zy verdienen eerder alle de rampen, die hun overkomen; om dat hunne lust tot gruwelen en wreetheden in de dolle wederwraek met zoveel onbesuistheit opborrelt. Dewyl nu diergelyke voorwerpen de meeste kracht oefenen op onbeschaafde gemoederen, om dat 'er 't minst over te redeneren valt, kunnen wy lichtelyk zien wat de oorzaek zy, die luiden van deze gesteltenis doet vermaek scheppen in de bloedige vertooningen des gerechts. Het is geensins een inwendig behagen in wreetheit; maer bloote-

1 Heersersstaf.

lyk eene verdrietige ledigheit der ziele; eene daer uit ontstaende slaepzucht des gemoeds. [161]

N°. 201. Den 28. September 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Una virtus est consentiens cum ratione, & perpetua constantia.[1]
C I C E R O.

UIt myne twee voorgaande Vertoogen aangaande de rechtschape aart der *onrechtvaardigheid*, vermeine ik, dat aan eene onpartydige oplettendheid, op het duidelykst moet blyken, dat eigentlyk gesproken, de grootheid der misdaden niet by de grootheid der voorwerpen, maar by de verdorvendheid, waar uit ze opborrelen, moet afgemeeten worden. Uit deze waarheid volgt met de helderste baarblykelykheid, dat de wanbedryven, die uitwendig, en in 't eerste opzigt de zwaarste schynen, wezentlyk onder de kleinen moeten gereekend worden, wanneer ze ons door een schielyke verrassing, en door eene onverwagte vloed van driften als afgeparst worden, zonder dat ons de tyd word overgelaten, van ons met de reden te beraden, en ons gedrag aan onze met aandagt overwoge pligt met bestendigheid vast te hechten. Dog het moet van de uiterste kinderachtigheid geoordeelt worden, als eene kleine overtreeding zig toe te laten, wat voor een pligtbreuk het ook zy, hoe gering het voorwerp, en de gevolgen mogen zyn, wanneer men zonder verrukking der passien, en met een bezadigt gemoet wat de deugd van ons eischt, onderzogt heeft, en noch[162]tans willens en wetens tegens 't zelve aanstreeft, en zondigt om dat men wil zondigen, en om dat men na rype deliberatie voorgenomen heeft te zondigen; Hoe is 't begrypelyk als een klein kwaad in zig zelven in te schikken, eene moetwillige en bedaarde verwerping der reede, die heerlyke straal van 't Godlyk licht, die alleen onze waare verhevenheid uitmaakt, en als Gods steedehouder met

1 De Deugd is eenparig, stemt overeen met de Reden en eene duurzame stantvastigheid. Cicero, *Paradoxa stoicorum*, 22.

een volstrekt gezag in onze gemoederen moet heerschen? of wel een vermeetele en baldadige verachting van 's hemels geopenbaerde wetten, met dewelken de zelve ons heeft willen begunstigen, om onze bekrompe, en zwakke reden te gemoet te komen, en de behulpzame hand te bieden? Hoe is het mogelyk, dat iemand zig van de uiterste kwaadaardigheid vry spreeke, wanneer hy op zo eene verfoeyelyke wyze, met voorbedagten raad tegens zynen Wetgever en Koning in wederspannigheid uitbarst, en als luidskeels uitschreeuwt, *ik en wil niet dat deeze over my heersche?* Kinderpraat derhalven! *wat is 'er veel aan verbeurt? waarom zou ik dat winstje niet naar my neemen? wat schade zal 'er iemand by lyden? wie zal zelfs het eens merken?* Kinderpraat, zeg ik. De groote en wezentlyke overweging, die hier te pas komt, betreft wat gy verbonden zyt te doen of te laten. Uw pligt doet zig baarblykelyk voor uwe oogen op, uw zaak is, zonder naar andere beweegredenen 't hooft te wenden, u derwaerts te spoeden, en ik durf beweeren, dat het rechte kenteeken van wezentlyke deugdzaamheid meer bestaat in ontrent kleine, dan groote voorwerpen rechtvaerdig te zyn, vermids de zuivere liefde voor de deugd, en de zuivere, en van alle andere belangen onafhankelyke gehoorzaamheid aan Gods wetten, in het eerste het oogenschynlykst doorstraalt. [162]

Ik meen ergens elders gezegt te hebben, dat niets den mensch zo onaangenaam is, als met zig zelven overhoop te leggen, en in zyn boezem een borgerlyken oorlog, tusschen zyn gedrag en zyn overtuiging te voelen. Om zig uit dien naren toestand te redden, handelt hy meesten tyd als iemand, die in gevaar van te verdrinken, zig aan een dryvend strootje vast houd, en hy vat met gretigheit aan de vaste schynreden, die maar eenigzins dienstig kan zyn, om zyn' handel tegens de onbetwistbaarste beginzelen van waarheid zelfs te verdeedigen, en aldus een' valsche vreede in zyn boezem te koesteren. Om dit einde te bereiken heb ik meermaals door luiden, die al goede gedagten van hun deugd hadden, schoon ze zig dagelyks zo gezegde kleine misdaden toelieten, t' hunner verschooning konnen bybrengen, dat Salomon zelf, (wiens wysheid en kennis niet missen kon, in dusdanige gelegendheid, met de heerlykste tytels opgepronkt te worden), ons leerde, *dat men niet al te rechtvaardig moest zyn*; woorden zekerlyk in dit opzigt zo volstrekt van alle betekenis ontbloot, als die ze bybrengen van hunne zinnen berooft schynen. Wie tog kan in zyne harssenen krygen, dat de wyste der menschen ons voorgeschreeven hebbe, dat het mogelyk zoude zyn te misdoen met in alle voorvallen in zyn pligt te volgen? Hier

word immers in geenerlei wyze de stipte nauwkeurige, en algemeene rechtvaardigheid veroordeelt, maar de overtollige rechtvaardigheid, die de oordeelkundige aandagt, den Leidsman aller deugden, uit het oog verliezende, en de palen der reedlykheid te buiten gaande, *ophoud rechtvaardig te zyn*, op dezelfde wyze, als 't geen aan dit richtsnoer niet geheel voldoet, *nog niet rechtvaardig is*.

Ik hoor ook dikwils in diergelyke geleegenthe[164]den, met eene innige verontwaardiging, door luiden, die anderzins van verstand niet misgedeelt, dog echter te weinig in 't redeneeren geoeffent zyn, om zig, wanneer ze spreeken, ernstig af te vragen wat ze tog zeggen willen, een onderscheid maaken tusschen eene *strenge* en een *laffe zedekunde*, uitdrukkingen, daar geen de minste denkbeelden in de tegenwoordige betrekking aan gehecht zyn. Het komt 'er geenzins op aan, of de *zedekunde* als *streng* of als *toegevende* voorkomt; de questie is maar, of ze op bondige reden gegrond is. Men noemt haar t' onrecht *straf*, wanneer ze ons belet in 't minste stip, van 't geen baarblykelyk onze plicht is, gebrekkig te zyn, en ze kan van *lafheid* niet beschuldigt worden, wanneer ze, naar onze natuur zig vleyende, ons 't voorzichtig en matig gebruik van lichamelyke verlustigingen toelaat. Ten hoogste beuzelagtig zou het derhalven zyn, 't geen ik hier aangaande de zo gezegde kleine overtreedingen, geoppert heb als *straf* te veroordelen, zo lang men buiten staat is aan te toonen, dat de redenen, op dewelken ik 't zelve gevestigt heb, niet genoegzaam gegrond zyn.

In 't overige van myn papier zal ik trachten volgens myne beloften aan te toonen dat zo genoemde groote misdaden, schoon met voorbedachten raad gepleegd veeltyds, boven de gewaande kleinen, inschikking en verschoning verdienen, en tot een staaltje zal ik myne aanmerkingen enkelyk in den diefstal bepalen. Ten dien einde zal ik voor eerst aantoonen, dat alle de bedenkelyke oorzaken die een dief kunnen beletten gewigtige dieveryen te pleegen, niets ter waereld tot zyn verschoning bybrengen.

De eerste van die oorzaken, en die in 't eerste opzicht wel de meeste toegevendheid schynt te ver[165]dienen, is dat zommige dieven, die zich, zonder de minste bekommering, by alle geleegentheden, aan geringe sluikerytjes[1] schuldig maken, wanneer ze kans zien om gansche schatten te roven, door zo een groot voorwerp als met schrik en beving aangedaan

1 Smokkel, fraude.

worden, en een schelmstuk dat hun zo gruwelyk voorkomt, niet begaan durven. Dog die wederhouding word blotelyk uitgewerkt door valsche en reeds wederlegde gedagten, *dat de grootheid van het voorwerp, de grootheid der misdaad tot een maat strekt*. Dog wie is 'er begaaft met een gezond oordeel, die beweeren zal kunnen, dat valsche denkbeelden aan onrechtvaardige neigingen de minste inschikkelykheid kunnen byzetten.

Anderen vergenoegen zig met kleine kaperytjes, uit zuivere blooheid, en hoe grooten lust zy ook mogen voelen, om zig door aanzienlyke diefstallen te verryken, houden ze hunne handen te rug, om dat ze weeten dat geringe ontvreemdingen, min scherp nagevorscht, en niet zo licht achterhaalt worden en schoon ontdekt, zomtyds door den vingers gezien, of wel door eene kleine straf te boeten zyn. Dog vreesagtigheid is geenzins bekwaam om de onrechtvaardigheid te verminderen, hoewel ze dezelve voor de t'zamenleving min gevaarlyk maakt, en de eene kwaade hoedanigheid kan onmooglyk de anderen tot verschoning strekken.

Anderen weder, en die wel de grootste meenigte uitmaken, ontbreekt het alleen maar aan gelegentheid of aan behendigheid en vernuft, om groote slagen te doen, en doorgaans die wat oude plunje, dewelke voor de hand legt, steelt, zou niet gemist hebben, een dierbaar juweel, indien hy het ter zelver plaatse gevonden had, met zig te pakken. Dog gebrek van occasie, of van gaauwigheid in geest en lichaam, kan aan de natuur der onrechtvaardigheid de minste verschoonbare verandering niet bybrengen. In een woord kwaade redeneering, en laagheid van geest schynen eer geschikt om de onrechtvaardigheid veragtelyker, als vergevelyker te maken, en ik kan niet nalaten, met een zoort van versmading aan te zien, een bloedbeuling[1] van een diefje, die niet tegenstaande zyne geduurige plunderytjes, (welkers meenigvuldigheid ruim zo dikwils aan de galg helpt, als groote [166] diefstallen) in een geduurige armoede gekroopen heeft, alleen schynt gestoolen te hebben, om te steelen, en zig als een zot, om het roven van wat potten, keetels, of oude kleeren, laat opknopen. Ik rechtvaardig derhalve de groothartigheid van zeker Gasconjer, die het vonnis des doods ontvangende, nevens een ander, die om spykers gestoolen te hebben de galg stond te beklimmen, wanneer in zyn sententie geleezen wierd, dat hy tot het zelfde noodlot was veroordeeld, om dat hy zig een considerable goudbeurs had toegeeigent, zyn makker met eene schampere trotsheid

1 Domoor.

toebeet; *Dat zyn ten minste geen spykers, jou lompert*. Ik zal hier byvoegen, dat wanneer ik my tot Londen bevond, ter tyd dat een heele trop[1] misdadigers ter galge gedoemt was, de gansche bende een' der makkers beschimpte, en uitjouwde, om dat hy geduurende zyn gansch leven niet als laffe schelmstukjes, die geen naam verdienden, zonder de minste moed of behendigheid had bedreeven, en om dat geen mensch, zo dra hy zyn doodelyke sprong zoude gedaan hebben, 't minste geheugen van hem behouden zou kunnen. Deze verwytingen wekten diermate zyne slaapzieke eerzugt op, dat hy in de kapel zelfs, daar die Messieurs eenige dagen voor de executie, om hunne eige lykpreek te hooren, gebracht worden, met inspanning van alle zyne behendigheid, drie of vier neusdoeken kaapte. Dog door zo een gelukkig succes vervoert, en met de behaalde glory nog t' onvreeden, wierd hy op 't naar zig halen, van de vyfde betrapt; Dog van den Leeraer scherp, over zo een feit, in diergelyke omstandigheden gepleegt, bestraft, antwoordde hy met koelheid, dat hy ten minste voor zyn dood iets roemruchtigs had willen bedryven, en daar by dat hy wel iets moest hebben om een vrolyk leven te lyden, zo lang 't zelve nog zou duuren. 't Is onbetwistbaar dat 'er in geen land ter waereld doorluchtiger en grootmoediger rovers gevonden worden; Veele onder hen verontwaardigen zig een' armen bloed te besteelen, en zullen zelfs, wanneer zy, door het betasten van zyn zakken bespeurt hebben, dat hy niet genoeg voorzien is, om zyn reis met gemak te volvoeren, hem in beter staat laten gaan, als ze hem gevonden hebben; 't geen hun gading is, zyn diamanten, [167] parelsnoeren, goude snuifdoozen en horologies, en wel inzonderheid welgemeste goudbeurzen. Dewyl ze tog gezint zyn zoo eene verfoeyelyke hanteering te oeffenen, hebben ze 't grootste gelyk der waereld dat ze het met *distinctie* doen; en met een voornemen om boven anderen uit te munten. De eergierigheid immers, zelfs wanneer ze zig tot het kwade uitstrekt, verwekt in ons, tegens onze wil en dank eene zekere agting, om dat wy overdenken, dat die gesteltheid der ziele beter bestierd, heerlyke uitwerkingen zoude kunnen veroorzaken. Men voege hier by, dat het oneindig redelyker is 't leven te wagen, om, zo lang als het gebeuren mag, in rykdom en weelde zyn tyd door te brengen en de waerde van galg of rad, om zo te spreeken, te genieten, dan met de lafhartigste zinneloosheid zig aan 't gevaer bloot te stellen, van een leven zo schuldig, als behoeftig, door eene

1 Troep.

elendige en schandelyke dood te eindigen. Indien Julius Cesar met een zoort van billykheid op zyn gedrag de volgende regel heeft toegepast;

- - Si violandum est ius, regnandi statis
Violandum est; aliis rebus pietatem colas.

Indien het recht mag geschonden worden, moet het geschonden worden, om zig tot de oppermacht te verheffen; Dog in alle andere zaken, moet de deugd gehandhaaft worden; Zo kan men met het zelfde recht beweeren, *dat in geval men ooit onrechtvaardige handen aan eens anders goed mag slaan, zulks moet geschieden om zig te verryken en alle mogelyk vermaak te verschaffen; dog dat men in alle andere opzigten de eerlykheid moet aankleven;* ongetwyffelt is het dat nooit het recht mag vertreeden worden; Dog het is even zo zeker, dat zo zulks geschiet door eene gewigtige dwangreden, die overtreeding min onreedelyk is, en zo eene groote inwendige verdorventheid niet uitdrukt, als wanneer de hoop van de geringste winst, en de beweegreden van het kleinste belang, de ongeregtigheid den gewilligen boezem uitlokt.

't Geen nog opmerking verdiend, is dat groote diefstallen reedelyker, en vergeeflyker voor moeten komen, als kleinen om dat ze meer tot de zelfbehouding der [168] misdadigen oogenschynlyk toe kunnen brengen. Gewis is 'er altyd hoop voor een rover, wiens zakken wel voorzien zyn, om door een baetzugtige Onderschout of Rakkers, die dikwils niet meer deugen, als die genen, dewelken zy kneevelden, wegens 't gevaer, 't welk hun over het hooft hangt, gewaerschuwt te worden, of om reeds gevat eene agtelooze bewaring te ontsnappen, daer niets diergelyks voor een schurk, half dief, half bedelaer, kan verwagt worden. Nog verschonelyker is het gedrag van overvliegende geesten, die door een wel overlegd schelmstuk eensslaegs prinsselyke schatten veroveren, 't zy ten kosten van staeten, of van byzonderen, zig door reeds lang bereide wegen in zekerheid weeten te brengen en overal door middel van opgestapelde geldzakken over de galg heen te springen. Naer wat ryken zy zich mogen begeeven, vinden z'er veiligheid, en bescherming te koop, by der vorsten lievelingen, die voor het bedroogen oog van den meester aen de vuilste misdaad eene vergeeflyke, en zelfs prysselyke glimp weten te geven; hebben ze verstand, en kennis van de waereld genoeg, om de geroofde schatten met een' zwierige pracht te gebruiken, en om luiden, die hun nut kunnen zyn, dage-

lyks op 't heerlykste te vergasten, men ziet wel haest hunne schelmstukken, door eernamen, en waerdigheden bedekt en gevernist. Zoo een beminnaer der deugd door 't uiterlyke durft heen zien, en voor hun een inwendige veragting gevoelt, de eerbied, die 't onwederstaenbaer gelt, zelfs in sterke gemoederen, ten behoeven van den bezitter, verwekt, zal die veragting beletten uit te barsten; en wat kan het den verheeven booswigt tog scheelen, of hy van een klein hoopje eerlyke luiden, in 't heimelyk, gehaet en versmaad word, indien hy maar van alle kanten, in 't openbaer, met streelende teekenen van uitwendige agting, en liefde overladen word? [169]

Nº. 202. Den 2. October 1733. De Hollandsche Spectator.

Barbarus his ego sum, quia non intelligor ulli.[1]
OVID.

MYN HEER SPECTATOR,

DEwyl iemand die uwe werken leest my *verassereert*[2] heeft, dat je de vieste niet en zyt omtrent vreemde woorden met het duits gemengt, kan ik my aan niemand beter als aan u *adderseeren* om myn *revens*[3] te krygen over eenige *gravekeuren* en *afgronten,* die myn onlangs om die reden zyn aangedaan. Je moet weten, dat ik, hoewel een *ongestedeerd parsoon,* een aartsliefhebber ben van hoffelyke *espressien*, en zo *abendant*[4] 'er mee voor den dag koom, dat de buuren, als ik met 'er in *conversacie* raak, my met neus en mond aankyken, en niet [(a)] *constipeeren* kunnen waar ik het vandaan mag halen; Ja ze zeggen dat, ik zo [(b)] *allokwent* ben als Cicero zelf. 't Is ook geen wonder; want voor eerst heb ik twee *Champagnes* gedaan, onder de *Cavellery*, en je weet dat den oorlog veul goeje *instrueringen* [(c)] *suppelteert*. Ten tweede heb ik zeuven jaar gedient als koetsier by een Avekaat, die meer percessen

[(a)] *Concipieren*,
[(b)] *Eloquent*,
[(c)] *Suppeditеert*.[5]

1 Ik ben hier een Barbaar, wyl niemand my verstaat. Ovidius, *Tristia* V, 10, 37.
2 Verzekerd.
3 Revanche.
4 Verbastering van abondant: overmatig.
5 Verschaft.

en *consolatien*[1] had, en *compritien*[2] bywoonde als zeuven anderen van de *alderbefaamsten*, en die na 't zeggen van al zyne goeje vrienden, een *Ambessendeur*[3] of een *Plenepotaris*[4] in welsprekendheid zou beschaamt hebben. [170] Nou dewyl ik hem ook aan tafel oppaste, daar hy altyd praatte, zonder nochtans een beet daar door te verliezen, en ik zyn *cossersering*,[5] hoewel ik 'er, weinig van [(a)] *importeerde*, groote zin had, is 't me niet *duffeciel*[6] geweest, hem een groote [(b)] *proportie* van zyne zwierige [(c)] *termenatien* af te horen, en door de *spiriencie,* ben ik 'er zo in [(d)] *gerenverseert* geworden, dat ze me van zelfs de keel uitvliegen, en dit is het dat me by buuren en goede vrinden in zo eene *ammerable rippetacie*[8] gebrogt heeft, dat ik als een [(e)] *merakel* van 'er word aangehoort. Dog zedert eenige tyd loop ik prykel[9] om van een gedeelte van die fameusheid [(f)] *geprivelezeert* te worden, door de [(g)] melitie van een krengetje van een Doctertje, daar ik onlangs wel een uur lang mee gedispeteert heb toen de buurt teerde.[11] Terwyl ik [(h)] *veraveseerd* was dat hy veul geleerdheid *possendeerde*, had ik 'er me op *geprippereert*, om hem te doen *rimmerkeren*,[12] dat hier ook klein bier te tappen was. Ik had myn *pruke de katreuren*[13] opgezet, want dat men 'er fesoendelyk uitkomt, dat is een groot [(i)] *purgatif*[14] voor 't

[(a)] *Emperteerde, meenam.*
[(b)] *Portie.*
[(c)] *Termen*
[(d)] *Geverseert.*[7]
[(e)] *Orakel.*
[(f)] *Gepriveert.*
[(g)] *Malitie.*[10]
[(h)] *Geaviseert.*
[(i)] *Prerogatif*

1 Comparitiën, zittingen van de rechtbank.
2 Verm.: schikkingen.
3 Ambassadeur.
4 Plenipotentiaris, gevolmachtigde.
5 Conversering (conversatie).
6 Difficiel.
7 Geoefend.
8 Admirabele reputatie.
9 Gevaar.
10 Boosaardigheid.
11 Toen er een buurtfeest was (verm. een feestelijke maaltijd).
12 Remarcqueren, erop attenderen.
13 Pruque de quatr'heure, de pruik voor na het werk, de ‘deftige’ pruik.
14 Purgatief, middel tot zuivering.

verstant. Ik kwam dan op de baan met myn *pervisie*[1] van zwierige woorden, die zo dicht als hagel op malkander volgden, en zo vloeiden, als of ze van een leie dakje rolleerden. Het hondje lachte, dat hy schaterde, en hoe meer ik *conteneweerde*, hoe meer zyn lachen *verdubbeleerd* wierd, zo dat ik dikwils vreesde dat hy 'er van [(k)] *graveeren* zou. In 't eerst dee het my aan men hart goed, dat ik hem door men *perpoosten*[3] in zo een goed *gemeur*[4] brocht, daar hy anders zeer *mankelyk*[5] is, en ik begon me te *immaseneeren*,[6] dat ik wel eens zo *adret*[7] van geest was, als ik ooit van te voren *gepresemeert*[8] had, en *parcepant*[9] van grooter gaven moest zyn als ik zelf wel wist. Dit [(l)] *curagierde* me zo, dat ik 'er nog al meer met de breede byl inhakte, [171] en mids we al wat [(m)] *gebokkelizeert* hadden, en er een glaasje in begon te komen, kwamen me woorden in de harssenen, die ik zelf niet wist oit te hebben horen *pronessieeren*.[10] Maar toe maakte 't mantje het zo grof met lacchen, dat ik duidelyk zag dat het enkele foppage was, en wyl ik, zedert de [(n)] *Kalanlangie* in myn winkel toeneemt, en ik 'er warmpje in begin te zitten, zo wel op myn [(o)] *bontille* sta, als de beste, voornamentlyk als ik in myn *bontifikaal* ben opgeschikt, vroeg ik hem met een grote [(p)] *kuleere* of hy dogt dat ik voor zyn gek zat, en om hem met lacchen zyn eeten wat te doen [(q)] *diverteeren*, en ik verzogt hem met een groote [(r)] *serositeit*, dat hy hem daar omtrent wilde *minnezeeren*, en [(s)] *obsteneeren*. Hier

[(k)] *Creveeren*.[2]

[(l)] *Encourageerde*.

[(m)] *Gebokalizeert*

[(n)] *Kalandizie*.

[(o)] *Pointille*

[(p)] *Colére*.

[(q)] *Verteeren*.

[(r)] *Serieusiteit*.

[(s)] *Abstineeren*.

1 Provisie.
2 Sterven.
3 Propoosten: gespreksonderwerpen.
4 Humeur.
5 Snel bezeerd.
6 Imagineren: zich inbeelden.
7 Adroit, behendig.
8 Verondersteld.
9 Deelhebber.
10 Pronuntiëren, uitspreken.

op, zo dra hy zig van zyn geschater had meester gemaakt, stak hy my, althans met een uiterlyke [(a)] *apprehensie* van vriendelykheid, de hand toe; *Ik verzeeker u, myn goede buurman*, sprak hy, *dat ik de minste gedachten noit en heb, om u te beleedigen, maar ik verklaar u, dat ik noit in een Comedie heb geweest, daar ik zo veel vermaak heb gehad, als in ons gesprek. Neemt dog niet kwalyk dat ik 'er om lach; 't Is my onmooglyk my daar van te onthouden, en indien je verstond wat je zegt, je zoud je zelf slap moeten lacchen, over het koddig gebruik, dat je van een party vreemde woorden maakt*. Zo denk jy dan, Myn Heer den Doctor, dat ik niet weet wat ik zeg, was myn [(b)] *rippelecatie,* dat weet ik zo wel als gy, al heb ik juist geen *klegies* van de *Perfissers gefrikkenteert*,[2] dat jouwenthalve niet zeer sterk en blykt, by jouw platte duits, daar ik tog myn leven geen [*] *rispect* voor heb gehad, nog hebben zal, maar men kan daar wel aan zien, dat je met de kor[172]tezaans van 't hof niet veul hebt omgegaan. Kortom onze *argementeering* duurde een geruimen tyd, en hoe vast het Doctertje hier op bleef staan, dat men geen woorden gebruiken moest, die nog van ons, nog van anderen verstaan wierden, ik bleef *sustenteeren* en *verdiffendeeren*,[3] dat myn taal de zwierigste was, en ik zou 'er niet van [(c)] *geresisteert* hebben, al had er myn leven van [(d)] *geappendeert*. Ook overschreeuwde ik het Mantje zo, dat hy op 't lest van schorrigheid geen woord meer kon *prokklemeeren*,

[(a)] *Apparentie*.[1]

[(b)] *Replique*.

[(c)] *Gedesisteert*.[4]

[(d)] *Gedependeert*.

1 Schijn.
2 Geen colleges van de professors gefrequenteerd.
* De gemeene luiden gebruiken dit Frans woord zo buiten de natuurlyke zin, dat ze heel wel denken te spreeken, wanneer ze zeggen dat ze *geen respect voor kool, of voor melk hebben*.
3 Verdedigen.
4 Gestopt zijn.

en zyn mond moest toehouwen, zo dat ik, gelyk die groote prakkezyn myn meester zig plag te [a] *renontieeren*, de zaak *cum ispensis*[2] won. Ik moet nochtans *consisseren*,[3] dat, zedert dat dispuyt myne actien by de buurt zeer [b] *gebaizeert* zyn, 't geen ik aan hem alleen, dien ik een rechte eerdief mag [c] *nommereeren,* te [d] *contribueeren* heb, zo dat ik het ventje als de pest haat, hoewel hy my, zo dikwils wy malkander [e] *riscontreeren*, malkander met de [f] *politykste* civilletyten [g] *accumeleert*. Onlangs [h] *opereerde* hy my nog een pyp tabak, en een glas *Bragogne* wyn,[7] maar ik *revizeerde*[8] 't, en hy heeft me meer als eens op een buitenplaatsje van hem [i] *geeviteert*, maar ik meen er al zoo weinig men voeten te zetten, als of 'er [k] *Provintie corperaal* tegens me lag. De reden nou, Heer Spiktater, waarom ik je [l] *koeverture,* van de heele *dispetatie*, met de ap-en [m] *dippendenten* van dien, gedaan heb, is, gelyk je ligt [n] *rimmerkeeren* zult, dat ik van zins ben by u te *stollesteeren*, gelyk ik *stollesteerende* ben, by deze, dat het u behagen mag my in myn gerechtige zaak te [o] *manteleeren* en te [p] *pieterceneeren*; 't geen gy genoegzaam kunt doen met de *pupplekatie* van deze *Messive,* 't welk een *suffessant* teeken van uwe [q] *reprobatie* zal wezen, waar mede gy ten hoogste zult *veroblizeeren*[9] hem die is &c. [173]

[a] *Enunsieeren*.[1]
[b] *Gebaisseert*[4]
[c] *Nomineeren*.
[d] *Attribueeren*
[e] *Renconstreeren*.[5]
[f] *Polietste*.
[g] *Accableert*.[6]
[h] *Offreerde*
[i] *Geinviteert*.
[k] *Apprehensie corporeel*.
[l] *Ouverture*
[m] *Dependenten*.
[n] *Remarqueren*.
[o] *Mainteneren*.
[p] *Patrocineeren*.
[q] *Approbatie*.

Vermids myn hoffelyke Correspondent met de geeischte publikatie de welke ik niet twyfel of zal den Lezer nut en vermakelyk voorkomen, zig te vrede houd, zal ik my maar

1 Uit te spreken.
2 Cum expensis: met de kosten.
3 Toegeven (concessie doen).
4 Achteruit gegaan.
5 Treffen.
6 Overstelpen.
7 Bourgogne wijn.
8 Sloeg het af.
9 Verplichten.

bedienen van de aanleiding, die zyn brief my geeft, om met eenige aanmerkingen rakende de taal, te beantwoorden den raad, van den Heer *Philobelga,* die my zo kragtig aanport, om met de uiterste hevigheid, op het spoor van myne Engelsche en Hoogduitsche voorgangers, onze taalmengers te keer te gaan. 't Geeft my wonder dat hy niet gemerkt heeft dat zulks reeds op verscheide plaatsen geschied is, en inzonderheid in den brief van den *Docteur en droit* waar in die gemaakte styl door een gevoelig staaltje, beter, myns oordeels, als het door redeneering zou kunnen geschieden, in zyne gansche bespottelykheid ten toon word gesteld. Indien de verstandige Patriot, zonder ophouden dit volkje op de hielen gezeeten heeft, daar in heeft hy gewis 't grootste gelyk gehad, dewyl in geen land, die wyze van zotte airs te geven, tot een hooger trap van *impertinentie* stygt, 't Is my zelfs aldaar meer als eens gebeurt, dat van iemand, die my daags te voren gezien had, begroetende met de volgende of diergelyke woorden; * *Votre tres humble Serviteur, Monsieur, comment vous portez vous aujourdhui?* ik in het Fransch antwoordde, dog het gesprek in de zelfde taal vervolgende, duidelyk aan eenige kwalyk geplaatste lagjes en knikjes met het hooft bespeurde, dat het voornoemde compliment al 't Fransch uitmaakte dat by de luiden in kas was. Wat de Engelsche Spectator aan gaat, het is moogelyk dat dezelve ergens Jonkertjes bespot, die met Fransche woorden, die de taal nog niet zyn ingelyft, hun styl oppronken, en derzelver nieuwigheid door geest en verstand trachten te verkoopen. Maar anderzins is het niet te begrypen, dat schryvers van zo veel oordeel de taalvermenging, ten opzigte van hunne landaard, als belachelyk, ten toon zouden gesteld hebben, vermids het by de geheele waereld bekend is, dat het Engelsch in zo een mengelmoes bestaat, dat het zelve 't schuim van alle taalen by andere volken genoemt word. Het staat de Britten nogtans vry, dat gevoelen niet te omhelsen, en aan 't geen by anderen voor *schuim* te boek staat, den [174] naam van *room* of *bloem* te geven; Hoe het ook zy, het is zeker dat, waar ze ook mogen vinden, eene uitdrukking, die een voorwerp bondiger, eigentlyker, en onderscheydentlyker, als de tot nog toe gebruikte, afschildert, zy zig de minste zwarigheid niet maken, van dezelve zig toe te eigenen, en zo als dezelve is, of wel met eene Britsche uitgang, hunne taal in te lassen. Hier vinden ze met recht de minste schandelykheid niet in, en ze leven met de nieuwe en oude

* Uw Onderdanige Dienaar, Myn Heer, hoe vaart gy al vandaag?

woorden als met de nieuwen en ouden Adel, die by hen, naar de verdienste en daar uit spruitende verheevenheid van rang, en niet naar de langdurigheid van desselfs bestaan geschat wort. Ik heb eens een aardig geschil gehoort, hier te lande, tusschen een geestig Engelsman en een Hoogduitscher, die zyne moederspraak boven de Britsche waardeerde, niet alleen wegens haare oudheid, maar ook wegens haare zuiverheid, en oorspronkelyke rykdom, die zonder de minste uitheemsche hulp op haar zelve bestaan kon. De Brit, zig gelatende, als of hy afgetrokken van gedagten was geweest, en schielyk uit dien slaap ontwaakte, hield zig als of hy in de kleeding van zyn vriend groot behaagen schiep, en vroeg hem stuk voor stuk, van dewelke fabryk yder mogt wezen. De kanten wierden bevonden uit Braband te zyn, de koussen uit Engeland, 't laken van Berlyn de zilvere Galons uit Vrankryk, en de hoed uit Groot Brittanje. Ik beken graag, wierd den Duitscher daar op toegevoegt, dat alles even keurlyk is en met een goede smaak t'zamen gevoegt; Dog het is jammer dat het zelve door een zeer weezentlyk gebrek zyn grootste luister verliest, vermids desselfs meeste dele hunne oorsprong niet uit Duitschland zelfs hebben. Dit met de grootste schyn van ernst uitgesprooken deed den Duitscher grimlachen, en antwoorden, dat hem die berisping zeer grillig voorkwam, en dat hy niet kon zien, wat 'er aan gelegen mogt zyn, of in zyn kleeding 't vreemde met het vaderlandsche was vereenigt, indien dezelve maar gevoeglyk, aardig, en evenmatig zig vertoonde, en de beoogde uitwerking voortbracht, *Men kan niet reedelyker spreeken, myn lieve Vriend*, kreeg hy tot bescheid, *maar ik bid u, laat ons uw zeggen eens op de waare natuur der talen toepassen. Wy Britten vinden dat Characters en klanken in zig zelven van de uiterste onverschilligheid zyn, en 't scheelt ons weinig, waar ze van daan komen, als ze ons maar dienen kunnen, om t' zamen in een behoorlyk verbant ge*[l75]*bragt, onze gedagten, met kragt, met overvloed, vermyding van alle dubbelzinnigheid, en met een nette evenmatigheid ten opzigt van allerlei onderwerpen in eens anders ziel als over te gieten, in een woord als ze 't gansche oogmerk, dat door een taal bedoelt word, redelyk beantwoorden*. Die inval die de waare grondsmaak van 't Engelsch verstand heeft is niet min oordeelkundig als geestig, en yder die in staat is om met onpartydigheid het Britsch met alle de andere talen te vergelyken, zal moeten bekennen, dat het zelve wel behandeld zynde, zyns gelyk niet heeft, om alle voorwerpen kort, bondig, kragtig, met overvloedige verscheidenheid, en gepastheid naar hun aard af te beelden; zodat het boven alle andere met

recht den naam van een Philosophische taal verdiend. Ik wil wel gelooven dat onze taal ryker van zig zelve zynde een minder aanwinning van noden heeft, en ik ben volstrekt van gedachten, dat, zo belacchelyk voor luiden van middelen zou zyn, Yrsche boter en Hoogduitsch lynwaat te gebruiken, het even zo ongerymt is bondige en krachtige uitdrukkingen van ons eige teelzel te verwisselen, tegens vreemde woorden van een groote omtrek, en minder uitwerking. Dog, vermids de taalkundige bewust zyn, dat in alle de spraaken uitdrukkingen worden gevonden, die zommige zaaken, met eene byzondere nadruk, en uitgestrektheid, beteekenen, en by andere volken, niet als met een gansche beschryving, in haar volle kragt kunnen worden uitgelegt, kan ik niet onredelyk vinden, dezelve, zo ze met den aart van het nederduitsche kunnen over een gebragt worden, het borgerrecht of te vergunnen, of te laten behouden; voornamentlyk wanneer ze de minste duisterheid over de taal niet verspreiden. Het woord *impertinent* by voorbeeld, is onduitsch, en kan niet beter, dat ik weet, vergoed worden, als door *onbehoorlyk*. Dog het verwekt een veel netter en onderscheidelyker denkbeeld. Indien iemand zonder recht en reden, en met eene onverzettelyke grilligheid met my te werk wil gaan, en zig vergenoegt met my te zeggen, *dat hy het doen zal, en het my laten aanzien*, en ik om dit zyn gedrag af te beelden, hem voor een *onbehoorlyk Kaerel* uitscheld, zal zulks op de gemoederen den zelfden indruk wel doen, als wanneer ik hem voor een *impertinente* vent uitmaak. Met het woord *impertinentie* is het even eens gelegen; en ik weet ook geen duitsch woord bekwaam, om volstrekt de plaats te bekle[176]den van *ostentatie*, 't welk beteekend eene onredelyke neiging, om door dwaze en ongegronde middelen zig te doen gelden, en boven anderen uit te munten, en daarom heb ik niet gedagt dat met die uitdrukking hier boven te gebruiken, ik, tegens de eer, aan de kragt en rykdom van myn moedertaal verschuldigt, in het minst zou zondigen. Dog 't gezegde belet geenzins, dat het eene dwaaze en laffe gemaaktheid zy, dat ieder een taal op zyn zelf spreekende, zo veel vreemde woorden, als hy by een sprokkelen kan, niet alleen zonder noodzakelykheid, maar ook zonder het minste nut en tegens het gezag van 't algemeen gebruik, als met een grove paknaalde aan 't ware duitsch ryge, en aldus de verstaanbaarheid, de grondregel aller talen, beleedige. 't Is wel waar dat men hier door de goedkeuring en verwondering steelt, van onnozele menschen, die zig verbeelden dat alles fray is naar maten het hun begrip overtreft, duisterheid voor diepzinnigheid nemen, en de moeyelyke klaarheid en dui-

delykheid, als een teken van een gering en langs den grond kruipende verstand aanzien. Niets is zo gemeen als deze misvatting, en ik weet 'er een aanmerkelyk staaltje van, voorgevallen in zeker Vissers dorp, daar de Predikant gewoon was de oorspronkelyke zin van de Grieksche en Hebreeuwsche Grondtext, alleen na te vorschen, maar ook de uitdrukkingen zelfs de gemeente op te dissen; Dog door zyn eigen oordeel, of dat van goede vrienden gewaarschuwt wegens de onhebbelykheid van die gewoonte, vond hy goed van de zelve af te zien; Zulks mishaagde de toehoorders dermate, dat ze het als een veragting hielden, als of Domine hen zyne geleerdheid onwaardig agtte, en hem door den kerkenraad op 't ernstigste deden verzoeken zyne oude spreekwyze weer aan te nemen, en door een schootje Grieks en Hebreeuws weder smakelyk te maken; De eige woorden, die in die gelegendheid gebruikt wierden waren, naar myn onthoud, dezen: *Ei, Domine, doed ons tog de vriendschap van wat Grieks en Hebreeuws op stoel te praten; we hooren het zo gaarn*. [177]

N°. 203. Den 5. October 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Naturam expellas furca, tamen usque recurret.[1]

ALle de menschen, durve ik zeggen, zonder onderscheid, de redelyksten zelf, zyn zo natuurlyk geneigt, zig zelven boven de waarde te schatten, dat ze zig verbeelden, minder toegevendheid, als anderen, van noden te hebben, en grooter te verdienen, en zig in verscheide gelegendheden voorrechten aanmatigen, die ze in hun evenmensch weigeren te erkennen. Ieder, byvoorbeeld, is zo van natuur geschikt, om van de voorwerpen, in dewelken hy het meest behagen, en belang neemt, anderen te onderhouden, dat hy nauwlyks kan in 't hoofd brengen, dat ieder niet van zyn smaak zy, en zyne verlustiging wie het ook zy verveelen kan. Zo dra nochtans een ander zig 't zelve regt toeeigend is hy deswegens te onvreeden, en denkt gegronde reden te hebben om wegens de verdrietelykheid van desselfs gesprek op het bitterste klachtig te vallen. Dit gebrek, hoewel niet geheel en al weg te nemen, zou zeer verzagt en gematigt kunnen worden, indien wy van kindsbeen af door een welberedeneerde opvoeding gewend wierden, ons altyd in onzes naasten plaats te stellen, en ons ernstig af te vragen, hoe het, in dezelfde omstandigheden, met ons zou gelegen zyn. Indien wy met die vriendelyke rekkelykheid hadden geleert gemeenzaam om te gaan, [178]wy zouden met een geduldiger inschikking het teemen aanhoren van een bejaerd man, die nergens anders mee ophebbende, als met de voorvallen van zyn jeugd, ons verzekert dat de abricozen, en persiquen grooter, schooner en smakelyker in dien tyd waren als nu, en in alles het sterkste geheugen toonden, alleen vergeet dat hy ons de zelfde

1 Verdryf vry met geweld, Met vorken, zo gy wilt, de neiging der natuure, Gy doodt haar nimmermeer. Horatius, *Epistulae* I, 10, 24 (Vert. B. Huydecoper).

historie tienmaal verteld heeft. Wy zouden door de vinger zien in een wezentlyke zieken, wiens onpasselykheid natuurlyker wyze het grootste voorwerp van zyne aandacht moet zyn, dat hy ons uuren agter den ander onderhoud van alle de omstandigheden en verscheide toevallen van zyne ongesteldheid, en door dat verhaal ons een mededogen afbeedelt bekwaam hem te troosten en te verkwikken; eindelyk wy zouden met minder gemelykheid eenige aandacht leenen, aan een teder moedertje, die al wat haare wichten doen en zeggen als ongehoorde aardigheden verteld, en die om te toonen, dat ze in dit gevoelen zig niet bedriegt, haare kinderen zelf te voorschyn doet komen om met alle de kunsjes en zoetigheden, die ze geleerd hebben, de vrienden te vermaken. Zonder de hevigste liefde, die 'er uitgedagt kan worden, zou immers een moeder, de nodige zorg voor een wigt in zyne eerste jaren op zig nemende, zig aan een verdrietiger slaverny als die aan welke een galeyboef geketent is, met goede willig en zelfs met de genieting van het zoetste vermaak, kunnen overgeven? en 't is wederom een noodwendig gevolg van die hevige en onmatige tederheid dat ze by uitstek moet vooringenomen wezen, met de aardigheid en kindsche verdienste van die zoete schepzeltjes.

Indien weder aan d'andre zyde de bejaarde luiden, de zieken en teerhartige moedertjes, zig de hebbelykheit van zig in eens anders plaats te stellen [179] hadden eige gemaakt, ze zouden zig wat ligter laten verzadigen, met een matig voedzel aan hun eige liefde, werkzaam omtrent hunne tederst beminde voorwerpen, te geven, en begrypen, dat het niet onmogelyk is dat 't geen hun meest vermaakt te lang uitgerekt, anderen, die in de zelfde belangen niet zyn ingewikkelt, kan verdrieten, verveelen en walgen. Deze reflexien zyn my ontrolt, ter gelegendheid van den volgenden brief, die, zo hy niet wezentlyk door een moeder is opgesteld, tot schryver moet hebben iemand die de gesteldheid van de moederlyke ziel zeer wel heeft nagevorscht, en met eene levendige kracht kan uitbeelden. De styl is vry wat met Fransch gespekt, 't geen my doet vermoeden, dat het mogelyk het werk is van een Dame van fatsoen.

MYN HEER,

IK moet bekennen dat uwe nieuwe Correspondent van het 178 Vertoog in het naukeurig observeeren van het kinderagtig en mal onderhoud der moedertjes, en van zommige verwyfde mans, die zig zulks laten welgevallen,

en 'er met plyzier deel in nemen, uwe functie zeer wel zoude hebben waargenoomen, indien hy de zaak maar niet al te sterk gepousseerd had; Hy kan zig met reden verblyden, wegens den goede dienst, die hy u heeft gedaan, vermids hy teffens de approbatie der meeste Lezers zal behaalt hebben, en den lof der bekwaamheid in het Characterizeeren, weggedragen, door het staaltje daar van gegeven, aangaande een bykans onafscheidelyk gebrek in de zwakke sexe. Hy mag zelfs zig streelen een ennuieusen,[1] en verveelenden avond vergoed te zien door een compleete victorie over de laffe vrouwtjes, en een triomph die zo lang duuren zal, als uwe behaaglyke schriften [180] zullen gelezen worden. Ik wil zelfs met eene openhartige complaisance[2] zyne eige liefde nog wel wat vleyen, en hem rond uit verklaren, dat hy het portrait juist en wel getroffen heeft, en ik die aan het berispte zwak niet weinig onderhevig ben, heb my daar mee zodanig vermaakt, dat ik my niet heb kunnen onthouden van helder uit de borst 'er om te lacchen. Ook meen ik 'er myn gebruik wel van te maken; en zo veel te zwygen als my moogelyk zal zyn, (al zou ik daar door verweezen worden, om een gansch half uur myn mond te houden,) van myn huishouwen, en kinderen, daar vreemde mans, en wel voornamentlyk overjarige vryers by zyn. Maar uit dien zelfden hoofde hoop ik dat zyn hypochonder humeur,[3] schoon afkeerig van de natuurlykste neiging aller menschen, en nu op nieuw door my zo grof geoffenseert, de toegevendheid voor ons vrouwtjes zal hebben, van my toe te laten een kleine verdediging voor dezelven tegens zyne hevige critiques voor den dag te brengen, en eenige remarques tot onze verschoning wegens zo eene vergeeflyke, indien niet onschuldige verlustigingen te maken. Te meer denk ik, dat hy zulks niet kwalyk zal nemen, daar hy hier zo veel vooruit heeft, dewyl hy zig maar behoeft te verweeren, tegen een Vrouw, die gewoon met haar kinderen, en andere huishoudende vrouwen om te gaan, in de kracht van het raizonneeren ver te kort moet schieten tegens een man, die buiten twyffel alle natuurelyke zwakheden te boven is gekomen, en van de reden alleen afhankelyk, zig met een goed succes toegelegt heeft om dezelven op de aartigste manier als bespottelyk ten toon te stellen. Myn Heer schynt, naar zyn zeggen, zyn beurt redelyk wel gehad te hebben, in de voorpraat

1 Langdradige.
2 Bereidwilligheid.
3 Zwartgallig humeur.

omtrent het nieuws door hem uit den Haag medegebragt, en [181] dat zekerlyk zaken van oorlog en vreede zal geraakt hebben, en door hem zeer staatkundig getracteert zyn geweest; Dog waren daar mogelyk luiden present geweest, die het secreet van de mis kennen,[1] zouden mogelyk zyne politique discoursen zo belacchelyk den zelven hebben gescheenen, als daar na aan hem de malmoertjes praat; En was het dan zo onbillyk dat de sloven van Vrouwtjes ook eens haar tour kreegen om van hare liefhebbery te keuzelen,[2] wyl het zwygen haar tog van alle mans voor zo onmooglyk toegeschreeven word; Als de mannen in gezelschap zyn, en alle lust hebben om een pypje te rooken, en een eenigen onder 't zelve, zulks verveeld, zal deze met eenig recht kunnen pretendeeren, dat het van allen om zynen 't wil gelaaten word? zo is het mee in het speelen, en in het praaten; De heele fout aangaande die laffe wyve conversatie bestaat, myns bedunkens, hier in, dat de onthaler zonder oordeel te werk gegaan heeft, wanneer hy by een familiaar gezelschap van gehuwde luiden goedgedagt heeft een' morrigen ouwen gemelyken vryer te verzoeken, wiens naam zelfs een' natuurlyke afkeer voor diergelyke conversatie schynt mee te brengen. Hoe kan zulk een hater van 't menschelyk geslacht, die zelfs zyne ouders schynt te laken, om dat ze om hem ter waereld te brengen en op te voeden, zig in den echt verbonden hebben, tog te pas komen, by menschen, dewelken in die kweekery de grootste verlustiging vinden? Het gezelschap, dat onzen knorrigen vryer zo lastig viel, schynt van de grootste gemeenzaamheid geweest te zyn, want daar word door onzen berisper geen gewag gemaakt van een partytje ombre, of quadrille,[3] 't eerste voorwerp van de ordinaire societeiten,[4] en daar onzen Heer mogelyk de vingers naar jeukten. Men ziet, dat het op een praatje was genodigt, en om een toegezonde presentje in vriendschap 't zamen te consumeeren. Dewyl derhalven de mans de eerste praat gehad hadden, waar van zouden de Vrouwtjes, die, zo het schynt, alle in haar kinderen waren, beter hebben kunnen spreeken, dan van de voorwerpen, daar haar grootste lust toe strekte? De Mevrouw die haar man zo canailleus bejegend, wegens haar

1 Weten wat het fijne van de zaak is.
2 Keuvelen, babbelen.
3 Kaartspelen. Quadrille lijkt op ombre, maar ombre wordt met drie personen gespeeld en quadrille met vier.
4 Gezelschappen.

Kareltje zyn besten rok niet aangetrokken te hebben, zal wis de eerste [182] * Mevrouw van haar geslagt zyn geweest, en dat Character zal door waare Vrouwen van fatsoen niet erkend, maar tot den lagen burgerstaat verwezen worden. 't Overige, 't is waar, is niets als ongezoute praat, maar de verbindende liefde, daar kinderen tusschen speelen, bedekt veel, onder menschen die alle van een consoort[1] zyn, en elkander de natuurlykste malligheden ligtelyk vergeven kunnen. Ik kan ook zeggen weinig mans gezien te hebben, die zig verwaardigen hunne kinderen te kennen, en met dezelve gemeenzaam om te gaan, die zig niet, al zo wel als de Vrouwtjes, vergaten als 'er gelegendheid was om van hunne knaapjes ook wat te vertellen. Immers is het wel te denken, indien de malle wyvepraat al de mans van het gezelschap zo verveelt had, als aan onze heekelaar, dat de onthaler wel wat tydiger gesproken zou hebben, van in een andere kamer een pypje te rooken, of een verkeertje[2] te speelen, maar dewyl zy genoegzaam allen van 't zelfde temperament waren, wie zou 'er zich beleedigt, of benadeelt hebben gevonden, en zelfs zig niet wel gediverteert hebben, indien onze bediller van 't geen hy niet kend, om dat hy 'er geen gevoelen van heeft, slegts t'huis waar gelaten; Ik ontken niet, dat hem het gereutel van Minne, de malle praat met Saartje, de redeneeringen over de baker oneindig moeten verveelt hebben; Maar is hy zo groot een kindergek, als hy voorgeeft, misschien om te doen gelooven, dat het hem aan een goeden imborst niet hapert, zo kost hy, daar hy tog in de galey was, wel een korten tyd zig vermaakt hebben, met de drie jongetjes, die praten, speelen en zingen konden. Waren die niet groot genoeg, om hun vars ontloken oordeel, en geest, met aardige vragen te toetsen, zig met hunne natuurlyke en opgesmeukte antwoorden te vermaken, en met hunne zoete *impromtus*[3] zig bezig te houden? Waar in tog mag zyne geneigtheid voor jonge kinderen bestaan? Misschien in dezelven te berispen, en ernstige redeneeringen van hen te vorderen? en dan, geloof ik, zouden de meeste hem eer voor een

* Het hoorde wel zo te weezen, dog de geboorte is niet altyd de onfeilbaare oorzaak van redelykheid en goede manieren, en 't waar te wenschen, dat diergelyke Mevrouwen wat zeldzamer waren.

1 Soort.

2 Bordspel, vermoedelijk een soort triktrak.

3 Invallen.

bullebak van een schoolmeester, dan voor een aanhalend en caressant[1] vriend, gehouden hebben. Dat Pietje een Mirlitontje[2] [183] zong, en daar over van het lachend gezelschap gepreezen wierd, schynt hem reeds een onfeilbaar teken van het bederf van den jongen, zo dat ik reden heb te denken, dat de kinderen wel haast van zyn slag van liefkozeryen zo wars zouden geweest hebben, als hy zig bevond van de praat van de heele vergadering. Al wat de jongens deden viel hem lastig en gaf hem stof om by zig te morren; Mogelyk had hy toen al in zyn' herssenen 't ontwerp van zynen brief, en wierd hy, in 't zelve aan een te rygen, telkens gestoord door het ravotten van die raasbeeren, die hem zyne fraaiste concepten deeden verliezen. Zyn' vergaderde hoofdpyn door al dat wyve gebabbel was met smakelyk eeten, goeden wyn, en een gulle onthaling niet te verzetten; Gelukkig dat zyn knecht zo vroeg om hem kwam! want die zette hem den tyd; Het gezelschap was hem zo veel niet waard, en de heusche verzoeken, en nodigingen niet kragtig genoeg, om den dienstbaren geest te doen wagten, tot dat men zonder verhaasting gegeeten en zyn afscheid genoomen had; hy moest zonder vertoeven opstaan, zyn knecht mogt in de keuken of in 't voorhuis, zulk slecht gezelschap gevonden, en zig even zo geennuieert[3] hebben, als hy in de eetzaal? Hy had hem ook tot een leidsman nodig, want met dit hooft vol morrende gedagten mogt hy anders tegen een lantaarnpaal, of in de burgwal geloopen hebben, en door dit ongeval 't gemeen van hem, en zyn geestigen brief hebben berooft. Hy moest om zyn bizarre en grillige kop te toonen alle wellevendheid den hals breeken, en bykans zonder adieu te zeggen zyn biezen pakken; En om wat reden tog? toen was immers het laffe gerel uit; de raasberen[4] waren naar bed, en de Minne in de kinderkamer; Toen kon Myn Heer weder zyne politique bekwaamheid toonen, en de vrouwen haar labeyen[5] betaalt zetten met hartige mannepraat; waar by zy geen een woord in het kapittel te brengen hadden. Neen onzen beleedigde grompot was 'er aan geleegen duidelyk te doen zien, dat hy verstoord was, en dat hy niet als verdriet in 't gezelschap vond. Het was te wenschen dat hy eens wist, wat het zelve

1 Liefhebbende.
2 Populair deuntje.
3 Verveeld.
4 Druktemakers.
5 Gebabbel.

agter zyn rug van dit onverwagt vertrek gesprooken moet hebben. Het zou buiten twyfel mee geen onaardig stof voor zyn pen zyn. [184]

't Is niet, Heer Spectator, dat ik diergelyke smakelooze wyvensnap, als prysselyk wil verdedigen; Verre daar vandaan; Al te zeer uitgerekt en ontydig geplaatst, is ze duldeloos, het praaten zonder onderscheid van tyd of plaats, van Meiden, Minnemoers, bakers, kinderen, is het walgelykste mal dat onze sexe eigen is; Dog in een genood gezelschap van 't zelfde slag, daar de mans met het zelfde gesprek zig mee vermaken, kan ik niet anders zien, of zo het niet buitenspoorig lang duurt, is het niet slegts verdraaglyk, maar ook geenzins ongevoeglyk, dewyl men by een komt, om zig te diverteeren, en het even eens is, waar mee, als men nog zyn gewisse, nog iemand beleedigt, en den meesten hoop behaagt; En kan deze kindergek, te weten in zyne eige oogen, zig onder zulke ouders en kinderen niet, voor een reis, een uur of anderhalf vermaken? Hy neem het dan niet kwalyk, dat ik en myns gelyken hem voor een olyken drogaard en kinder-bullebak te boek zetten. Raizonneer ik kwalyk, leer my beter, zyn myne tegenwerpingen zwak, verschoon ze in een vrouw die met een vergeeflyk vooroordeel voor haare kinderzaak pleit, en egter zig vermaakt heeft in haare nauwlyks vermydelyke malligheden zo natuurlyk, haar ten spiegel, afgebeeld te zien, maar wel wenste dat de Heer tractant wat meer oordeel had aangewend, of de schilder een gezelschap had weten uit te kippen[1] daar diergelyke conversatie min te pas kwam. Eindelyk sta my toe my met uwe eige spreuk: *Dat de toegevendheid het zekerste kenteken van waare wysheid en deugd is*, te verdedigen: Ondertusschen blyf ik met een standvastige lust om van uwe aangename vertogen te profiteeren,

Uwe geneege Vriendinne

CONSTANTIA LIEFKIND. [185]

1 Uit te kiezen.

N°. 204. Den 9. October 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Pol me occidistis, amici,
Non servastis, ait, cui sic extorta voluptas,
Et demtus, per vim, mentis gratissimus error.[1]

EEn myner Correspondenten, die, schoon hy my niet anders, als in de hoedanigheid van Spectator kend, met my in een soort van vriendschap is getreeden en van dewelke ik een groot aantal brieven, zo het gemeen, als my in het byzonder toegeschikt, heb ontfangen, heeft goedgevonden my onlangs een aangenaam teken van zyne agting te geven, met my een keurelyke pot zo smakelyke als gezonde Confituuren te vereeren. Dit vriendelyk present kon noit beter te pas komen, vermids eene niet min verveelende, als smartelyke maagpyn my zeder eenige tyd de lust, tot het schryven, en het gewoon vermaak, in 't zelve, zonder 't welk men niets goeds voor den dag brengt, ten grooten deele benomen had, en my gedwongen, wilde ik myn werk niet afbreeken, terwyl het op verre na nog niet afgemaakt is, ieder dag eenige gelukkige oogenblikken by 't hair te vatten en my van dezelven by tusschenpozingen te bedienen; 't welk nochtans noit zo een goede uitwerking voortbrengt, dan wanneer men in een geduurende goede luim de schakeling zyner gedagten vervolgen kan. Indien derhalven dit liefelyk hulpmiddel zyn bedoelt oog[186]merk bereikt, zal myn beleefde Correspondent niet alleen my, maar ook het gemeen, dat een nieuw leven in myne schriften vinden zal, ten diersten verpligt hebben.

Ik heb voorgenomen dien agtbaren vriend myne wezentlyke erkente-

1 Gy hebt my niet geholpen, maar vermoord. / Met my het zoetst vermaat te ontneemen van myn leeven: / Wilt my die dwaaling van myn zinnen wedergeeven. // Horatius, *Epistulae* II, 2, 138-140 (vert. B. Huydecoper).

nisse wegens zo eene liefelyke en verkwikkende geste, op een wonderlyke en ongehoorde wyze te betoonen, dewyl ik van te voren ten vollen overtuigt ben, dat dit ongewoon teken van dankbaarheid hem spyt en droefheid zal aandoen; ja zelfs een gevoelig en hartrakend verlies veroorzaken. Uit dit myn gedrag zal bespeurt worden, dat dikwils de wezentlykste dankbaarheid bestaan kan in de edelmoedige stoutheid van ondankbaar te durven schynen, en dat de grootste en innigste vriendschap in de uitwendige blyken van de hardste onvriendelykheid kan gevonden worden. Om tot de zaak te komen, zal ik myn Correspondent volmondig uit, en zonder de minste bewimpeling zeggen, dat door verscheide stukken in prosa van zyn maakzel, hy by my, en by het gemeen, de lof heeft weggehaalt van een gezond, en deftig oordeel, en een meer als gemeene doordringendheid van verstand te bezitten; Dog dat van zyne gedigten my toegezonden het onmooglyk is voor luiden, die in de natuur van de kunst ingedrongen zyn, 't zelfde voordeelig vonnis te vellen. Hy verzekert my, 't is waar, dat hy van de bloem zyner tederste jeugt af, vermaak gevonden heeft om vaerzen te lezen, en op te stellen, en dat 'er verscheide van zyne werkjes de eer hebben van in boekzalen enz. het licht te zien. Ik beken met hem dat de natuurlyke lust en neiging dikwils de bekwaamheid als met den vinger aanwyzen, en als uitwaassemingen van wezentlyke gaven kunnen aangemerkt worden; Dog dit zoort van teken is geenzins onfeilbaar, [187] en de vermaarde Boileau zegt met de grootste gegrondheid:

Ne preu pas pour gente une ardeur de rimer

Neen voor geen digtgeest aan een vierige lust tot rymen.

't Schynt enigzins meer te klemmen, dat Vrienden die by de Poetische waereld voor liefhebbers en kenners te boek staan, deze zyne rymwerken hunne goedkeuring waardig hebben geagt; Dog een van beiden moet noodwendig waar wezen, of die goedkeurers verdienen hunne verkregen naam in genen deele of wel, 't geen my het waarschynlykste voorkomt, die kwalyk genoemde vrienden zyn lafhartige pluimstrykers, 't geen my doet vermoeden, dat myn Correspondent een man van een meer dan gemeene agtbaarheid of vermogen moet zyn: eens aangename toestand, dog die maar al te dikwils ruim opgewogen word, door het bykans onmydelyk ongeluk van zig zelven, meer als anderen boven de waarde te schatten; waar toe de

vleijery wel de grootste aanleiding heeft. Indien myn deftige Correspondent onpartydiglyk met den besten zyner vrienden, met zyn *eige oordeel*, wegens zyne Poëtische verdienste, wil raadplegen; Hy herleeze met aandagt 't geen ik op verscheide plaatsen zo bondig en duidelyk, als het my mogelyk was, aangaande dat onderwerp op grondregulen, uit den boezem der reden gehaalt, heb getracht te vestigen, en hy onderzoeke niet alleen of hy met het waare digtvuur geboren zy, maar ook of hy het zelve, met alle de aangewonne bekwaamheden, die vereischt worden, om het zelve in zyn waare ligt en luister te doen uitblinken, verrykt heeft. Hy haale eens voor den dag een zyner werken, dat hem zelven 't meest behaagt, en by zyne gewaande vrien[188]den de grootste goedkeuring heeft gevonden, en hy neeme, vergetende, dat het zyn maakzel is, 't gemoed aan van een eerlyk en oprecht berisper die by zig zelven eens anders digt met eene langzame opmerking onderzoekt, en in zyn gansche t'zamenhang uitpluist. Hy vrage zig, naar mate hy in 't lezen voortgaat, of 'er in de zin zig iets opdoet, dat buitengemeen is, en een t'zamenvoeging van *waarheid*, en *nieuwheid* behelst, die eigentlyk het fraye uitmaakt; Hy onderzoeke verders, of, in de wyze van die zin uit te drukken, de dwang van maat en rym zig niet handtastelyk doet voelen, en of hy vry van die moeyelyke banden, zig niet korter, duidelyker en natuurlyker zou uitgedrukt hebben; Indien hy, om tegenwoordig maar niet verder te gaan, geen genoegzame reden vind, om des aangaande vergenoegt te zyn, zo kan hy zig verzekeren, dat hy geen *digtgeest* is, en een vast besluit nemen, alle verdere moeite te spaaren als volstrekt vrugteloos, om in de digtkunde, die tog geen middelmatigheid dulden kan, ooit boven anderen uit te blinken.

Maar zal men zeggen, is het niet een zoort van wreedheid, en van kwaadaardigheid, een vriend van zulke streelende harssenschimmen te berooven, en uit zo eene betoverende, en zielroerende droom, die geen mindere vergenoeging baart, als de wezentlykheid zelf, op te wekken, om zyne oogen te vestigen op eene onaangename waarheid? te meer, vermids hy by zyne dwaling een vermaak vind, dat niemand anders schade toe kan brengen. Ik beken gaerne dat diergelyke onttovering ten uitersten hard moet vallen; Door deze behandeling berooft men iemands eigen liefde van een gedeelte van haar voedzel, en men dwingt hem zyne hooge agting voor zig zelf in nauwer palen te besluiten; Men be[189]neemt hem om zo te spreeken een gedeelte van zig zelf, en men is oorzaak dat hy zig verliest in zyne hoedanigheid van Poëet, zonder hoop van zig weder te vinden.

Een merkwaardig geval, dat ik van zins ben hier te verhaalen, zal my aanleiding tot myne verdediging geven. De *Graaf van Grammont,* wiens leven en bedrijf op de aardigste en bevalligste manier in het Fransch is beschreeven, was een van de fraaiste geesten van het Hof van den Grooten Lodewyk. Uitgelokt door den lof die hy met eenige boertige digtwerkjes, op geringe onderwerpen, verkreegen had, had hy zig verstout zyn' roemrugtigen Meester zelf op te zingen. Dog eer hy zyne vaerzen door den druk gemeen maakte, vond hy goed dezelven het oordeel van den *Graaf van Bussi,* een van de grootste verstanden van die eeuw, te onderwerpen. Deze te voorschyn komende met eene welmeenende openhartigheid, zyne landaard niet zeer eigen, schreef zyn vriend rondborstig uit, dat zyn werk niet ontbloot van geest was, en het minste niet zou wezen der gener, die op het zelfde voorwerp stonden gemaakt te worden; Dog dat hy onbehoorlyk oordeelde, dat in diergelyke groote gelegentheden iets het ligt zou zien, dat niet uitmuntend, en met de heerlykheid van de stoffe overeenkomstig was. Hier over wierd hy van zyn geestryke vriend op het hartelykste bedankt, als wegens de grootste blyk van ware en oprechte vriendschap, die bedacht kon worden, en hy wierd door den zelven teffens vereert met een boertig gedigtje, 't welk door zyne ongedwonge vrolykheid duidelyk aantoonde dat de maker meester moest zyn van zyne eigeliefde. De zin van dit vaersje kwam hier op uit, dat zo een zeker kaerel roem had kunnen dragen, dat hy aangesprooken was geweest [190] door de Koning, die, toe het 'er al op uit kwam, hem niets anders had gezegt, als *scheer je uit de weg vent*, hy zig ook beroemen kan, dat de groote Bussi zig verwaardigt hadt *zyne laffe vaarzen te leezen, en hem te doen zien, dat hy een slegt Poëet was*. Hier op antwoord hem Bussi, dat hy altyd groote achting voor hem had gehad, maar dat dezelve door 's mans gedrag in zo eene neetelige zaak, die 't innigste gedeelte der Eigeliefde zo gevoelig treft, eene aanzienlyke aanwas met het uiterste recht had verkregen, en dat de zeldzaame kragt van geest, met dewelke zyn vriend de ontemmelykste driften met zo weinig moeite wist te beheerschen, deszelfs treflyk Character heerlyker luister byzette, als hy ooit zoude hebben kennen erlangen, door 't in 't licht geven van 't heerlykste meesterstuk, dat oit de Dichtkunde heeft voortgebracht. Myne gansche verdediging legt in dit verhaal opgeslooten; Myn Correspondent verliest zig in qualiteit van Digtgeest, dog zo hy groothartig genoeg is om na een nauwkeurig en oneenzydig onderzoek de oogen te openen, en zig zelf recht te doen, en krachts genoeg heeft my-

ne oprechte behandeling, als een wezentlyken dienst aan hem gedaan, aan te zien, zal hy zig met winst wederom vinden; 't Geen, waar van hy berooft word, is maar een bloote schaduw, en; 't geen waarmeede hy dit verlies zal boeten; *de verzeekering van het bezit van een uitmuntend vermogen van redelykheid* is de wezentlykste schat, waar van een ziel met het diepste en innigste genoegen kan meester zyn. Voeg hier by, dat hy op zal houden 't voorwerp der bespotting zyner gewaande Vrienden te zyn, want wat doen vleiers nog anders, dan met iemant inwendig de spot te dryven, naar mate zy hem met uitwendige teekenen van hoogagting overladen; en 't geen meer is, in plaats van zyne wezentlyke gaven zelf te bezwalken, en te verduisteren, met zig op een kunst te leggen, die met de gesteldheid van zyn geest niet overeenkomt, zal hy een goed gedeelte van zyn tyd kunnen uitwinnen, om dezelve te besteeden tot oeffening en vermeerdering van zyne waare bekwaamheden. Verders kan hy zig verzeekerd houden, dat ik de gelegendheid niet zal verwaarlozen van een Man, welken ik zo zeer geneigt ben, myne agting en eerbied waardig te oordeelen, nader te kennen.

Ik zal by deze occasie ook eens aanspreeken een ander myner Correspondenten die zeer t'onvreden is, dat ik geen gewag van eene groote menigte zyner brieven tot nog toe [191] gemaakt heb. Ik zal hem voor eerst met dezelve rondborstigheid recht uit zeggen, dat derzelver stoffen, en behandeling, hoewel wezentlyk goed, my voorkomen als te gemeen, om de nieuwsgierigheid des verstandigen Lezers te voldoen; Hier in is het zeer mogelyk dat myn oordeel dwale; Het blyft nochtans zeker, dat natuurlyker wyze van my niet kan verwagt worden, dat ik, 't geen my zelven niet voldoet, het publyk durve aanbieden. Dog dit antwoord zal hem niet vergenoegen, vermids hy nederige gedagten genoeg heeft van 't medegedeelde, om niet te vorderen dat het zelve 't ligt zie, en om blotelyk te verzoeken, dat ik hem, en de verdere Lezers over de stoffen zelf trachte te verlichten. Zulks is eene onwederspreekelyke billykheid, en ik beloof hem zyne brieven, die ik egter wenschte, dat leesbarer geschreeven waren, met ernst over te lezen, en hem van tyd tot tyd de gewenschte voldoening te doen erlangen.

Van de kant van Utrecht is een nieuw Correspondent opgedaagt, en ik heb twee brieven van den zelven ontfangen, die my groote gedagten van hem geven, en den Lezer een heilzaam vermaak, myns bedunkens, zullen doen smaken; Met het hoofd van den eersten zal ik 't overige van dit papier vervullen.

HEER SPECTATOR,

SChoon my uit veele tekenen, die ik hier niet op zal halen, ten volle kennelyk zy, dat in de meeste brieven, die in uwe vertoogen voorkomen, de Schryver en Uitgever al zo min van elkander verschillen, als in de door u zo fray ontleede * twintig brieven, die de Hollandsche waereld met vals genaamde Zweedschen Ink[1] beschryven, zo meen ik egter, uit uwe veelvuldige en meermaal herhaalde betuigingen, reden te hebben, om te geloven, dat 'er voor dezen, en zommige andere brieven, die ik, zo de eerste met uwe goedkeuring vereert word, aan U Ed. van tyd tot tyd meen te schryven, wel eenige plaats, in uwen zo aangenamen *deugd en zede-post,* zyn zal; Vooral zo U Ed. zo goed zy van my te gelooven, in het gene ik ter ontdekking, niet van myn persoon, maar van myne betrekking op uw werk, eenvoudig en opregtelyk zeggen zal. Hoe zeer ik overtuigt ben, dat uwe schriften groot nut en voordeel doen, zo durf ik evenwel my verbeelden, en betuigen, dat 'er niemand zyn kan, die dezelven met meer opmerking, aandoening, genoe[192]gen en wezentlyk voordeel, leest, dan ik, en dat ze daarom van niemand met meer verlangen telkens worden tegemoet gezien. Ik lees ze niet met een vlugtig oog, gelyk men de Courant en Boekzael doorloopt; Neen; Ik bestudeer ze, niet alleen, om 'er anderen, maar wel voornamentlyk om 'er my zelven in te vinden, niet door ydele liefkozingen, en eigenwillige toepassingen van het geen loffelyk is, maar door ernstig onderzoek, verneederende ontdekking, en wenschelyke verbeetering van de daar in beschrevene gebreeken, die ik by my zelven, en by die genen, die my zyn toebetrouwt, aantreffe. En gelyk uit den overvloed des harten de mond spreekt, zo beweegt my ook deze innige hoogagting, die ik voor uwe Vertoogen heb, menigmaal, om van dezelven in de gezelschappen, in dewelken ik my dagelyks bevinde, melding en gebruik

* No 106 en 113.

1 In aflevering 106 en aflevering 113. Van Effens negatieve recensie van het boek *De Hollandsche waereld in zyn aard en gedrag der menschen; beschreeven door een reiziger, in Holland zynde, aan zynen vriend buiten 's Lands/door den Heere* ***. (Leiden 1733). De schrijver van dit werk poseert als een Zweedse toerist die verslag doet van zijn wederwaardigheden in Holland. Zie ook de inleiding van Susanne Gabriëls in Van Effen (1998-2), 14 en 15.

te maken; Maar gelyk niets van alle kanten gelukkig is, en gelyk de heidenen erkenden, dat zelfs Jupiter allen man niet behaagde, zo vind ook uw werk veel berispers, of liever bedillers, met welken ik dikwils, nu eens op eene meer, dan eens, op eene min ernstige wyze, naar dat elk schoenen voor zyn voeten nodig heeft, in het letterworstelperk treeden moet. Wat toorn en gramschap de Spinosisten[1] en Hattomisten[2], van onzen tyd hebben opgevat, over den smaat, met welken gy airtjes, of deuntjes van de Opera behandelt hebt, die het innige van hunner gevoelens zo levendig uitdrukken, en in de jeugdige harten, aan welken de ydelheid gebonden is, zo gemakkelyk planten, zal ik thans niet melden; Dit word mogelyk voor een anderen brief bespaart. Dog ik moet U Ed. eens in het kort verhalen wat my onlangs in een talryk gezelschap van menschen, die men luiden van geboorte noemt, en onder welken veelen Parys, Romen en Londen gezien hadden, bejeegent is omtrent de Vertoogen, die gy tegens de vrypostige, en den egt schendende minneryen een en andermaal geschreeven hebt.

Het vervolg in 't naastkomende Vertoog.

De Lezer wort verzocht de volgende Drukfouten in het Vertoog N. 200. te verbeteren.

Bladz.	156 regel 6. van boven.	*dat*	lees *dan*.
	157 regel 21 - - -	*beraemde*	lees *betraende*.
	158 regel 18 van onderen	*in*	lees *en. word* lees *worden*.
	159 regel 6 van onderen	*veroozaken*	lees *veroorzaken*.
	160 regel 5 van boven	*die*	lees *de*.
	Dezelve 18 van onderen	*opgedisch*	lees *opgedischt*. [193]

1 Aanhangers van het gedachtengoed van Spinoza.
2 Aanhangers van de als spinozist aangemerkte dominee Pontiaan van Hattem, die in 1683 werd afgezet.

N°. 205. Den 12. October 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r .

Cum ratione insaniunt.[1]
TERENTIUS.

Vervolg van den brief in den Spectator N. 204.

ZOdra ik begon van uwe Vertoogen en derzelver nuttigheid niet te spreken, of ik kreeg' er niet een of twee, maar de geheele Bende teffens op myn lyf. 't Was *Je moogt wel praten van den Spectator. Is dat ook een Schryver, om te noemen, by menschen, die de politesse verstaan, en die weten te leven? Weg weg met de prullen. Hy mag wat praten van de verstandige Bedilster, van den Babbelaar; den Vredecourier,*[2] *den Zweedschen Beschryver der Hollandsche Waereld*:[3] *maar wilde men hem ook eens schaven, daar zonden wel andere stukken af vliegen, die by zyn schaafzel en vylzel niet te vergelyken zyn*. Maar, Heeren, zeide ik, *hoe zoo verstoord op den man? wat heeft hy u dog misdreven?* Maar ik was nog aandagt, nog antwoord waerdig, en ik wierdt, om dat ik iets goeds in den

1 Zy zyn dol met verstand. Terentius, *Eunuchus*, I, 63.
2 Er verscheen een *Vreedecourier* in de jaren 1732 en 1733. Uitgevers: H. Uytwerf en De Ruiter en vanaf 28 oktober 1732 in Den Haag bij H. Scheurleer Nic. Zoon. Hiervan zijn exemplaren vermeld in de Picarta-catalogus. *De verstandige Bedilsters* en *Den Babbelaar* zijn niet in de geëigende bestanden terug te vinden. Volgens P.J. Buijnsters zijn ze niet bewaard gebleven. Zie ook de inleiding door W.R.D. van Oostrum in Van Effen (1999-1), 14-16.
3 Vermoedelijk refereert Van Effen hier aan het, door hem eerder besproken, boek: *De Hollandsche waereld in zyn aard en gedrag der menschen; beschreeven door eenen reiziger, in Holland zynde, aan zynen vriend buiten 's Lands*. Zie aflevering 106, in Van Effen (1998-2). Cf. afl. 204.

Spectator sag, ten minsten voor zo zot, als de Spectator zelve gehouden, 't Eenige bescheid, dat ik kreeg, was een verward, en egter eenparig geschreeuw, *'t is een Nar van een vent. Hy heeft reuk nog smaak. En die hem pryst moet zekerlyk verkoud zyn, of eene kwade maag hebben*. Ik wist niet, aan wat kant ik het vatten zoude, en stond in beraad om het werk op te geven. Ik kreeg den wind van alle kanten even eens of ik halfweeg tusschen Haarlem en Amsteldam stondt, en in het midden dezer bulderende stormwinden kreeg ik het zomtyds door een sterk blakend vuur zo warm als of ik tegen zeven ovens teffens gapen moest. Eindelyk, toen ze van schreeuwen vermoeit, naar hunnen byna ontbrekenden adem heigden, vatte ik het stuk wat bedaarder op en zeide: *myne Heeren, is dan de man zo ganschelyk kwaad, Is 'er niet met al goeds aan? Kan men niets, dat pryslyk en* [194] *wetenswaerdig is, van hem leeren? Laat ons over het werk eens ordentelyk redeneeren*. Hier mede bragt ik het eindelyk zoo verre, dat een, dien ik (als den besten uit het nest met Wolven) voor den ervarensten en bescheidensten uit dezen onervaren en onbescheiden hoop rekende, zig, als hunner aller Goliath, ten stryde aanboodt, en my, op myne vraag *of 'er dan niets goeds en pryslyks in uw werk was,* met eenen verontwaerdigenden grimlag, en alle zoorten van veragtende en beledigende gebaerden, in welke hy van de andere laggende en hoofdschuddende menigte verre overtroffen wierdt, antwoordde, *iets goeds? wel ja iets goeds. Daar kan een' Boer wel een bon mot ontvallen, en daar is wel wat goeds van Gekken gezegt*. Dat is de vraag niet, zeide ik, maar de vraag is, of 'er wel eenig wezentlyk, nuttig, pryslyk, en op de zeden van onzen Landaard betrekkelyk goed in zyne Vertogen te vinden zy? Hier op wilde ik gaern, met Uw Hoog Eds. believen, eenig antwoord hebben. *Wel nu dan,* was het antwoord, *ja, daar is wel wat voor Pedanten, Philosophen, Dominees, Taal en Letter-zifters*.[1] *maar wat de Regelen van wellevendheid aangaat, deze heeft de man nog in de theorie, nog in de practyk nooit gekent. Nooit gekent? myn Heer, nooit gekent?*

Tot nog toe had ik niets: men bleef hangen in gemeene beschuldigingen, en dit alles ging met zulk een autoriteit van den spreker, en zulk eene vooruitlopende en volgende toejuiging van de Toehoorders, dat de Plauti-

1 Taalkundig gerichte haarklovers.

aansche en Terentiaansche Thraso[1] by den eersten, en de Theophrastische Adulator[2] by de laatsten niet te vergelyken zy. Wat zoude ik doen? Ik was de minste der Broederen, en myn fortuin staat in zommiger handen. Hadt ik dit alles konnen voorzien, 't was raadzaam geweest, dat ik gezwegen had: maar nu was ik in het vaarwater: Wat nu gedaan? Zweeg ik uit ontzag voor hunne auctoriteit, zy zouden nooit gelooft hebben, dat ik het daarom deedt. Neen! 't Zoude de kragt hunner redenen geweest zyn, door welke ik verstomt was. Want de grootste reden, waarom vermogende lieden meenen wys te zyn, is dat de minderen, schoon ze de buitensporige dwaasheid van hunne redeneringen, en derzelver walgelyke kinderagtigheid ten klaarsten zien, hun nogtans niet durven tegen gaan. 't Is *ja* en *amen,* eer myn Heer half heeft uitgesproken: 't hoofd de ogen, de handen vergesellen en bemoedigen den dwazen spreker: en of dit nog niet genoeg was, men weet niet, wat men by het hair zal trekken, om uren daar na, tegen de overtuiging van zyn eigen hart, nog [195] eens te konnen zeggen, *Myn Heer de Burgermeester; Myn Heer de Drost; of gelyk zyn Hoog Ed. daar even zeer wel zeide:* terwyle men dezelve Heeren, zoo dra men den rug gekeert heeft, over dat zelve gezegde en dikwils nog meer schandelyke verdrajingen, om de levendigheid van zynen eigen geest te tonen, te jammerlyk bespot. En zoo worden de Heeren, ten koste van hunne tafel en beurs, nog zotter dan ze waren; de middelen, om wys te worden, worden voor hunne ogen verborgen; en de wezentlykste pligten van het Christendom worden met voeten getreden.

De reden en de Godsdienst lieten my niet toe, dat ik my met dezen euvel besmette: de betrekking, die ik op deze Heeren heb, verpligten my, dat ik hen beter onderrigte: en het goede, dat ik uit uwe Vertogen getrokken heb, gaf my geene vryheid, om het zelve zoo te laten bekladden. Ik erinnerde my eene Turksche Spreuk, die niet wil, dat men modder werpe, of late werpen in eene fontein, uit welke men zoet water gedronken heeft. Ik hieldt dan wederom aan, en verzogte te mogen weten, waar in dit groot gebrek van den Spectator gezien wierdt? 't Antwoord was: *hy behandelt den mensch niet, zoo als hy is, maar zoo als hy hem in zyne harssenen vormt: hy wil eene Platonische Republiek van enkele harssenschimmen op-*

1 Thraso is een pocherige soldaat uit Terentius' *Eunuchus*. Relatie met Plautus onbekend.
2 Adulator: vleier.

regten; of ons tot de oude, versletene, en by de braafste Schryvers van allerhande Natien veragtte boersheid onzer Voorvaderen, die naauwlyks wisten, dat ze menschen, vooral niet dat ze Europeers waren, verbonden. Aan dit alles hadt ik wederom niets. 't Was niet anders, dan het *αυτοςεΦα*,[1] en wild schermen der Grooten, die op hun woord, om dat ze Grooten zyn, zonder eenig bewys, willen gelooft zyn, en die, als men hun toont, dat ze dolen, wel durven zeggen *ik wil gelyk hebben,* menende dat hun gezag zelfs over de reden heerst. Om dan wat nader te komen, vroeg ik hem, *waar op ziet Uw Hoog Ed.? Is het op de zakken en balyne Rokken? Is het op de papillotten*[2] *en kapzels der Heeren* (a) *Is het op het Boek der Welleventheid, dat een jong Heer, op approbatie van den Spectator, aan Uitwerf te drukken wil geven,* (b) *Is het op de Coquette Juffers en de Kameniertjens*. (c) *Is het op Gallomimus en Themistus, met Agatha, Constantia en Juliana* (d) *Of ziet gy op Hylas en Celinde,* (e) *en op het geene de Spectator van hun getuigt?* 't Antwoord was: *schoon ik al die namen en bedryven niet onthouden heb (want wie mag zyne harssenen met zulke prul* [196]*len opvullen) zo weet ik nogtans wel, dat hy van zommigen derzelver veel laffe en zouteloze taal uitbraakt: maar daar op zie ik thans niet. Myn oog loopt meest op de onbescheidenheid, waar mede hy onze conversatie van Mans en Vrouwen, die wy van de beste der Europesche Natien geleert hebben, zo schandelyk beklad*. (f) Ik toonde hem aan, dat niet de *conversatie,* maar de *separatie* van Mans en Vrouwen, die door den egt verbonden zyn, door u berispt wordt: dat gy het nog niet op de *separate conversatie,* maar op de doormenging van Mans en Vrouwen met zulken, op welke zy geene huwelyks betrekking hebben, geladen hebt. Dog dit holp niet. De vraag was, *kan men altyd met syne eige Vrouw praten? Kan men altoos met haar spelen? Moet de geest door verandering van voorwerpen niet worden opgewerkt? Moet men niet met anderen omgaan, om wat nieuws te horen: om zig aangenaam te maken, om zyn fortuin te pousseren*? enz. Waar op ik hem te kennen gaf, dat 'er voor de Mans met hunne

1 'Hijzelf heeft het gezegd.' Gezegde van de leerlingen van Pythagoras wanneer zij zich beriepen op de uitspraken van hun leermeester.
2 Papiertje waarmee krullen in het haar gedraaid worden.
(a) N. 39.
(b) N. 123.
(c) N. 14. 15. 46
(d) N. 115.
(e) N. 116.
(f) No 72. 75 en elders,

eige Vrouwen meer te spreken is, als men denkt: dat de Godsdienst, de aanwas van geestelyke en burgerlyke wetenschappen, de opvoeding der kinderen met derselver apen dependentie, de bestelling van het huishouden, en het wel bestieren der finantie meer zamenspraak van Man en Vrouw vereischen, als men gemeenelyk denkt: dog dat ik op dit alles nu niet ziende, de vryheid nam van staande te houden, dat alles, wat hy zoo even hadt opgetelt, gemakkelyk te vinden was in de geselschappen, die getrouwde Mans en Vrouwen met hunne onderlinge Egt- en Bed-genoten waarnemen, zonder dat dezelve ons in gevaar brengen van dien groven overspel en hoerery, die door den Spectator, als het oogmerk en gevolg dier *separate Conversatien*, eigentlyk bedoelt en gehekelt worden. *Tut tut*, was het antwoord, *Is het anders niet. Elk moet weten, wat Man of Vrouw hy in de Societeit laat gaan. Heeft de Spectator een' vrouw, laat hem daar op passen: maar wat hoeft hy andere Mans en Vrouwen jaloers te maken? Daar men wederzyds vryheid geeft, heeft niemand te klagen: en daar niemand klaagt, is niemand verongelykt*. Ik antwoordde hem, met alle mogelyke bescheidenheid, en te gelyk met tekenen van eenen waren ernst, dat het *ongelyk* eigentlyk niet afhangt van de bewustheid en klagte des Verongelykten, maar dat het, gelyk al wat zedelyk is, in het wezen onzer daden, en in de schending van onze zedelyke afhangelykheid, en van den band, die ons onderling verbind, [197] moet gezogt en gevonden worden: anders zal het ongelyk, dat nugtere menschen aan Dronkenen, wakende menschen aen slapenden, Voogden aan Pupillen, en zelfs Mans aan den bruidschat en andere vertrouwde goederen hunner onkundige Vrouwen doen, voor geen ongelyk kunnen gerekent worden. Of zal de zaak van natuur veranderen? Zal ze geen ongelyk zyn, wanneer ze bedreven wordt, en zal ze ongelyk worden, wanneer ze den verongelykten ter kennisse komt, en hem tot klagen beweegt? Men viel my wel ras in de reden: ik philosopheerde te lang. Men vroeg my niet alleen met verheven, maar ook met grammen tone *wat verongelyking is hier? Ik zeg immers, dat men wederzyds dezelve vryheit geeft*. Dog dit voldeedt my niet. Ik wierdt in den yver van het dispuut wat vryer, en begon vragen met vragen te beantwoorden. *Hoe, vryheid geven,* zeide ik, *Hoe gaat dat dog in zyn werk? Geschiet het by accoord? Maakt men dan voorwaardens tegen de huwelyksche voorwaarden, die men voor Notaris en Getuigen, of andere Legale Perzonen gemaakt heeft? Maakt men verbonden tegen het Verbond, dat men voor den Predikstoel, of op ander Wettige plaatzen heeft aangegaan? Of krygen alle die dingen de hoe-*

danigheid der veelvuldige eeden, die men maar houdt voor eene blote ceremonie, om tot de exercitie van een ampt te komen, en die men zweert om ze te houden, UTI PRACTICATUR?[1] *Waar door het Scheepjen van ons Land en Kerk met valsche Eden; over welke de Spectator zig zoo loffelyk verklaart heeft, tot zinkens toe, beladen is. En kan men dit zoo al doen ten nadele van eenen derden?* Hier op viel wederom de vraag, wat ik dog verstondt door het nadeel van eenen derden? *Men komt*, zeide myn Hoogadelyke Antagonist, *vriendelyk by elkander: men gevoelt voor elkander eenige genegenheid: deze word meer en meer opgewakkert, door overeenstemming van manier en zeden: men komt tot een vry praatjen; van daar tot een vrypostige behandeling: men dwingt niemand: de Vrouwen komen zoo vry tot ons als wy tot haar*. Hier op vroeg ik, als eens iemands Os of Ezel door my gelokt, of zelfs, zonder myne lokking, vrywillig tot mynen stal of akker kwam, of ik denzelve, als den myne, zoude mogen aanslaan en gebruiken, en of ik, dat doende, den Eigenaar niet verkorten zoude? 't Is niet te zeggen, wat gelach en verontwaerdiging dit zeggen in het gansche Gezelschap verwekte. Elk scheen den anderen te willen overschreeuwen; 't Was of zy allen de stuipen kregen. Wilde iemand iets zeggen, de stroom van lachen dreef het weg. En hoorde men al iets, 't was anders niet, als *Os, Ezel, Os, Os*. Ik wist niet wat ik doen of zeggen zoude, tot dat het lagchen in zoo verre bedaarde, dat ik horen konde, *eene schoone comparitie tusschen een' Vrouw en een Os of Ezel*. Ik vroeg, wat 'er dog aan deze comparatie, met betrekking op ons dispuut, haperde? Waer op myn eigentlyke Antagonist dus ant[198]woorde. *Zyt gy al met een Philosooph, en begrypt u de buitensporige zotheid van deze comparatie niet? Een os en ezel is immers een redeloos dier, dat niet eigenwillig en met bewustheit kan komen: maar een Vrouw is een redelyk schepzel. Daar by, een Os en Ezel behoort tot eens anders wezentlyke bezitting, waar op die andere een regt van eigendom heeft: ik geloof, dat men het* actio in rem[2] *noemt. Maar een Vrouw disponeert over het hare. Want ze is buiten twyffel meester* over *haar eigen lichaam*. Hier vatte ik de kneep; hier zag ik, waarom men zo onmatig hadt gelachen: nu, meende men, zat ik aan een paards hoofd:[3] nu

1 Zoals te doen gebruikelijk is.
2 Handeling waarmee men zakelijk recht geldend maakt. Kan, behalve tegenover de eigenlijk schuldenaar, ook tegen derden worden ingesteld.
3 Uit een paardshoofd spreken: onverstandig praten.

was ik in een gat, waar uit ik my niet redden konde.

Maar men zag wel ras verandering, toen ik dus begon te redeneren: *De Vrouwen zyn redelyke schepzelen, ik beken het, maar in dit stuk handelen ze niet als redelyke schepzelen, om dat ze in dit stuk niet door de reden, welke ons, zoo wel als de beschaafste Heidenen, de zedigheit en kuisheid leert, maar door de driften, die dierlyk zyn, geregeert worden. Zoo dat op haar past, 't geen de H. Petrus en Judas zegt, dat zy als redenlooze dieren, de natuur volgen. Dat 'er door Uw Hoog Ed. word bygedaan,* een Vrouw disponeert over het haare, want ze is meester over haar eigen lighaam, *ontken ik, behoudens uwe agtbaarheid, ten vollen. Want is zy een schepzel, zo is de Schepper meester over haar lichaam: en is zy een redelyk schepzel, zoo moet zy dit meesterschap door geene driften, die dierlyk zyn, schenden, maar door de reden, die menschelyk is, en door den Godsdienst, die Christelyk is, erkennen en opvolgen, wetende dat het lichaam niet en is voor de hoerery, maar dat het lighaam is voor den Heere. Daar en boven, zoo zy een getrouwde Vrouw is, zoo is de man, onder de bestellinge Gods, meester over haar lighaam, uit kragte van de wederzydse overgaaf der perzonen in het huwelyk, over het welk de Heere getuige geworden is, op dat niet meer dan twee perzonenen tot een vleesch worden zouden. Hierom zegt onder anderen de H. Paulus*: de Man heeft de magt niet over zyn eigen lighaam, maar de Vrouw, en de Vrouw heeft de magt niet over haar eigen lighaam, maar de Man. *Komt nu myne comparatie u nog belachlyk voor? Wat zult ge dan van den H. Wetgever zeggen, die in het Tiende Gebod het begeeren van onzes Naastens Wyf met het begeeren van onzes Naastens Os en Ezel zamen voegt?*

Hier stond men vry wat beteuterd. Wat men dagt, weet ik niet: maar men dorst evenwel niet zeggen, dat de Wetgever zot was. Maar ik brak het stilzwygen, als ik dus in myne redenering, niet zonder gevoelige kitteling over myne begonne overwinning, voortging: *dit is, myne Heeren, het eenige niet, waar op ik zie, als ik in dit alles van het nadeel eenes derden spreeke. Neen, daar zyn nog andere zaken. Wat kan 'er grooter ongelyk zyn, als dat ik eenen anderen, behalven het misbruik zyner Vrouwe, nog verge myn kind, dat uit zulk een misbruik ligtelyk geboren wordt, als zyn* [199] *kind aanneeme, dat ik hem den last der opvoedinge, en een deel zyner nalatenschap, voor myn kind afpersse: dat ik de erfenis zyner kin-*

deren, door het myne, vermindere, of die van zyne Collaterale Vrienden,[1] *zoo hy zelve geene andere Kinderen heeft, voor myn kind of kinderen geheel opslokke: dat ik, zoo ik een Edelman ben, myn kind, uit adelyken bloede gesproten, tot den Burgerstand vernedere, of, zoo ik een Burgerman ben, en myn kind in eene adelyke familie indringe, en ten erfgename van eer, goed en tytel make, in prejuditie*[2] *van de kinderen, die naderhand uit het zelve, of mogelyk ook uit een ander en nooit geschonden huwlyk zullen geboren worden, of ten nadele van Collaterale Erfgenamen,*[3] *die dikwils de hoogheit hunner geboorte niet konnen souteneren, om dat ze op zulk eene wyze uit hunne goederen gesloten worden. Wat dunkt u, myne Heeren, geschiedt dit alles niet ten nadele van een' derden?*

Zoo algemeen het lachgen even te voren was, zo algemeen was thans het stilzwygen. Al het antwoord, dat ik hier op kreeg, bestondt daar in, dat niet myn eigentlyke Antagonist (want deze stondt, of hy voor het hoofd geslagen was) maar een ander, my toeduwde, *je philosopheert zo diep: maar al wat je daar zo praat, ziet alleen op de getrouwde Vrouwen, maar het heeft geen vat op onze zamenleving met ongetrouwde Meitjens. Hier heeft zelfs de Schout geen vat op*. Dat 'er de Schout geen vat op heeft, is (zeide ik) zoo algemeen niet waar. Want zoo ge het Egtreglement inziet, zult ge gewaar worden, dat de concubinagie,[4] voor de eerste maand, met honderd; voor de tweede maand; met twee honderd guldens, en zoo ze langer duurt, met infamie[5] en verdere straffen behoort gestraft te worden. Maar, genomen, 't was in allen dele waar, dat 'er de Schout geen vat op hadt, zoude het daarom voor God en voor ons geweten geoorloft zyn? *Zy zyn*, zult ge zeggen, *aan den Man niet gebonden, en begaan de zoo even opgetelde misdaden niet*. Maar zynze, als redelyke schepzelen, zoo wel als de getrouwde Vrouwen, aan God niet verbonden? Raakt dat verband ons, die Mannen zyn, ook niet? Moeten zy en wy daarom niet erkennen en betonen, dat ons lichaam niet voor de hoerery, maar voor den Heere is! Hier

1 Verwanten in de zijlijn.
2 Tot schade van.
3 Erfgenamen in de zijlijn van de familie, dus geen directe nakomelingen.
4 Ongehuwd samenleven.
5 Verlies van eer in overdrachtelijke zin, maar ook letterlijk doordat men infaam verklaard wordt, of als bijkomend nadeel als gevolg van een andere rechterlijke veroordeling.

komt ter verzwaringe by, dat de Hoerery dit met het Overspel gemeen heeft, dat in dezelve ten minste twee Menschen zondigen, daar men vele andere zonden bedryven kan, zonder dat andere menschen tot dezelve verleidt, en in dezelve ingewikkelt worden. Ja! in de hoerery is eene gedurige Egtbreuk. Want door de daad van hoerery word *hy, die der Hoere aanhangt*, naar Paulus taale, *tot een vlees met haar*. Deze band nu wordt telkens, wanneer een van beiden zig tot eenen anderen wendt, gebroken en geschonden. En dus is in de Hoerery een gedurig overspel.

Maar dit ging wederom te diep. 't Was wederom te veel gephilosopheert. Ik hadt te doen met menschen, die alles schynen, en niets zyn. Menschen, die geen verband kennen, als [200] dat in het formulier des Huwelyks, en dat nog maar *pro forma* gemaakt wordt. Ik zag, dat ik niet met hunne reden, maar met hunne driften, en niet met hunnen Godsdienst, maar met hunne hartstogten te stryden hadt. Hierom wendde ik het schip op dezen boeg, dat ik hen vroeg, of uit zulke vereenigingen niet dikwils kinderen geboren worden? 't Antwoord was *ja: maar dat is het oogmerk niet*. Ik voer voort, en zeide, dat dit de zaak niet beeter, maar erger maakte, alzoo het aanliep tegen de bestellinge Gods, die gewilt heeft, dat de vereeniging van Mans- en Vrouwsperzonen een geheiligd middel, ter verwekkinge van kinderen, zyn zoude. Maar dit was my thans genoeg, dat men my toestondt, dat uit dezelve dikwyls kinderen geboren wierden. Hier op bouwde ik eene tweede vraag, *of dan de Kinderen, uit zulk eene vereeniging geboren, op hunne Ouders van natuure niet dezelve betrekking, als Egte Kinderen op hunne Egte Ouders, hebben?* 't Antwoord was wederom *ja: als het maar zeker is, wie die Ouders zyn*. Dog ik toonde, dat die onzekerheid, die men in het huwelyk, naar hunne gronden onderhouden, zoo wel als buiten het zelve, kan voorwenden, geheel buiten de schuld der Kinderen is, en hen daarom van hun wezendlyk regt niet beroven kan. Dit my toegestaan zynde, gaf my aanleiding tot de volgende vragen: voor wiens rekening het dan gaan moet, als zulke kinderen *voor* of *na* hunne geboorte, vermoordt worden? Als zy, na hunne geboorte, te vondeling gelegt zynde, jammerlyk verwaarloost, of van de aalmoessen der Gemeente, niet tegenstaende ze vermogende Ouders hebben, armelyk worden opgebragt? Als zy, door de verwaarloosde opvoeding, niet alleen arme menschen, maar dikwils ook ballasten voor den Kerk- en Burger-staat, ja zelfs middelen ter kostwinninge, van den Scherpregter, en voedzel voor de Ravens, en dat alles dikwyls onder het oog, met kennis *en mogelyk onder*

de regtspleging van hunne Aanzienlyke en Vermogende Ouders, worden? Als die Ouders van God, dien zy met de menigte *hunnen Vader* noemen, zoo gehandelt worden, wat zal dan hun deel zyn? Als zy voor Gods Regterstoel zulke Kinderen zien, wat zal hunne verwagting zyn? Ja! als zy, die hier in de waereld in waerde zyn, zulke bedurvene Kinderen voor hunne eigene Regterstoelen krygen, zullen zy wel beter gestelt zyn, als zeker Regter, die een ongelukkig Vrouwspersoon, wanneer zy schreyende ter straffe geleidt wierde, schamper toeduwde, *wat leg je nou te balken? je mogt gebalkt hebben, toen je het kwaad deedt*. Maar die van haar ten antwoorde kreeg: *Myn Heer, ik schrei niet, om dat ik deze straf ontfang. Want ik weet, dat ik dezelve verdient hebbe. Maar hier schrei ik over, dat gy my zoo hard valt, daar gy nogtans de eerste steen syt, over welke ik gevallen ben*.

Dit, Heer Spectator, was het einde myner verdediginge voor U. Dit wierdt niet alleen met een algemeen stilzwygen, maar ook met eenige zugten en tranen van zommigen beantwoordt. En, den volgenden dag, wierd my van drie Heeren verklaard, dat het hen getroffen hadt. Mogelyk zal het, in uwe Vertogen geplaatst zynde, ook met eenige vrugt konnen gelezen worden. Ontfang het, zoo als het is, van hem, die zig opregtelyk noemt,

UEd. gansch geneegen Vriend

PHILALETHES. [201]

N°. 206. Den 16. October 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r .

Tantamne rem tam negligenter agiër.[1]
TERENT.

MYne aanmerkingen over het Peetschap, en de misbruiken daar omtrent in zwang gaande, zyn juist gedrukt, terwyl ik voor eenigen tyd uit de Stad moest weezen, en daar door is het bygekoomen, dat de Letterzetters dezelven hebben doen eindigen, daar ik het niet gelaaten had: Het slot, op een los stuk papiers geschreven, waanden zy tot den volgenden Spectator te behooren, by welken zy (schoon geen betrekking ter waereld hebbende tot een eenigen der brieven, die daar in den Leezer medegedeeld zyn) het zouden gevoegd hebben, indien Uitwerf, toen hy de proef van dat volgende halve blad in handen kreeg, de fout ontdekt hebbende, geen zorg gedraagen hadt, dat 'er zulk een ongerymde mengelmoes, als dit voort moest brengen, niet in het licht gekoomen is. Waande ik, dat vertoog opstellende, noodzaakelyk, myne laatste aanmerking te verzachten, ik ben noch van meening, dat ik den Leezer openbaaren moet, waar in die verzachting bestondt. Ik had gezegd, dat het belachelyk is, Kinderen, daar men over ten doop gestaan heeft, en die kwansuis naar ons genaamt zyn, ten nadeele dier genen, die ons even na in 't bloed be[202]staan, bynaar alles te laaten erven, 't geen niemand zal ontkennen, dat meer dan eenmaal is gebeurd, want zulke verkeerde weldaaden zyn somtyds oorzaak geweest, dat die begunstigde op den doolweg raakte: ja tusschen Broeders en zusters een onverzoenlyke haat gesproten is.

Dit is het einde van het Vertoog, dat den 11 September is uitgegeeven, maar ik had 'er dit slot bygevoegd.

1 Zo los te werk gaan met zulk een groote zaak? Terentius, *Andria* I, 253.

Men moet deze laatste aanmerking zo niet opneemen, als of ik alle giften en maakingen by uiterste wil aan kinderen, die door ons ten doop gehouden zyn, wraaken wilde. Neen, ik ben in het tegendeel van gedachten, dat iemand, die plechtiglyk op zich genomen heeft voor eens anders eeuwig welzyn naar vermoogen te zorgen, groote reden heeft om voor den zelven alle middelen van verzoeking uit den weg te ruimen. Dus is hy schier verplicht, indien hy goeds genoeg heeft, daar van een maatig gedeelte ten behoeve van zyn Doopkind vast te maken, op dat het door 't genot der vruchten (die tot geen ander gebruik, dan tot deszelfs noodzaakelyk onderhoud, zouden moogen verstrekt worden) niet tot gebrek, (dat zekerlyk een bronne van verzoekingen is, en ieder kan overkoomen) vervallen mag: kunnende de Hoofdsom en de opgeloopene vruchten (indien hy zonder deze noodig gehad te hebben koomt te sterven) onder de gestelde erfgenaamen naar gerade verdeeld worden: Doch ook hier in moet men met geen blinde drift, maar naar de redelykheid en den staat zynes boedels te werk gaan. Thans ben ik voorneemens noch eenige bedenkingen over deze stoffe, wylze my naderhand ingevallen zyn, onder 't oog van onze Landgenooten te brengen.

Gelyk ik meen, om redenen in het voorgenoem[203]de Vertoog aangehaald, dat het met het inzicht van 't Peetschap stryd, hoogbejaarde menschen tot het zelve toe te laaten, zo verbeeld ik my desgelyks, dat het ongerymd is, lieden daar toe te verkiezen, dewelke elders woonende en wel gezeten zynde naar allen schyn daar blyven zullen, en dus nooit een wakend oog kunnen houden op 't gedrag der Ouders en van 't kind, voor wiens Christelyke opvoeding zy zelfs of hunne plaatsvullers in hunnen naam ingestaan hebben.

't Is klaarblykelyk, dat door zulk een doen het Peetschap een ydele plechtigheid wordt, alleen strekkende om dezen of geenen een pluimpje te geven, en over en weder eenige brieven vol complimenten van hoogachting en dankbaarheid voor de beweezene eer te wisselen, die myns bedunkens niet veel te beduiden hebben. Een ander misbruik, even strydig met het oogmerk der instellers van 't gevaderschap,[1] ontdekken we in 't gedrag van zulken, die links en rechts, Oost en West roekeloos aanneemen zig als borgen te laaten aanteekenen by den doop der kinderen. Hoe kunnen deze menschen ooit in staat zyn om zig van de beloften, of door

1 Peetschap.

hen in persoon, of door anderen in hunne plaats gedaan naar behooren te kwyten, kan hunne zorg te gelyk gaan over dezen in Holland, dien in Zeeland, anderen in Gelderland, ja zelf in de Oost- of WestIndiën woonende? gewisselyk neen. En als men nagaat, wat slag van lieden van zo verre en uit zo verscheide oorden daar toe verzocht worden, zal men bevinden, dat het meest zulken zyn, die het best moesten weten, welk een verplichting op de Peeten legt, en dat zy by gevolg niet in staat zyn, om aan zo veelen, en zo ver van den anderen gescheidene Persoonen naar eisch hunne beloften te voldoen. [204]

Zy zyn meestentyds Geleerden van grooten roem, welker Leerlingen uit hoogachting voor hunne Meesters, zo ras het mogelyk is, eenigzins, zonder moejelykheid in de familie te baaren, geschieden kan, hen daar toe zo ernstig verzoeken, dat ze geen harts genoeg hebben om het af te slaan.

Zy behoorden immers te bedenken, dat men niet aan moet neemen, 't geen men niet volbrengen kan.

In myne eerste aanmerkingen, heb ik gezegd, dat *Peetlap* een spotnaam is, die genoegzaam aantoont, hoe veel achting men voor het Peetschap hebbe. Dit zal ik thans bewyzen, en met één, dat daaruit blykt, hoe sommigen reeds over lang gezien hebben, dat het Peetschap geen plechtigheid is, die ons nergens toe verplicht, schoon het gedrag van veelen hedensdaags te kennen schynt te geeven, dat het by hen daar voor gehouden wordt.

Als het gebeurde, dat de eigentlyke Peeten zelfs niet konden of wilden medegaan, het zy ze te ver af woonden, het zy ze te grootsch waaren, of om andere redenen, verzochten de Ouders van het kind, of wel de Peeten anderen in hunne plaats, waar toe men veeltyds geene beweegen kon, dan die om een maatig drinkgeld, of door de belofte van op het doopmaal te zullen koomen, of dikwils door beiden daar toe bekoord wierden, gelyk de Heksluiters hier te Amsterdam op de begraafenissen, wyl wy 't schande rekenen het laatste paar te gaan. Hoe maatig zig deze huurelingen by den wyn en op de maaltyd gedroegen is ligt af te neemen, en om deze reden zyn ze met den naam van *Peetlap* vereerd, want het woord *lap* is al van ouds toegeeigend aan allen, die zig in den drank verloopen, en gaerne zien waar de laatste man verblyft, bekend by den naam van *dronken* en *peklappen*.[1] Deze smaadnaam, die in 't begin niet dan aan de bovengemel-

1 Dronkenlap, iemand die lang blijft ‘plakken’, degene die het laatst weggaat.

den, en [205] met recht, gegeeven wierdt, is eindelyk aan allen, die een ander by den doop verbeeldden, al is 'er op haare maatigheid niets te vitten, door het gebruik, dien grooten taaldwingeland, eigen geworden.

Schoon dan veelen nu ter tyd ganschelyk niet in eens anders plaats met een kind ten doop zouden willen gaan, alleen om dat de naam van *Peetlap* verachtelyk is, en zonder onderscheid aan allen wordt gegeeven, die anderen in 't gevaderschap vervangen, zo is het echter zeker, dat die de eersten zulks. geweigerd hebben, het om vry gewigtiger redenen deeden, want ze redeneerden, (en dit is het bewys van het tweede lid mynes voorstels) in dezer voege:

Hy, in wiens plaats ik verzocht ben, is of onmagtig of onwillig om de belofte, die ik in zynen naam doen moet, zelfs te doen, of te houden. Want hoe kan iemand, die nooit het oog zal laaten gaan over de opvoeding van het wicht, wiens Doopvader hy is, dewyl hy niet woont ter plaatse daar het zal opgetogen worden, belooven, dat hy daar voor uit al zyn vermoogen zorgen zal? Hoe zal iemand, die zig niet verwaardigt, die belofte in Persoon te koomen doen, om dat hy te grootsch is om met Bloedvrienden,[1] *die van zyn fatsoen kwansuis niet zyn, opentlyk mede te gaan, zig vernederen om door de volbrenging der belofte, (dat is een naauwkeurig toezicht op des kinds Christelyke onderwyzing en tucht) zich behoorlyk te kwyten van de plechtige toezegging, die ik in zynen naam gegeeven zal hebben ten overstaan van de gansche gemeente*.

Dierhalven zou ik, door dit verzoek in te willigen, even roekeloos handelen, als of ik (daar ik anders geen zwaarigheid in maaken zou) in iemands ziel wilde zweeren, die ik met reden vermoeden kon, dat de eed, die ik voor hem af zou leggen, nooit zou konnen of willen gestand doen. [206]

Dit raisonnement vloeit uit den aard van de zaak zelf, en, dewyl 'er altoos eerlyke en verstandige Lieden geweest zyn, durf ik vast stellen, dat dezen ook de eersten zyn geweest, die zig daarom hartiglyk aan hunne weigering van voor anderen als Peeten te staan, gehouden hebben, en dus de Ouders der Kinderen, of hen, die zy zouden gepraesenteerd hebben, doen omzien naar anderen, die de zaak noch rypelyk overdacht, noch zo diep ingezien hadden, of naar zulken, als ik reeds gemeld heb, dat den schimpnaam van *Peetlap* met recht verdienden.

1 Bloedverwanten.

Als ik alle die misbruiken in het gevaderschap[1] overdenk, twyfel ik somtyds of het niet best zou zyn, in onze Kerk, daar het niet volstrekt noodzaakelyk gerekend wordt, gelyk ik in myn eerste Vertoog over deze stoffe reeds gezegd heb, het zelve t'eenenmaal af te schaffen.

Wy weeten, dat eertyds in de Roomsche Kerk uit het Peetschap een wyduitgestrekt geestelyk verwantschap sproot, waar door de huwelyken tusschen zulke geestelyke maagen, en de kinderen daar in geteeld, onwettig geacht wierden.

Dit verwantschap wilden sommigen, die op de Trentische Kerkvergadering[2] verschenen zyn, vernietigd hebben om de volgende redenen, die ik meen, dat tot het Peetschap zelf al vry betrekkelyk zyn.

Zy stelden volgens het getuigenis van den bekenden *Fra Päolo*, dat toen zy, die de kinderen ten doop hieven, en onder de vonte hielden, Borgen waaren ten overstaan der gemeente van der kinderen toekoomende geloof, en daar door verbonden wierden dezelven te onderwyzen, zy meenigmaalen gemeenzaam moesten omgaan met de gedoopten, met derzelver Ouderen, en ook met hunne medeborgen, om de eerste, naar maate dat die bekwaam wierden, te katecheseeren;, waar door onder hen [207] een zeker verband sproot, dat met recht in eerbied gehouden moest worden, en de huwelyks verbintenissen beletten, gelyk alle anderen, waaraan men eerbied verschuldigd is, doch in de volgende tyden, toen het gebruik van alles wat 'er zaakelyk in is vernietigd hadt, en de Peet zyn Doopkind nooit zag, ja geen de minste zorg voor deszelfs onderwys droeg, zo moest, de oorzaak des eerbieds daar niet meer zynde, het verwantschap ook geen stand blyven houden.

Deze redenen waaren van dat gewigt by die Vergadering, dat het geestelyke verwantschap door haar bepaald wierdt tot de Peeten, den Doopeling, en deszelfs Ouders, daar 't zelve zig eertyds uitstrekte tot den Doopeling, deszelfs Ouders, broeders en zusters, den dooper, en deszelfs kinderen, het zy de Priester die uit een huwelyk, 't geen hy aangegaan hadt, en reeds gescheiden was, eer hy geordent wierdt, het zy hy die uit

1 Peetschap.

2 Hoogstwaarschijnlijk bedoelt Van Effen het door Paus Paulus III bijeengeroepen Concilie van Trente (1545-1563). In de derde periode van dit concilie (1562-63) werden allerlei hervormingen doorgevoerd. Aansluitend werd in 1564 de *Index librorum prohibitorum*, de beruchte lijst van verboden boeken opgesteld.

een byzit geteeld hadt, tot de Peeten en alle derzelver kinderen; 't geen meenigmaal zeer verre heen liep, doordien 'er somtyds dertig mannen en zo veel vrouwen als Peeten over één kind stonden; het getal der laatste wierdt toen ook tot eenen man, en eene vrouw bepaald, niet tegenstaande door deze bepalingen de zogenaamde Apostolische schatkist[1] veel van haare gereedste inkomsten stondt te verliezen, want hoe minder graden van maagschap 'er zyn, die huwelyken onwettig kunnen maaken, indien 'er geen dispensatie van verzocht en verkregen wordt, hoe minder de laatsten verzocht en gekocht behoefden te worden.

By ons weeten we van dit geestelyk verwantschap niet, maar uit het geen ik hier en in myne voorige aanmerkingen meen bewezen te hebben, blykt het klaar, dat de redenen, die toen by die [208] Leden van de Trentische kerkvergadering tegen dat geestelyk verwantschap ingebragt wierden, ook tegen het Peetschap, zo als het nu meest behandelt word, kunnen en zouden moeten gelden; en dat by gevolg, om alle aanstoot en ergernis wech te neemen, een Kerk die het Peetschap niet volstrekt noodzaakelyk oordeelt, het zelve in 't geheel wel zou moogen afschaffen, en vernietigen.

Doch dewyl ik weet, dat alle nieuwigheden hatelyk zyn, en dikwyls scheuringen baaren, om welke voor te koomen men zeer veel door de vingeren moet zien, zou ik hier op niet dringen willen, maar alleen den Leeraaren in bedenking geeven, of ze niet wel zouden doen, indien ze eendragtelyk met elkanderen middelen zochten te beraamen om, de zaak in weezen blyvende, de misbruiken en ergernissen, daaromtrent in zwang gaande, naar vermoogen uit te roeyen. Waar toe myns oordeels niets beter, noch nader kan zyn, dan dat zy niet alleen by de verhandeling over den doop, maar by die van honderden texten daar aanleiding toe geevende in hunne Predikatien, openbaare en byzondere katechesatien den toehoorderen, omtrent dit stuk ook een recht begrip deeden hebben, zy zouden hun kunnen op het ernstigst voorhouden, welke de verplichting zy die op de Doopheffers legt, zo ras zy het jawoord uitgesproken hebben op vraagen, die hen de Leeraar uit het formulier heeft voorgeleezen; en dat het geen minder kwaad is, daar omtrent zyne plechtige belofte niet gestand te doen, dan in wat zaak het ook weezen mag: Zy moesten.....

Maar, dewyl deeze Heeren wys genoeg uit hun zelven zyn, en myn raad hun dierhalven niet nodig kan weezen, zal ik hier slechts byvoegen,

1 Kerkelijke schatkist.

dat ik niet eens gedacht zou hebben om myne aanmerkingen over deze stof op 't papier te stellen, indien ik hen ooit een woord daar over, anders dan ter loops, op de Predikstoel had hooren reppen, en dierhalven twyfel ik niet of zy zullen my niet kwalyk afneemen, dat ik het gemeen wyser en beter zoek te maaken, zonder de seissen in den oogst hunner Eerwaardigheden te slaan, my met de naleezing te vrede houdende. [209]

N°. 207. Den 19. October 1733. De Hollandsche Spectator.

Tecum habita, et noris quam sit tibi curta supellex.[1]
PERS.

HEER SPECTATOR,

IK geloof niet dat 'er een lastiger volk in de weereld is dan de Halfgeleerden, die zich verbeelden dat ze van alle markten weergekomen zyn, en die over ieder stuk van deeze of geene Studie met zulk een' meesterachtigen toon durven redeneeren, dat men, zo men eenigen wil van hun begeert te hebben, hunne uitspraak voor een orakel dient aan te neemen. De zucht om overal uit te blinken, en de zwakheid van een professie te willen omhelzen tot dewelke men niet geschikt is, heeft hedendaags zulke diepe wortelen geschooten, dat men in de menschelyke samenleeving naauwlyks iemand ontmoet, die niet eenigzins met die kwaal besmet zy. Dit heeft my lang doen wenschen dat gy de pen eens op mogt vatten om deeze stoffe, volgens uwe gewoonte, met naauwkeurigheid te verhandelen, schoon gy in verscheiden uwer Vertoogen de zelve reeds in het voorby gaan hebt aangeroerd. Doch dewyl gy het gemeen noch veel schuldig zyt, en wy hartelyk verlangen nu en dan eens iets van uwe beloften afgedaan te zien, heb ik my ondertus[210]schen verstout u het volgend character toe te zenden: geevende u de vryheid, om daar mede naar uwen zin te handelen, het zy gy goedvind of deezen brief in het geheel onder uwe verstandige schriften een plaats te vergunnen, of daar uit te kiezen wat u best behaage.

Zoïlus is een jongeling die meer geest, dan oordeel bezit; maar in zyn

1 Woon in u zelf, en zie wat huisraed u ontbreekt. Persius Flaccus, *Satirae* IV, 53 (Vert. J. de Dekker).

jeugd tot den koophandel geschikt, heeft hy geen gelegentheid gehad om die gaaf der natuur door een nutte en aangenaame studie te beschaaven. Zyn ouders vroeg gestorven zynde, lieten hun eenigen zoon meester van deftige middelen, die nu zyn eigen voogd geworden, de negotie den zak gaf, en zyn lentejaaren in laffe ledigheid doorbragt, besteedende den tyd des morgens in het koffyhuis, en des avonds of in het salet, of aan het verkeerbord.[1] Nu en dan bevondt hy zich in het gezelschap van Geleerden, daar hy altoos voor stom speelde; want dewyl het geen 'er verhandeld wierd voor hem zo vreemd was, als of men Hebreeuwsch sprak, was hy voorzichtig genoeg om zich niet in de conversatie te mengen. Gelukkig, ware die voorzichtigheid hem altoos bygebleeven! Doch by geval kreeg hy gemeenzaame kennis aan *Philarithmus*, groot liefhebber van de Wiskunst, maar noch grooter vleyer. Deeze wierd, na een kleyne verkeering met *Zoïlus*, deszelfs zwak gewaar, en merkte dat hem niets aangenaamer was dan zich, wegens zyn natuurlyke gaaven, zyn sneedig begrip, en verdere hoedanigheden, ten hemel toe te hooren verheffen. *'t Is jammer*, riep die doorslepen gast dikwils uit, *'t is jammer dat zulk een bekwaam jongeling geen' smaak in de geleerdheid heeft, daar hy in staat is om den hoogsten top van alle weetenschappen te kunnen bereiken! Ja, ik maak my sterk, myn Heer,* [211] *om u zo ver in de Wiskunst te brengen als ik zelf ben, zo gy slechts alle dagen eenige uuren daaraan wil te kost hangen*. Deeze honigzoete woorden kreegen allengs ingang, en *Zoïlus* liet zich bepraaten om somtyds een boek in de hand te neemen, dat in zyn moedertaal over die weetenschap geschreeven was. Een genoegzaame kennis van het Latyn, hier toe niet ondienstig, ontbrak hem, maar wat zwaarigheid! *Philarithmus* boezemde den nieuwen student in, dat het weinige, 't welk hy in de drie eerste schoolen, half met tegenzin geleerd hadt, genoeg was om zich zelf verder te oeffenen. De Grammatica van *Vossius* kwam ten dien einde weder voor den dag, en *Zoïlus*, door zyn' waarden vriend te recht geholpen, en door zyn' eigen waan versterkt, raakte binnen eenige maanden in staat, ten minsten zo hy voorgaf, om, met behulp van *Pitiscus*, een gemaklyk Autheur redelyk wel te kunnen expliceeren. Hoe meer hy scheen te vorderen, hoe grooter lust hy kreeg om alle de Filosofen van deeze, ja zelfs van de voorgaande eeuw, de loef af te steeken. Het leedt geen jaar, of hy ver-

1 Bordspel, vermoedelijk een soort triktrak.

beeldde zich dien hoek te boven te zyn, en hy kwam nergens, of ieder moest van zyn grondige kennis onderricht worden. Dit maakte hem eindelyk tot een' last; want als hy gewaar werdt dat men of uit bescheidenheid (want wie heeft lust om altoos te hairklooven?) of uit onkunde, zich niet tegen zyne stellingen wilde verzetten, sloeg hy door, en begon zelfs te spreeken van dingen, die zyn begrip verre te boven gingen. Trof hy by on geluk iemand aan die zich wat beter onderleid waande, den zelven gunde hy geen oogenblik tyds om zyne gedachten te uiten, maar sloot hem den mond, met hem geduurig toe te byten: *Maar Myn Heer, ik weet waarlyk niet hoe je zo kunt praaten ...* [212] *Dat lykt immers nergens na... Dat moet je my niet wys maaken.... Dat moet dus of zo verstaan worden.... Wou je my dat leeren? .. Zo je wel en voorzichtig woudt doen, moest ge u niet bemoeyen met zaaken daar gy u noit op toegelegd hebt... Zo dit Filosofy mag heeten, zo moet het de Filosofy van de spinrokke zyn.*[1] *NEWTON, zo je hem ooit geleezen hadt, zou je dit wel anders beduit hebben*, enz. De eenvoudigen, die *Zoïlus* op zulk een wys hooren doordraaven, worden in verwondering weggerukt, en approbeeren zyn zeggen, eer hy schier de lippen opent, maar ik ben wel verzekerd, zo een oprecht kenner zich eens wilde verwaardigen om hem te vraagen of hy zelf de werken van dien beroemde Wysgeer, waar op hy zich zo stout durft beroepen, wel ooit hadt ingezien, dat hy wel haast een uitvlugt zoeken, en het discours op een' anderen boeg wenden zou. Zoïlus echter streelt zich met den lieven waan van in alles uit te munten. De spotters vullen hem de kap,[2] hoewel ze hem ten hoogsten voor een halfgeleerden Pedant houden, en hunne onverdiende loftuitingen maaken hem langs hoe meer opgeblaazen. *Philarithmus* verzuimt ook niet om 'er zyn voordeel mede te doen; want deeze, een arme hals zynde, en van zyne professie moetende leeven, dringt zich zo diep in de gunst van zyn opkweekeling, dat hy aan deszelfs tafel altoos een bord voor hem gedekt vindt, en hem nimmer te onpas komt bezoeken. Zy scheiden zelden van malkander voor dat het reeds laat in den nacht is: dewyl *Zoïlus*, die van trap tot trap geleerder word, de saletten nu ver beneden zyne waarde rekent, en alle gezelschappen van jonge lui afgesneden

1 Verm.: een onzinnige gedachtengang. Het *Woordenboek der Nederlandse taal* vermeldt wel een Evangelie van den spinrokken, in de betekenis van: onzinnig geklets van (spinnende) vrouwen.

2 Bedriegen hem.

heeft, om zich enkel met zyn' trouwen Mentor, dien yverigen Leidsman, in edeler bezigheden te verlustigen. Het blyft by de Wiskunst niet. De [213] Theologie moet ook op de baan komen, en schynt hem dadelyk als met de pap ingegeeven. Hier heeft hy een open veld, om ruimschoots uit te weiden. Ja hy stygt zo hoog, en vordert dermaaten in die deftige oeffening, dat hy weinig ter kerke gaat, om dat de begaafste Leeraar niet in staat is hem te kunnen voldoen. Over de zwaarste verschilpunten vermeet hy zich te disputeeren: De moeilykste texten kan hy uitleggen: daar ondertusschen ieder, die hem van naby kent, volkomen bewust is, dat hy naauwlyks in de eenvoudigste grondwaarheden is onderweezen, zynde de Bybel een boek, 't welk hy slechts by hooi en gras, gelyk men spreekt, eens opslaat. De Predikaatsien van den doorluchtigen Aartsbisschop van Kantelberg, ter goeder uur in het Nederduitsch uitgegeeven, schoon ze van al de werreld geprezen worden, behaagen hem niet, het moet al iets anders weezen dat zyn aandacht kan verdienen, en ik geloof, hoewel hy zulks niet opentlyk zou durven staande houden, dat hy ruim zo veel genoegen vindt in de harssenlooze voortbrengselen van den eenen of anderen hedendaagschen vrygeest. Immers heeft hy geen schaamte nu en dan te beweeren dat men die onschuldige menschen te hard handelt: dat men hunne gronden niet wel begrypt, en dat hy zich verbeeldt met veel minder moeite den waaren zin van hunne duistere stellingen te ontwarren, en zo ze, 't welk hy ontkent, al verkeerde gevoelens hebben, de zelven met veel beter wapens te keer te gaan.

Voorts strekken hem de Historikunde, Aardryksbeschryving, Poëzy, en verdere beschaavende Letteroeffeningen tot genoegelyke uitspanningen. Vooral legt hem de geschiedenis van ons land het naast aan het hart, en om daarin onderricht te worden kiest hy schryvers die best met zyn' smaak overeenkomen. HOOFD noch de GROOT vinden plaats in zyn bibliotheek. Die is te hoogdravend, en deeze zou wel goed zyn; maar is te slecht vertaald. Behalven dit gaan zy niet zeer ver, en hem staan wel andere bronnen open. daar hy rykelyker uit scheppen kan *Het Groot Algemeen Woordenboek* heeft hy van blad tot blad doorsnuffeld. Dit houdt hem aan zyn tafel, ja zelfs des morgens voor dag en dauw op het bed gezelschap.

Het loffelyk Penningwerk,[1] dat ons door een bekwaame hand is medegedeeld, is alleen nut voor [214] liefhebbers van fraaye printjes, ook kan hy het wel ontbeeren; want hy heeft zelf, onder het opzigt van zynen *Philarithmus,* en wel meest tot diens gebruik, niet alleen een magtige meenigte van allerlei boeken, maar ook een heerlyke Muntkas verzameld: hoewel veelen uitstrooyen dat hy onbekwaam is om één eenig randschrift te kunnen ontcyferen; waar uit men kan opmaaken van welk een' dienst hem dit kostelyk huisraad zy. De *Authores classici* bezit hy allen, zoals ze voor den *Dauphin* gedrukt zyn, maar wat hy daar mede uitvoert kan men ligt gissen, als men hoort dat hy Virgilius voor een goed Puntdichter, en Martialis voor een braaf Historieschryver uitmaakt.

Begeert men *Zoïlus* en zyne ervaarenheid noch nader te kennen, men breng hem slechts op het kapittel van de Hollandsche Dichtkunst. Dan raakt hy recht op zyn praatstoel. Dan zal men hem het echte kroost van vader Febus naauwkeurig zien onderscheiden van deszelfs basterdkinderen. Dan zal men gewaar worden, dat hy, op één hair na, weet hoe zwaar ieder weegt. Hy heeft *Vondel* nooit dan met verdriet kunnen doorbladeren. De eerste rymen van dien Fenix zyn slecht, en zyn laatste vaarzen, door al te groote naauwgezetheid, flaauw en duister. Rusting is geen ongelukkig navolger van Focquenbroch, en hy moet dikwils meer lagchen om de koddige invallen van den een dan van den ander. Aan Jan van Gysen ontbrak niets als een weinig beschaafdheid, en men vind in zyn werken somtyds gedachten, daar men zich over moet verwonderen. Krul is aangenamer dan Cats. Vooral zyn de Tooneelspelen van den eersten zeer bevallig. Het spyt hem dat de Heer * * * niet meer vaarzen heeft nagelaaten dan evenzo veel, om twee dunne Quartynen te vullen; want dat was een man, wiens weerga om de eeuw maar eens geboren wordt, gelyk hy zulks van een der grootste Verstanden deezer tyd, en die recht in staat was om over diergelyke dingen te vonnissen, heeft hooren zeggen. Alles is by hem even liefelyk en even vloeyend. Ook kan Zoïlus niet gelooven dat die Dichter

1 Waarschijnlijk: Mr. Gerard van Loon, *Hedendaagsche penningkunde, zynde eene verhandeling van den oorspronk van 't geld, de opkomst en 't onderscheyd der gedenkpenningen; den aardt en de rekenwyze der legpenningen; de wyze van 't syfferen der ouden, den oorspronk der syfferletteren, toverpenningen en noodmunten.: Midsgaders van de vaste grondregelen, die in 't ontwerpen, vergaderen, schikken en behandelen der penningen moeten worden inachtgenomen,* 's Gravenhage 1734.

maar een Duitsch Klerk was; want hy heeft immers een Lierzang of twee uit Horatius vertaald, die met het oirsprongkelyk om den lauwer stryden, en hem geheugt dat hy hem dikwils heeft [215] hooren spreeken van zeker Latynsch traktaatje, 't welk de vermaarde heer Rythmus heeft doen drukken onder den tytel van * *De zang en krachten der Gedichten*, en iemand, die dat kan verstaan moet al vergevorderd weezen. Komt 'er een nieuw werk in het licht, dadelyk schreeuwt hy: *Al weer een breekebeen! Al weer een papierbederver! Dit is al zo origineel als het prulvaars*. De Winter op den Helikon, *'t welk ons de Spectator voorleden jaar heeft meêgedeeld; want behalven dat dat grol uit het Fransch vertaald is, heeft men 'er een halve regel in, die de rymer uit* Poot *gestolen heeft. Deeze zegt in zyn'* Algemeenen Brief, *bladz.* 86. *laatste vaars* (want *Zoïlus* heeft ook een *memoria localis*)

'k Bewaer de stukken nogh, *van rotten aangerant*.

En de ongenoemde beuzelaar (Holl. Spect. 4. Deel. bladz. 131. vs. 3)

De schriften deezer maats, *van rotten aengerand*.

HAdt hy noch iets willen zeegen dat eenigen klem hadt; en hem voor een kenner van zyn moedertaal zou kunnen doen achten, hy hadt met groote welspreekendheid moeten betoonen, dat men *ratten*, en niet *rotten, s*chryft, als men van de dieren spreekt die de Latynen *glires* noemen.

Verwaardigt hy zich den Schouwburg eens te bezoeken, geen woord wordt 'er ordentlyk en volgens zyn eigen kracht gepronuncieerd. De houding, de gang, de gebaaren, ja zelfs de kleeding en de schermen, alles is zyn critiques onderworpen. De verdienstige Treurspeler, die onlangs, naar het oordeel van de verstandigste kenners, zo uitmuntend fraai de rol van *Herodes* heeft uitgevoerd, heeft hem alleen geen genoegen kunnen geeven. Op elke regel die hy uitsprak wist *Zoïlus* wat te bedillen. Verder gaat het 'er in het algemeen zo slecht en ordeloos toe, dat hy zich schaamt zyn kostelyke tyd met dier[216]gelyke malligheden te verkwisten. Vraagt men hem zyn' gedachten over een dier vernuften, die door de prysselyke

* Dit is een bekent werkje van Isaac Vossius, genoemt *De Poematum cantu, et viribus Rythmi*. Welke laatste woord door den verwaanden *Zoïlus* voor den naam van den Schryver wordt genomen.

vruchten hunnes geestes zich een' onsterfelyken naam bereiden, hy zal koeltjes antwoorden, met het ophaalen zyner Schouders: *Wat zal ik zeggen? alle hout, is geen timmerhout, of, gelyk de Ouden zeiden, niet goed om 'er een Merkurius uit te maaken: altoos dit heeft noch veele kwasten. Ik zou zulke menschen raaden liever eenige tyd in hun kabinet te blyven, en daar met naarstigheid hunne toomen zo lang te beschaaven, tot ze wat zachter waren. Wat my belangt, ik ben bezig aan een Tooneelstuk, dat een eigen vinding is (want ik hou niet veel van al die opgewarmde hutspot, die men ons dagelyks opdischt) en schoon ik 'er alle weeken maar een uur of drie aan zit, zal het echter haast af zyn. Maar ik denk de les van* PELS *te volgen, die wil dat men eerst na de negen jaar zyn vaarzen doe drukken, en dit moest ieder doen*.[1]

Doch, Heer Spectator, waar toe zal ik u langer verveelen met de verdere hoedaanigheden van den Halfgeleerden *Zoïlus* op te haalen? Het gezegde is genoeg om hem u te doen kennen, en tot een voorbeeld te stellen van zulken, die zich uitgeeven voor het geen ze inderdaad niet zyn.

Maar gy, ongelukkige *Philarithmus*, wat bewoog u, een man, die by zyne vrienden noch in eenige achting was, dus tot een spot van de gansche werreld te maaken? waarom hem niet liever in het koffyhuis, op het collegie of in het salet gelaaten? Thans mydt men zyn byzyn, daar men voor deezen naar trachtte. Want wien moest het niet hinderen, het komt te pas of niet, geduurig te hooren beweeren dat de zon stil staat, en de werreld draait? wie heeft juist vermaak, in de felste koude, met hem in den tuin te gaan, om door een' Verrekyker, die hy zwetst zo goed te weezen, als de beste die de beroemde *Hartzoeker* nagelaaten heeft, de *Satellites* van Jupiter, of een zwaare Maaneclips te observeeren? Voor my, ik wil myn ooren liever aan *Zoïlus* leenen, wanneer *Spadille*[2] of *Basta*[3] het onderwerp van zyn discours is, dan wanneer hy my van zyn Engelsch *Microscopium,* of van zyn nieuwe Luchtpomp aan het hooft leit. Want ik verbeeld my dat het eerste hem vry wat beter dan het laatste past.

Ik blyve, enz. [217]

1 Andries Pels (1631-1681), vertaalde *Ars Poetica* van Horatius, waarin dit advies voorkomt.
2 Troef in de kaartspelen ombre en quadrille.
3 Klaveraas. Derde troef in ombre en quadrillespel.

N°. 208. Den 23. October 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Nec de Plebe Deus, sed qui Coelestia magnâ
Sceptra manu gestat, sed qui vaga Fulmina mittit;
Qui Mare, qui Terras, qui Coelum & quidquid in illis
Fecit; & aeternum regit haec; quique omnia novit.[1]

MYN HEER,

GY hebt in een uwer vertogen (N° 79.) ten toon gestelt het in onze dagen zoo gemeen vloeken en zweeren, voor zoo veel een gedeelte van die gewoonte betreft; te weten het vermengen van de dagelykscheredenen met eigentlyke vervloekingen en met betuigingen zonder zin by ziel, zaligheid en diergelyke. Daar is nog een ander misbruik van dezelfde nature voor een gedeelte, en voor zoo veel het daer van verscheelt, nog vry erger. Ik spreke (gelyk elk doet naer myne gedachten, welke ik de vryheid neme u by dezen wat breeder mede te deelen, op dat zy, indien zy van nutte schynen, in uw papier mogen plaets vinden, het beste middel om dat nut algemeen te maken. Het misbruik dat ik meene is het vermengen van *directe of indirecte* aenroepingen van HET WEZEN ALLER WEZENS met de gemeene praetjens over allerhande beuzelachtige onderwerpen: Als daer zyn voornamelyk die uitroepingen *God help my! Myn God! God zegen ons* en zoodanige woorden meer: Om kort te gaen, zulke vermeldingen van

1 Geen Godheid uit het stof, als zy die Goden heten, / Hoewel zy sterflyk zyn: Maer HEM die, hooggezeten, / Des Hemels scepter zwaeit: Maer HEM, die, (vreest ge Hem niet?) / De vlugge Blixempyl ter beete boge uitschiet. / Die Hemel, Aerde en Zee, en al wat die bevatten, / Gemaekt heeft, en bestiert: die in zich alle schatten / van wetenschap begrypt, van alles kennis draegt. // Ovidius, *Metamorphoses* I, 595-596.

GOD die geene vervloeking van iemand uytdrukken, maer nogthans niet behooren tot het onderwerp daer men van spreekt: Het zy dan dat men die bezigt met, het zy zonder zyne gedachten daer by te hebben. Dit laetste is wel meest het geval: Zoo dat die uitdrukkingen naest over eenkomen met de betuigingen by ziel en zaligheid. Ik ben [218] van uw gevoelen dat in de gewoonte waer van gy gehandelt hebt meer buitensporigheid dan gruwelykheid is, en wil ook gaerne erkennen dat die waer van ik spreke niet zoo zeer een kwaed hart, als wel eene losse onoplettendheid tot Moeder heeft. Ik twyfel niet of gy houd die met my ook voor eene vrucht van zulk eene Moeder, maer evenwel voor een schadelyke en kwade vrucht. Ik wil niet zeggen dat by de meesten die deze, of ook d'eerstgemelde gewoonte hebben, geen kwaed hart is; Ik geloove het tegendeel, maer alleen dat het misbruik niet onmiddelyk daer uit voortkomt. Zy spreken zoo (en dit geven zy tot hunne verschooning inzonderheid op) zonder dat zy 'er om denken. Maer die onoplettenheid kan, myns oordeels, echter niet wel met een Godsdienstig hart bestaen. Ik weet wel dat gy in het vertoog dat ik heb aangehaelt, zegt van gevoelen te zyn, dat klanken in zich zelven geen zedelyk goed of kwaed behelzen, en daer uit, bygevolg trekt dat woorden op welkers zin niet eens gedacht word, noch te pryzen noch te laken zyn. Dan, myns bedunkens, gaet dat gevolg omtrent alle woorden niet door. Het uitspreken van sommige woorden, zonder op hare beteekenis te denken, is kwaad, wanneer het naturelyker wyze kwade gevolgen moet hebben. Dit schynt gy te erkennen; zeggende dat het misbruik van eeden buiten meening van zweren, te veroordelen is om d'ergernis die 'er aen zwakke gemoederen door gegeeven word, welke ergernis gy tevens verklaert geen gering kwaed te zyn. Behalven dit zyn sommige woorden van die nature dat het uitspreken van dezelve zonder 'er om te denken ook op zich zelven kwaed is. Of die waer van gy gehandelt hebt onder dit soort behooren twyfel ik; alleen zal ik trachten te toonen dat het met die aenroepingen waar van ik gewag heb gemaekt, zoo is gelegen. Dog ik zal eerst eenige nadere kwade gevolgen, behalven de ergernis, daer van aantoonen.

Vermids het onbedagtzaam vermogen van diergelyke directe of indirecte aanroepingen van God, met de dagelyksche discoursen, waarschynelyk meesten tyd, een oneerbiedig hart tot gezel heeft, zo word die oneerbiedigheid daar door dagelyks gevoed en dieper ingeworteld, en gelyk het gebrek van waar ontzag, en van de oplettendheid uit dat ontzag voortspruitende, meest alle zonden voortteelt, of ten minsten aankweekt, zo komt het

my te voor, dat [219] die losse gewoonte veel moet toebrengen tot het vergrooten en versterken van het zedelyk kwaad. Dit is het eerste, dat ik daar teegen voorstel, om yder van de zelve af te schrikken, want noodwendige kwade gevolgen maaken altyd, wat zaak het ook weesen mag, kwaad, en zyn een' genoegzaame reden, om dezelve zorgvuldiglyk te myden. Om 't gezeyde te bevestigen zal ik aanmerken als iets dat niemand onbekend is, dat gemeenzaamheid dikwils verachting baart. Die geenen by gevolg, die zich zo gemeenzaam aanstellen met den allerhoogsten, door 't los gebruik van zyn heiligen naam, moeten hoe langs hoe meer de verschuldigde oplettendheid, *Hem* aangaande, kwyt raaken, en met minder hoogachting en behoorlyke aandoening op *Hem* denken, in alle hunne dagelyksche handelingen, en aldus verliezen hunne gedachten raakende het opperweezen allengskens alle invloed op hunne daden; zy worden van tyd tot tyd koeler in hunne Godsdienst, en ongevoeliger omtrent alle dat op den Opperheer van 't Heelal betrekking heeft.

Om deze zeer schadelyke gevolgen is yder een zekerlyk verpligt zoo veel mogelyk op zyne woorden te letten, en zich te wachten voor het lichtvaardig vermengen van GODS naem met zyne dagelyksche redenen over allerhande zaken, met gene betrekkinge op het allerhoogste wezen uitgesproken. Maar behalven dit, dat daer toe eene genoegzame reden is, kan men ook met waerheid zeggen dat het genoemde misbruik een groot kwaed is in zich zelven, en dat deszelfs bronader onachtzaemheid, of wat men meer tot verdediging daer van mag by een halen, het zelve geen kleed van onschuld kan aantrekken. Ik beken dat door deze practyk, op zich zelven aangemerkt, geen van onze medemenschen beledigt word, uitgenomen voor zoo veel de ergernis betreft; Dat 'er ook de lichamelyke welstand van hem die dit bedryft, niet door word vermindert, noch zyn geest buiten staet gestelt om behoorlyke denkbeelden te vormen en te redenkavelen. Dat zoort van gevolgen komt voort uit de ondeugden die tegen Rechtvaerdigheid en Matigheid over staen. Maer behalven die Hooftdeelen der deugt in 't algemeen, weet elk dat 'er nog één is, het welk men Godzaligheid noemt, en waer van het tegendeel, in alle zyne leden zoo wel kwaed en zonde is, als alle andere onwettelykheden. Yder weet wat [220] men door Godzaligheit verstaet, en dat men daer onder betrekt alle de pligten die den mensche enkel en onmiddelyk ten opzichte van zyn' Schepper staen waer te nemen. Bestaande voornamelyk in de werkzaamheid der ziele omtrent dat wezen en in de wyze van die werkzaemheid. Gy hebt ergens zeer

wel aengemerkt dat die laetste soort van pligten middelen zyn tot de andere: maer zult evenwel buiten twyfel van gedachten zyn, dat de waerneming daer van ook noodzakelyk is buiten die betrekkinge. Tegen die hooftdeugt nu, kan men ook met woorden zondigen, en zondigt men waerlyk met dit slag van woorden Dat dit, daer ik eigentlyk heen moet, zoo is blykt voornamelyk uit dat gene dat men tot verschooning daer van bybrengt: te weten dat men 't uit gewoonte en sleur doet, uit onachtzaamheid, en dat die aanroepingen meest al geen zin hebben. Alle uitdrukkingen hebben geen' zin, waar mede hy die ze voortbrengt, terwyl hy spreekt, niets wil zeggen, en dit is doorgaans de gelegenheid der gemelde woorden. Maar nu is het geen kwaed den naem des Allerhoogsten zonder zin te bezigen? HEM overal by te roepen zonder eenig oogmerk, of wel, zonder oogmerk van HEM aan te roepen, hetzelfde geluit te slaen waer door men HEM gewoon is aan te roepen als men 't meent? Alle geluit van woorden is de eene of d'andere zake als toegeheiligt, om zoo te spreken; 't is even als een beeld of schildery, strekkende om het denkbeeld der zake die 'er door verbeeld word in den geest des genen wien het voorkomt, te verwekken. Mag men nu iets het geen den Allerhoogsten afzonderlyk en met uitsluitinge van alles buiten HEM is toegeheiligt, zonder onderscheid bezigen? Ja is zulks niet eene *directe* belediging van HEM; HEM zelf in persoon kan men niet onteeren, maer men onteert HEM dus als in beeltenisse: Men maakt thans, immers by Protestanten, geene eigelyke schilderyen of beelden van GOD (en met recht, waarom ook de H.S. zulks verbied, dewyl Hy onafbeeldelyk is) maer, eens onderstelt zynde, dat 'er zulke beelden of schilderyen waren, zou iemant, die ze daar voor hield, niet zondigen indien hy met dezelve ging spelen, en dezelve meenigmael van haer plaets nam zonder eenig oogmerk. Ik weet wel dat men hier tegen zou kunnen inbrengen dat 'er eigenlyk maar één [221] woord is 't welk by de Joden en Christenen het OPPERWEZEN alleen als zyn *eigen naam* word toegepast, dat het misbruik van dat woord eigentlyk in de H.S. bedoelt schynt te worden, en dat men zich daer voor wacht, bezigende alleen woorden die ook op Overheden en Heeren toepasselyk zyn, of (ten aenzien van den naem des Zaligmakers) die ook anderen gedragen hebben: Maer hier op antwoorde ik, dat voor zoo veel den laetsten betreft, men dikwyls beide zyne namen byeenvoegt, die niemant anders heeft gedragen: En, wat het eerste aangaet, dat het woord GOD in 't eenvoud onder de Christenen zoo veel is als een *eigen naem* van den Schepper, en dat 'er

nooit eene andere beteekenis aan gehecht word, als het geheel op zich zelven word gebruikt, Myne reden hier tegen komt dan hier op uit, dat d'onachtzaemheid zelve omtrent dit stuk, op zich zelve ook kwaed is. Men mag omtrent GOD niet onachtzaam zyn. Al wat zoo is, is *ipso facto*, (daar door zelfs) kwaed.

Het gezegde dient ook tegens het gebruik van verbasteringen der eerst aengehaelde woorden, als van *Gut, begut* enz. in plaetse van *God,* en *by God*, enz. Dit's den zulken eigen die zelf schromen de rechte woorden te gebruiken, en uit dien hoofde in hun erger dan het eerste in vele anderen: want zy doen het met overleg. Dewyl ondertusschen die nieuwe woordjens op zich zelven geen teekens eeniger zaken zyn, moeten zy naest gebracht worden tot die in welker plaetze zy worden gebezigt.

Ik heb hier alleen uit de nature der zake willen spreken. Korter kan men 't afdoen, met aen te merken dat onze Hemelsche Leermeester het gebruik van alle woorden die eene byzondere betrekking op den Schepper hebben, by wyze van betuiginge in den dagelykschen ommegang, ronduit verboden heeft, En gelyk Hy dit deed uit hoofde van die betrekkinge, dit telkens als eene reden daer by voegende; zoo kan niemant twyfelen of Hy verbied veel meer zulk een gebruik van woorden die ter beteekenis van niets anders zyn geschikt. Is 't een beuzeling dit gebod te overtreden? Of overtreed men 't wanneer men die woorden gebruikt, zelfs om 'er een waerheid mede te [222] bevestigen, in den dagelykschen wandel, en niet als men die bezigt geheel en al ydelyk?

Tot verschooning hoor ik wel eens bybrengen dat men 'er aen gewent is, maar wie die zyn verstant gebruikt, ziet niet dat dit veel eer tot belasting strekt in een kwade zake?

Ter genezing van dit kwaed is niets krachtiger dan eene rechtschapene Eerbied voor dat WEZEN waar voor men nooit te groote Eerbied hebben kan. Men moet, namelyk, d'allereerste oorzaak van een kwael wegnemen, dan houden alle de uitwerkzels op. Dat zy dan die aen 't gemelde misbruik vast zyn, trachten te verkrygen een waerachtig ontzag voor het WEZEN ALLER WEZENS, en ten dien einde dikwyls by zich zelven overdenken hoedanig een Wezen dat zy, beschouwende het zelve by 't licht der reden en openbaaringe. In 't byzonder deszelfs grootheit: Dat het woord GOD by ons beteekent (om d'uitdrukkingen eeniger Oude Dichteren, ten deele by hen zeer verkeerdlyk te passe gebracht, hier in beter opzichte te bezigen)

Geen Godheid uit het stof, als zy die *Goden* heten
Hoewel zy sterflyk zyn: Maer HEM, die, hooggezeten,
Des Hemels scepter zwaeit: Maer HEM, die, (vreest g'Hem niet?)
De vlugge Blixempyl ter heete boge uitschiet:
Die Hemel, Aarde en Zee, en al wat die bevatten,
Gemaakt heeft, en bestierdt: die in zich alle schatten
Van wetenschap begrypt, van alles kennis draegt.

(D'uitdrukkingen der H.S. die veel verhevener zyn, doch tevens onzer tale min eigen, ga ik voorby. Die genegen is myn raed te volgen, leze het vyfenveertigste Hoofddeel van den eersten der groote Profeten). Dat zy bedenken, op dat ik 't kort zegge, dat Hy wien de woorden, van welker misbruik gehandelt is, geschikt zyn te beteekenen, en dus toegeheiligt, is de SCHEPPER DES HEMELS EN DER AERDE. Dat zy, om tot die bespiegelingen, daer velen niet toegewent zyn, te geraken, zich tot een taek voorschryven van alle avond, by starrelicht den Hemel te beschouwen, en dan zich bezig te houden met d'overweginge van Gods grootheid en Majesteit. Dit zal hen oplettend maaken, 't zal een middel zyn waer door hunne [223] harten met een diepe Eerbiet en ontzag voor HEM zullen getroffen worden. Die eerbied zal zich uitstrekken over alle hunne woorden, werken, ja gedachten zelfs, en die zoo doen worden als zy behooren te zyn en deze taak zal den zulken niet te zwaar schynen die het kwaed van het meergemelde misbruik in zich zelven, vooral in deszelfs gevolgen, begrypt, en tevens de heilryke gevolgen van die opgegevene beschouwinge. Tot dit zelfde oogmerk zal ook zeer strekken het aendachtig lezen van zeker klein boekje *wegens de hooge Eerbiedigheid voor GOD*[1] (zoo is de tytel,) beschreeven door den grooten Filosoof R. Boyle, een' Man, zoo zeer met die Eerbied zelf getroffen, dat hy 't woord GOD niet uitsprak zonder eene merkelyke stilstand daer na te maken: Hy noemde het niet zonder te bedenken wat het betekende. Deze zelfde practyk zou ook zeer strekken kunnen om het tegengesproken misbruik af te wennen: En ten dien einde is dit en diergelyke woorden, in dezen brief, ook dikwyls met

1 Bedoeld wordt: Robert Boyle, *Van de hooge eerbiedigheid die 't menschelyk verstand God schuldig is, inzonderheid wegens zyn wysheid en magt*. Er is in Picarta een tweede druk uit 1768 terug te vinden, en de *Short Title Catalogue Netherlands* vermeldt een exemplaar uit 1698.

groote letteren geschreven.

Alle de aenmerkingen, die ik gemaekt heb, en dezelfde raed, gaen ook dezulken aen, die, hoewel vry van het dus ver alleen genoemde misbruik, echter, zich met anderen in geschil begeven hebbende over Godgeleerde stoffen, onderling zoo gemeenzaem en met geene meerdere eerbied van den Allerhoogsten spreken, dan of zy van hun buurman spraken. Alles wat ik tot nog toe heb gezegt, uitgenomen dat de naem geen' zin heeft in het berispte misbruik, is ook op hen toepasselyk.

Dezelfde raad eindelyk die ik heb opgegeven, is een algemeen middel tegen alle zonden: De Eerbied, die 'er (zo noodzakelyk als eenige middel-oorzaek een gewrocht voortbrengt) uit zal ontstaen, zal invloed hebben op alles wat zy bedryven en het overeenkomstig maken met het voorschrift van de deugt. Die Eerbied is daar 't zekerste beginzel van. Daer die niet is, is geene ware deugt; en daer zy is, zal geene deugt ontbreken.

Ik blyf

MYN HEER,

UE. D.W. Dr. X. [224]

Ik zal openhartiglyk bekenne, dat ik eertyds van gedagten ben geweest, dat de ergernis alleen 't gansche zedelyk kwaad van het aangeweeze misbruik uitmaakte, tot het omhelzen van dat gevoelen misleid zynde door een wedersprekelyke, dog in dit opzigt kwalyk toegepaste waarheid: namelyk, dat klanken zonder zin in zig zelf onverschillig zyn. Dog nu begryp ik duidelyk, dat het ontzag voor het *wezen,* dat door zekere woorden, in ieder taal afzonderlyk betekend word, niet kan toelaaten de zelven, zonder een zin 'er aan te hechten, te gebruiken. Het komt my zelf voor, als ontwyfelbaar, dat het oneerbiedig zou zyn voor een onderdaan met den naam van een waereldsch Koning om te springen, gelyk men dagelyks met de namen de Godheid toegeheiligt, hoort handelen Ik zal hier by voegen, dat het my wonder voorkomt, dat zelfs de deftigste en godvrugtigste luiden onder een volk, dat tot de bekende barmhartigheid van onze landaard hun toevlucht genomen heeft, ruim zo roekeloos, als de losten onder ons, hier omtrent te werk gaan; Zo ze niet te zeer op hunne taal verlekkert, de onze waardig achten verstaan en geleezen te worden, rade ik hun wel ernstig, de voorgaande brief met eene ingespanne aandagt te overwegen. [225]

N°. 209. Den 26. October 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r.

- - - - - *O noctes, caenaeque Deûm!*[1]
H O R.

TOt nog toe weet ik niet, dat iets in myne Vertogen met zo een algemeene goedkeuring is geleezen geworden als de gemeene Mans vryagie van Kobus en Agnietje,[2] met deszelfs voornaamste omstandigheden en gevolgen. Verstandige luiden hebben in de natuurlykheid, verscheidenheid, levendigheid, schikking en t'zamenwerking der Characters, gedacht te vinden, 't geen dat de Latynen noemen *vis Comica*[3] en dat eigentlyk de aandagt en de belangneeming in een blyspel by trappen doet groeyen, en de hartstogten meer en meer gaande maakt; Een myner dierbaarste vrienden die een zeer vierige verbeeldingskracht bezit, dog door een treffelyk oordeel bestierdt, en die de eer van een onbeweeglyk gemoed te hebben aan den * *noit schreyende Pluto*, en zyns gelyken overlaat, heeft my bekend, dat de onverwachte edelmoedigheid van die goede sloof van een Motje zo krachtdadig op zyne harssenen gewerkt heeft, dat hy met zyn hart als toegeschooten is, om het hupsche besje te omhelzen, en zig niet heeft kunnen onthouden van met het schreiend gezelschap vreugdetraanen te storten. [226] Voor tegenwoordig wil ik bezoeken of ik den Lezer eenig vermaak kan aandoen, met een' afbeeldzel van de gewoone manier van vryen onder burgerluiden van een verheevener zoort, zo als Chirurgyns, ordinaare win-

1 O blyde Nacht en Gastmaal van de Goden. Horatius, *Satirae* II, 6, 65.
2 Zie de inleiding bij Van Effen (1999-2), 7-9.
3 De kracht van humor, kracht van het komische.
* Horat. noemt dien heidenschen Hellevoogt *illachrimabilem Plutona*.

keliers, orlogiemakers, kleermakers, van de Jonkertjes en Dogters welkers staat ten naasten by met de hunne overeenkomstig is, in een woord tusschen Meisjes, die met den naam van Juffrouw vereert worden, en Messieurtjes die behalven den degen, Zondags als Heeren voor den dag komen, en, gelyk ik in een ander Vertoog aangetoont heb, malkander in gezelschap, den tytel van Myn Heer, naar 't nieuwste gebruik, onmooglyk weigeren kunnen, en daarin stiptelyk door de Juffertjes worden nagevolgt.

Men weet dat 'er onder de slag van luiden, die, zo ze met fatsoen door de waereld willen komen, de gansche week door, hunne affaires moeten waarnemen, geen geregelde gezelschappen op bestemde dagen, die tot de vryagie tusschen eigentlyk zo gezegde Heeren en Dames zo een gemakkelyke aanleiding geven, in zwang gaan, en dat de byeenkomsten des zondags meest onder de naaste vrienden bepaalt blyven. Daar moeten derhalven andere middelen van kennismaking in het werk worden gesteld, en zulks gaat als van zelfs tusschen buurkinderen, wanneer men 's avonds op de stoep in het nagtgewaad een lugtje schept, en buurvryer eens overloopt, om aan een meisje te vertellen, dat het uitsteekend fray weer is, en daardoor, zo als Jacob met het aansteeken van zyn pypje, occasie tot een vrindelyk praatje zoekt te krygen, en allengskens tot grooter en grooter gemeenzaamheid tracht te komen; Ik heb ook, in myn jeugd, in myne geboorte-stad opgemerkt, dat een begraafenis van een ryke dogter, door jongmans van de buurt ge[227]dragen, bekwaam was om gelegentheid tot vryery, en daaruit spruitende huwelyken te verschaffen. In diergelyk geval was het de gewoonte, dat de buurvryers rykelyk beloond voor de eer de overleede aangedaan, 't gelt niet in de zak wilden steeken, nog met malkander verteeren, maar na den breeden raad gespannen te hebben, ieder een buurmeisje gingen verzoeken, om hen daar in te verzellen, en te helpen. 't Zoude voor eene schandelyke norsheid in de ouders doorgegaan hebben, indien ze zulks hadden willen weigeren, zo dat op gezette dag, ieder Monsieur zyn Juffrouw afhaalde, en zomtyds twee dagen agter den ander, al zou ieder van de vryers uit zyn zak nog een zoet stuivertje 'er by gelegt hebben, 't gansche gezelschap deftig getracteerd wierd, en zig uit de borst verlustigde. Dit had ordinaar een aangename nasleep, vermids de Juffers, met toelating van de oude luiden, om haar erkentenis wegens de eer en 't vermaak haar aangedaan, ieder op haar beurt 't heele gezelschap,

op een zoet Collationnetje[1] onthaalde. Zo dat op deeze wys het huwelyk uit het graf, en het leven, als uit de dood, voortvloeide; Dog de gemeenste aanleiding tot de vryery onder menschen van het beschreeve zoort spruit uit de huwelyken zelf, die de beste geleegendheid der waereld geven aan de speelknegts en speelmeisjes,[2] al hadden ze zig noit van te voren gezien, om onderling in een schielyke gemeenzaamheid te raken. Zo lang als de geboden duuren, zyn de jonge luiden bykans heele dagen by den ander, en vermids zy niet eigentlyk op den voet van vryer en vryster met malkander omgaan, ('t geen ordinaar de Juffertjes de uiterste omzigtigheid en ingetoogenheid inboezemt, om haar nederlaag te bezwaarder, en daar door aan de overwinnaars te dierbaarer te maken) leeft men onder[228]ling, in een eerbaare, dog ongedwonge vryheid. Men is dagelyks met malkander vrolyk, en dat met minder ceremonien, dan onder de luiden van grooter aanzien: Men speelt wel eens een scherrewenseltje,[3] dog dat duurt niet lang; men vind van beide de kanten een levendiger vermaak in het te borde brengen van zekere spulletjes, daar ieder zyn geestigheid kan betoonen, en daar panden verbeurt worden, die gemeenelyk door menigvuldige en ongeweigerde zoentjes, gelost worden. De nagt van het palmknoopen[4] is voor al niet onverschillig om dieper en dieper in eene aangenaame familiariteit in te dringen; De Juffertjes gaan zig met die geleegendheid ordinaar eerst ontkleeden en begeeven zig tot die zoete bezigheid, in een net en zindelyk nagt-gewaat, die den meesten tyd haar meer bevalligheid byzet, als eene geregelde en gestudeerde opschik. In die zoete omstandigheden opent alles de harten, tot vreugd en tederheid, de oorzaak van de byeenkomst kan niet missen, een streelende indruk op de gemoederen van de zoete sexe te maaken, en dezelve het komen van haar beurt, op het aangenaamst, voor oogen te stellen. Al het geen ondertusschen haar behendige vingers verrigten, terwyl de speelknegts de rol van handlangers speelen, en de groente sorteeren, geeft de laatsten eene gunstige aanleiding, om de aardigheid van hun verstand te doen gelden, en de frayste zinspeelingen,

1 Maaltijd.
2 Bruidsjonkers en bruidsmeisjes.
3 Kaartspel.
4 Feestavond in de bruidsdagen waarop de vrienden en vriendinnen van het bruidspaar de versiering voor de bruiloft, bestaande uit onder andere maagdenpalm, in orde maken.

die ze kunnen uitleveren, op alles, wat door de zoete Juffers uitgevoerd word, voor den dag te brengen. Zelden zyn de Meisjens in een zoeter luim als in die occasie, vermids in 't gemeen de bereidzelen tot vreugd, de verbeelding, met liefelyker aandoening streelen als de verwagte zakelykheid zelf. Om de oogjes van den slaap te bevryden, moet het zoete werk nu en dan door vrolyke tusschenpozingen afgebrooken worden; Nu en dan moet 'er een kop koffy, en een glas wyn worden gedronken, en de zinnen moeten door een spulletje, eene lugtige rondendans, en 't een of 't ander ravotterytje levendig worden gehouden. Dit duurt gemeenelyk tot 's ogtens, wanneer 't gezelschap om uit te rusten, en fris tot het bruiloftsfeest te kunnen naderen, zig naar huis begeeft. Op het zelve, gelyk ook op de partytjes van vermaak, die voorgaan en volgen, bestaat de groote Galantery van [229] de speelknegts, in het gedienstigst oppassen, der geene die ieder te beurt gevallen is, dat kan uitgedagt worden, en die daarin in 't geringste te kort schoot; zou onder de welleevenden niet genoernt mogen worden; door zulks word de conversatie ook niet weinig ondersteund; *Heeft de Juffrouw nog vuur in haar stoofje? Kan ik de Juffrouw nog dienen met een kopje koffy? Ey lieve Juffrouw laat ik je nog een stukje taart op je bord leggen: Ik bid je drink tog je glaasje eens uit, of laat ik het ten minste eens wat ververschen; Ik verzoek je proef de roode wyn ook eens, mogelyk zal hy je beter monden als de witte, enz.* Deze praatjes worden onophoudelyk gehoort, en indien de zoete kinderen het tiende deel aannaamen, van 't geen haar word voorgedient, ze zouden voor tien dagen overvloedig te drinken, en te smullen hebben. Zo lang die vreugde gaande blyft, is het een bestendig gebruik dat ieder Jongman zyn Juffertje zo vast aankleeft, schoon een ander hem meer mogt behaagen, dat de zyne te verwaarloozen, om een ander eenige dienst of vriendschap te bewyzen, niet alleen voor eene groove ongemaniertheid maar zelfs voor een zoort van ontrouw zou te boek gestelt worden. De gezegde gemeenzaamheid, en aanleiding tot vryery krygt geen geringe aanwas in de partytjes die de bruiloft naar zig sleept, wanneer dikwils de jonge luiden alleen, zonder, of met weinig oude waarneemers van hun gedrag, met Chaises[1] en Phaetons[2] een visje gaan eeten; De oope lugt geeft een natuurlyke neiging tot vryheid, en in die geleegentheden word by de burgermeisjes, die door den bank minder ag-

1 Tweewielig rijtuig.
2 Benaming voor zowel vier- als tweewielige rijtuigen.

terhoudend en rondborstiger zyn, dan Dames van meer fatsoen, al een knap glaasje gedronken, en dat diergelyke vermaakjes in onze landaard tot geen verderfelyker gevolgen leiden, moet aan eene byzondere kuisheid, in de Juffertjes, of aan eene byzondere heusheid, zo niet blooheid, in de Monsieurtjes toegescbreeven worden.

In alle de burgervryagies nu, is het eerste openbaare teken, dat een jongman bek op een meisje heeft,[1] dat hy haar 't een of 't ander stilletjes ontfutselt; 't zy een kussentje, een naaldekookertje, een lindje, of wat hy ook maar meester kan worden; Dog het liefst een waayer, want daar kan hy mee gaan pronken, en wanneer hy by [230] zyn makkers denzelve voor den dag haalt om 'er wat handgebaar mee te maaken, dezelven daar door overtuigen, dat hy op de galantery gevat is, en by de Juffers zig aangenaam weet te maken. Trouwens fatsoenlyke Heertjes, die karsvars van de Akademie komen, hebben met die aardigheid ook niet weinig op, en vinden grooten geest en een wondere aangenaamheid in 't een of 't ander niet alleen hunnen maitressen, maar al de Juffers, met welken zy omgaan, te ontvreemden, om 'er den gebraaden haan mee te speelen, en dewyl zulks niet verder ziet, durve ik met al de eerbied, die hun verschuldigt is, zeggen, dat de lompste boerejongen tot dusdanige galantery als zo bekwaam is, als een student, die door zyn tytel van Candidaat 't recht heeft verkreegen van op de saletten te komen, en daar op zo hoogmoedig is, dat hy 'er den mond niet van toe kan houden, en overal, zelfs by zyn Hospes en Hospita, zwetst, dat hy met die Dame gespeelt, en met die andere gewandelt heeft; Dog die galante rovery heeft by verliefde burgerszoontjes eene particuliere inzigt. Hoewel het Juffertje gansch niet onbewust is, waar haar meubeltjes gebleeven zyn, zoekt ze de zelven zeer ernstig, waar ze wel weet, dat ze niet te vinden zyn; Dog kwanzuis onverhoeds 'er agter gekoomen zynde, geeft ze een Neef, of vrindinne last om het Heertje van haren 't wegen te zeggen, dat ze van goederhand onderrigt is, dat hy, en niemand anders, haar wayer, snuifdoosje, of Eau de la Reine-flesje, geknarpt heeft,[2] dat ze zulks zeer impertinent vind, wel degelyk 'er over gestoord is, en hem wel nadrukkelyk verzoekt, het zelve haar weder te doen behandigen. Hoe spytiger nu die boodschap is, en hoe meer ze naar een heevige gramschap zweemt, hoe grooter hoop 'er is voor een Jongman,

1 Belangstelling heeft voor dat meisje.
2 Gekaapt heeft.

die weet wat 'er in de burgerwaereld omgaat, dat die boosheid niet diep in 't hart van 't meisje zit, en dat ze niet ongaerne de gemaakte kennis met hem zou onderhouden. Hy belooft dan, dat hy zelfs met den eersten het Juffertje voldoening zal geeven, en om haar kwansuis te stillen gaat hy haar een visite geven, verzoekt nederig vergiffenis van zyne misdaad, en na eenige tegensparteling, om dit geliefde roofgoed niet zo ligt te laaten slippen, geeft hy het haar weder, of zo het een lintje is, bid hy op het ernstigste het [231] te mogen behouden, en zo hem zulks word toegestaan, en hem vergunt 't zelve, 't harer eere, en als haar levery,[1] aan zyn rotting of orologie te dragen, denkt hy de zaak half gewonnen, en twyfelt niet, of een gedeelte van haar hart is aan dien behaaglyken buit vast gehecht. Dog doet het meisje weinig of geen moeite om weder aan 't haare te komen, dan mag hy wel verzeekerd wezen, dat zyn persoon haar vry onverschillig is, en dat zyn haring 'er niet en braadt.

Daar is nog een tweede manier zeer gebruikelijk in dat zoort van burger jonge gezelschappen om de eens gemaakte kennis te onderhouden. Een jongman zingt een liedje, dat aan de meisjes, zo om de woorden, als om het wysje zoet voorkomt; 't Juffertje, daar hy zyn oog op geslagen heeft, betoont, dat z'er groot behaagen in schept; aanstonds mist hy niet haar te presenteeren, 't zelve voor haar uit te schryven, en 't haar met den eersten te brengen. Het beurt ook wel dat het vrystertje op verre na zo veel agting voor het liedje als voor den zinger niet hebbende zyne aanbieding voorkomt; *Zy, Myn Heer, dat is waarlyk 't zoetste deuntje, dat ik in langen tyd gehoort heb; 't airtje ende zin staan me even wel aan; Weest zo goed van het voor me eens uit te schryven*. Men kan gemakkelyk denken, dat zo eene zoete occasie van 't Juffertje een nader bezoek te geven, geenzins word verwaarloost. Nu weet men, dat de meeste deuntjes, die 't geluk hebben van dusdanige toejuiching naar zig te trekken, in onze hedendaagsche waereld, in dat slag van byeenkomsten, Fransche airtjes zyn, die al een mode vyf zes ten agteren zyn geraakt; Fransche airtjes zeg ik, want de Nederduitsche staan maar te boek voor Canailleuse straatliedjes, en de meeste jonge lui van burger fatsoen gaan tegenwoordig zo lang in de Fransche school (daar de Fransche kinderen haar moedertaal vergeeten, of voor 't minst bederven) tot vader en moeder, die in hun jeugd zo eene zwierige opvoeding niet gehad hebben, en nauwlyks een woord van die al-

1 Onderscheidingsteken.

gemeen geworde spraak verstaan, ieder een gelooven te kunnen verzekeren, *dat hunne kinderen 'er Fransch zo wel verstaan als 'er Duitsch*. Derhalven moet het Fransch wezen, zal het behaagen. Dog die deuntjes, by de uitschryving hoe nader ingezien, hoe [232] min verstaan zynde, worden naar ieders zinlykheid, en taalkunde zo verstaanbaar gemaakt als het hem mogelyk schynt, en na de derde of vierde uitschryving bevinden ze zich zodanig mishandelt en gerabraakt, dat ze voor iemand, die de taal magtig is, start nog steel[1] van 't oorspronkelyke over hebben, en het onmoogelyk is de zin daar van te raden, ten zy men by geval van te voren 't origineel gekend heeft, of het daar na by geval ontdekt. Ik zal hier in het voorby gaan aanmerken, dat het door reden, en ondervinding altyd by my, als een baarblykelyk teken van onverstand doorgegaan is, dat iemand zingt *of reciteert* iets, in wat taal het ook zyn mag, dat hy niet begrypt, of dat niet begrypelyk is; Dit geschiet egter veel, en derhalven is het klaar, dat het getal der zotten niet gering is. Dog dat is in dit geval even veel; 't Aardig liedje word, zo goed en zo kwaad als men kan, voor het begeerend Juffertje gecopieert, en haar, eer zelfs als zy gehoopt had, t'huis gebragt; Maar het zoete kind, wat ze doet of niet en doet, kan op het airtje niet komen; De vryer moet het haar derhalven op nieuws eenige ryzen voorzingen, en hoewel ze niet begrypen kan, daar ze andere airtjes zo ligt geleerd heeft, en zy een tamelyk goed gehoor heeft, hoe ze in dit geval zo bot kan zyn, zo mist ze nu in d'eene en dan in d'andere toon, en ze heeft de wys niet vast, voor dat het beminnelyk zingmeestertje haar duidelyk van zyn liefde heeft onderricht. *Maar had ze dat geweeten, ze zou wel wyzer geweest hebben dan hem die moeite te vergen, en ze verzoekt hem wel ernstig,* (*met een vriendelyk wezen*) *noit zyn voeten weer in haar huis te zetten*..... Dog hier schiet myn papier te kort. [233]

1 Helemaal niets.

N°. 210. Den 30. October 1733. De Hollandsche Spectator.

Ubi eadem est ratio, idem est jus.[1]

HEER SPECTATOR,

ONlangs schoot ik in de verdediging Uwer Vertogen jammerlyk te kort, en vinde my daarom genoodzaakt, uwe hulp en oplossing in een stuk van zeer groot gewigt te verzoeken. De zaak is kortelyk deze: gy hebt u menigmaal verklaart [(a)] over het werk der Fraje Geesten van onzen tyd, die men *Poëten* noemt, en die men van de Rymers, Vaarsemakers, Rymkramers, Broodpoëten, enz. behoorlyk onderscheiden moet. By die gelegenheid hebt gy, zoo door de vrugtbaarheid van uwen eigen geest, als door de vriendelyke ontdekking van uwen Correspondent, dien rykelyk voorzienen Rymverkoper, die ons den Inventaris van zynen en zyn Zoons en Broeders Rymfabryk zoo vriendelyk mededeelde, eene optelling en beschryving gedaan van allerhande zoort van Vaarsen, als daar zyn Lyk- en Huwelyk-Digten, Vaarsen op iemands verjaring, Minneliederen, Schimp- en Hekel-Digten, ja zelfs Straat- en Galg-Liedjens. [(b)] Dit alles is wel, Heer Spectator: ik heb 'er niet een spaans woord tegen: deze Vaarsen moeten 'er zyn: de waereld kan zonder dezelve onmogelyk bestaan: en die ze niet maken kan, moet ze kopen, al zoo wel als iemand het brood, de klederen, den huisraad, en andere dingen, die hy zelve niet [234] maken kan, en egter nodig heeft, noodzakelyk kopen moet. Wy zyn daarom aan U en uwen

1 De zelfde Reden geeft hetzelfde Recht.
(a) No. 2. 3. 24. 37. 49. 57. 90. 97. 101, en elders.
(b) No. 114.

zoo ryk voorzienen Correspondent, voor deszelfs gulhartige aanbieding, veel verpligt.

Maar waar vindt men de Markt van de Vaersen op inaugurale Disputen? Van deze is nog in uwe lyst, nog in den Inventaris van uwes Correspondents Winkelwaren een eenig staaltjen, ja zelfs geen een naam te vinden. Hier over ben ik onlangs aangedaan, en de yver, waer mede een fraay jong Heer my naar dezelve vroeg, toonde my, dat hy wel een pistool,[1] en mogelyk wel twee, voor een fraay vaers op het Dispuut[2] van een syner vrienden, waar onder hy zynen eigen naam zetten mogt, zoude gegeven hebben. Hadt ik gekent, ik hadt het stuivertjen gaerne verdient: maar Apol is my zoo gunstig niet, en ik zoude, als ik het nodig hadt, zelve eenen Fabrikeur moeten opzoeken. Hadt ge de verlegenheid van den jongen Heer gezien, gy zoudt medelyden met hem gehad hebben. 't Is een van de Eerste Geesten van onsen tyd: hy kapt zig, binnen de derde half uur, dat het een lust is, hem te zien: hy draait het hoofd zo lugtig, dat men in elken groet de keurlyke gesp van zyne stropdas driemaal, en dat zondere eenige affectatie, ziet: Niemand kan den hoed beter onder den arm houden, als hy: geen eene tred doet hy in de Societeit en tot de Dames, die niet op de maat is: hy spreekt het salet-frans in de perfectie: het kunsjen, om den schonen ring, dien hy draagt, op eene bevallige en ongezogte wys, door het praesenteeren en accepteeren van een snuifjen, door het rieken aan een blommetjen, door het fatzoeneren van zyne krullen, door het caresseeren van zyne pragtige kante lobben, als anderzints, te laten zien, verstaat hy by uitstek; en zyne stem is die der teerste Juffers zoo volmaakt gelyk, dat men, om de *charme* uit te tekenen, geen ander beeld, dan het zyne nodig heeft. Hy is aangenaam by alle Juffers, en de zedigste van haar allen kan niet verbergen, dat hy by haar gansch niet onverschillig is.

Uit dit alles zal het u vreemd voorkomen, hoe die Heer, om zulk een vaers zo zeer verlegen was. Maar gy moet weeten, dat hy een Oom heeft, die schatryk [235] is, en wiens goed hy alleen erven moet. Niets is 'er, dat Oom niet voor hem over heeft, mits dat hy braaf studeere. In dit begrip kan hy Oom, die met weinig menschen omgaat, en zelfs geen Man van

1 Gouden munt, soms een Spaanse munt maar meestal wordt de Franse Louis d'Or bedoeld.
2 Proefschrift.

studie is, gemakkelyk brengen: en vooral, om dat Oom in eene andere Stad woondt, en van Neef een gansch voordeelig gevoelen heeft, alzoo Neef op verre na geen jaar op de Academie geweest was, toen hy *utriusque Juris Candidatus*[1] verklaart wierdt. Maar nu heeft Oom (de oude lieden zyn dog misselyk) een krul in het hoofd gekregen. Daar is een Burgers Soon in de buurt, een regte lompert, die geen Juffer met fatsoen groeten kan, wiens hair nooit gefrizeert, of in een beurs[2] gestoken geweest is: kort om een olyke broodrot[3] en een lastige Pedant,[4] die al zynen tyd by de boeken besteedt; en die, naar allen schyn, een Boere-Domine worden zal. Deze heeft onlangs een Vaers op eens anders Dispuut gemaakt, waar van de Lieden van studie, en, op derzelver voetspoor, ook andere Menschen zeggen, dat het zeer fraay is. Dit is Oom, die op de stoep wel een buurpraatjen houdt, ter oore gekomen, en het verwondert hem zeer, dat Buurvryer Joost, wiens studie zoo weinig geld kost, zoo schielyk zulk een' lof behaalt, daar Keesjen (zoo hiet ons bevallig Heertjen) zoo veel geld verleert, zonder dat men, na zyn Candidaatschap, dat nu al derdehalf jaar voorleeden is, eenige vrugten van zynen geest, in het publiek verschynen ziet: Oom maakt dan, dat hy een Dispuut, met zulk een Vaers, van Gerrit Buurs Joost magtig wordt, voornemens zynde daar over met Keesjen, in de eerstkomende Vacantie, te spreken, en hem zyne verwondering te ontdekken. Zoo gezeid, zoo gedaan: Neef komt t'huis, en maakt goeds tyds zyn compliment aan Oom, die, na weinig morgenspraak, zyn zwanger hart ontlasten, en het opgewonden uurwerk zyner welsprekende tonge aan den gang helpen moest. Hy vertoonde Neef het vaers, en verhaalde wat alle Menschen, en wel inzonderheid de Buuren daar van zeiden. Keesjen nam het zelve, en las het, in praesentie van Oom, die by geluk geen Latyn verstaat, vrymoediglyk, voor den vuist, met een aangenaam minuët-stemmetjen, dat Oom het [236] hart verdaagde, en Keesjen zeide aanstonds, na gedane lecture, *voor zoo ver; het vaers is niet kwaad: maar om 'er zoo van te crieeren..... Maar Keesjen,* zeide Oom, *of je*

1 Kandidaat in de beide rechten, het voorstadium voor het doctoraat.
2 Bedoeld wordt waarschijnlijk een haarbeurs, een zakje waarin het eigen haar of dat van de pruik gedragen werd.
3 Broodrat, schimpnaam voor iemand die op kosten van anderen leeft. Ook benaming voor lieden die op kosten van de staat tot predikant worden opgeleid.
4 Opschepperige boekenwurm.

dat al in het Latyn leest; kind, ik kan wel horen, dat het al heel mooi gaat, maar zie, ik wouw wel, dat je 't me eens in het duits voorlas: dan konde ik 'er ook eens met Gerrit Buur en de andere vrienden van praten. Want zie, je zoude niet geloven hoe vuel dat z'er me ophebben: Nou, ze zeggen, dat de Dominees het ook pryzen.

Neef ondernam dit ook, om dat hy by Oom tusschen vier oogen was: Maar toen Oom dat hoorde, zeide hy: *ik kan niet zien, dat dat zoo mooi is: ik heb wel beter vaerzen van Lodestyn en Kamphuizen*[1] *gelezen: daar by, zoo rymt het niet met al: en me dunkt het is ook al wat misselyk*[2] *van styl: immers je hadt nog al vry wat moeite om het uit te brengen*. Keesjen, hier op moed scheppende, zeide, *ik zoude op zo een sujet wel een ander vaers maken, dat kan ik je wel assureeren*. Dat geloof ik ook, zeide Oom, *me dunkt, Keesjen, dat moest je eens aanpassen, dan zoude ik ook wat te zeggen hebben*. Keesjen, wetende dat men voor geld alles krygen kan, neemt het op zig, zeggende: *veertien dagen na de vacantie wordt myn vriend N.N. gepromoveert: dan zal ik eens tonen, wat ik kan*. Geen mensch kan zeggen, hoe aangenaam dit Oom in de ooren klonk: de goede Man wierdt jong: Keesjen kreeg een schoone welkom thuis, behalven de betaling van het groote geld, dat hy, zedert de laatste vacantie, verleert hadt.[3] Oom vertelt zyns Neefs voorneemen onophoudelyk aan de Buuren; meldt den tyd, wanneer dit kind van Neefs harssenen zal geboren worden; en noemt ook den Student of Candidaat, wiens Dispuut die groote, en by niemand verwagte eer ontfangen zal. Nu loopt de Vacantie op haar einde; de tyd der Promotie schiet aan; het vaers moet 'er wezen; en onze goede jonge Heer, de bloem van onze Societeit, voor wien ik, om dat hy my uit meenig verlegen uurtjen redt, zoo veel agting heb, als voor iemand in de gansche waereld, weet men niet waar men zulke vaersen te koop krygen kan. [237]

In het midden onzer onbeschryflyke verlegenheid (want ik behartig deze zaak waar op voor my wel eenig voordeel steken konde, zoo zeer als de myne) dagt ik hem te konnen redden. Ik nam den Spectator op, en zogt

1 Jodocus van Lodensteyn (1620-1677) en Dirck Raphaëlsz. Camphuysen (1586-1627) waren zeventiende-eeuwse auteurs van stichtelijke verzen, die in de achttiende eeuw nog veel bekendheid genoten.
2 Ongelukkig.
3 Aan de studie besteed had.

in uwe lyst, en uwes Correspondents Inventaris, waar men dat goed te koop kan krygen? Maar het was mis: daar wordt van dat alles niets gevonden. Met dit werk bezig zynde, kwamen twee Studenten, die van dit alles niets weten, en ook, om dat ze van onze Societeit niet zyn, maar altoos in de boeken snuffelen, niets weten moeten, in ons gezelschap, en vroegen, wat ik zoo ieverig in den Spectator zogt? Met eenige bewimpeling en verberging van ons oogmerk, zeide ik hun, wat ik zogt, hopende dat zy ons eenig ligt zouden konnen geven. Maar ook dit was te vergeefs. Want, in plaats van ons te helpen, voeren zy, om dit groot gebrek, heftig uit tegen den Spectator, die hen, in dit opzigt, zoo ze zeiden, ook hadt te loor gesteld. Hoe groot ook myne verlegenheid, om myns Vriends, ja ook om myns voordeels wille, te dezer uure was, ik mogt egter zoo veel ongenoegen, en zoo veel schelden op den Spectator niet horen. Schoon ik vele zyner Vertogen te hoogdravende, of te diepzinnig vinde, hy heeft my evenwel door de Burgermaaltyden, (c) de Burgervryagie, (d) de Harddravery, (e) de Quezelary, (f) de zaken van Mr. Reinier en Mr. Pontiaan, (g) met die van andere Advocaten, (h) en zulk slag van Vertogen, die hy wat meer moest uitleveren, zoo verkwikt, dat ik my gedrongen vondt, voor hem in den bogt te springen, Maar het bekwam my, als den hond de worst.[1]

Ik zeide, dat de Spectator dit slag van Vaersen zal vergeten hebben, omdat ze doorgaans, schoon men er wel eens om verlegen kan zyn, niet veel om het lyf hebben. *Om het lyf hebben*, zeide een van ons nieuw gezelschap, *wat is 'er nodiger als deze vaerzen, waar door Studenten, die te voren zelfs by de Professoren en Boekverkopers onbekend waren, alomme, als geduurige Betreders, en thans ingeweide Priesters van Themis*[2] *Tempel, gecelebreert worden; Wat is 'er nodiger, als den verlegen* [238] *Burger, de bedrukte Weduwe, den verlaten Wees, ja zelfs den bekommerden Regter aan te kondigen, dat iemand, wiens naam ze anders niet kennen zouden, ter hunner hulpe, overkomt? Wat is 'er dienstiger, als dat men een gansche Stad, met alle hare Beschermgoden, Zee-Rievier- en Land-Godin-*

(c) No. 68
(d) No. 146. 151. 161.
(e) No. 4. 7. 10. 52.
(f) No. 103.
(g) No. 99.
(h) No. 119.
1 Het verging mij slecht.
2 Godin van de rechtsorde.

nen, opwekke, om het puik harer Jongelingen, wiens Ouders ergens in eenen onbekenden hoek wonen, (mogelyk uit zedigheid, alzoo uit zulke vaersen doorgaans blykt, dat zy aanzienlyke en vermaarde Stands-perzonen zyn) met aller haren stoet en pracht te konnen inhalen? Wat is 'er eindelyk billyker, als het alleradelykste Jufferschap tydig te waarschuwen, dat zy haere armen openen, en hare Egtkoetsen[1] *spreiden, om deze toekomstigen Redders of Standhouders van Vaderland en Kerk daar in te ontvangen?*

Ik zogt dit alles te ontleggen, met te zeggen, dat zulke dingen in die Vaersen niet wel konnen voorkoomen. Maar zy vonden 'er op myne Kamer velen, die my van tyd tot tyd gebragt waren, in welke zy zeiden, dat zulke stellingen te vinden zyn, die zy ook uit dezelve voorlazen: maar dat ging zoo schielyk, dat wy het niet wel volgen konden. Maar dit wil ik wel zeggen, dat onder de Heeren, waar op die vaersen gemaakt zyn, al eenige waren, die niet veel meer; als ik, en onze verleege Jonker, op de Collegies geweest zyn, en van welke ik zulke grote gedagten te voren niet gehadt hebbe.

Op het missen van dit eerste antwoord, schoot my iets anders in den zin, waar mede ik my, ter uwer verdediginge, dagt te redden. Maar zy waren te slim, en wisten het my wederom te ontdrajen. Onlangs hadt ik van iemand, die thans bezig is, een fraay Dispuut voor eenen myner Vrienden te maken, iets gehoort, waarvan ik my, als myn tyd daar is, ook trouwelyk meen te bedienen. Hy zeide, dat de nering der Dispuut-makerye slegt word, om dat de Studenten het kunsjen gevonden hebben, van oude Dispuuten te copieeren, en dezelve, als of ze nieuw waren, te doen drukken. Dit zogte ik in myn voordeel te arripieren.[2] Ik zeide, dat de Spectator, wetende buiten twyfel, hoe gemakkelyk de Studen[239]ten; zonder recommendatie der Dispuutkramers, aan hunne Dispuuten komen, wel voorzien heeft, dat ze ook op dezelve wyze aan de Vaersen op de dispuuten komen konden, en dat hy daarom van zulke Vaersen niet geschreven hadt, en ook niet behoefde te schryven. Maar my wierd ten antwoorde gegeeven, die niet alleen deze, maar ook andere door den Spectator opgetelde Vaersen en Liederen op dezelve wyze gecopieert, en voor nieuwe uitgegeeven wierden; en dat daarom de Spectator de eene, zoo wel als de andere, hadt moeten recommandeeren, of dat hy die alle t'zamen hadt moeten

1 Huwelijksbed.
2 Ten nutte te maken.

verzwygen.

Hier op hadde ik geen duplicq (zoo geloof ik heet het. Want zyn tweede zwarigheid of instantie was een replicq, zoo ik het wel heb. Dog hier op durf ik niet vastgaan. Duits kan ik beter schryven, en dat heeft mynen Vader, die een Liefhebber dier tale was, moeite genoeg gekost.) Nu bidde ik u, Heer Spectator, zyt zoo goed, van my dog eens te melden, wat ik hier op dupliceeren of tripliceeren moet. Want ik zoude uwe eer zoo gaerne staende houden, waar in ik thans zoo jammerlyk de nederlaag heb.

Ik blyve

UEd. Dienstwillige
Dienaar

J o c o s e r i u s .

[240]

P.S. Myn laatste antwoord is niet geheel vrugteloos geweest, Want myn verleege Vriend, die fraaie Jonge Heer, is eindelyk, ter behoudinge van Oompjens gunst, te rade geworden, zig van dat middel te bedienen, het vaers is al bepaalt. Wy zyn lustig bezig, om, door middel van Pitiscus Lexicon, te vernemen, of 'er ook iets in zy, dat op zyn onderwerp niet past. Wy zyn niet bekommert, dat Oom door Buurman Gerrits Joost, of iemand anders, hier zal agter komen, Want het Vaers is wel LXX Jaren oudt. Zoo het egter gebeuren mogt, heb ik mynen Vriend geraden, dat hy zig moet bedienen van het antwoord, dat eens een Proponent, op diergelyke snoeperye door Anna Maria Schuurmans betrapt, aan haar gegeven heeft, en dat hy eenvoudig moet zeggen: *Oom, het kan wel zyn, dat het daar ook staat. Het onderwerp is het zelve, en Geleerde lieden hebben dikwyls dezelve gedagten*. [1]

De Hollandsche Spectator, Achtste Deel.

Te Amsterdam, By Hermanus Uytwerf.

N°. 211. Den 2. November. 1733. De Hollandsche Spectator.

Fallere credentem non est operosa puellam
Gloria - - - -.[1]
OVID.

DE verhandeling van een' stoffe, over welke ik al over lang myne gedachten heb laaten gaan, word by my verhaast door den volgenden brief:

HEER SPECTATOR,

BEhalven het geen, waar over Juffrouw Apollonia, in den eersten brief van uw 197 Vertoog, met zo veel reeden klaagt, gaat 'er by onze jonge Heeren nog een gewoonte in zwang, die ten uiterste nadeelig en gevaarlyk voor de sexe is; Daar zyn 'er die behaagen scheppen in alle Dames zonder onderscheid van hunne liefde te onderhouden, en duizend dingen wys te maaken, schoon ze nooit gedachten hebben, om 'er het minste van na te komen; Men vind anderen, die zich standvastig aan het zelfde voorwerp attacheeren, (hou my dit onduitsch woord om zyne krachtige zin, ten besten) en de zelve Juffer overal volgen, en oppassen, hoewel ze niets minder, dan eene oprechte huwelyks geneegenheid voor haar voelen, en slegts alleen zoeken, volgens den hedendaagschen zwier, hunnen tyd op eene genoeglyke wyze door te brengen; My dunkt, onder verbeetering, dat [2] zulk een gedrag de grootste verfoeying verdiend; want men behoorde te denken, dat een Juffer zo weinig haare zinnen en driften in de hand heeft, als een man, en dat zy haar hart door bedriegelyke liefkozeryen overheert

1 Geen Glory steekt 'er in; door List, Bedrog en Liegen, Het lichtgeloovig Hart van Meisjes te bedriegen. Ovidius, *Heroides* II, 63.

voelende, niet, dan met de gevoeligste smart, kan ondervinden, dat ze in haar zielstreelende verwachting bedroogen is. Voorbeelden van zulke ongelukkige jonge dochters zijn er genoeg, en ik heb 'er gekend, die na eene veeljarige verkeering, de geveinstheid harer galants bespeurende, het overige van haar leven in eene kwynende staat hebben doorgebracht. Waarlyk, Myn Heer, my dunkt, dat de pligt van een eerlyk jongeling vereischt, in dit stuk; wat meer omzigtigheid te gebruiken, en ik kan niet zien, dat het juist noodzaaklyk zy, om voor wellevend door te gaan, die eenvoudige schepsels, welke voor de eerste reize in de groote waereld koomen, diergelyke laagen te leggen, dewyl men wel andere middelen heeft, om zich by haar aangenaam te maaken, zonder daar toe een misdaad (want voor zulks houde ik eene valsche liefdebetuiging) in het werk te stellen; wilt gy het gemeen, over dit onderwerp, eenige heilzame bedenkingen mededeelen, het zal my lief zyn u door deze weinige letteren hier toe aanleiding gegeeven te hebben; blyvende ondertusschen, enz.

Eer ik gewag maake van het aangetoonde vals gedrag der mannen, 't welk myn Correspondent met schroom een misdaad noemd, en ik gegrond op vaste beginselen van reeden, en deugd, zonder de minste verbloeming, een volstrekt schelmstuk denk te kunnen, en te moeten noemen, vind ik nut eenige aanmerkingen te maaken over de Juffers zelfs, die niet zelden, zonder der mannen schuld, in diergelyke dwalingen van pynelyke gevolgen [3] worden ingewikkeldt. Hoe dikwils gebeurt het niet, dat een Heer van een onbesproke eerlykheid, 't zy door een geredeneerde preferentie, 't zy door een natuurlyke sympathie, waar van het onmooglyk is reeden te geven, in de gemeenzame omgang van de eene Juffer oneindig meer vermaak en vergenoeging vind als in 't gezelschap van alle anderen, zonder nogtans iets in zyn boezem te voelen, dat naar een huwelyks inclinatie eenigzins zweemt? 't Is derhalven natuurlyk, dat hy met yver haar by zyn zoekt, opentlyk toont dat het zelve hem by uitstek aangenaam is, en door eene vriendelyke beleeftheid, en ongeveinsde teekenen van agting haar van haare gezellinnen onderscheid, zich nogtans zorgvuldig wagtende van haar zelfs door dubbelzinnige woorden te verstaan te geven, dat zyn hart met beooging van eene wettige vereeniging, op haar gezet is. Hy kan zich met recht vrykeuren van 't verfoeilyk voorneemen van haar te bedriegen, en tot een' valsche hoop en verwagting te misleiden. Dog zy spaart hem die hatelyke moeite, en ze wend alle mogelyke poogingen aan om zig zelf te verraden; en dit haar ongeluk kan uit twee oorzaaken voortvloeien. De

eerste is eene natuurlyke laatdunkendheid dikwils gekoestert, opgekweekt, een voor eeuwig in de ziel geworteld, door het lezen der betooverende Romans, of liefdens geschiedenissen. Die genen die het meeste uit ter aard geneigt zyn om zich te hoog te waardeeren, zyn het meest met die gevaarlyke boeken ingenoomen. Zy behagen zig zelve, om zonder naauwkeurig onderzoek zich in de plaats te stellen van een' Rozemond, een' Clelia, eene Cassandra, eene Cleopatra, in een woord, van de een of d'andere verrukkende schoonheid, met de welke zy waanen, door haare verdiensten, en bevalligheden, de grootste over[4]eenkomst te hebben, Zy verbeelden zig, dat het eerste opslag van haar oog noodwendiglyk alle harten treft, in ligter lage vlam steekt, en volkomen vermeestert. Ziet iemand haar vriendelyk aan, *'t is haar krysgevange;* toont hy zig zelf, dat meer is, van haar afkeerig, *hy vreest voor de onmydelyke indruk van haare onwederstaanbaare aanlokkelykheid*. Is 'er iemand dien zy zich, om dat haar tegenwoordigheid door hem met vlyt word gezogt, tot haar *Cyrus, Aruns* of *Pharamond*, heeft toegeëigend, en die nogtans haar 't minste woord niet toespreekt dat het Character' van liefde draagt, zy twyvelt niet of de onderdanigste eerbied dwingt hem, de liefde die, gelyk zy zich wysmaakt, door zyn geheele wezen, en door alle zyne daaden heen dringt, onder een voorzigtig stilzwygen te bedekken. Zy onthoud en past zich toe de ganse zeeden, en levenswyze, van die bekoorlyke Heldinnen. Alleenlyk vergeet zy, dat een verklaaring van liefde, na geheele jaaren heimelyk zugtens, die ouwerwetse Dames zo gewoon was tegens de borst te stooten, en haare fierheid dermate kwetste, dat zo eene roekeloze misdaad, door een langduurige verbanning uit haare oogen, zonder missen gestraft wierd, en door de slaafagtigste onderwerping, verzelt van een t'zamenschakeling van heldendaden, blootelyk door de liefde bestiert, naauwlyks te boeten was. Komt de lang, en hevig gewenschte ontdekking niet te voorschyn, zy verdraagt zyn blooheid, met het uiterste ongedult, en geeft hem duizend geleegendheden, om van zyne Romansche schroomagtigheid zig te ontlasten; Dog ziet ze eindelyk, dat zyn waare inclinatie elders overheld, zo kan zy niet nalaaten hem als eenen trouwlozen hedrieger, en meinedigen verrader aan te zien, en by haare Vriendinnen, die in 't ge[5]meen gansch niet van humeur zyn, om haare dwaasheid te verzwygen, zig over hem te beklagen, als of hy haar eene trouwbelofte, met zyn bloed ondertekent, eerst gegeeven, en daar na, met louter bedrog, weder af handig had gemaakt. Waar zy hem ontmoet, zy toont hem een toornig gelaat; zy heeft geen praat voor

hem; zy keert hem met verontwaardiging den rug toe, zonder dat het den armen vryer mogelyk is te raden, zo lang haar dwaasheid hem niet, door haare gedienstige vriendinnen, ontdekt word, door welken zyner daden, of woorden hy haaren haat kan verdient, en op zig gehaalt hebben.

Een tweede hoofd-oorzaak van diergelyk dwaling in de jonge Juffers, zonder dat dezelve op der mannen rekening kan gesteld wordt, is haar onbedreevenheid, en gebrek van waereld kennis. Zo een onnozel duifje rekent alle de harten by 't haare; zy voelt, dat, wanneer ze aan iemand een byzondere vriendelykheid betoont, zulks de zuivre uitwaasseming is van een' byzondere genegentheid, en, zo dra iemand vermaak in haar gezelschap schynt te nemen, haar wegens haare bevalligheid met eenige loftuitingen vereert, liever met haar, als met een ander, aan de quadrille tafel[1] wenscht geschikt te zyn, en zig beklaagt, wanneer hy eenigen tyd van 't geluk van haar te zien berooft is geweest, parst ze, uit alle die zamenvoegde tekenen van agting, de volle kragt van een liefde verklaring, en nauwlyks twyfelt ze, of de gewaande minnaar zal, zonder uitstel, *acces* by haare ouders laten verzoeken, en 't scheelt weinig, haars bedunkens, of hy is reeds aan haar verlooft. Zo dra een eerlyk en bescheide jong man diergelyk vooringenomenheid komt te merken, is het zekerlyk zyn plicht de zoete onnozelheid van het Juffertje niet te misbruyken, en haar uit haare doling te helpen, eer zulks zonder het smartelykste ziels verdriet niet geschieden kan. Niet dat myn gevoelen zy, dat hy haar ronduit ontdekken moet de waare gesteldheid van zyn hart; Dit zoude als een onvergeeflyke boosheid by my geschat worden; Neen diergelyke band van gemeenzaamheid moet gy niet met een schielyk geweld losrukken, maar liever zoetjes en zagjes doen slyten; Hy zal behoorlyk handelen, indien hy allengs[6]kens koeler en koeler zich haren 't halven betoont, en by ongevoelige schreeden van haar afwykende, haar doet merken, dat haare onervarenheit, eene vriendelyke achting, zonder grond, voor een' rechtschape huwelyksliefde genoomen heeft.

Zo eene gevaarlyke eenvoudigheid kan niet anders, als aan eene slordige en verwaarloosde opvoeding worden geweeten, die eenigzins verschoonlyk is in luiden, die hunne geheelen tyd aan hunne kostwinning gehouden zyn te besteeden, en, in hunne kinderen op te trekken, voornamentlyk beoogen hen in staat te stellen, van fatzoenlyk door de waereld te

1 Quadrille: kaartspel voor 4 personen.

koomen. Dog in menschen van geboorte is dezelve geenzins te duiden. 't Is niet genoeg dat een Juffer leert borduuren, zingen, danssen, het lynwaat behandelen, en 't oog op de keuken te slaan: Dit zyn dingen, die prysselyk zyn, maar eer de schors dan als het weezentlyke van een' welbestierde opvoeding uitmaken. Immers is het de pligt van een deftige moeder, terwyl ze met haare Dogters zig aan vrouwelyke bezigheden, die onder een praatje haar gang kunnen gaan, overgeeft, haar kroost de waereld te leeren kennen, en de middelen in te scherpen, om door losse inbeeldingen zig zelve niet te bedriegen, en om zig voor de lagen van het bedriegelyk manvolk te hoeden. Maar het gaat in de meeste huisgezinnen gansch anders; Terwyl Mama, met Saartje, en Beeletje, die den ouderdrom van vyftien of zestien jaar bereikt hebben, de Was helpt opdoen, schept haar' eige liefde het soetste vermaak, in zig met de voorvallen van hare bloeijende jeugd te kittelen; Van kindsbeen af ziek zynde geweest aan het zelfde euvel, dat in de Meisjes diende voorgekomen te worden, vertelt ze dezelven, dat ze, voor haar huwelyk met Papa, wel tien vryers gehad heeft, die smoorlyk op haar verlieft waren, en van welken ze als aangebeden wierd, alle jonge luiden van eene uitstekende bevalligheid en verdienste. *Maar wat zal men zeggen, de huwelyken worden in den hemel gemaakt; Papa moest tog haar deel zyn, en haar andere minnaars daar door bykans tot wanhoop gebragt worden*. Dit venyn glyd als hooning in den boezem van die zoete Meisjes, die zig niet min bevallig schattende als Maatje moet geweest [7] zyn, zo dra ze van een man vriendelyk zullen aangesprooken worden, zig in 't hooft zullen brengen, zo hy haar wel aanstaat, dat haar huwelyk met hem hier booven voor vast beschooren is, of anderzins, dat hy een van de tien of twaalf moet zyn, aan wien haar huwelyk met een ander de smartelyke droefheid staat te veroorzaken.

Papa hoort zomtyds diergelyke malle praatjes aan, en streelt zig met die te bevestigen, trots op de eer van zo veel treffelyk Medevryers de loef te hebben afgestooken; In plaats van zelfs het nootwendig werk van de onderwyzing zyner Dogteren by de hand te nemen, lyd hy dat derzelver hart in zyne tegenwoordigheit word bedurven. Behoorde niet een Vader die de waereld kend, en buiten twyfel zelfs meer als eene laatdunkende zottin, of duifje zonder gal[1] in zyn weg ontmoet heeft, zyne eige ondervinding ten nutte zyner Dogters te doen strekken? Is 'er geen genoegzame gelegend-

1 Onschuldig schepsel.

heid aan de tafel, by den haart, onder het nuttigen van een kopje thee of koffy, om op een aangename manier de gewoone behandelingen der Mannen voor de oogen van zyne Dogters open te leggen, en haar heilzame lessen in te boezemen, om zig met eene verstandige omzigtigheid in derzelver gevaarlyk gezelschap te dragen? En zulks moest niet werkstellig gemaakt worden, wanneer de Juffertjes, om zo te spreeken, zich reeds paleeren,[1] om zich naar d'eene of d'andere societeit te begeeven: Zulks zou even zo ongerymt zyn, als een stuurman in de zeemanschap te willen onderwyzen, als hy rylree[2] legt, en op het stip is van af te steeken. Neen, een verstandig Vader zal een zyner gewigtigste pligten waarnemen, indien hy dusdanige nutte lessen in de jeugdige gemoederen tracht te planten, by het opkomen van den eersten dageraad der reden in de zelven, op dat die heilzame waarheden door dezelfde hand geduurig besproeit en aangekweekt, met zyne kinderen dagelyks als opwassen, zig versterken, en dezelven zo natuurlyk, en eige werden, dat wanneer het te pas komt, zig daar van te bedienen, zy van zelfs uit den boezem voorkomen, en zig aanbieden, om met vrucht te worden gebruikt. Maar dat kan immers onmogelyk door den beugel; Laat [8] Papa eenige aandagt, nu en dan, als hy niets beter te doen heeft, aan de opvoeding van zyn' Zoons leenen; Maar ieder moet zyn eigen zaken waarnemen; Mama zou immers niet, verstaan, dat in haar ampt getreeden wierd, en dat Jantje lief, of Pietje lief zig met onderrechting van zyne Dogters in 't minste bemoeide. 't Zou immers net wezen, alsof zy zelf daar toe de nodige bekwaamheid niet had; en dat was zeker voor haar een onwisbaare schande. Vorders behalven zyn particuliere belangen, is de goede Heer zo overladen met de publique affaires, dat de verkiezing van een Poolsch Koning[3] met alle haare mogelyke gevolgen hem geen tyd overlaat, om aan zyne familie zaken de noodige oplettendheid te gunnen. Daar mede dryven onze Juffertjes heen in een' onbekende en woeste zee zonder roer of riemen, en 't is tegen elf oogen gedobbeld zo ze te regt komen. De zaak blyft derhalven aan Maatje aanbevolen, en dat is net de half zienden aan de leiding van een volstrekte blinden aan te bevelen. Het lieve Moedertje neemt zo een teder belang in de bevalligheden van haare Dogters, dat de liefkozeryen aan dezelven *geadresseert,* ten

1 Opschikken.
2 Klaar om af te varen.
3 Van 1733 tot 1735 woedde de Poolse successieoorlog.

naasten by haar dezelfde kittelende aandoening veroorzaken, als wanneer zy zelf van diergelyken het betooverd voorwerp was. *Ja wel, ik moet bekennen, dat ons Kaatje een alderliefst dingetje is; al de Heeren zyn zot na haar; nu ze is Moeders Dogter, en al de waereld zegt dat ze me lykt als twee druppelen waters; Og al wou ze een vryer aan ieder van 'er vingers hebben, ze zou 'er toe kunnen komen; Maar ze zal haar Mama slagten,*[1] *en wel toe zien wat keur ze doet:* Ondertusschen denkt het onnozele Kaatje, dat *Paris* zot, of steekeblind zou geweest zyn, indien hy zonder het minste regtsgeding haar den appel niet had toegereikt,[2] en aldus word het vergift verdubbeld, van de kant, waar van het kragtigste tegengift natuurlyker wyze te verwagten was; Hier steek ik my weder in een nieuwe schuld, die misschien de eerste, naar een gebruik, 't geen in gansch Europa reedelyk gemeen is, zal afgedaan worden. [9]

1 Aarden naar (haar moeder).
2 Paris besliste de strijd om de appel van Eris die bestemd was voor ‘de schoonste’, door deze aan Aphrodite toe te wijzen.

N°. 212. Den 6. November. 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r.

--- -Ventis & verba, & vela dedisti,
Vela queror reditu, verba carere fide.[1]
OVID.

IN het voorgaande Vertoog heb ik in korte woorden de pligt der Vaderen aangewezen wat de opvoeding van de Dogters, zo wel als die der zoonen, aangaat; Deze pligt legt onwederspreekelyk op hen, niet alleen, wanneer de Moeders tot het waarneemen van de zelve of onbekwaam, of onwillig bevonden worden; maar ook wanneer het 'er op aankomt, om met deftige en redelyke huisvrouwen hier in t'zamen te spannen, en de moederlyken raad en lessen, door de ontsachelyke vaderlyke onderwyzingen te ondersteunen, en steviger klem en nadruk te geven, 't Is hier een malle ongerymtheid, de eene sexe op de rekening der Vrouwen, en d'andere op die der mannen te zetten, en de zaak te behandelen, gelyk in huwelyken tusschen luiden van verscheide Godsdienst, in dewelken uit kracht van het schandelykste verdrag, dat bedacht kan worden, de Dochters de Moeder, en de Zoons den Vader volgen, een stoffe die wel waard is met de uiterste ernst te worden verhandelt.

Indien een Vader maar matige pogingen omtrent zo een zwaarwichtig voorwerp wilde aanwenden, [10] hoe zou het mogelyk zyn, dat zyn Dochter hy haare eerste intreede in publique gezelschappen zig zou kunnen vergapen aan de laffe liefkozeryen van een melkmuil, die, gelyk ik het dikmaals in volle saletten gezien heb, voor haar op de knie gaat leggen, haar de handen tracht te zoenen, en mompelende, dat ze het schoonste mensch

1 Gy gaaft uw woord en schip aan winden en aan Baaren; Waar is nu Woord en Schip; waar uwe Trouw vervaaren. Ovidius, *Heroides* II, 25-26.

is, dat hy oit gezien heeft, met de misselykste draijingen van niets beduidende oogen haar aanziet, om haar wys te maken, dat door haar bevalligheid zyn hart met een pyl, als een puthaak, doorwond is? Hoe zou ze, ziende, dat hy nu deze, nu geene Juffer op dezelfde wyze behandelt, en zig zo bekwaam tot die galanteryen betoont, als een kalf, om voor een Manege paard te dienen, zig in 't hooft kunnen brengen, dat deze wispeltuurigheid blotelyk word aangewend om zyne waare liefde voor haar te verbergen, en hoe zou ze haare verbeeldingskracht gewelds genoeg konnen aandoen, om zich zelf te overreden, dat in die malle liefkozeryen, zyn gelaat en gebaerden ernstiger, met haar, als met haare gezellinnen zig vertoond? Hoe zou het zelfs begrypelyk zyn dat zo ze maar met het minste oordeel begaaft was, zy niet wel haast ontdekken zou dat al die walgelyke apery alleen door het Jonkertje in 't werk word gesteld om zyne onbekwaamheid om iets goeds en aardigs voor den dag te brengen, en zyn gebrek van geest en verstand te bedekken, en te vernissen? Men twyfele niet of zulks is wel het gemeenste oogmerk van de circulaire liefkozingen, die, om dat zoort van galantjes recht te doen, zelden spruiten uit een voorbedagt opzet om de Dames om den tuin te leiden; Geenzins: 't Is meestentyd, om in een geselschap niet als een uil in doodsnood te zitten kyken, en om zich door een air van Fransche hoflykheid, daar ze nauwlyk een [11] denkbeeld van hebben, eenigzins te doen gelden.

't Valt wat moeyelyker voor een Juffer zig te hoeden voor een ander slag van saletheertjes, die hare zaakjens met meerder schuld, en minder zotheid overleggende, zich te vreeden houden met in publyke gezelschappen de Juffers ieder op haar beurt wat *douceurtjes* te vertellen, maar die by alle de Dames, die ze geleegendheid hebben in het byzonder te onderhouden, den verliefden speelen, en alle mogelyke pogingen aanwenden, om haar hart te winnen. Deze Jonkers kunnen aangezien worden, als de Alexanders van de Galantery, welkers eerzugt noit verzadigt, zig behaagt in van de eene overwinning naar d'andere te draven, en die, zo ze de gansche schoone sexe aan hunne zeegekoets gekluisterd hadden, naar nieuwe waerelden zoude vragen, om derwaards hunne *conquesten* uit te breiden. 't Is een veragtelyk volkje, welkers, nog door reden, nog door deugd, bepaalde eigeliefde tot haar eenig oogmerk heeft zig door die zegen-pralen te voeden en te vermeerderen. Dog by geluk is die eigeliefde meestentyd zo blind, en zo driftig, dat ze in den doolhof van haare valsche streeken zig zelf verwert, en dat haare verfoeyelyke kunsjes waereldkundig en wel

haast het doelwit der bespotting worden van Juffers die niet van humeur zyn, om zig willens en wetens te laten bedriegen en hals over hooft in ontdekte strikken zich te werpen.

Dog een geval in 't welk de heilzaamste, meest herhaalde, en met de yverigste leerzaamheid aangenoome lessen, niet genoegzaam bekwaam zyn de Jufferlyke voorzigtigheid tegens der mannen lagen te wapenen. is 't geen myn Correspondent wel het sterkste aandringt. Een galant *attacheert* zig aan een beminnelyke Dogter, zonder het minste werk [12] van eenige anderen te maken; Hy past haar op met alle mogelyke vlyt; Hy verandert als in haar schaduw, dit duurt maanden agter den ander: Schoon hy zomtyds zyne genegentheid niet met duidelyke woorden uitdrukt, zyne gansche behandeling, zyne gebaarden, zyn wezen strekken als tot een generaale en geduurige verklaaring van eene oprechte en heevige liefde; zyn stilzwygen komt zelfs voor als een verdienstig teken van zyn oordeel en goede meining, vermids het veiligste middel, om eene waare en bestendige genegentheid in een brave Juffer te verwekken, bestaat in zyn eerste werk te maken van zig by haar te doen agten en, door de weg van die agting, haar hart tot het inlaten van eene gegronde tederheid te openen. Niet alleen het gevleide voorwerp zelf, maar de gansche waereld met haar kan zig niet anders verbeelden, als dat het aan haar alleen maar hapert, indien uit die verkeering niet een spoedig huwelyk spruit; De fraye sexe, gelyk myn Correspondent zeer wel aanmerkt, heeft zo weinig, als de onze haar hart, en driften in haar hand; in geval derhalven de juffer haar oppasser haar liefde waardig oordeelt, kan het haast niet anders wezen, of de tederheid voor hem moet in haar ziel dieper en dieper wortelen schieten, die niet dan met de smertelykste moeite en als met een gedeelte van den grond zelf kunnen uitgeroeit worden. Buyten ieders verwachting gebeurt het nochtans dat de gewaande minnaar schielyk den draad van zyne verkeering aan stukken rukt, zig ten spoedigste met een ander in een van te vooren bereiden echt begeeft, en de zoete Juffer aan eene eeuwige en zomtyds doodelyke kwyning ten proi laat. Indien men hem deswegens van valschheid beschuldigt, hy zal met koelheid antwoorden, dat het waar is, dat hy in het gezel[13]schap van de verlate Dochter een byzonder behagen heeft geschept, dat hy zig een vermaak en een eer gemaakt heeft, van haare agting te winnen, dog dat hy haar noit van liefde 't minste woord heeft gesproken, en dat het hem leet is zo zy zig deswegens met inbeeldingen boven de waarheid gevleit heeft; Eveneens als of de woorden de sterkte en onfeil-

baarste uitdrukkingen van inwendige ziels gestalte moeten geschat worden, en of het gansche gedrag van iemand niet geloofwaardiger moest gehouden worden, als bloote uitdrukkingen, die (in de hedendaagsche waereld voornamentlyk) in ligtheid de wind overtreffen. Heeft zelfs een galant, in diergelyk voorval, de hevigste betuigingen van liefde niet gespaart, indien hy maar de woorden van *trouwen*, en *huwelyk* zorgvuldig gemeid heeft, hy zal durven staande houden, dat hy volstrekt buiten schuld is; Hy zal zonder bewimpeling bekennen, dat hy genegentheid voor de zoete Juffer gevoelt heeft, dog dat hy, wel bewust dat ze geen portuur voor hem was, zyn leven geen gedagten gehad heeft om haar te trouwen, en haar 't minste woord, dat naar zulks zweemde, toe te voegen, *en dat men immers een Juffer wel mag beminnen, zonder haare wettelyke bezitting te bedoelen*. Deze verschoning, hoe ongerymt en onrechtvaardig, gaat tegenswoordig door, inzonderheid by de groote waereld door eene vreemde beschaaftheid als betovert, en by dewelke de mode niet alleen over de kleeding en uiterlyke zwier met een volstrekte heerschappy 't gezag voert, maar haare dwinglandy ook over de zeden uitbreid, en als met eige handen de scheidpalen steld tusschen deugd en ondeugd. Gansch anders hadden de reden en de heusche oprechtheid diergelyke zaken geschikt en geregelt by onze deftige en eerlyke voorouders, onder dewelke [14] de verkeering met een onbesprooke dochter een teken was van oprechte liefde, en die liefde altyd ondersteld wierd eene wettige vereeniging te beoogen. Dog hoe zal een verstandige Juffer zig dog dragen in dusdanige hacchelyke omstandigheden? Zal zy vrypostig genoeg wezen, om haren volstandigen oppasser zelf zyn waare inzigt af te vragen? Zulks zou voor onbetamelyk doorgaan, en zeekerlyk, schoon onschuldig en gansch niet met de redelykheid strydende, de bespotting van onze *petits maitres* tot zich trekken. Ik zou haar derhalven niet raden dien weg in te slaan; Dog myns oordeels zou dit de post en plicht zyn van ouders of belangnemende vrienden, die wel weeten, dat zodanige langduurige omgang zonder het rechtschape oogmerk noit anders als schade aan de reputatie van een jonge Dochter kan toebrengen, en die niets behoorden te verwaarlozen, om, bytyds, 't hart van de Juffer voor zo eene gevaarlyke en waarschynelyke verleiding te behoeden. Wat de schoone sexe zelf betreft, ik kan haar niet genoeg aanspreeken, in deze trouwlooze eeuw, met de zorgvuldigste omzigtigheid zig te dragen, omtrent galants, die in fatsoen en vermogen boven haar uitmunten. 't Is voor haar de gevaarlykste zaak die bedacht kan worden, en ze kunnen haare aandacht

aan dezelve niet met te veel ernst hechten. Ik neem dat diergelyke vryer haar niet alleen met de volmaakste gedienstigheid oppast, met de nadrukkelykste betuigingen van tederheid haar overlaad, en haar met de dierste eeden verzeekert dat hy zyn hoogst en eenigst geluk steld in haar wettiglyk zig toe te eigenen, en dat zonder haar nog leven wil nog kan, ja dat zyne liefde sterk genoeg is om alle mogelyke hinderpalen uit den weg te ruimen. Ik gaa verder? ik onderstel zelfs [15] dat zyn bekende oprechtheid grond geeft om te gelooven, dat hy in die betuigingen als *overluid denkt*, en dat zyne ziel op zyne lippen zweeft, het blyft echter een heet yzer om aan te tasten, in geval hy nog, 't zy mundig, 't zy onmundig, van zyne Ouders afhangt. Huns Zoons neiging zal zeekerlyk teegen hun zin zyn, en genoomen, dat ze de zagtmoedigsten zyn, die men by kans wenschen kan, en huns zoons neiging niet vlak voor 't hooft willen stooten, ze zullen hem ten minsten verzoeken tyd van beraad te neemen, en ondertusschen zich door een reisje naar vreemde landen, wat te gaan verlustigen, om eens te zien wat 'er in de waereld omgaat, eer hy zich een blok aan het been hegt; zo een redelyke eisch kan van een kind niet wel afgeslagen worden. Hy vertrekt al schoorvoetende, 't schynt dat hy zyn liefste verlaatende afscheid van de waereld neemt; Hy neemt het vast besluit van haar om geen reeden, van wat voor gewigt ook, te verlaaten, en hy zou durven zweeren, en dat zonder zyn geweeten in het minste te kwetsen, dat, a1 duurde zyn afweezen eeuwen lang, hy verliefder te rug zou koomen als hy van haar gescheiden is. Dog in de eerste driften van de losse jeugd kan in 't gemeen de korte duur van de teedere hartstogt by deszelfs heevigheid worden afgemeten, en op ryze verdrinkt de liefde zig wel haast op zee, of ze breekt den hals op een Postwagen, en in ryper jaaren op vaster gronden van reedelykheid zomtyds gevestigd raak ze door de aftrekking van gedachten, uitgewerkt door de verscheidenheid der voorwerpen, allengs aan het bedaaren, daar na aan 't kwynen, en aldus sterft ze meestentyd haare natuurlyke dood.

't Is onwederspreekelyk dat voor een Juffer in de gezegde omstandigheeden vry meer hoop van een [16] goeden uitslag is, wanneer haar vermogend galant zich zyn eigen meester bevind, en in staat van zonder kragtige verhinderingen zyne beloften gestand te doen. Zy zie nogtans wel toe, zo ze niet bedroogen wil weezen, zy houde voor verdacht alle pogingen van haar beminde; die strydig teegen haar kuisheid kunnen zyn; de geringste vryheid, is zy wys, zal ze hem geenzins toestaan; 't is in 't gemeen de

eerste schakel welkers beweeging van de geheele keeten gevolgd word. Laat ze zelf hem niet te veel vertrouwen, wanneer hy tot het redderen en schikken zyner zaaken, zonder de baarblykelykste noodzakelykheid, uitstel verzoekt; zulks is dikwils een al te zeeker teeken van een wankelend gemoed, dat zich, tegens wil en dank van zyne reeden, aan de liefde overgeeft, en eer men 'er om denkt, van de zelve kan afgeleid worden. Daar by is het bedenkelyk, dat diergelyke affaires alzo wel naa, als voor het huwelyk kunnen verrigt worden. Zy zal zelf wel doen van niet te veel staat te maken op den verzogten tyd om kleederen en juweelen voor het bruiloftsfeest te koopen. Dusdanige passien moeten in het toppunt van haar heevigheid worden waar genoomen; de kleederen en juweelen zullen den Man wel volgen, en het is meer dan eens gebeurt dat het koopen van kleederen en juweelen door den man geenzins gevolgt is. Ik verbinde my deeze en diergelyke stoffen ten behoeve van de Juffers verder te verhandelen. [17]

N°. 213. Den 9. November. 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Queritur interea, qui tantae pondera molis sustineant.[1]
OVID.

't IS reeds eenige weeken geleeden, dat myn het volgende briefje weezentlyk is toegezonden.

MYN HEER,

SChoon gy my onbekend zyt; ik ken echter uw hand; en wat meer is, ik ben u onlangs op de hielen gevolgt; ja heb met u in een en 't zelfde gezelschap geweest, hoewel ik u niet gezien heb, als *Spectator*, en gy my niet als *schryver van dezen brief*. Dit raadzel ga ik uitleggen. Voorleede Saturdag kwam ik in den Schouwburg, na dat men reeds met speelen begonnen had; in het passeeren van de plaats, zag ik recht voor myn voeten een toegevouwen papier, 't welk de nieuwsgierigheid my deed opraapen, en by my steeken. Des avonds t'huis komende haalde ik het by geval uit myn zak met het boekje van de Tragedie, waar in ik eenige toneelen wilde nazien. Doch ik had grooter begeerte, om te weeten, wat myne gevonde schat behelzen zou, en ik wierd dadelyk gewaar, dat niemand dan gy, dien kon verlooren hebben; want het was een lystje van eenige vertoogen, die gy het publyk nog schuldig zyt. Hier uit besloot ik dat gy dien dag mede in [18] de Comedie geweest en even voor my ingekomen waart; Ik heb het van myn plicht geoordeelt u wederom meester te maken van het geen u eigen is, met die uitzondering alleen, dat ik, om reeden, uw handschrift wil-

1 Intusschen vraagt men: Wie zoo magtig om door 't schragen, Van zulk een grof gevaart, dien zwaren last te dragen. Ovidius, *Metamorphoses* XV, 1-2.

de bewaaren; Des zende ik u een Copy daar van in dezelfde orde, als het principaal, en blyve met alle achting &c.

PHILOMUSUS

Memorie.

VErhandeling over het drukken der boeken by inschryving, zie N°. 106. Myn gevoelen over den Patriot belooft. N°. 111. De gebrekkelykheid, het misbruik, en de ordinaire vrugteloosheid van het mondeling disputeeren. N°. 144. Raad aan een jongeling die zich beklaagt over eene zeekere stilheid van humeur. N°. 148. Nader bewys, dat schatten te bezitten, en ryk te zyn, geenzins het zelfde is, of vervolg op N°. 154. Maatregelen, hoe men op het spoedigst, en zeekerst een nieuwe overzetting van gerymde Psalmen zou kunnen invoeren. N°. 158. NB. Ik hoor dat dit vertoog zeer behaagt heeft. - Een' verkeerde schaamte is een der voornaamste oorzaken van zeeker gebrek, door *Candidus verax* beschreeven in een brief N°. 171. Een derde stukje over de dienstboden bedoelt in het einde van N°. 173. Aanbrengers &c. moet nog een vervolg hebben; zie het begin van N°. 177. Misbruik van den wyn N°. 185. Antwoord op den brief over het openbaar ten toon stellen der Mennoniten. N°. 186. Ik geloof dat de verstandige Mennophilus 't oog heeft op het tweede Deel van *Geldlof* N° 166. bladz. 124. Liefhebberyen, die van de bloemen ziet reeds het licht. N°. 188. Aanmerkingen over de viesheid,[1] en hare remedien N°. 193. [19]

Vermids diergelyk verlies, hoe gering het ook aan anderen mag schynen, voor een Spectator gevoelig moet zyn, kan ik niet nalaaten myn Correspondent te bedanken voor de spoedige toezending van dit my zo nut memoritie; Hy neeme nochtans niet kwalyk, dat ik hem durve zeggen, dat hy zich in dit geval maar ten halve billyk en bescheiden getoont heeft, dewyl hy, om zo te spreeken, my een gedeelte van 't myne ontvreemd, met my een Copy te geeven, en 't origineel te behouden; zulks doet hy *om reeden*, zegt hy, en de zelve kan niets anders zyn naar alle waarschynlykheid als een inzigt om my door myn' hand te ontdekken. Ik twyfel, of hy, in de zelfde omstandigheden, op de zelve wyze zou willen behandelt wor-

1 Kieskeurigheid.

den, Ten minste hoop ik, dat, zo zyn voorneemen hem komt te gelukken, hy discreet genoeg zal weezen, om die ontdekking niemand, wie het ook zy, mede te deelen. In deze verwachting zal ik vast voortgaan in 't afdoen van myne schulden, niet juist naar de ry af, maar zo als het my best aanstaat, en ik zal voor tegenwoordig den Leezer een gedeelte van myne beloofde aanmerkingen mededeelen wegens een nieuwe overzetting der Psalmen in digtmaat, zeekerlyk een der gewigtigste stoffen tot welkers verhandeling ik my verbonden heb.

Ik heb gezegt, en ik herhaal het, dat het spoedigste en veiligste middel, om zo een noodwendig werk, onder 't gezag van de overheid uit te voeren, is, dat onze Godvrugtige, en yverige Leeraars, die buiten twyfel een volmaakte kennis hebben van de aanstotelyke, en zelfs schandelyke gebreeken der Psalmen van Dathenus,[1] niets in hunne gemeene en particuliere discoursen verwaarlozen, om de mogelykheid van zo een' gewigtige onderneeming aan te toonen, en hare uitmuntende heilzaamheid, [20] zo wel aan de oppermacht, als aan den onderdaan smakelyk te maaken. Indien het hun lukte 's Lands hoog gezag te overreden, om met zyne vleugelen zo een treffelyk voorneemen te willen overschaduwen, zou myns bedunkens de grootste zwarigheid uit den weg zyn geruimt. Tot de uitvoering had ik eerst gedacht, dat een kunstgenoodschap het dienstigste zou zyn, dog na ryper overweeging ben ik van gevoelen verandert; overtuigt, dat tot dusdanige societeit, onze onbekwaamste dichters, die in 't gemeen de hooggevoeldendste wegens hunne gaven zyn, by honderden zouden toeschieten, en dat er geen dyk steevig genoeg zou weezen, om zo een heevige vloed te stuiten; Terwyl buiten twyfel, onze grootste geesten, die die meenigvuldige zwaarigheden van zo een neetelig werk het best kennen, en zich het meest gemeenlyk mistrouwen, in den schuilhoek harer nederigheid zich zouden verbergen. Het raadzaam zou zyn, myns oordeels, de gansche zaak aan te beveelen aan niet meer dan drie, en ten hoogste vyf uitgekipte[2] mannen, welkers gezond oordeel, genoegzame geleerdheid, bedreevenheid in de digtkonst, en rekkelyk Character, in 't gansch Gemeene best erkend, en

1 De psalmberijming van Petrus Dathenus (ca 1530-1588) was in gebruik bij de protestante kerk, maar werd door de achttiende-eeuwse kerkgangers in toenemende mate als achterhaald gezien. Het beeld dat Datheen van God gaf was al te menselijk en zijn taalgebruik te alledaags. Zie hierover: Bosch (1996), 89-94.

2 Uitstekende, zorgvuldig uitgezochte.

geëerbied worden. Myn gevoelen is niet, dat zulke agtbare luiden alleen hunne arbeid aan dit zware voorwerp besteeden. Geenzins; ik vermein dat ze meer nut zouden doen met over het werk als opzienders te waaken, dan met zelf de hand 'er aan te slaan, en dat ieder, wie zig hier maar toe bekwaam kende, diende uitgenood te worden, om zo een heerlyk gebruik van hunne gaven te maken, met zelfs op nieuw Psalmen te dichten, of wel met reeds gedichten te verbeeteren, te polysten, en naar een zeeker te maaken richtsnoer, of voorschrift te schikken; en zulks wel onder voorwaarde, dat [21] Dichters buiten staat zynde om voor niet hun tyd en moeite aan te wenden, voor hun werk, volgens deszelfs verdienste, rykelyk zouden beloond worden; Eene genoegzame fonds hier toe zou makkelyk worden gevonden in eene vrywillige mildadigheid van vermoogende liefhebbers der Godsdienst. Tot een plaats daar toe bestemd, zou ieder zyn werk, na het zelf met een langzame oplettendheid te hebben nagezien, en tot zyne eige voldoening, verbeeterd, heene te zenden, mids, zo draa het uit zyn hand waar, van alle eigendom op het zelve af te staan, en aande opzieners volle vryheid te geeven, om het niet alleen, volgens derzelver zinlykheid, te veranderen, en te beschaaven, maar ook ganschelyk te verwerpen.

Als een' noodzaakelyke conditie behoorde ook te worden voorgesteld, dat al het toegezonde zonder des maakers naam, en zelf met eene vreemde hand geschreeven, moest besteld worden, op dat, door 't vooroordeel van reeds verkreege roem, of door vreeze van zig gevaarlyke vyanden op den hals te haalen, het oordeel der opzieners niet belemmert en van zyn vryheid berooft mogt worden.

Het zou mede oirbaar zyn, dat alle de verscheide stukken, na dat ze met de grootste aandacht en vlyt door de opzieners zouden verbeterd zyn, een voor een met den druk wierden gemeen gemaakt, op dat ieder die wilde, over de zelven zyn oordeel vellende, daar door een middel aan de hand mogt geeven, om het werk tot de grootste volmaaktheid, die de menschelykheid dulden kan, mogt gebracht worden.

De vraag zou hier kunnen zyn, of het niet een' volstrekte noodzakelykheid mogt weezen, dit ampt van opziener aan Godgeleerden toe te betrouwen; Ik kan niet anders zien, of zulks zou zeekerlyk van [22] geen geringe nuttigheid zyn, indien dezelven, niet alleen in hunne eige gedagten, niet alleen in die van hunne goede vrinden, maar by het gansche volk doorgingen voor waare kenners der digtkunde; Aan de andere kant, kan ik ook niet bevroeden, dat tot zo een werk minder geschiktheid zouden heb-

ben andere eerlyke, deugdlievende Mannen, bezitters van eene bovengemeene geest aangaande de Poëzy, en die, eer zy goed gevonden hebben, aan een Systhema zig voor eeuwig te verslagen, hun pligt hebben geagt de Heilige Schrift met de ernstigste aandagt te leezen, en volgens de natuurlyke zin, die uit de t'zamenhang voortvloeit, te begrypen, en die aldus, zo niet een zeer uitgebreide, ten minste een grondige kennis der weezentlyke Godgeleerdheid hebben.

Ik weet wel, dat wanneer de zelfde zaak ter uitvoering is gebragt onder onze Fransche Medeburgers, zy aan Theologanten alleen is toebetrouwt geweest, met zodanige zorgvuldigheid, als of anderen door onreine handen dezelve besmet en ontheiligd zouden hebben; Dog indien het geoorloft is, by 't werk den maaker af te meeten, is het baarblykelyk, dat die eerwaarde Heeren vry schraal van het digtkundig talent moeten voorzien geweest zyn. Ik ontken niet, dat ze hier en daar den zin eeniger mate te regt hebben geholpen; Dog waar ze de hand ook maar aan hebben gestoken, hebben ze het Poëtisch vuur gansch uitgedooft, en hunne zo gezegde verbeteringe zyn, myns bedunkens, zo lam, zo plat, en zo zouteloos, dat ik, die de taal van den geestryken Marot verstaa, veel meer genoegen schep in zyn' vertaling, als in die gene, die tegenswoordig is ingevoert, hoewel ze, om haare verstaanbaarheid, de gemeinte veel nutter is.

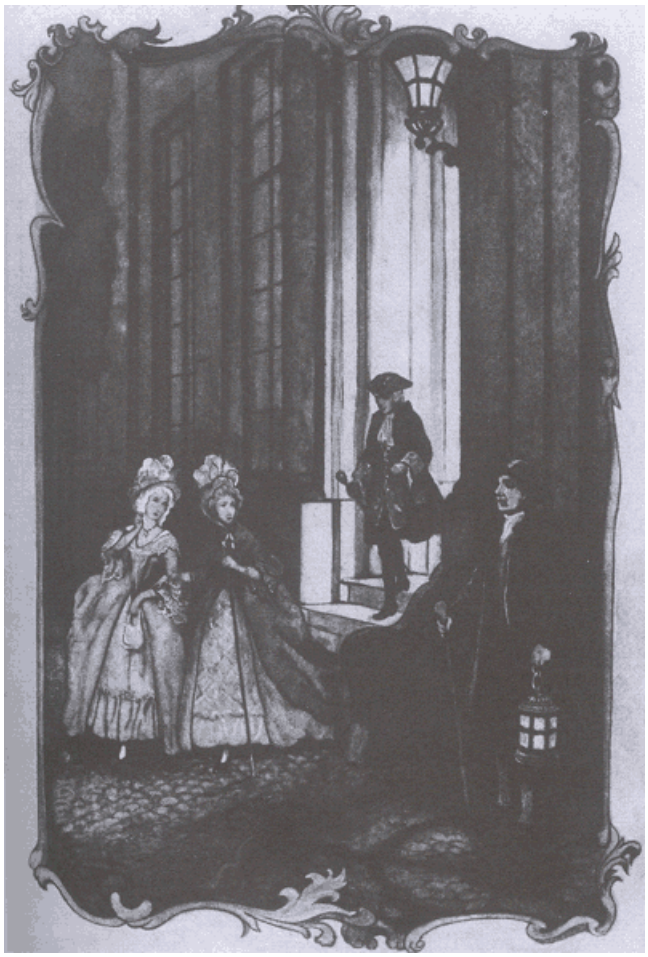
Men zal my mogelyk tegenwerpen, dat tot een gelukkige uitvoering van zo een heilzaam ontwerp, een uitgestrekte kennis van de grondtaal, die by de leeken zelden te vinden is, vereischt word. Dog ik zal my de vryheid aanmatigen van rondbordig te betuigen, dat ik geenzins van dat gevoelen ben, en veel raadzamer oordeel onze overzetting in prosa, hier zo stiptelyk, als het doenlyk is, na te volgen. Ik weet wel, dat onze geleerde Predikers dikwils; [23] om een helderer ligt over hun tekst uit te spreiden, tot de oorspronkelyke taale hun toevlugt neemen; Dog schoon ze ons in diergelyke geval niet zelden zeggen, dat in hun text, dit of dat woord zo of zo een' zin *kan hebben*, gaan ze zelden vergenoegt, om ons te verklaaren, dat het zelve die betekenis, tegen onze vertaaling aan, nootwendig *moet hebben*. Ze kennen al te wel de bepaaltheid van 't geene mogelyk is van die taal te weeten, om met zo eene grote verzekerdheid hun gevoelen te uiten. Om regt uit te spreken, zyn die verschillende uitleggingen meestentyds maar geleerde raadzels, min bekwaam, om den gemeenen man te stigten, dan onze ingevoerde overzetting, als onwaardig, dat 'er volmaaktelyk op betrouwt werden, verdagt te maaken, en dierhalven vinden ze een ge-

voeglyker plaats in de Hooge School, dan in de Kerk. Wie ziet nu niet dat diergelyke nieuwe uitleggingen onfeilbaar een diergelyk kwaad gevolg, in het tegenwoordig opzigt, na zig zou sleepen, en dat de ongeletterden den nieuwe beryming met onze vertaling in onrym vergelykende, en in beiden een' onderling verschillende zin ontdekkende, daar door belemmert, en geergert zouden worden.

Het heugt my, wanneer de overziening van de nieuwe Fransche overzetting onderhanden was, en in gezelschappen gevraagdt wierd, waarom dit werk dog aan voorname Poëten niet wierd toebetrouwt, dat het gemeene antwoord was, dat het te dugten zou zyn, dat die Digters met te veel zwier, en optoizel voor den dag komen, zig tot een te groote hoogdravendheid verheffen, en aldus den zin der Psalmen, hoe eenvoudiger uitgedrukt, hoe beter voor de gemeente, buiten het bereik van het ordinare begrip zouden stellen. Dog die goede luiden scheenen niet te weeten, dat het regtschape overzetten bestaat in de gansche kragt en waardy der beteekenissen van de eene taal, in de andere over te brengen. Vermids nu naar 't oordeel van alle kenners, zelfs van die geenen, die weinig geloof aan de Goddelykheid der Psalmen slaan, de digtgeest van alle Volken, en eeuwen, niets voor den dag heeft gebragt, dat in waare grootsheid en verheevenheid, by onze [24] heilige lierzangen in 't minste te pas komt, moet het van zelf volgen, dat der zelver vertaaling, zal ze goed zyn, noodwendiglyk hoogdravend moet weezen. 't Is zeeker, dat Digters, die zig laatende vervoeren door hunne verbeeldingskragt, deeze heerlyke vaarzen met een vreemd optoizel zouden willen vercieren, het waare oogmerk zoude missen; Dog ze zoude 't zelve onfeilbaar treffen, indien ze geest en oordeel met elkander parende, uit den boezem der Psalmen zelf het verheevene in zyn volle glans en kragt voor den dag wisten te brengen, om in ons verwondering en verrukking uit te werken. Dog de meeste menschen, en veelen zelfs, die de hoogdravendheid najaagen, hebben van dezelve een zeer verkeerde bevatting. *Ik verstaa het niet ter deeg*, hoort men dagelyk zeggen; *'t Is al te hoogdravend voor my:* eveneens als of de hoogdravendheid kwalyk missen kon met duisterheid verzelt te gaan: 't Geen zo zeer van de waarheid afdwaalt, dat het weezen van het hoogdravende voornamentlyk bestaat in *het vermogen van de ziel te verrukken*, 't welk zonder een spoedig en klaar begrip onmoogelyk kan worden uitgewerkt; Het waare hoogdravend kan en moet dienvolgens voor een gemeen begrip verstaanbaar en duidelyk zyn, en de duisterheid is alzo weinig aan 't zelve verknogt, als de klaarheid,

aan laage en laffe taal, die door de oneigentlykheid, dubbelzinnigheid, en verkeerde schikking der uitdrukkingen, aan eene ondoordringelyke duisternis kan onderhevig zyn.

Men tast ook grovelyk mis, met *eenvoudigheid* tegens *hoogdravendheid* te stellen, vermids tusschen de zelven niet alleen de minste vyandschap niet gevonden word, maar ook niets bekwamer is als de *waare eenvoudigheid*, om de wezentlykste *verheevenheid* in de grootste luister en heerlykheid te vertoonen. Zulks neem ik aan onwederspreekelyk te bewyzen, in een omstandig vertoog over de waare hoogdravendheid. 't welk ik by leven, en gezondheid, in 't ligt zal geeven, eer ik met de tegenwoordige stoffe voortgaa. [25]

De familie gaat 's avonds uit.

N°. 214. Den 13. November. 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Propugnat nugis armatus.[1]

DE deftige en strenge Cato eens een jongman in een oneerlyk huis ziende treeden, sprak hem aan met deze [*]toejuichende woorden. *'t Is wel van u gedaan, vryer, dat ge hier komt, en u wagt van met andere mans vrouwen u te vermengen*, Door die goedkeuring wierd de jongeling zo aangemoedigt dat hy 't zelfde huis schier ieder dag bezogt, 't welk Cato, die buiten twyfel in de buurt zal gewoont hebben, merkende berispte hy den zelven op de volgende wyze: *Hoor eens hier, Mantje, ik heb u wel gezegt van nu en dan eens hier te komen, maar niet dat g'er moest gaan wonen*. Op een diergelyke, dog veel redelyker manier heb ik ook myne Lezers wel gezegt: gaat u nu en dan eens verlustigen, in 't Schouwburg, inzonderheid wanneer een stuk vertoont word, 't welk door de weg van 't vermaak tot onderrichting kan brengen, maar ik heb u noit geraden van de Comedie als een tweede huis te maken. Ik heb wel staande gehouden, dat het kaartspel in zyn eige natuur nog door Gods woord nog door de reeden verboden was, maar noit is het my in de gedagten gekomen te bewee[26]ren, dat het onzondig was, dagelyks van 's ogtens tot 's avonds de kaarten of dobbelsteenen in de hand te hebben, zonder zig bykans den tyd van te eeten, ik

1 Hy stelt zich in de bres met enkele beuzelingen. Horatius, *Epistulae* I, 18, 16.

* *Sententia dia Catonis: Huc AEquum est juvenis descendere, non alienas permolere Uxores* Horat.[2]

2 Cato's heilige uitspraak is: het is voor jongelui beter hierheen te komen, dan andermans vrouwen lastig te vallen. Horatius, I, 2, 32-36.

laat staan van iets goeds te betrachten, te gunnen, en noit heb ik staande gehouden, dat diergelyken spellen niet tot duizend en duizend verderfelyke ongeregeldheden, een bynaar onmydelyke aanleiding geven. In een woord ik heb noit gemist het gebruik, en 't misbruik van dusdanig tydverdryf nauwkeuriglyk te onderscheiden, en 't een zo onschuldig, als 't ander strafbaar, en verfoeyelyk te vertoonen. Dog dit myn gedrag, komt geenzins als voldoenend voor aan een nieuw Correspondent, die verre van de minste mogelykheid, in een onschuldig gebruik van diergelyke tydkorting, te willen erkennen, aanneemt my te bewyzen, dat het kaartspel in zyne eige natuur grouwelyk, en verfoeyelyk is. Op zyne bewyzen steld hy zo een gerust vertrouwen, dat hy nauwlyks schynt te twyfelen of ik zal, zo dra ik dezelven overwogen zal hebben, aanstonds van gedagten veranderen; my nochtans belovende, dat zo my nog eenige tegenwerpingen mogten overblyven, hy altyd, volgens *de Christelyke liefde zig bereid en verpligt zal toonen dezelven te beantwoorden en te wederleggen*. 't Is een gebrek zo algemeen als schadelyk in de disputen, en wel inzonderheid, over de gewigtigste zaken, dat ieder van zyn kant zyne eige gevoelens voor onwrikbaar houd, en vastelyk besluitende van dezelve geen vinger breed af te wyken, nochtans onbeschroomt onderstelt dat zyn tegenparty zyne reedenen met de uiterste onpartydigheid overwegen moet, en zig verpligt houden zonder de minste tegenstribbeling zig door derzelver gewigt te laten overhalen. Men overdenke eens wat mogelyk nut, uit dusdanige redenstryd te halen is, wanneer het [27] van beide zyden op dezelve wyze gesteld is. Dit is zeker de rechte weg niet om tot de ontdekking der waarheid te koomen. Iemant die voor dezelve een rechtschape en edelmoedige liefde wil betoonen, moet, in diergelyke gelegentheden, van zyn kant met dezelfde inwendige gesteltheit voor den dag koomen, die hy van een ander met recht vordert. Hy moet voor dien tyd alle verzeekering van de gegrondheid zyner gedagten aan een zyde stellen, en zyne reden in een volmaakt evenwigt plaatzen, met de grootste onverschilligheid, of hy overtuigen zal, of overtuigt worden, en of de gezogte waarheid door zyn eige of door eens anders licht hem zal worden aangewezen. Zulks diende wel voornamentlyk plaats te hebben, wanneer men weinig grond heeft om op zyne eige overtuiging vast te gaan en men zig wel ondertastende, verzeekert moet zyn dat men geen genoegzame pogingen heeft aangewend om in den boezem van een' zaak in te dringen, door het onderling vergelyken der redenen, die voor en tegen bygebracht worden. Dit is hier handtastelyk

het geval, vermids myn Correspondent hier voor den dag komt, met een versleete en uitgedient bewys, welkers kinderachtigheid door luiden van een' ongetwyfelde wysheid, en Godvrugt duizendmaal is blootgesteld en ontleed geweest. Het kaartspel is gruwelyk, en verfoeyelyk, zegt de Schryver, *om dat het in zig bevat het misbruik van 't lot, 't welk heilig is, vermids Salomon zegt: het lot word in den schoot geworpen, maar het beleid daar van is aan den Heere*. Dog beteekenen die woorden, dat in het lot eene natuurlyke heiligheid opgeslooten legt? lk zie hier niets anders als dat het lot, gelyk al het geene in 't geheel al gebeurt, aan de godlyke bestiering ondergeschikt is, en dat derhalven niets aan 't los [28] geval moet toegeschreeven worden. Ik weet zeer wel dat het lot dikwils in heilige zaken is aangewend, maar zulks maakt het zelf van natuure niet heilig, en kan onmoogelyk bewyzen, dat het in de gemeene levensloop geen plaats mag hebben; Dat myn Correspondent ook bybrengt de volgende spreuk van Salomon: *Het lot doet de geschillen ophouden, en maakt scheidinge tusschen de magtigen,* schynt eer tegens, als voor hem *te dienen*, vermids het in 't werk stellen van 't lot, tot het eindigen der geschillen, wel een goed gebruik van 't zelve, maar geenzins, een heilig en godsdienstig gebruik kan genaamt worden. Ja maar, zegt de Schryver, *aangezien het lot in het spel de eerste directie heeft, is het grouwelyk God te verzoeken, en zyne byzondere bestiering te beproeven, joksgewyze en tot uitspanning, of tydverdryf*. Hier legt eigentlyk de knoop, en het komt hier blotelyk op aan of het een wezentlyke eigenschap in het lot is, dat het zelve niet aan de algemeene schikking van *de Goddelyke voorzienigheid onderworpen is, maar eene byzondere bestiering vereischt*. Ik wil toestaan dat het aldus met het lot geleegen is, wanneer het een heilig oogmerk bedoelt, en onder de innige en ernstige aanroeping van des Heeren naam word aangewend. Dog in geval de Schryver niets als *lot* erkend, dan 't geen waar van gezegde eigenschap onafscheidelyk is, ontken ik wel duidelyk dat 'er in kaart of dobbelspel het minste lot kan gevonden worden, en zo waar het is, gelyk onze man voorgeeft, *dat geen verstandige luiden zulks loochenen kunnen,* zo verdien ik zekerlyk uit de lyst der verstandigen uitgeschrapt te worden; Dog zo 'er geen andere reden daar toe is, loop ik hier zo weinig gevaar, dat ik ronduit staande durf houden, dat het onmoogelyk is niet van myn gevoelen te zyn, wanneer men maar op[29]merken wil, dat, in gemelte spellen, alles wat 'er gebeurt van de ordinare wetten der beweging volstrekt afhangt en dienvolgens geene *bijzondere bestiering* nodig heeft. In

het dobbelspel vallen de steenen volgens de kant op welke zy neder komen, de oppervlakte, op welke ze terug stuiten; en de kragt met welke zy geworpen worden, en volgens de t'zamenloop van dit alles moesten ze noodwendig zo vallen, als ze gevallen zyn, en 't zou een volstrekt mirakel zyn, indien de zaak zig anders had toegedragen. In het speelen met de kaart gebeurt oogenschynelyk het zelfde; Dat de een goed, en de ander kwaad spel heeft, vereischt de minste particuliere bestiering des Hemels niet, ieder kaart legt, daar ze door de vingers van die geen die ze verschoten heeft, geplaatst is, en volgens de beweeging, die hy aan zyne handen gegeeven heeft, is het onmooglyk dat ze ergens anders te vinden zoude zyn. De eerste beginzelen van waarheid zyn nauwlyks klaarder en handtastelyker als 't gezegde; 't Geen hier nogtans de aandagt van Menschen, die hunne reden aan een wysgeerig onderzoek niet hebben gewend, misleid, is dat de speelers terwyl ze de dobbelsteenen werpen, en de kaart vermengen, niet weten wat ze uitrechten; en blinde oorzaken zyn van 't geen voorvalt, zo dat het zelve, ten opzigte van dit gebrek van kennis, als blootelyk gevallig voorkomt. Dog dit wel ingezien is gansch vreemd aan de zaak. Hoewel *blinde uitwerkers* van 't geen voorvalt zyn ze egter *waare uitwerkers,* ze geven aan hunne handen zo veel, en dus, of zo, gerigte beweegingen, als het hun behaagt, en veroorzaken noodwendig 't geen voor den dag komt, zonder dat de minste invloed van een byzondere Goddelyke bestiering hier vereischt werde. Het zal, naar myne gedagten, hier gansch niet kwalyk te pas komen aan te merken, dat 'er veel gesproken word van eene *algemeene* en *byzondere bestiering der voorzienigheid,* zonder dat men zig zelf ernstig afvraagt, wat men daar door beduiden wil, en wat wezentlyk onderscheid men eigentlyk tragt uit te drukken; zomtyds noemt men een *byzondere bestiering des hemels;* een t'zamenloop van omstandigheden, die zelden in 't zelfde verband komen, en een zeldzame uitwerking voortbrengen, zonder nogtans in 't gering[30]ste van de generale wetten, eens door de goddelyke wysheid het geschapene voorgeschreeven, af te wyken; Dog zulks zou ik niet zo zeer eene *byzondere bestiering* noemen, als wel een byzonder en merkwaardig uitwerkzel van Gods *algemeene bestiering*. 't Eenig duidelyk en onderscheide denkbeeld, dat ik aan de *byzondere bestiering* weet te hegten, bestaat in daar door te verstaan, 't geen God veroorzaakt, buiten of tegen de eens ingevoerde wetten der beweeging, wanneer by voorbeeld, het hem goeddunkt het zwaare naar boven te doen stygen, of 't vuur zyne verslindende kragt te beneemen, in een woord

wanneer het zyn behagen is eigentlyk gezegde mirakelen uit te werken. Zo onze Schryver my een' andere nette en duidelyke gedagten hier omtrent weet mede te deelen, en my te onderrigten op wat wyze, 't geene hy *byzondere bestiering* noemt, van de Godheid door de speelders afgevordert word, en op 't lot eene noodzakelyke invloed heeft, hy zal my hooglyk verpligten. Dog indien hy van de *byzondere bestiering* geen ander net en klaar denkbeeld weet te geven, als 't geen ik zo even geoppert heb, en nogtans zyn stelling blyft beweeren, zal het niet moeyelyk vallen hem te doen zien dat zyn gevoelen onmydelyk de ongerymste gevolgen naar zig sleept. Zo het zelve doorgaat, word niet alleen het lot, waarvan eene byzondere bestiering der voorzienigheid onafscheidelyk is, misbruikt, by de speelers en dobbelaars, maar by alle die als blinde oorzaken werkzaam zyn; en iets uitregten waar van de uitslag hem onbekent, en niet te raden is. Een kind, by voorbeelt, zal zig aan die gruwelzonde schuldig maken, wanneer hy zig vermaakt met een marmel[1] of stuiter, tegens een blauwe steen te smyten, zonder te weten, hoe hoog dezelve zig in de lugt zal verheffen, en waar weder nederkomen; Dit exempel is volmaakt toepasselyk op het dobbelspel. Wanneer het, in dat kinderwerk, gebeurt, dat zo een marmer vlak op de neus of kin van een voorbijganger valt, verwonderen onkundigen zig daar over, als of 'er bykans iets meer als natuurlyks onder schuilde, daar egter die marmer met zo een trap van kragt geworpen, en op zodanig gedeelte der oppervlakte te rug gekaatst, nergens op de geheele waereld ter neder kon [31] vallen, ten zy by een volstrekt mirakel, als juist op den neus van den gezegde verbyganger. Het komt my derhalven voor als de handtastelykste onredelykheid in 't eene zo wel als in het ander geval de minste *verzoeking van een byzondere Goddelyke schikking* te willen vinden; Zulks is ook geenzins de roebeloze en baldadige intentie van de godlooste speelers, ja zelfs niet van menschen, die het lot tot verdeeling van goederen, of tot beslissing van een geschil aanwenden, en die, zonder eenige aanroeping van 's Heeren naam, den uitslag niet onmiddelyk van de Godheid, maar van de ordinare loop der natuur afhangende, onder de algemeene voorzienigheid, van de wette der beweeging afwagten.

Een grooter en veel gruwelyker ongerymtheid zal nog een noodwendig gevolg van onzes Schryvers stelling zyn, ingeval hy geen ander klaar en onderscheiden denkbeeld dat het myne, wegens eene *byzondere Godlyke*

1 Knikker.

bestiering, in staat is voor den dag te brengen: want alsdan zal uit de gezegde stelling met de uiterste noodzakelykheid voortvloeyen, dat de speelers niet alleen, met een verfoeyelyke moedwil, geduurige wonderwerken van hunnen Schepper af durven vorderen, maar ook dat, zo dikwils, en zo lang het hun behaagt, dobbelsteenen of kaarten te hanteren, zy de Godheid ondernemen te dwingen, (het zy met eerbied gezegt,) en den hemel gansche t'zamenschakelingen van eigentlyk genoemde mirakelen dadelyk en wesentlyk afparssen, 'twelk de Goddelyke oppermagt aan de menschelyke grilligheden onderwerpt, en aldus als eene onverschonelyke contradictie moet aangezien werde.

Onze Schryver zegt my, dat hy wel bewust is, dat tegen zyne redeneering eenige uitvlugten voor den dag gebragt kunnen worden, welkers onbondigheid hy belooft zo 't nodig is aan te toonen. Dog zo hy, 't geen ik hier geoppert heb, onder die uitvlugte rekend, verbeel ik my dat hy 'er zyn werk aan zal vinden. Ik durve zelf my vleyen met de hoop, dat hy zo geleert heeft een demonstratie of volstrekt bewys van een bloote schynbaarheid te onderscheiden, en zig zonder eene onreedelyke tegenstreeving, eene voor hem nieuwe waarheid, van wat kant zy hem ook aankomen mag, te omhelzen, hy dermate overtuigt zal zyn van [32] de ongegrondheid zyner stelling, dat het hem naauwlyks begrypelyk zal schynen, hoe hy dezelve oit, als wel beweeze, heeft kunnen aankleeven.

Het komt in 't eerste opzigt wonderlyk voor, dat zekere waarheden, die zo dra derzelver grond duidelyk is open geleg, met dezelfde vaardigheid, als de eerste beginzelen van redeneering, de overtuiging in een redelyke ziel, na zig rukken, nogtans in formeele boeken, en tractaten moeten verhandelt, en in een volkomen ligt geplaatst worden. gelyk het over de tegenswoordige stoffe door *deftige en vroome mannen is geschiet. Deeze stelling, by voorbeeld: *geweld kan geen middel van overreeding zyn,* kan de geringste plaats van twyfeling niet overlaten in 't gemoed van iemand, die maar weet wat door *overreding* en *geweld* verstaan word. Dat een vierkant niet teffens een Cirkel kan wezen, is niet onwederspreekelyker; Nogtans heeft een der grootste Wysgeeren zig verpligt gevonden, zo een onwedersprekelyke waarheid in een †boek, bestaande uit verscheide deelen, te verdeedigen. De oorzaak van het in in 't ligt brengen van diergelyke werken, is dat de tegenstrydige stellingen dikwils als t'zamengepakt zyn in een bondel van andere leerstukken, die zonder dezelven niet bestaan kunnen, en die men nogtans onveranderlyk beslooten heeft nooit te verwerpen.

* *La Placette Barbeirac*.[1]

1 Jean de Barbeyrac (1674-1744).

† Wysgeerige uitlegging van Baile[2] over de woorden: dwingen in te gaan.

2 Pierre Bayle (1647-1706).

In die gesteldheid worden zelfs by de eerste geesten van een gansche eeuw al de mogelyke geleerdheid, al de kragt van verbeelden, al de doordringendheid van 't verstand werkstelling gemaakt, om aan dusdanige baarblykelyk valsche stellingen een glimp van waarschynelykheid te geven, en aldus niet gedwongen te zyn 't geheele lichaam van hunne leere den schop te geven. Hier door worden de verdeedigers der handtastelyke waarheid gedrongen hunne tegenpartyders, in alle derzelver fyne en behendige uitvlugten op het spoor te volgen, en zonder ophouden de wel verniste schynreden, van het bondig bewys te schriften, om aldus, de waarheid, die men met alle bedenkelyke pogingen getragt heeft te verduisteren, wederom van die bedriegelyke schaduwen te ontdoen en in haar volkomen dag te plaatsen. [33]

N°. 215. Den 16. November. 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r.

[*] *Id omne prudentissime*
Quod imperasti, per sequar,
Agoque summas gratias.

Schopperus *in Speculo vita aulicae*.[1]

MYN HEER,

HEt is nu reets over de twee jaren geleden dat uw eerste vertoog het licht zag: En ik wil zeer gaern bekennen, dat ik my in die tydt niet kon verbeelden het zelve van zo veel anderen gevolgt te zien. In deze mening ben ik tot myn grote vreugt bedrogen.

En wyl het geestryk werk uit uw vernuft gesproten
Alom ontfangen wort, als stigtend met vermaek,
Is zulks een klaere blyk dat onze Lantgenoten
Niet allen zyn verslaeft aan een bedorven smaek,

Maer dat ze, zo wel als de Engelschen en Franschen, noch enige achting hebben voor fraeye en aengenaeme schriften; want daer voor heb ik de uwe gehouden, van het ogenblik af dat ze my eerst in de hant quamen.

* Dit opschrift zal strekken om myn' nieuwen Correspondent van myn eenheid van gevoelen met hem, en van myn dankbaerheid te versekeren.

1 Voorzigtig volge ik uw verstandige Bevelen. En dankbaar zal myn Hart in uw Genoegen deelen. Verm. uit: *Speculam vita aulicae* van Hartmann Schopper, een in 1542 in Neumarkt geboren Neolatijnse dichter.

Meer dan eens wenschte ik van naby te kennen een' man, die ons op zo nut een wyze verlustigt. [34]

Wat heb ik niet gedaen om dat geheim te weten!
Wat heb ik, dag by dag, daer ernstig naer gevischt
Ook was ik niet alleen met zulk een drift bezeten:
Elk heeft schier, nevens my, gevraegt, gezocht, gegist.
Dees riep, dat uw papier aen d'Amstel word geschreven:
Een ander, dat men 't waer verschuldigt aen den Ryn.
Nu hoorde ik u een' naem, die zeer beroemt is, geven:
Dan moest ge een vreemdeling in 't Ryk der Letteren zyn.
Men schermde dus in 't wilt, en ieder dorst besluiten
Dat hy geraden hadt waer ge u verborgen hout.
Doch, mag ik hier omtrent myn rechte mening uiten,
'k Durf zeggen dat men zulks op zwakken gront vertrouwt;
Want overmits gy zelf niet goetvint u te ontdekken.
Zal alles vruchtloos zyn wat ook worde aengewent.
Geen lastig onderzoek zal ons tot voordeel strekken.
Men sloof zo veel men wil noch blyft gy onbekent.

Deze overdenking beteugelde wel haast myne nieuwsgierigheit, en ik was niet onbescheiden genoeg om met gewelt uw schuilplaets te willen uitvorschen, of allerlei listen en streken in 't werk te stellen, om uw' Drukker te hewegen my iets te melden, 't geen gy, misschien om gewigtige reden, niet begeert dat een' derden bekent zy.

En, als men 't wel begrypt, het kan ons weinig schelen
Wie tweemaal ieder week zo leerzaem ons verheugt [35]
Schuil dan, gelyk Apel, schuil achter uw Tafrelen:
Ze zyn ons wellekom, alleen om eigen deugt.

Ik oordeel dat men altoos een werk hierom diende te achten, en niet om dat deszelfs maker door andere blyken zyner bequaemheit zich eenen prysselyken naem heeft verworven. Uwe wezentlyke waerde derhalven is de eenigste oorzaek dat ik my zelven onder het getal van uw grootste en stantvastigste Liefhebbers durf stellen.

Ondertusschen is het my hartelyk lief dagelyks te zien dat Hollant noch geen gebrek aen brave geesten heeft, en dat 'er zich van alle kanten geöeffende Correspondenten opdoen, die langs hoe meer deel zoeken te krygen aen uwen edelen arbeit.

Dus loflyk ondersteunt, zult gy niet ligt bezwyken:
Ten minsten, dit 's de hoop die onze zinnen streelt.
En schoon men tonen wil uit deze en gene blyken
Dat u, tot uwe hulp, schier niets word' meegedeelt:
Maer dat, hoe gy 't ontveinst, genoegsaem al de stukken
En Brieven, hooft voor hooft het zy in proze of dicht,
Die ge op eens anders naem quansuis heb laten drukken,
Hunn' oirspronk enkel zyn aen uwe pen verpligt:

ik vermeet my het tegendeel zo klaer als de dag te kunnen bewyzen. En hier uit kunt gy afnemen of ik uwe papieren slechts terloops, of met eenige opmerking, gewoon ben te lezen. Die losse, ongedwongen en vloeyende schryftrant, welke u alleen eigen schynt, doet my aenstonts uwe ontwerpen kennen uit die van anderen, hoe levendig ook ter ne[36]dergestelt. Het kan wezen dat ik my bedrieg, maar my dunkt dat het onderscheit van styl en tael zich nergens zo duidelyk opdoet als in uw vierde deel, waer in ik my sterk maek u met den vinger te tonen welke vertogen uit uwe pen gevloeit, welke u toegezonden zyn. Echter verdienen deze laetsten ook hunnen roem, en het is genoeg dat gy ze waerdig geoordeelt hebt onder het oog van het gemeen gebragt te worden, omze ons met achting te doen ontfangen; zullende gy niets aen het openbaere licht bloot stellen, 't welk, nevens uw eigen zedeschilderyen gevoegt, dezelven in het minste zoude konnen ontsieren. Dit vertrouwen moet ook sommigen uwer hulpgenoten troosten, en wapenen tegen het onbillyk vonnis, dat nu en dan over hunne Proeven gestreken wort, als of die te ver gezocht en te kinderachtig waren, en geheel buiten het bestek van den SPECTATOR liepen. Zulke Rechters begrypen niet, zo ik het zeggen mag, dat onder de schors van een verdicht geval, de afbeelding van onderscheiden karakters, de beschryving van dit of dat Gezelschap, en diergelyke boerteryen meer, die ik goetwillig geloof dat men noit voor pasquillen, maer altoos voor enkele harsenschimmen moet aenzien, somtyts heilzame leringen verborgen leggen, en dat uit de eenvoudigste en geringste stoffen menigmael het grootste nut te trekken is voor iemant, die lichts genoeg heeft om het wit, door den Schryver bedoelt, eenigsins te ontdekken. Doch dit hebt gy reets in een uwer vorige bladen, ten genoegen van alle verstandigen, betoogt. Het waere alleen te wenschen dat velen uwer Lezers wat meerder kennis hadden van den rechten aert en eigenschap zulker schriften, eer ze zich aenmaetigden hun ge-

voelen daerover te uiten. Het is onmogelyk ieder te behagen, en het moet noodwendig gebeuren dat 'er nu en dan iets in het licht kome, 't welk juist niet van den algemeenen smaek zy. Uw doorluchtige voorgangers, wier uitmuntende werken voor het meeste gedeelte zeer wel in het Fransch en Nederduitsch zyn overgebragt, hebben ook dit lot moeten ondergaen. Maer myns bedunkens behoorde men tevreden te zyn met te denken dat het goede, en het geen waerlyk lof verdient, het middelmatige in hunne boeken verre overtreft, en dit durf ik, zonder vleyery gesproken, mede op u toepassen.

Ga dan den zelfden gang, met onvermoeiden yver,
   En schoon men in 't begin zich niet verbeelden kon
Dat immer Nederlant zou pronken met een Schryver
   Die 't manlyk voetspoor volgt van STEELE en ADDISSON;
Op wie Brittanje zich met reden kan beroemen:
   Wy mogen u nochtans hun beider weerga noemen.[3]

Verder is niemant, dien de werrelt en de menschelyke samenleving eenigsins bekent is, bevreest, dat het u oit haperen zal aen voorwerpen, uwer bespiegeling waerdig, al wilde gy ons langer onderhouden dan die twee Fenixen en hunne medestanders, de Engelsche natie hebben gedaen. 't Is waer, gy hebt reets veel afgehandelt; maer echter schiet 'er nog veel over, 't welk door u niet is aengeroert.

Gy hebt noch, dat ik weet, dien snapper niet beschreven,
   Die, in de kunst van zwygen onbedreven,
Al wat hem wort vertrouwt aen ieder openbaert,
En als hem stof ontbreekt, zich zelven niet en spaert.
Dien Quelgeest, die, gewent ons op de zy te hangen,
   Gedurig naspoort onze gangen.
Dien trouwelozen vrient, die zyne vrienden roemt,
Terwyl hy in zyn hart hem lastert en verdoemt.

Gy hebt uwe gedachten noch niet laten gaen over die Vaders, welke hunne zonen het pat der deugt wyzen, dat zy zelfs noit betreden hebben: over die Moeders, die de bestiering harer kinderen op achteloze meiden laten staen, en dus oorzaek zyn van derzelver bederf: over die ryke Gierigaerts, die noit genoeg bezitten, en niemant goet doen dan na hunne doot: over die

verquistende Huishoudsters, altyt gezet op een nieuw snofje, en die zich niet ontzien binnens huis gebrek te lyden, zo zy maer op straet niet minder geschat worden dan haere buren: over die Yveraers, welken een' ander alle geoorloofde en onschuldige vermaken betwisten, terwyl zy zelfs over hals en hooft in den wellust verzopen leggen: over die Groothanzen, die voor eens anders gelt koets en paerden houden, om dat het tegen hun fatsoen zou zyn te voet te gaen: over die Lievelingen van de blinde Fortuin, die uit een' lagen staet onverwacht tot hoogheit gerezen, zich zelfs niet meer schynen te kennen, en, trots op een kapitael, dikwils door logens en bedrog gewonnen, den adel braveren; bedekkende hun lichaem met klederen, die te prachtig zouden zyn voor zulken, die zy niet lang geleden met den hoet in de hant moesten gehoorzamen: over die Drempelloopsters, die in staet zyn in de vreedsaemste familie een verwydering te brengen, welke tot het laetste geslacht vereeuwigt wort: over die lekkerbekken van dienstboden, die aen schooisters en konkels[1] uitdelen het overschot van ene vette keuke, aen 't welk zy nu, uit brootdronkenheit, weigeren haren mont te zetten, terwyl ze naderhant [38] niet zelden snakken naer het geen dat eertyds zo baldadig wiert verquist en verwaerloost.

Doch laet men al eens stellen dat dit alles noch niet genoeg is, en dat gy binnen korten tyd by gebrek van voorraet zult moeten verflaeuwen; wat mag men zich niet beloven van den onderstant uwer vrienden van dat kunstgenootschap, by voorbeelt, 't welk onder de zinspreuk CERTATIM[2] dien besten Fabelschryver van Vrankryk op het spoor volgt, en zich, door de bevallige stalen (1) hier van gegeven, op eene prysselyke wyze aen de ware Liefhebbers der Poëzy heeft bekent gemaekt? van dien jongen Zeeuwschen Dichtgeest, die den (2) *Lof der vrientschap* op zulke aengename tonen heeft gestelt? van D.L.S. (3) die zo aerdig beweert heeft dat bykans de gansche werrelt *kastelen in de lucht* bouwt? van N.H.K. die u het zeldsaem karacter van (4) *Eufemus Critobulus* heeft medegedeelt? van de verstandige PHILODEMUS en MENNOPHILUS, wier (5) eerste Brieven ons naer meer anderen doen verlangen? van CANDIDUS VERAX, (6) die zo

1 Slonzige vrouwen.
2 Wedijverend.
(1) No. 145 en 150,
(2) No. 142,
(3) No. 159,
(4) No. 160,
(5) No. 147. No. 174. en 186.
(6) No. 171.

naeuwkeurig de oorzaken navorscht, waerom de menschen zo traeg zyn in het volbrengen van hunne beloften? van dien Onbekenden, die zo fraei over [7] *de viesheit in spys en drank* redeneert? ja zelfs van de goedaerdige en zedige [8] CONSTANTIA LIEFKINT? wat mag men, zeg ik, van deeze allen zich niet beloven? en myn heer, zyt gy met noch meerder Correspondenten gedient, ik biede u eenen nieuwen aen, die, schoon hy by de hier voorgemelden zo weinig te gelyken zy als een jongen van zes jaren hy den beruchten DANIEL CAJANUS, echter noch tyt noch vlyt zal sparen, om van zynen kant alles by te brengen ter verhoeding dat uw werk niet alleen by *zeven* maer zelfs by dat dubbel getal van Delen niet blyve steken.

Ondertusschen heb ik met deze oprechte blyken myner achting t'uwaerts, en met de korte opening der wyze, op welke ik uwen BESCHOUWER beschouwe, [39] voor tegenwoordig willen beginnen: en zo ik kan merken dat u myn yver niet onaengenaem is, zal ik trachten u in het vervolg met andere bedenkingen, en die wat meer van gewigt zyn, te onderhouden. Voorts moet gy niet onderzoeken wie de schryver dezer letteren zy. Ik verkies, op uw voorbeelt, verborgen te blyven. Alleen kan ik u met waarheit zeggen dat ze van iemant komen die noit toegelegt heeft om zich door de onrype vruchten van zynen geest in de Republyk der Geleerden bekent te maken: want schoon ik my van myne vroege jeugt in de meeste talen, als ook in de Dichtkunst, tamelyk geoeffent, en veel gelezen en geschreven heb, echter ben ik zelden zo gloriziek geweest om myn opstellen verder te doen gaen dan de deur van myn boekvertrek; bewust zynde, en dit zult gy aen myn' onbeschaefden styl ligt gewaer worden, dat my noch veel ontbreekt, eer ik my kan rekenen onder hen te behoren, die door de loffelyke gaven van hun vernuft zich zelfs een krans van noit dorrende Lauwrieren om het hooft hebben gestrengelt.

Voor de rest hoeft gy niet bevreest te zyn dat ik u oit of oit iets zal toezenden, 't geen dezen of genen, kwetsen of beledigen kan. Ik ben een geslagen vyant van schotschriften en pasquillen, waer voor de eerlykste mensch zich niet kan wachten. Ook komen die in uw papier ruim zo weinig te pas als schaamteloze loopjes, ongezoute zottenklap, en vuile dubbelzinnigheden. Ik weet dat gy Lezers hebt, die op het een en het ander gestelt zyn, en die u hunne aendacht onwaerdig schatten, om dat gy zulk een' drekhoop tot noch toe zorgvuldig hebt gemyt. Maer diergelyken mo-

(7) No. 193.
(8) No. 203.

gen hunne lust elders boeten, en toevlugt nemen tot die grote meenigte van onstichtelyke Romans, en andere beuzelgrollen, welken onze Landen sedert korte jaren als overstroomt hebben, en die ten uitersten nadelig zyn voor de goede zeden. Gy zyt eenen beteren weg ingeslagen, en langs den zelven hoop ik u, zo veel in myn vermogen is, altoos te volgen.

Hier zoude ik eindigen, maer juist valt my te binnen dat gy ons in uw 197. Vertoog een' Brief hebt [40] medegedeelt, waerin gesproken wort van een publyk Armschool, onlangs te Delf opgericht, en dit doet my denken dat het niet onaengenaem zoude zyn aan uwen Lezer, die buiten Amsterdam woont, noch ook aen u (zo deze stad uw verblyfplaets niet is, waeraen velen twyfelen) indien ik hier een woort byvoegde wegens een nieuw Gebouw, niet min nut voor de behoeftigen, 't welk het groot getal onzer Liefdegestichten[1] in het kort staet te vermeerderen, en dat, wanneer het ten eenemael voltooit is, strekken zal ter herberging van oude personen, die den Lutherschen Godsdienst belyden. Het staet op de nieuwe Keizersgraft, over de tuin van het zogenaemde Besjeshuis.[2] Boven den ingang leest men op een' marmeren steen, met vergulde letteren, dezen regel:

Van Brants rushofje

En daer onder, op een blaeuw paneel, dit Byschrift:

Brants, door de Koopmanschap tot Rykdom en tot eer
Geklommen, heeft my in de Naernacht van zyn leven,
Den ouden tot een troost, ter woninge gegeven.
Aenschouwer, is uw doen gezegent van den HEER,
Volgt Brants in deugden, en zyn Liefde tot den Armen.
God gaff hem dat hy mild zig hunner kon erbarmen.

1 Inrichtingen, waar zieken, gebrekkigen, ouden van dagen “ter liefde Gods” worden verpleegd.
2 Tehuis voor bejaarde vrouwen.

Ik blyve, met eene ongeveinsde genegenheit,

MYN HEER,

U Eds. volwaerdige Dienaer en trouwe voorstander,

E.S.K.Z.

Den 15. October, 1733. [41]

Het college van Regenten.

N°. 216. Den 20. November. 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r .

Turpiter audent.[1]
J U V E N .

IN het doorreizen van twee nabuurige Koninkryken bespeurt men een zeer merkwaardig onderscheid in de behandelingen die men by de twee Natien ontmoet. Onder de eerste vind men dierbaare overblyfzelen van de oude Gastvryheid, die van 't gantsche menschdom als een eenig huisgezin scheen te maken; Zo dra iemand die 'er fatzoenlyk uitziet by dezelve te voorschyn komt, zou men zeggen, dat ieder lid van 't volk een byzondere last had van hoger hand, om de eer van den ganschen landaard omtrent den Vreemdeling waar te neemen. Ieder voorkomt hem met alle mogelyke beleeftheden, bied hem zyn dienst aan, en zulks niet als een bloot compliment, maar uit eene oprechte gulhartigheid; ieder zal hem met raad en daad bystaan, en niet zelden zyne eige zaken daar laten, om hem te recht te helpen, en alle gelegendheden van vermaak te verschaffen. Men onderzoekt niet, of hy edel, ryk, of aanzienlyk zy, indien hy verdraagelyke zeeden heeft is het alles [42] wel; Hy is overal welkom, en zo dra hy maar eens in een fatsoenlyk huis kennis heeft gemaakt, kan hy, zo 't hem lust, alle dagen, zonder gevraagt te zyn, zig aldaar aan tafel plaatzen, en hoe meer, en hoe vryer, hy 'er zig van bediend, hoe meer genoegen hy aan den Heer van 't huis zal veroorzaken; Hy vind als een nieuw vriend in elk, dien hy in zo een huisgezin ontmoet, en wel haast is hy in twintig familien op dezelfde voet van broederlyke gemeenzaamheid. De bloote naam van Vreemdeling behelst by dit aanvallig volk een voorrecht, dat overal erkend en geeerbied word. 't Zelve opent voor des Reizigers leer-

1 Zy zyn kloekmoedig in het booze te bestaan. Juvenalis, *Satyrae* VI, 97.

zugt alle boekzalen, en kunstkabinetten, en ontgrendelt voor zyne nieuwsgierigheid de geheimste vertrekken der Vorstelyke Paleizen, en lusthoven. Geen Amptenaar zou hem dit vermaak durven verkoopen, zonder gevaar te loopen, van zyns meesters gunst, en zyne bediening te verliezen; Op Koninklyke feesten zelf, waarin de grootsten van 't ryk alleen deel mogen hebben, zal hem niet zelden een plaats, aan aanzienlyke Landzaten geweigert, met de vriendelykste heusheid worden toe gestaan. In het ander ryk in tegendeel schynt een Vreemdeling ieder in de weg, behalven de genen, by wien hy zyn geld verteert; hy word overal met stuursheid en zelf met veragting, en als met de nek aangezien; Waar hy ook zyne nieuwsgierigheid tracht te voldoen, de hand moet geduurig naar de zak, en 't gezigt van alles, dat zyn keurig oog behagen kan, word hem ten duurste verhuurt.

't Is my van harten leet rondborstig te moeten bekennen, dat een vreemdeling in de meeste onzer steeden niet veel vriendelyker onthaal ont[43]moet? Hy zal juist in 't wezen onzer landgenooten geen trotse versmading vinden; Dog hy bespeurt 'er in eene koele agterhoudendheid, die bykans op zyn lust tot vermaak dezelfde onaangename uitwerking doet. Geen gemeene of byzondere gebouwen van aanzien, geen pragtige Landhuizen of ze strekken hem tot een toorn van Danaë,[1] en kunnen alleen door goud geopent worden; dog 't geen hem het meest aanstotelyk, en ongerymd voorkomt, voornamentlyk in geval hy van de beschreeve gastlievende Landaard is, bestaat in het laaghartig gebruik, 't welk de gewoonte aan onze aanmerking ontrekt, en door 't welke zo inboorlingen als vreemden, geparst worden, willen ze niet voor karig en onbeschaaft doorgaan, zo dikwils als ze zelfs op eene vriendelyke maaltyd vergast zyn geweest, hunne verteering rykelyk in het uitgaan te betalen. Wat kan 'er schandelyker bedagt worden, als dat, zo dra men van den onthaler afscheid heeft genoomen, men aan de voordeur een knegt of meid ontmoet, die met een ope hand gereed staat, met een begeerlyke tronie van ieder der gasten *contributie* schynt af te vorderen, en aan welkers geduurig veranderend gelaat zonder moeite te zien is tot wat trap hy over 't gewicht van de verscheide giften voldaan mag zyn. Zo een wandrogtig misbruik word niet alleen van de Meesters en Vrouwen door den vinger gezien, maar de inhalende boden worden door dezelven niet zelden daar in gesterkt, en aan-

1 Een moeilijk inneembare toren.

gemoedigt. Ik ken zelf zekere Vrouwtjes, die zo dra de vrinden vertrokken zyn, den *ontfanger* by zig roepen, en hem met de grootste nauwkeurigheid afvragen, hoe diep ieder in de beurs getast heeft, en door het verheffen van [44] de edelmoedigheid van den een, en het laken van de zuinigheid van den ander haar volk gewennen, om haare goede vrienden te agten, te ontfangen, en te dienen, naar mate zy reden hebben, om op een ryke belooning te hoopen.

Ik heb meer als eens de wrange vrugten van die onbeleefde gewoonte gesmaakt; Verre van gieriger, te zyn als een ander, kan ik zonder eige vleyery betuigen, dat ik van kindsbeen af, tot andere dingen myne oplettendheid wendende, noit de rechte waarde van het geld ter deege gekend heb; Dog tot myn ongeluk heb ik met veele geletterde luiden gemeen, dat ik vry wat afgetrokken van gedachten ben, eene onaangenaame hoedanigheid, die door een wys Man met alle mogelyke poogingen behoorden te worden tegengegaen, hoewel ze dwaaslyk *geaffecteert* word, door menschen, die zig verbeelden, dat die afwezentheid van aandagt onfeilbaar, als het Character van een ongemeene geest zal aangezien worden, en die niet weten, dat dezelve zo wel door *niets,* als door *veel te denken* word veroorzaakt.

Hoe het ook zy, door dit gebrek is het my dikmaals gebeurt, dat ik in huizen, daar ik gemeenzaam verkeerde, na het scheiden van 't gezelschap, met den een of den ander aan de praat geraakt, de bedelende lackai verscheide ryzen na den ander, zonder op hem de minste acht te slaan, voorby ging; Men kan gemakkelyk bevroeden, dat ik hier door by 't gansche rot der domestiken in een kwaad blaadje moest koomen te staan. Ook kon ik niet missen duidelyke bewyzen daar van dagelyks te bemerken, zonder echter te kunnen in 't hooft krygen, wat 'er de oorzaak van mogt zyn. Niet alleen wierd ik altyd met een gefronst voor[45]hooft van dat volkje ontfangen, maar ik wierd ook aan tafel zo slegt en slordig gedient, dat ik wel zes maal iets moest eyschen, eer men zig verwaardigde 't zelve my te geven. Zulks kwam my des te wonderer voor, om dat ik van der jeugd af aan door een' beschaafden Vader gewend ben over eens anders boden nooit den meester te speelen, dezelven eer op eene verzoekende, dan beveelende wyze te behandelen, en nimmer de minste dienst van hen te ontfangen, zonder hen beleefdelyk te bedanken. Ik zag egter, dat terwyl ik verwaarloost wierd, anderen met lustigheid en iever wierden opgepast, en dat ze op de blote woorden, h*ier jy; wyn, hier; een vork, een leepel* &c al

't volk voor hun deeden vliegen. Deze onderscheide agteloosheid omtrent my ging eindelyk zo grof, dat de onthaler zulks merkende, zyne onbeschofte knegts meer als eens toegrauwde, waarom ze my 't een of 't ander, 't welk ik van hen tot verscheide reizen gevordert had, niet terstond en gaven; Dog deze welverdiende bekyving wierd te leur gesteld, door de laffe verschooning, dat ze 't geen door my gezegt was geweest niet gehoord, of niet regt verstaan hadden. Eindelyk door een boezemvriend wegens myne onoplettendheid gewaarschuwt zynde, vond ik goed aan de *ontfangende knecht*, op eene ryze zo veel als anderen op vier of vyf keeren in de hand te duwen, en hem met een vriendelyke toon toe te voegen, dat ik juist altyd niet en dagt om iets te geven, maar dat hy, als ik het mogt vergeeten, zig verzekeren kon, dat ik het op anderen tyd wel goed zou maken. Dit gezeg, 't welk een zekere agtbare zwier had van een zorgeloze edelmoedigheid, die niet gewoon is tot kleine gaven zig te verneederen, deed my van dat volkje als iets buitengemeens eerbieden; Noit heeft men schielyker verandering gezien, dan die door dit middel in hun gansch gedrag wierd veroorzaakt; Ik stak zelfs, in korten tyd, de prompte betaalers van die belasting oogenschynlyk de loef af, en ik wierd gedient, eer ik den tyd had van iets te eischen. Ja als Myn Heer niet t'huis was, dog haast verwagt wierd, noode men my vriendelyk om egter in te komen, [46] en de beleeftheid ging zo ver, dat my een stoel in 't voorsalet, of wel 's winters by een goed vuur wierd aangeboden. Deze yverige gedienstigheid openbaarde zig voornamentlyk, wanneer ik wat langer als naar gewoonte met het afdoen van de Reekening slofte, en dit vlytig oppassen, verzelt met een zoort van neerslagtige eerbied, was in die gelegendheid als een heusche manier van my te manen.

Dusdanige impost gesteld *pro rato* op het genot, van Collations,[1] Gastmalen, hoe laag en troggelachtig dezelve mag schynen, is nog eenigzins verdragelyk voor menschen, die 't 'er niet op aankomt; Dog van de uiterste hardigheid voor luiden, die gaarne fatsoenlyk voor den dag komen, en om dit hun oogmerk te bereiken, gedwongen zyn, zig by zig zelven deuntjes te behelpen.

Aristus, een myner dierbaarste vrienden, heeft zig nog onlangs onder dat sober slag van eerlyke luiden gevonden, 't Is een doorgestudeerd jongman van een meer als gemeene geboorte, die het middelmatig goed, van

1 Maaltijden; zie ook aflevering 209.

zyne ouders aangeerft, vry wat, door de onmydelyke onkosten van het Academisch leven, op hoop van door zyne bekwaamheid wel haast die schade te vergoeden, heeft doen inkrimpen; Het grootste deel van het overschot wierd door hem wyslyk besteed, om, hoewel zonder de minste pracht, net en proper in kleederen, en linden te voorschyn te komen, en zig daar door in staat te stellen, om met luiden van aanzien, die hem voort konden helpen, in een' gemeenzamen omgang zig in te wikkelen. Wat het overige van zyn nooddruft betreft, behielp hy zig met de naauwst gezette zuinigheid, altyd zorg dragende, om tegens de rechtvaardigbeid zig niet in schulden te steken; en tegens de edelmoedigheid zyne vrinden in 't minst niet tot een last te zyn. Langen tyd heeft die schrale levenswyze door de gewoonte hem eigen, en gemakkelyk geworden, de geringste invloed niet gehad op zyne natuurlyke blymoedigheid, die de deftigheid van zyne verdienste de aangenaamste bevalligheid byzet, en dezelve aan ieder, die 't geluk heeft van hem te kennen, smaakelyk maakt. Dog eenigen tyd geleeden be[47]speurde ik in zyn humeur eene zigtbaare omkeering, welkers blyken, hoe zeer hy zulks poogde te verbergen, door een gefronst voorhooft, en een geduurig gebaar van ongerustheid, aan zyne levendige geest ontsnapten, en my tot aan de ziel troffen, zonder dat ik 'er de oorzaak van kon navorschen. Dog op zekeren avond hem als geparst hebbende, om ter verdryving van zyne ongewoone mymering, een glaasje meer, als gemeenlyk, te drinken, lukte het my agter 't geheim te komen. 't Hooge woord kwam 'er uit, en door 't geweld, 't welk hy op zyn groothartige ziel oeffende, nu rood dan bleek wordende, sprak hy aldus tot my, dog onder voorbeding van eene volstrekte vertrouwendheid: Gy zyt niet onbewust dat ik gansch niet overvloedig van de goederen des geluks ben medegedeeld; Maar het zal u buiten twyffel onmogelyk zyn geweest te raden, dat ik nauwlyks zes hondert guldens jaarlyks te verteeren heb. Zeedert drie jaren nogtans, kan geen Vriend my verwyten, dat ik hem een duit ontleend heb, en geen winkelier of ambagtsman, dat ik hem onbehoorlyk heb laten wagten, of iets van zyn' wettige winst heb afgeknevelt; Dog zedert weinige maanden vind ik my, zonder myn schuld, buiten staat om 't hoofd boven water te houden, en onbekwaam om het rond te schieten, waar door ik van mismoedigheid dag nog nagt rusten kan. Uw zeggen komt my wonder voor, myn vriend, was myn antwoord; Ik had my net het tegendeel verbeeld, en niet getwyfeld, of uwe gemeenzaamheid met den deftigen en vermogende Philarethus (boven de welgegronde verwagting van wel haast

door zyn gunst tot een braaf ampt te komen,) moest een aanzienlyke verlichting aan uwe grootmoedige spaarzaamheid verschaffen, vermids zyn huis en tafel zo in de stad als op het land t'uwen dienst zyn, en gy dezelven, tot zyn grootst genoegen, meer als de uwe gebruikt. Dit is juist, gaf hy my tot bescheid, 't geen my in den grond boort. Myn hart, en, zo ik my verbeeld, myn belangen dwingen my, om niet minder als een ander in die gelegendheden te willen wezen, en 't geen ik telkens (zonder dat de vriendelyke Heer, [48] die gelyk de meeste grooten, ieder na zyn maat gewoon is te meeten, daar op acht kan nemen,) aan de boden vereer, bedraagt driemaal zo veel, als de maaltyden, die my t'mynent zouden vernoegt hebben, en op een effen bodem doen blyven. Met de grootste moeite deed ik hem op deze bekentenis eenig onderstand aannemen, 't welk hy my, nauwlyks veertien dagen daar na, door de gunst van zyn treffelyke Mecenas, een fraye bediening erlangt hebbende, op het spoedigste, en met alle mogelyke tekenen van eene oprechte erkentenis, weder ter hand stelde.

't Is te vreezen, dat 't geen ik van dit oneedel gebruik hier ter neder heb gesteld, my den haat op den hals zal halen, van 't geheele dienstbaar volk, 't welk by ons zeer respectabel is, niet alleen wegens zyne menigvuldigheid, maar ook wegens zyne toekomende aanzienlykheid, als zynde de vrugtbaare kweekhof, waar uit dagelyks zo veel Heeren en Dames voortgroeyen; Dog myn meening is gansch niet het snoeimes omtrent desselfs profytjes te besteeden; Dit misbruik zou kunnen worden uitgeroeit, zonder hunne voordeelen na zig te sleepen, en zonder nochtans hunne meesters tot grooter onkosten te verplichten; Om dit uit te werken behoefden dezen maar zamen te spannen om hunne domestiquen op 't ernstigste te verbieden eenige de minste gift van de gasten aan te nemen, en ieder van zyn kant een overslag te maken wat zyn boden omtrent jaarlyks daar by tot noch toe hebben opgestooken. Dit zommetje zou tweemaal 's jaars onder de bediendens kunnen verdeelt worden, 't welk dezelve op een byzondere wys aan hunner Heeren edelmoedigheid zou verbinden. Zodanig middel zou zelfs hooglyk dienstig zyn, om derzelver iever aan te spooren, en malkander de eer te doen betwisten, van hun Meester het best op te passen, dewyl hy 't recht hebbende van gemelde zom by ongelyke portien uit te deelen, dezelven evenmatig zou kunnen maken, met ieders vlyt, trouw, eerlykheid, en deugdzaam gedrag. [49]

N°. 217. Den 23. November. 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r .

Cui mens sublimior, atque os
Magna sonaturum, des nominis hujus honorem.[1]

IK hebbe in verscheide voorgaande vertoogen alle myne pogingen aangewend, om de valsche hoogdravendheid, in alle haare bespottelykheid, en weezentlyke laagheid ten toon te stellen, en heb geoordeelt daar in niet gewisser te kunnen slagen, dan met dezelve na te apen, en zelfs met voorbeelden daar van uit onze hedendaagsche vaarzemakers getrokken, en den Lezer, als in een bondel voor oogen te stellen; Dog iemand eer te doen voelen, dan te begrypen, dat hy belacchelyk is, diend alleen maar om in hem een geschiktheid tot verbetering te vormen, en 't is niet genoeg onze Schryvers hunne valsche smaak aangaande het *verheevene* te doen bespeuren, indien men hun, door duidelyke en handtastelyke denkbeelden van de waare hoogdravendheid, geen aanleiding geeft om zig aan de oprechte smaak te gewennen; Zulks zal van daag myne taak weezen, en hier omtrent zal ik op myne gewoone wyze, in 't onderzoek van de natuur der zaaken, handelen; te weeten ik zal geen der schryveren, die ik over die stoffe geleezen heb, nazien, maar alleen hunne gedachten, (die door de bespiegeling als door een soort van *maagteering*[2] myn verstand [50] eige geworden zyn) met de mynen als t'zamengesmolten, op de geschikste orde,

1 Heeft iemand een verstand, dat nergens stil voor staat / Bezit hy eenen geest, die zich van 't aartsche ontslaat, / En stout ten Hemel vliegt in zyn bespiegelingen; / spreekt hy van allerhande en de allergrootste dingen, / Naar hunne waarde en eisch, in een verheven taal; / Zoo houd hem voor Poeët.// Horatius, *Sermones* I, 4, 43-44 (vert. B. Huydecoper). “Cui mens divinior atque os magna sonaturum, des nominis huius honorem.”

2 Spijsvertering.

welk my mogelyk zal zyn, voor den dag brengen.

Vermids, myns weetens, by geen landaard, een groter getal ongeletterde Schryvers, en inzonderheid Poëeten, en die min de natuur van hunne kunst en van de welspreekendheid in 't gemeen onderzogt hebben, dan by ons gevonden word, zal het niet wonder voorkomen, dat ik beweeren durf, dat doorgaans nergens zo wanschape denkbeelden, raakende de waare *verheevenheid*, als onder ons in zwang gaan, hoewel het zeker is, dat men nergens met de zelve meer op heeft, en haar met heftiger yver najaagt. Uitgezondert eenige weinige puikdichters, en treffelyke Schryvers in prosa, schynen onze verdere Autheurs zig te verbeelden, dat alle kracht en schoonheid der beide stylen in woorden, en niet in zaaken bestaat, en ze zyn wonder wel in hun schik, wanneer ze uitdrukkingen, die, schoon duitsch, boven het bereik van 't gemeen gebruik zweeven, op elkander hoopen, waar door het gebeurt dat luiden, die op die gewaande godentaal niet gevat zyn, hoewel Neerlanders, en van verstand niet misgedeeld, van de meeste vaarzen, in hunne moedertaal geschreven, geen drie regels naar malkander zonder moeite kunnen verstaan, 't geen hun voor de Vaderlandsche poëzy, als voor een pedantsch wanschepzel, eene onveranderlyke afkeer inboezemt. Anderen waanen het rechte wit getroffen te hebben, wanneer ze van hun styl een t'zamenschakeling hebben gemaakt, van Rhetorische figuuren van alle kanten by een geraapt of met gewelt uit hunne eige harssenen geparst, hoewel, door onkunde aangaande eene geredeneerde *Rhetorica*, niet zelden de deelen, waar uit die figuren zyn t'zamen gesteld met elkander over hoop leg[51]gen, en zig onderling om ver stooten. Ik heb onder anderen honderd maal moeten lacchen, om 't vermaak, dat onze Schryvers neemen, om alles in *hemelen* te herscheppen. Aldus heb ik hooren spreeken van Leeraars, die aan den *Hemel van de* Kerk, en Professoren die *aan den Hemel van de Akademy*, als sterren schitteren. Dat ze zo in de Kerk, als hooge school hunne luister verspreiden, gelyk voorname lichten aan het sterredak, om Poëtisch te spreeken, zulks gaat aan; Maar wat verstaat men dog door den hemel van *kerk en hooge school?* Met wat denkbeeld verrykt het woord *hemel* hier den zin? Wat natuurlyke overeenkomst heeft het met het onderwerp, en wat geschiktheid om het zelve af te beelden? Nog ongerymder is het wanneer men van Vondels, en Rotganzen gewag hoord maken, als *van flonkersterren die aan den Parnashemel blinken*; Immers is het volstrekt onmoogelyk een *berg* door een *hemel* te verbeelden, vermids de gestaltens van die twee voorwerpen niet alleen de

minste onderlinge gemeinschap niet hebben, maar ook dwars tegen den ander over gesteld zyn. Hoe is het doenlyk een concept te maken van een ster die aan den *hemel* van een *berg* schittert.

Veelen onzer Poëten de barre dorheid van hun geest voor vrugtbaarheid aanziende, vermeinen de waare hoogdravendheid meester te worden, met hunne vaarzen tot een vergaderplaats te maken van het heidensch godendom van hemel, aarde, zee, en hel, en bevestigen zig in die streelende gedachte, wanneer ze den ongeleerden toehoorder zien beeven en schrikken door het bulderend geluit van die vreemde namen, die in hunne ooren donderen; Dog die onnozele Schryvertjes merken niet, dat, in duizende gelegentheden, een heele drom van Goden geen stippel tot den zin toe[52]brengt, en dat al wat geen, of een schraale zin heeft, onmoogelyk hoogdravend kan zyn. Deze onbetwistbare waarheid is voornamentlyk toepasselyk op de laffe aanroepingen van heidensche Godheden, die in onze hedendaagsche meesterstukken zo gemeenzaam zyn. Op de devote aanbidding byvoorbeeld van Apollo, en de Zangheldinnen, Zanggodinnen, Zangnimphen, welken men, myns oordeels, beter Kunstgodinnen zou noemen, en die men in zodanige gelegentheden met hunne sierlykste namen oppronkt en over hunne treffelykste hoedanigheden complimenteert. Die malligheid is zelfs al vry veel in 't gebruik by Digters van naam, en naar myn onthoud, heb ik de volgende fraye aanroeping van vader Phoebus by een beroemsten geleezen:

> Ik roep uw geest om bystand aan;
> ô Hooft der Dicht'ren, span myn' snaren;
> Dan zal ik van uw gunst voldaan
> U stichten duizend dankaltaaren.

Ik durf hier de aldersnedigste uitlegger tarten my den minsten zin in deeze vier digtregels, aangemerkt als door een Christen voor den dag gebracht, te doen vinden, en 'er iets anders uit te haalen als een vloeiend en wel gerymd gedruis van ydele klanken. Nu is het zeker, gelyk ik reeds in het voorbygaan aangeweezen heb, dat gebrek van zin nog strydiger tegens de verheevenheid is, als de meest kruipende laagheid van styl, waar door nochtans iets wat het ook zy, beduidt word. Zulks zal handtastelyk voorkoomen, zo draa ik de rechtschape hoogdravendheid, waar van het weezen bestaat in het vermogen van de ziel te verrukken, en aan zig zelve te ont-

voeren, zal beschreeven hebben. [53]

't Geen de hoogdravendheid tot een grondslag dient, is voor eerst, dat het onderwerp in zyn natuur groots en verheeven zy; want 't geen in zig zelf laag, of middelbaar is, met een glans van verheevenheid te vernissen, is tegens de evenmatigheid,[1] zonder de welke niets waarlyk schoon is, te zondigen, verre van voor hoogdravend te moeten doorgaan. Dusdanig groots onderwerp moet door nette, duidelyke en overeenkomstige denkbeelden, die alles, wat niet weezentlyk is, en de kern van de zaak niet treft, uitsluiten, worden afgebeeld, en die denkbeelden wederom moeten, door de eigentlykste, nadrukkelykste en kragtigste bewoording, waar in de minste dubbelzinnigheid, of omweg geen plaats heeft, worden uitgedrukt. 't Geen op deeze wyze de hoogdravendheid uitwerkt, is dat de verheeve en uitgestrekte beteekenis, door de t'zamengedronge kracht van bondige uitdrukkingen als geparst, en geprangt, zo dra dezelve aan onze zinnen voorkomt, als met gewelt losbreekt, en uitbarst, de ziel overrompelt, zig over haar aan alle kanten verspreid, 't verstand, met denkbeelden, en 't gemoed met hartstogten overstroomt, en de aandagt eensslaags zo veel werks verschaft, dat ze verleegen, en opgetoogen naauwlyks weet werwaards zig te wenden. Eenige uitgekipte[2] voorbeelden zullen, hoop ik, de gegrondheid van deeze myne beschryving in haaren vollen dag plaatsen. *Daar zy licht, en daar was licht*, is een spreekwyze uit de heilige bladeren, die voor een meesterstuk der waare verheevenheid te boek staat by een Heidensch Schryver, dewelke een beroemt, hoewel, myns oordeels, zeer verwert tractaat, over de hoogdravendheid, ons heeft nagelaaten. Een zeer vermaard Fransch Schryver heeft nochtans tegen Boileau getracht te beweeren, dat hier de minste hoogdravendheid niet is te vinden, en zyn voornaamst bewys is, dat Mozes waarschynelyk in die plaats niet het minste voorneemen heeft gehad om hoogdravend te zyn, vermids het uit de heilige Schrift blykbaar is, dat diergelyke spreekwyzen aan de Hebreen zeer gemeen, en hunne taal als eige zyn geweest. Dog deeze reeden schynt my geenzins voldoenend; Het [54] voorneemen van Mozes doet niets tot de zaak, en ik kan niet zien, waarom spreekwyzen, die 't volle Character der hoogdraventheid in zig besluiten, door 't gemeenzaam gebruik het zelve zouden verliezen; 't Is waar dat ze, door eene onvolmaaktheid der men-

1 Evenredigheid, gelijkmatigheid.
2 Zorgvuldig uitgezochte; zie ook aflevering 197.

schelyke aandagt, die doorgaans door de nieuwigheid alleen getroffen word, haare natuurlyke uitwerking niet doet op een ziel, die aan de zelven gewend is; Echter is het zeeker, dat zo dra en zo dikwils men genoegzaam meester is van zyne oplettendheid, om de zelve aan de aangehaalde woorden *daar zy licht, en daar was licht*, te hechten; de volle kracht van hunne hoogdravendheid zig aan de ziel zal doen voelen. 't Onderwerp is hier 't grootste dat bedacht kan worden: *de voortbrenging van 't geen de luister van 't gansche schepsel zigtbaar maakt, uitgewerkt door 't weezen dat aan alles het weezen geeft*; Het denkbeeld, door het welk zo een heerlyk onderwerp geschildert word, is een' werkzaamheid die in een bloote wil bestaat, dewelke, zo dra ze daar is, gehoorzaamt word niet alleen van 't geen het weezen reeds van te voren heeft bezeeten, maar zelfs van 't geen op het zelfde stip in de bezitting van het weezen staat te treeden. De bewoording is hier de korstste, de bondigste, de kragtigste, de duidelykste, die de schranderste geest, in deeze geleegendheid, by malkander kan voegen en als in een dringen, en zo dra word de ziel niet door de zin getroffen, of het begrip vind zig overstort door een' menigvuldigheid van de heerlykste denkbeelden van Gods oneindige oppermagt, dewelken 't zelve naauwlyks kan verzwelgen, en 't gemoed voelt zit t'effens op het hevigste aangedaan, ontroert en verrukt, door beweegingen van hoogachting, eerbied, en ontzag. Wat is 'er nochtans eenvoudiger, als deeze onze spreekwyze; *Daar zy licht, en daar was licht*. Dog de voornaamste oorzaak die de hoogdravendheid uit de zelve met zo een' kracht en luister doet voortstralen, is die eenvoudigheid zelf, die alle zwier en omweg van de hand wyst, en zig met de eigentlykheid, en duidelykheid harer uitdrukkingen te vreede houdt. Om het *verheeven* behoorlyk, en met een geredeneerde [55] welspreekendheid uit te drukken, moeten maar even zo veel woorden gebruikt worden, als 'er nodig zyn om de natuurlyke heerlykheid van 't onderwerp zigtbaar te maaken. Wil men haar door sieraad van uitdrukkingen verheerlyken, men kan niet missen haar te ontluisteren en te verdooven; een gedeelte van de aandagt, word van 't onderwerp zelf op het sieraad getrokken, en hoe meer men de zaak opsmeukt, hoe meer men de aandoening des gemoeds doet verflaauwen. Tracht men door uitbreiding de zin te ontleeden, en de denkbeelden stuk voor stuk in 't gemoed te doen nederdaalen, de ziel, word 'er wel door aangedaan, dog niet met geweld aan zig zelf ontroert; De beteekenis verdrinkt zig in een vloet van woorden, 't Is 'er mede geleegen als met een druppel gedistileerde vogt die in een kom water ge-

gooten zig ten allen zyden verspreid, en zig met alle de deeltjes van 't zelve vereenigende, de zinnen wel aandoet, dog onbekwaam is geworden om dezelven een nieuw levensvuur by te zetten.

Myn papier laat my maar toe hier een tweede voorbeelt by te voegen, dog 't welk ik met dezelfde uitvoerigheid zal poogen te behandelen, om de zekerheid van myne stelling ten uiterste handtastelyk te maaken.

Wanneer in de burgerlyke Roomsche oorlogen, de groote Marius vogelvry verklaart met een gering schip in Afrika was aangeland, in de uiterste verlegendheid en wanhoop, zonder te weeten werwaards zyn toevlugt te neemen of een schuilplaats te zoeken, wierd hem door een bode aangekondigt dat hy op het bevel van den Landvoogd zonder uitstel had te vertrekken. Dit gebod veroorzaakte in den grooten Veldheer een' langduurige mymering, dog eindelyk geparst om antwoord te geeven, *zegt den Landvoogd*, sprak hy, *dat gy Marius gezien hebt, gezeeten op de puinhoopen van Carthago*. Wat een groot en overdenkenswaardig onderwerp! de wisselvalligheid der menschelyke zaaken, die in een tydstip 't geringste tot het toppunt van eer en geluk verheft, en 't verheevenste in de diepste afgrond van rampzaligheid needer doet storten. Wat denkbeelden, [56] om die gedugte omkeering op het kragtigste, en nadrukkelykste af te maalen! Marius die van een gemeen Soldaat, tot den rang van Burgermeester, Veldheer, en Oppergebieder, door zyne bedreeve dapperheid, was opgeklommen, die zo veel gevaarlyke oorlogen roemrugtig had geëindigt; Die den doorsleepe Koning Jugurtha, door wien zo veele Romeinsche Heeren waren verrast en vernielt, aan zyn zeegenkoets gekeetend naar het Capitolium gesleept had; die een millioen barbaren, naar dat ze verscheide leegers aan stukken hadden gehouwen, en als een onweerstaanbare vloed in het hart van 't Roomsch gebied stonden door te dringen, had gestut,[1] verstrooit, en vernielt, Marius zonder wien Rome, in Rome zelf, vrugteloos zou gezogt zyn geweest, en eindelyk Marius die een' geringen tyd te vooren op zyn wenk den Landvoogd zyn ampt en leeven magtig was te doen verliezen. Aan de andere kant Carthago de mededingster van Rome aangaande de Heerschappy der bekende waereld, die nu verwonne nu verwinnares, met gelyke kragten, en voordeelen, tegen het gemeene best, in drie bloedige oorlogen geworsteld had, en eindelyk na zig gansch Italien te hebben onderworpen, de muuren van Romen zelf had doen waggelen, en

1 Tegengehouden.

maar een tydstip verwaarloost had om 't Roomsche Volk van de aarde te verdelgen, en deszelfs roem en naam bykans uit te wissen. Dog het zelfde Carthago nu overheert, verslaaft,[1] van koophandel, vlooten, en schatten berooft, door vuur en staal omvergeworpen, in barre en afgrysselyke puinhoopen verandert. Wat uitgestrekte denkbeelden, ieder in het byzonder? Wat kragt van aandoening, moeten ze niet t'zamengesmolten op het verstand en gemoed oefenen, om dezelven te verrukken, alle tyd en vermogen van beraad te ontnemen, en tot eene onwederstaanbaare deernis te beweegen? De werkzaamheid der uitdrukking bestaat hier weder in eene volstrekte eenvoudigheid, die de denkbeelden maar enkelyk ontbloot, en zonder omweg, of dubbelzinnigheid ons aantoont. Zy behelst in weinig woorden ten volle de gansche betekenis van myne omschryving, die ik zo kragtig heb gemaakt als het my doenlyk was; stel deeze omschryving in de plaats van die krachtdadige en ryke eenvoudigheid. Daar zal aandoening blyven, maar de ziel zal de denkbeelden, een voor een haar aangeboden, ligtelyk verteeren. Dog de hoogdravendheid zal ophouden, met de verrukking, uitgewerkt door 't geheele verband van alle die gedagten, die eenslaags de ziel met geweld ingedrongen, dezelve geheel vermeesteren en haare gansche aandagt aan zig kluisteren. [57]

1 Geknecht.

N°. 218. Den 27. November. 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r .

Obstupui, steteruntque comae, & vox faucibus haesit.[1]
VIRG.

HOe is het te begrypen, word 'er dikwils onder ons gezegt, wanneer de nieuws-papieren gewag maken, van de gruwelyke aardbevingen, die in zommige landen op 't onverwagtst de inwooners onder de puinhopen van hunne dorpen en steeden voor eeuwig op het jammerlykst begraaven, hoe is het te begrypen dat menschen zulke roekelooze veragters van hun leven kunnen zyn, dat ze hunne woonsteeden blyven houden in plaatsen, die door brandend zulfer[2] ondermynt op ieder oogenblik staan omgekeert en ingezwolgen te worden? Hoe is het te begrypen, zeggen die zelfde luiden, welkers gedrag ons zo spooreloos voorkomt, dat een volk onbezonne genoeg in zyne onverschrokkenheid kan zyn, om een Land te bewoonen, daar de Zee hooger zynde als de aarde, zo dikwils dezelve door stormwinden aangehitst word, de zwakke dyken op hunne gronden doet waggelen, telkens tegens 't volk, dat met alle macht die geduchte vyandinne tegenstand bied, in een gevecht [58] treed van een' onzekeren uitslag, en dikwils de overwinning behaalende uitgestrekte landstreeken haar woest en ontemmelyk gebied onderwerpt? Volgens de gedachten van die luiden, moeten wy beven en zidderen, zo dra de wind uit zekere hoeken maar opsteekt, en het zelve als een bedreiging, en zelfs als een voorbode van den jongsten dag, voor ons vaderland, aanzien.

Deze verbaastheid der vreemde Natien wegens onze zorgloosheid voor

1 Ik stond verbaest van schrik, en al myn haeren staen / Te berge, en myne keel vergeet geluid te slaen.// Vergilius, *Aeneis* II, 774. (Vert.: J. van den Vondel).
2 Zwavel.

onze behoudenis is niet weinig aangegroeit wanneer bet gerucht aangaande de verderfelyke paalwormen[1] zig wyd en zyd heeft uitgebreid; De denkbeelden, die ze omtrent dezen onzen gevaarlyken toestand gevormt hebben, gaan alle begrip te boven. Het vyandlyk ongediert reeds de aarde van onze waereldstad doorboort hebbende was reeds bezig met het geweldig bosch, op 't welk ons beroemd Raadhuis rust, te doorknagen, en reeds was dat pragtig gevaarte oogenschynelyk aan het zinken. Dat meer is, men verwagtte niet alleen dat onze Zeesteeden, die niet als door dyken kunnen beschermt worden, zonder uitstel stonden te worden verlaten, maar ook dat het gansche gemeene-best vrugteloos oordeelende aan 't overwinnend gedrocht langer 't hooft te bieden, op het stip was van met het geen 't gemakkelykst was mede te sleepen, zich naar vaster woonplaatsen te begeven, even eens, als of de laatste beet van dit afgryselyk ongediert maar verwagt wierd, om 't gansche land in den afgrond der wateren te doen nederstorten.

Niet min verwonderenswaardig moet het geschat worden, dat, terwyl diergelyke harssenschimmen by vreemde Natien in zwang gingen, en zelfs in brieven, van aanzienlyke mannen, die [59] voor geen luiden van hunne zinnen berooft versleeten konden worden, voor den dag durfden komen, onze Medeingezeetenen die aan 't gevaar 't meest scheenen blootgesteld, de eerste schrik op 't spoedigste te boven zynde gekomen, 's Lands naare toestand met zo een gerust oog allengskens hebben aangezien, als of het als een beuzeling moest geacht worden, waar van nauwlyks de moeite waard was den mond te openen. Men repte zelfs in korten tyd kwalyk van die plaag, om de conversatie levendig te houden, en zo 'er al een woord in 't voorbygaan van wierd gesproken, 't was met een koele onverschilligheid dan 'er tegenswoordig gewag gemaakt word van het openen van het oorlogstooneel, op 't welk naar alle waarschynelykheid, ons Vaderland niet gedwongen zal zyn een hoofdrol te speelen, en de *logies* voor het *theater*

1 Paalwormen zijn 20-40 cm lange, wormvormige diertjes. Ze boren gangen in hout. In 1730 doken ze plotseling op. Omdat ze ernstige schade veroorzaakten aan bijvoorbeeld sluisdeuren en zeeweringen, waren ze een buitengewoon hinderlijke plaag. Voor de zeedijken was de enige oplossing de houten palisaden te vervangen door hardstenen beschoeiingen. Deze operatie was zeer kostbaar en werd pas in de negentiende eeuw voltooid. De financiële schade was enorm. Zie ook: De Vries en Van der Woude, (1995), 39.

zal kunnen verkiezen. Deze bedaardheid des gemoeds onder zo eene ongehoorde kastyding deed my vermoeden, dat het kwaad zo erg niet was, als de schrik 't zelve in de ontstelde harssenen had ingeprent, of wel, dat 'er onfeilbare middelen moesten uitgevonden zyn, om dit wangedrocht te verdelgen; Op dien voet berouwde het my myn vertoog aangaande dat droevig onderwerp, in het licht te hebben gegeeven, en ik nam voor eene treffelyke *allegorie*, die my, aangaande deze stoffe, door een bekende hand was toegezonden als niet meer te pas komende, onder my te houden, om, door dezelve gemeen te maken, de gestilde gemoederen geen nieuwe, en ongegronde vreeze aan te jaagen; Dog door een nauwkeuriger onderzoek overtuigt zynde, dat het gevaar nog het zelfde is; als het wezentlyk in het begin is bevonden, en dat 'er tot nog toe, onder zo veel hulpmiddelen [60] als onfeilbaar aangeboode, geene met een genoegzame kragtdadigheid de verkwikkende beloften beantwoord, heb ik oirbaar gedagt het toegezonde zinnebeeld myn' ernstigen Lezer mede te deelen.

HEER SPECTATOR,

HOewel myn gewoonte is 's middags hartig en zonder onderscheid, van 't geen my opgedist word te eeten, vergenoeg ik my 's avonds met eenige lugtige groente, niet alleen om myne zwakke gesteltenis te gemoet te komen, maar ook om myne verbeelding van zwaarmoedige droomen te bevryden. Ik meen dat elk verpligt is zyn' dierbaren tyd zo veel hy kan in eene geoorloofde vergenoeging te verslyten, en, dewyl de slaap een' geruimen tyd onzes leven in zig vervat, dunkt my, dat ik zelfs van conscientie wegen verpligt ben alle onschuldige middelen aan te wenden, om voor alle ongeneuglyke droomen myne harssenen te sluiten. Zulks had ik voorleeden avond verzuimt, en eenige bezwaarde spys, die ik onvoorzigtiglyk had genuttigd, veroorzaakte in my den volgenden nagt verwarde en naare harssenschimmen, die zig allengskens schikkende, en in een zeker verband voegende hier op ten naasten by uitkwamen.

Ik bevond my in het midden van een Land van een kleine omtrek op een rots, van waar ik t'allen zyden de ruime Oceaan kon ontdekken. De Zee tot de schrikkelykste onstuimigheid uitspattende dreigde alles in zyne onverzadelyke afgronden te willen rukken; De baren verhieven zig tot aan de wolken, en sloegen met zo een gewelt tegens de gemaakte borstweeringen, dat ik op [61] ieder vernieuwden aanval 's Lands onvermydelyken

ondergang te gemoet zag. In die naare omstandigheden zag ik nochtans het meeste gros der inwooners van dat veege land, al willens blind aangaande het nakende verderf zig in alle uitgekipte[1] wellusten baaden, en, zo het scheen, den bestierer der baren tergen, en als noodzaken zyne lankmoedigheid af te breeken, en de uitvoering zyner bedreigingen te verhaasten; Terwyl ik met de uiterste ontsteltenis en meedelyden deze haters van zig zelven beschouwde, voegde zig iemand onverhoeds aan myne zyde, en vroeg my met een gerust wezen, of ik het gevaar wel genoegzaam bemerkte, en wanneer ik daar op ja geantwoord had, hervatte hy, hou echter moed, en verzeeker u dat het met het land nog niet gedaan is; Vestig uwe oogen op dien drom van menschen die met schielyke schreeden, voorzien van allerlei gereedschap en werktuigen, tot ons naaderen. Men noemtze uitvinders, en 't zyn schrandere mannen bedreeven in alle konsten, en wetenscbappen, die buiten twyfel in staat zullen zyn om ons te behouden. Myn droom wierd toen verwerder. Hier zag ik paalen in den grond slaan, gins dyken versterken; Nu bevond ik my aan de eene, nu aan de andere kant van die waggelende, en als hygende landstreek; Aan het *Oostende* zag ik ook een groote meenigte van menschen met allen yver arbeiden, met eene vaste verwachting van het gevaar voor te komen. Hier wierd ik aangesproken door een' eerwaardig' gryzaart, met een geestelyk kleed bedekt. Deze toonde my verscheide paalen, die, volgens zyne verzekering niet konden missen eene gewenschte uitwerking te doen, door de kragt van groote en cierlyke letters, die in dezelven gesneeden. [62] Op veelen der zelven las ik duidelyk *Moeder Gods*, op anderen *Petrus*, op anderen de *Paus*, en op zommigen het *Kind J* . . . . Naar maate de oude Priester my die paalen voor oogen stelde, besproeide hy dezelven met eenig heilig water, en beval het werkvolk terstond dit hulpmiddel te gebruiken, als alleen bekwaam om de gevreesde plaag van 't Vaderland af te wenden. Op het roekeloos uiten van die stoutmoedige verzekering vroeg ik hem wie hy was, en kreeg tot bescheid, dat hy van het genoodschap van evengemelde kindeken was, en een gunsteling van desselfs moeder, die, op zyn verzoek, uit eene teerhartige menschliefde, niet nalaaten zou haar zoon te beveelen, zyn zegen aan zo een geheiligd hulpmiddel te hechten. Wanneer ik my bereide om hem te antwoorden, bevond ik my weder, als vervoert op de voorige rots, en zag daar omtrent meede met alle mogelyke vlyt arbeiden om paalen van

1 Uitgezochte.

verscheide gestalte, en verw[1] by een te brengen, en in den grond te slaan; dezen hadden ook hunne opschriften, die ik van myn hoogte door een' verrekyker genoegzaam onderscheiden kon. Op d'eene stont *magt*, op d'andere *vernuft*, op de darde *ondervinding*, op de vierde *rykdom*. Ik bleef een geruimen tyd op derzelver uitwerking staroogen, dog ik zag tot myne onuitspreekelyke droefheid dat alles vrugteloos afliep; De paalen, daar zo een baldadig vertrouwen op gevest was, kwamen in korten tyd de waggelende dyken ontrukt, en doorknaagt door een gedierte, 't welk ik nooit te vooren beschouwt had, als stikken van lichte kork weer boven dryven. In 't midden van de gevoeligste mismoedigheid door dien kwaden uitslag in myn gemoet verwekt, zag ik schielyk de wolken scheuren, en [63] uit dezelven een jongeling, in wiens gelaat en gansche gestalte een' zedige heerlykheid, en vriendelyke Majesteit uitblonken, tot ons nederdalen. Aanstonds vergat de Zee haar woede, ieder staakte zyn werk, en knielde in het stof om hem te eerbieden, en ik myn rots verlatende wierp my, nevens de gansche meenigte, ter aarde. Hy verzekerde dat de bestierer en temmer der golven alle de palen, met diergelyke opschriften aan de Zee, en aan 't 2ongedierte, ten prooi had besloten te geven, en met eenen wees hy ons aan een hoop op 't oog min aanzienlyke stylen, daar wy tot dus verre geen acht op hadden geslagen. Hoe meer ik dezelven naderde hoe vaster, en steeviger zy my voorkwamen; Hier vond ik ook opschriften dog zeer eenvoudig en van alle schitterend cieraad ontbloot. Ze bestonden in de woorden, *aandagt, waakzaamheid, inkeer, berouw, gebed, verbeetering des levens, aanwas in heiligheid, Christelyke liefde*. Terwyl ik my bezig hield met deze merkwaardige tytels te overweegen, was de Hemelsche Gezant schielyk uit ons gezicht verdweenen; Ik twyfelde geenzins of zyn heilzame raad zou zonder de minste vertoeving werkstellig worden gemaakt, Dog de werkluiden, na eenige tyd van verre op de aangeweeze palen met een zoort van bedeestheid, hun onzeekere oogen te hebben gevest, scheenen dit hulpmiddel wel haast, wegens deszelfs geringe aanzienlykheid, te verachten, zonder zig te verwaardigen, 't zelve van naby te beschouwen, en de minste proef van desselfs nuttigheid te nemen. Ik zag hen, in tegendeel, als op een gegeeven teeken, wederom met alle man zig naar de palen wenden, welkers vrugteloosheid zy reeds hadden ondervonden, en hun, een ogenblik van te vooren, voor eeuwig was [64] voorzegt.

1 Verf.

Hier op begon de orkaan met een grauzamer verbolgendheid weder op te steeken en 's Lands wallen met een verdubbelde woede op nieuws te bestormen. De aarde daaverde, en scheen op het stip van onder myne voeten te worden weggerukt; De benauwtheid, die my in deze ysselyke omstandigheid geheel en al vermeesterde, kan door geen woorden worden uitgedrukt; Ik vond my van 't gevoelen van my zelf t'eenemaal berooft; Een koude schrik had het bloed in myne aderen doen stremmen; en reeds wakker geworden zynde lag ik nog een geruimen tyd zonder my te kunnen beweegen, als of een molensteen my de borst drukte, en wanneer de levensgeesten een vryer loop begonden te krygen, wierd ik van een heevige hartklopping aangetast, die my voor 't overige van den nacht van den slaap beroofde. [65]

N°. 219. Den 30. November. 1733. De Hollandsche Spectator.

Adeste aequo animo & rem cognoscite.[1]
TERENT.

Heer Spectator,

WEgens het uitgeven myner Aenmerkingen, rakende de byzondere bestraffingen over de Mennoniten in Uw Papier, ben ik dankbaer: dewyl ik hier uit oordeele dat Gy dezelve der aendacht van 't Gemeen niet onwaerdig gekeurt hebt. Het heeft by my geen tegenspraek geleden dat het U moest vry staen van openhartig te antwoorden op het gene Gy in myn schryven tegens Uwe gedachten vont; zoo dat ik geene reden gehad hebbe om Uw voornemen tot wederlegging, zoo min als de wederlegging zelve qualyk te nemen. Gaerne zoude ik ook dit onderwerp laten berusten, om U of het Gemeen niet lastig te vallen met eene stoffe, die mogelyk eenigzins afwykt van den aert van Uw Werkje, 't welk vooral geen strytperk van twistschriften behoort te wezen, en 't gene ik 'er ook niet van maken wil. Maer dewyl ik bekennen moet dat eenige Uwer bewysredenen van dien aert zyn, dat zy mogelyk by velen zullen geoordeelt worden my te moeten pal zetten; zoo kome ik nog eenmael met dit onderwerp onder Uwe oogen, hoewel in een vast voornemen van het verder te laten blyven, hoedanig ook de zaek by U of het Gemeen zoude mogen worden ingezien.

Ik zal my niet lang ophouden met dat gene, 't welk door U, als in 't voorbygaen wort opgeruimt, erkennende dat het weinig ter zake dient, of Gy uit enkele Edelmoedigheit of met eenige Vergelding de luiden bestraft,

1 En wik en weeg de zaak met een bedaard gemoed. Terentius, *Andria Prologvs*, 24.

als maer uit de Edelmoedigheit van het voor Niet te doen, geen bewysreden getrokken wort van meerder Recht; welk argument ik U hebbe getracht te ontnemen: hoewel ik anderzins van gedagten ben dat het even roemwaerdig is door inzigt van Vergelding zynen lust op te wekken en zyne gaven aen te leggen ten dienst van 't Gemeen, als uit enkele glorie. Het stuk van Betaling, of liever van het Eergelt der Mennonite-Leeraeren hebbe ik ook in Uwe Voorreden niet aengemerkt als eene beschuldiging of berisping; en 't is van al te klein belang dat ik hier op zou blyven stil staen, dewyl het enkel daer maer op aenkomt, of de bestraffingen der Leeraeren U, als een' algemeen' Beschouwer der Zeden des Vaderlants, een Recht geven om byzondere Gezintheden met name te bestraffen over gebreken, die ik stelle dat onder 't algemeene gros der Lantgenooten mede, en in zoo [66] hoogen trap als by de Mennoniten gevonden worden: en ik heb beweert dat die bestraffingen door de Leeraeren onder de Mennoniten aen U geen reden geven om U zelven eenzydiger tegens die Gezintheit dan tegens andere te gedragen; dewyl onder alle Gezintheden de klachten over 't Verval der Zeden even eens vallen. Of nu zulk een Verval van zeden in een hooger graet by de Mennoniten gevonden wort zal ik in 't vervolg op zyn plaets onderzoeken. Maer alvorens ik tot myne wezentlyke Verdediging overga, zal ik U met veel genoegen noch betuigen dat ik Uwe Aenmerking wegens den gelyken aert van *Leerstukken* en *Zedelessen* gegront achte; zoodanig dat ik nu geen ander onderscheit hier in vinde; dan dat de *Leerstukken*, die men eigentlyk zoo noemt, kunnen begrepen worden te zyn *Leerstukken des Geloofs;* en de *Zedelessen, Leerstukken ter betrachting*.

Hoe groot ook Uwe verzekering moge wezen dat ik eene wezentlyke ongerymtheid zoude ontdekken in myne stelling, dat het even onbetamelyk is eene byzondere Gezintheit te bestraffen of te hekelen, als dit te doen aen een byzonder Persoon; ik beken evenwel dat ik hier ontrent nog niet geheel verlicht ben. Ik sta toe dat 'er eene ongelykheit is ontrent het bestraffen van een enkel persoon of dat van eene geheele gezintheit; om dat 'er in derzelver uitgestrektheit een onderscheit tusschen goeden en quaden kan gemaekt worden: maer ik vinde evenwel dezelve overeenkomst van onbetamelykheit in 't bestraffen van den eenen, zoo wel als van de andere. Om dat even eens gelyk men een byzonder persoon, door die bestraffing aen den haet en verachting der Medeburgeren overgeeft; men ook aldus eene geheele Gezintheit hatelyk en verachtelyk maekt by de Lantgenooten; door dien men haer een Caracter toeschryft; het welk men niet bewyzen kan dat

by alle de leden gemeen is; en schoon 'er al bygevoegt wort dat men de goeden niet wil te na spreken, (gelyk Gy ten Uwen aenzien hier van in een ander Vertoog * voldoende verzekering gegeven hebt) de menschelyke verdorvenheit is altyt zoo gereed tot vergrooting der gebreken, dat zy zulke goeden in een zeer kleinen omtrek zal bepalen, en liefst gelooven dat dit maer welstaenshalve gezegt wort, waer van ik U egter niet verdenke. Hier in werkt ook niet zelden het verschil van gevoelens over den Godsdienst, dewyl de partyschap zig zelve veel-al geluk wenscht met alles wat den afkeer kan styven; al heeft het niets gemeens met de verschillende Leerstukken. Het gene Gy beweert dat, door het bestraffen van een geheele Gezintheit, niemant in 't byzonder aen de publike versmading kan worden bloot gestelt, dan die reets by 't Gemeen wegens de bestrafte ongeregeltheden in 't oog loopt; kan ik niet zien dat gront heeft: want zoo ras men de lekkerheit, overdaet, dartelheit, brootdronkenheit enz. aen eene Gezintheit als een algemeen Caracter toeschryft, zoo is het genoeg dat ik van die Gezintheit ben om mede voor een van dat Caracter by 't publyk aengezien te worden; ik mag 'er dan aen schuldig wezen of niet. En men moet niet denken dat een Onderzoek my zal bevryden van dit publyk vooroordeel, want laet 'er al eens Hondert menschen gelegenheit hebben om myn gedrag te onderzoeken; by Duizent anderen blyve ik evenwel een Mennoniet, en uit het gevolg van 't algemeene Caracter, schuldig aen de gewaende gebreken der Gezintheit.

Het Eerste, dat door U uit myne stelling, als een gevolg, getrokken wort, moet ik nootwendig erkennen; om dat het eigentlyk geen gevolg, maer myne stelling zelve is. Namelyk dat het noit geoorloft zy (te weten aen een' Algemeen' Beschouwer der Zeden van den Lantaert) eene byzondere Gezintheit te bestraffen, uit vreeze van al de leden aen de gemeene veragting op te offeren. Ook vinde ik in deze stelling [67] geene de minste ongerymtheid. Want is het ongerymt dat men iemant spare voor de veragting zyner Lantgenooten, daer men hem wezentlyk sparen kan door eene algemeene bestraffing van gebreken, waer aen ook zekerlyk een groot deel van den Lantaert schuldig is? Of, legt 'er den Lantgenooten zelf wezentlyk aen gelegen, wie onder alle de Gezintheden de grootste bestraffing verdient? als men namelyk al eens wilde stellen dat 'er een hooger graet van ongeregeltheden by eene byzondere Gezintheit plaets heeft. Wat aenbelangt

* N. 134. *bladz.* 108.

het Tweede gevolg, dat Gy trekt uit myne stelling: namentlyk: dat het, om de bovengemelden reden van vreeze, ongeoorloft wezen zoude de eene Gezintheit te beschuldigen over den Geest van Vervolging, of de andere over Onverdraegzaemheid of Buitensporigen Afkeer voor hunne mede protestanten. Hier op antwoorde ik dat dit geheel eene andere zaek is, die geene betrekking tot myn stelling heeft: want Gy zult my toestaen dat men die beschuldigingen niet mag opmaken dan uit de Schriften en Belydenissen van die Gezintheden, en dus rusten die bestraffingen op zekere toestemming der beschuldigde Gezintheden zelve, en op eene verbintenis, die zy hare aenhangers oplegt om in dat Geloove te blyven en te volharden. Maer ik zou te veel denken, indien ik eenig vermoeden hadde dat Gy stellen wilt, dat de lekkerheit, dartelheit enz. by de Mennoniten voortvloeien uit Grontregelen des Geloofs, het gene men dan, in plaets van Christelyk, wel on-christelyk en Godloos mocht noemen, Hier uit blykt derhalven, dat men de vryheit om te oordeelen over Leerstukken en gevoelens, rakende den Godtsdienst, onder byzondere Gezintheden, niet moet gelyk stellen, met de bestraffingen over hun werreltlyk gedrag; want in het laetste zondigen zy met anderen van den Lantaert: maer ontrent het eerste vergrypen zy zich uit hoofde van hunne Leerstukken of derzelve te ver getrokkene gevolgen. Ik weet niet hoe Gy, uit myne stelling besluiten kunt dat een Herder (almede om die zelve vreeze) noch min de vryheit hebben zoude van zyne eigene kudde met verdiende berispingen tekeer te gaen, om dat hy meer verplicht is zyne eigene Gezintheit dan andere voor versmadinge te behoeden. Het is 'er wel verre van daen, dat ik dit gevolg zou moeten toestaen. Hier door zoude ik hem niet alleen een Recht betwisten, dat hem van de Gemeente by zyn aenstelling eenparig is gegeven, maer ik zou hem ook ontslaen van eenen plicht, die door den H. Paulus aen Timotheus, en in hem (volgens 't gemeenste gevoelen onder de Christenen) aen alle Leeraeren is opgelegt, in de woorden van den Apostel: * *Predikt het Woord: houd aen tydelyk en ontydelyk: wederlegt, bestraft, vermaent in alle lankmoedigheit en Leere. Uit* hoofde van die *Les* en die aenstelling hebben de Leeraeren evenwel geene onbepaalde vryheit. Die blykt klaer, om dat hun ook op eene andere plaets de † *bescheidenheit* wort aenbevolen, en derhalven moet een Leeraer in zyne openbare bestraffing zich houden in eene algemeenheit van uitdrukkingen, zonder eenig

* 2 *Timoth.* IV 2.
† I *Timoth.* III. 3.

denkbeelt te geven dat hy byzonderen op het oog heeft. Het staet hem dan vry in zyne openbare Redenvoeringen (want byzondere aenspraken komen hier niet in aenmerking) de gebreken zyner Gemeente te bestraffen, met zoo veel ernst en kracht als hy weet toe te brengen of uit te denken; maer het staet hem niet vry te zeggen: de luiden, die zig aen dit ongeregelt leven schuldig maken, zitten hier in den Ooster-Wester-Zuider-of-Noorder-hoek van de Kerk. Indien een Leeraer eenmael slechts verviel tot zulk een buitensporigheit, ik oordeel dat hy verdiende de Kerk ontzeit, en voor altoos van zyn bediening afgezet te worden. Een Leeraer zal zig ook wel wachten de gebreken van sommigen als een [68] Caracter aen zyne geheele Gemeente toe te schryven, waer in eigentlyk de hatelykheid der byzondere bestraffing over een afgezonderde Gezintheit bestaet. Dat het ongeoorloft is geheele Lantaerden, die ons vreemt zyn, te beschuldigen van onderscheide gebreken is geen onnatuurlyk gevolg uit myne stelling; en ik kan geen reden vinden om te beweeren dat het geoorloft zy. Gy zelve schynt 'er ook aen te twyfelen, 't welk my niet vreemt dunkt; dewyl Gy voormaels * bewezen hebt, dat andere Volkeren ten onzen opzichte *vry wat haestig oordeelen, alzoo zy zich door den uiterlyken schyn laten misleiden, en dus een onbezonnen vonnis vellen over menschen, die hun t'eenemaal onbekent zyn*. Gaet dit aldus met andere Lantaerden ten aenzien van ons Nederlanders; hoe kunnen wy zonder vooroordeel, denken, dat wy een doordringender oordeel bezitten om het nette Caracter van yder Lantaert op te maken? hier toe diende men wel alle Standen van een Volk doorlopen te hebben, dat van Reizigers zelden gebeurt. Ik twyfele ook niet of men zal in het Verhael van twee luiden uit verscheide Lantaerden, die het Caracter van een' derde beschryven, een merkelyk onderscheit vinden. Het zy dit voorkome uit een hoog of laeg gevoelen, waer mede men voor een volk is ingenomen; het zy uit eene vyantschap; het zy uit eigen belang; het zy uit overeenkomst of afwyking van inborst; of uit andere menigvuldige beweegredenen meer. Maer al ware het zelf geoorloft Lantaerden te beschuldigen en met bestraffelyke Caracters te bezwaren, dit bewyst noch al niet, dat men byzondere Gezintheden in zyn eigen Lantaert met name mag bestraffen over 't Verval van Zeden; want door de nadere betrekking, welke wy hebben tot deze Gezintheit, als bestaende uit onze Lantgenooten, zoo mag men haer minder verachtelyk maken by 't gemeen, door haer iets

* N. 13. *bladz.* 100 *en vervolgens*.

als by uitstek toe te schryven. Maer het zal tyd worden dat ik overga tot het Tweede Lit Uwer Tegenwerpingen.

Dit Tweede Lit, indien ik 't wel hebbe, bestaet in een beschuldiging dat de gebreken, die in de Mennoniten worden bestraft, by hen in hooger graet gevonden worden dan by het geheele lichaem van de Natie. Ten anderen dat de Mennoniten meer bestraffelyk zyn in betrekking van hunne Zedekunde. En eindelyk dat hunne gebreken aenstootelyker zyn uit hoofde eener wanstalligheid[1] van hunne uiterlyke ingetogentheid en naeugezetheid, vergeleken met hun zogenaemt wezentlyk uitsporig gedrag. Wat het eerste belangt, ik kan niet begrypen, dat iemant, die op een andere plaets † ront-uit bekent dat hy maer *een geringen ommegang met Mennoos Leerlingen* heeft gehad, zich dus ten volle kan verzekert houden dat die luiden in een hooger graet schuldig zyn aen dartelheit, brootdronkenheit, enz. dan wel het geheele lichaem van de Natie. Ik zoek U niet in het minst te beledigen? maer neem niet qualyk dat ik zeggen moet: dat ik deze beschuldiging vinde ter neer gestelt zonder een behoorlyk onderzoek en enkel op het verhael van anderen; en, gelyk gy schynt te bekennen, op de overeenstemmende getuigenis van andere Gezintheden. Maer dit getuigenis mag hier niet gelden, om dat zy alle partyen zyn, die geen Rechters wezen kunnen. Ik zal my om die partyschap te bewyzen, niet bemoeien met de manier op welke de gevoelens der Mennoniten of Doopsgezinden worden onderzocht; maer het zal genoeg wezen hier van een voorbeelt te nemen uit het vooroordeel dat alle andere Gezintheden, zoo wel Protestanten als Roomschen blyft aenkleven over de herkomst der Doopsgezinden, die altyt van de oproerige Wederdoopers moet gehaelt worden, zonder dat men zig gewaerdigt te letten op de Verdediging dier luiden, hoe bondig en klaer zy het [69] tegendeel bewyzen. Als men eens onpartydig wil nagaen, hoe 'er gespeelt wort met den naem van Herdoopers of Wederdoopers, zoo achte ik, zal men moeten toestemmen dat het schynt als of in den zelven een groote kracht gelegen is tot wederlegging van der Mennoniten gevoelens, die evenwel niets minder dan oproer dreigen, Hier uit kan men afnemen door wat Geest andere Gezintheden in hunne getuigenis gedreven worden. Maer, zult Gy zeggen dit beantwoort myne Tegenwerping niet en my most

1 Wanverhouding.
† N. 134. *Bladz.* 108.

bewezen worden dat de Mennoniten in geen' hoger graet dan andere schuldig zyn aen de bestrafte gebreken. Naer Rechten stont het bewys van zulk een schult aen U of aen de andere Gezintheden, als beschuldigers, aen wien het bewyzen is opgelegt. Ook eischt Gy hier iets te bewyzen, dat of voor, of tegen, in zekeren opzichte onmogelyk is; want Gy, nog ik, zyn in staet om eene nette Balans op te maken, wegens het verschil en den meerder of minder graet der ongeregeltheden tusschen de Mennoniten en het verdere gedeelte van den Lantaert: om dat men wel zoude dienen op te tellen van wederzyds wie aen zulke ongeregeltheden in den hoogsten graet schuldig zyn. Dit kan men niet doen: en al kon men; het was ongeoorloft zulk een Register op te maken, Gy zult my mogelyk willen tegenwerpen dat Gy reets een voldoend bewys voor Uwe stelling gegeven hebt in het aengehaelde getuigenis * van der Mennoniten lieftaligen Leeraer, wylen *Dr. Galenus Abrahamsz*., welk getuigenis Gy vast stellen zult dat by de Gezintheit als onwraekbaer moet doorgaen. Het is geensins myn oogmerk de klachten van dezen Godvruchtigen Yveraer tegen te spreken: maer ik meene egter dat 'er uit den gront van zyn Verhael een bewys kan getrokken worden ten voordeel van de Mennoniten tegens Uwe stelling. De Eerwaerdige man bewyst namelyk in zyn Verhael niets meer dan dat de Rykdom en stille gerustheit het Verval van Zeden onder zyne Gezintheit hebben te weeg gebracht: maer hy toont vervolgens † op 't spoor van *Hugo de Groot,* en met dezes eigene woorden: dat die zelve redenen oorzaek geweest van 't verval der Kerke ten tyde van Konstantyn de Groote. En ik voeg 'er by, dat dit onder alle Volkeren gemeen is geweest: want men zal nergens onder de Historieschryvers vinden dat zy eenigen Lantaert[1] over het verval der Zeden zullen beschuldigen, dan na dat zy den aengroei van deszelfs vermogen zullen bewezen hebben. Hier op rust ook de klachten van Juvenalis ten aenzien van Romen.

Prima peregrinos obscoena pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt secula luxu
Divitiae molles.
Satyr. VI.[2]

* *Aanspraak aen de Vereenigde Doopsgezinde Gemeente te Zaendam*, bladz. 32.
† *Dezelve* bladz. 36.
1 Natie.
2 Juvenalis, *Satyrae* VI, 298-300.

't Welk door den Heere P. Nuits aldus is overgebracht.

> De Rykdom, die den mensch verstout tot snood bestaen,
> Bracht eerst 't gehaet misbruik der snoode zeden aen,
> (Van al wat vroomheit mint besproken en gelastert)
> En heeft te schendig heel de Deugt der Eeuw verbastert
> Door Geil- en Gulzigheit.

Het is ook zeker dat die regel algemeen is ten opzichte van ons Vaderlant, en dat in het zelve de weelde en dartelheit met den Rykdom zyn aengegroeit. Dit toegestaen zynde (gelyk Gy het zelf voorhenen hebt toegestaen ††) zoo is het geen wonder dat de Rykdom ook [70] zyne uitwerkingen doet onder de Mennoniten, van welke men zeggen mag dat zy naer gelang van hun getal met andere Gezintheden in vermogen, ten minsten, gelyk staen; maer als men eens een proportie zoude maken van het bestraffelyke der Mennoniten met dat van andere Gezintheden, naer mate van derzelver onderscheiden vermogen; dan zou ongetwyfelt de schael ten voordeele der Mennoniten overslaen. Ik stel vast dat zy in 't algemeen verval der Zeden zyn ingewikkelt; maer niet, dat zy daer in meer zyn ingewikkelt dan andere: het welk nog daer en boven hier uit kan blyken, dat, in kleinder steden, daer de pracht en overdaet in 't algemeen minder plaets heeft, ook de Mennoniten zich aen dezelve minder schuldig maken, en dit zoude ik, des noot zynde onweerspreekbaer bewyzen kunnen, zoo 't my voegde in byzonderheden in te treden. Dit geeft dan ook een nieuw bewys aen myne stelling van voorhenen, dat zy niet uit zich zelven zyn vervallen maer door quade voorbeelden afgetrokken. Hoewel men zeggen moet dat het in der daet onbetamelyk is in pracht en overdaet uit te spatten, het is nochtans inschikkelyk naer de werrelt, wanneer men niet boven zyn vermogen te werk gaet: maer kan 'er wel hooger graet van buitensporigheid in pracht bedacht worden, dan dat men in andere Gezintheden, by het aengaen van huwelyken, meer dan de halve Bruitschat aen Juwelen voor de Bruit besteet om breed voor den dag te komen; hoewel de jonge luiden ondertusschen beter het gelt tot voortzetting van koophandel en nering konden nodig hebben. Men zal zeggen dat dit zeldzame dwaesheden zyn; maer zy gebeuren en meer dan men denkt. Hoe menigmael ondervint men ook dat

†† N. 13 *bladz.* 103.

het geheele huwelyks goed van de Bruit verrekent wort aen de kleeding, Huwlyksmaeltyden, Bruiloft, en vrolyke nachten, welke onnoodige verquisting geen ander oogmerk hebben kan, dan dartele ongebondenheit, vertooning van grootsheit, of een uitzicht om de verdere Juffers van den huize aen den man te helpen. Die gevallen, durve ik zeggen, zyn zoo zeldzaem niet. Over de lekkerheit hebbe ik my beroepen op de Amsterdamsche Vischmarkt, en ik voege 'er nog by, dat de hom-baers en T-baers goed koop zou wezen indien ze alleen van Mennoniten gekocht en gegeten wiert. Men zou ook by koks, en in voorname Logementen by de Kasteleins, (dus dient men nu de Waerden wel te noemen, dat ook al een bewys van 't gemeene Verval der Zeden is) men zou, zegge ik, by die luiden kunnen vernemen of zy alleen of meest van de Mennoniten bestaen en of zy niet wel prachtige en overdadige maeltyden aen regten voor menschen aen wien het volgens hun beroep en uiterlyk voorkomen vooral niet past ergernis te geven door hunne gulzigheit en overdaet: Ontrent dartele brooddronkenheid durve ik my beroepen op de Schouwburg, die getuigen kan of het altoos, en in proportie, meest Mennonite Saletten en Bruitsgezelschappen zyn, die de Toezienders op de Gallery en Staenplaets gelegenheid geven van te roepen: *houdt je bek daer in de loge*. Uit deze aenmerkingen, (waer door ik wel degelyk beweere en bewezen wil hebben dat de Mennoniten, naer proportie van hun vermogen met dat van andere gezintheden, niet meer dan deze schuldig zyn aen dartelheit enz.) uit deze aenmerkingen, zegge ik, achte ik het dan ongevoeglyk dat men eene byzondere Gezintheit te keer ga met bestraffingen die op den algemeenen Lantaert toepasselyk zyn. Hier van tracht Gy het tegendeel nog nader aen te dringen uit het gedrag der Mennoniten in betrekking van hunne Zedekunde. Wat aenbelangt die Zedekunde: men moet weten dat de Mennoniten al heel vroeg, ja reets ten tyde van Menno zelven in verscheide afgescheurde Vergaderingen zyn verdeelt geraekt. Dit is [71] iets dat men moet bekennen; hoewel met deernis, om dat het de goede zaek, door noodelooze geschillen, in 't algemeen veel heeft benadeelt. Onder deze verscheide Vergaderingen zyn 'er sommigen geweest, die zulk een strenge en afgezonderde levenswyze vorderden, dat zy nootzakelyk vervallen mosten, om dat die niet bestaen kon met de menschelyke samenleving: andere wilden iets aen de hant komen: en weer andere meenden dat zy zich nog nader konnen schikken naer de Zeden hunner Lantgenooten; zoo dat men hier een onderscheit van Zedekunde stellen moet; en niet denken dat een groot deel dezer lui-

den zoo maer vierkant van de Zeden hunner voorvaderen is afgeweken en t'eenemael als verbastert. Maer genomen dit was eens de waerheid, het geeft noch al geen Recht tot hooger of byzondere bestraffing aen iemant buiten hunne Gezintheit. Want men stelle de strengste Zedekunde, die 'er immer onder eenige Mennoniten heeft plaets gehad, of noch heeft. Deze moet of goed of quaet gekeurt worden. Is zy goed? waerom wort zy dan niet gevolgt by zulken, die het afwyken van dezelve berispen? Zulke berispers getuigen dan immers tegen zich zelven, en bekennen dat zy schuldig zyn aen het verwaerlozen van hunnen pligt. Is zy quaet? Wat reden blyft 'er dan tot bestraffing? Wat recht heeft men dan om te willen dat een ander die zal blyven aenkleven? Inderdaet het was in dit geval beter dat men zulke luiden geluk wenschte over hunne afwyking, en zig verheugde dat zy van een' doolweg waren afgebracht. Uit het gezegde wegens de verdeeltheden en het onderscheit van Zedekunde der Mennoniten, wier scheuringen noch niet ten volle geheelt zyn, zoude men eenigermate kunnen afnemen waer het van daen mag komen: *dat sommige ondergezintens, die zich meer verknocht houden aen de oude eenvoudigheit van Vader Menno en zyns gelyken met U van het zelve gevoelen zyn ontrent hunne dartele medebroeders*. Dit kan ontstaen uit een verschil, 't welk zy zedert langen tyd met malkanderen gehad hebben, en niet uit het wezen der zake. Maer (om niet liefdeloos van iemant te oordeelen) laet het al waer wezen dat het gedrag van sommige Mennoniten aanstootelyk kan gerekent worden by anderen, die onder hunne Gezintheit meer naeugezetheit verkiezen, zulks geeft weder geen Recht tot byzondere bestaffingen aen een' algemeen' Beschouwer der Zeden, die in andere gevallen toont dat hy een ruimer vryheit ontrent de Zedekunde toelaet. En ten dien opzichte hebbe ik in mynen vorigen * beweert, en ik beweere het noch, dat als 'er aen iemant een Recht tot byzondere bestraffing zoude toekomen, dit wezen zoude aen zulken, die minst zyn afgeweken. Hoe ver dit egter maer moet getrokken worden hebbe ik 'er op die plaets bygevoegt, en, om dat deze reets te lang wort, wyze ik U derwaert.

Nu is 'er alleen noch overig de meerdere aenstootelykheit der gebreken onder de Mennoniten ten aenzien eener onderstelde wanstaltige vermenging van uiterlyke naeugezetheit met wezentlyke ongeregeltheit. Ik kan niet begrypen hoe Gy aen deze bevatting zyt gekomen, en op wat gront Gy

* No. 186. *bladz. 45*.

stelt dat het onderscheit van kleeding by de Mennoniten een vaendel blyft van zedigheit en naeugezetheit. Ik mag hier gerustelyk zeggen dat Gy tegens harssenschimmen vegt, en zonder onderzoek iets ter nederstelt, dat wezentlyk geen plaets heeft. Een gering onderzoek van de levenswyze der Mennoniten, of maer weinig aendacht op die luiden zoude U hebben doen zien dat 'er zeer veel onder hen gevonden worden, die geen zwarigheit maken hunne kleeding naer 's Landts wyze te schikken, of om klaer[72]der te spreken de Mode te volgen. Dit gebeurt niet alleen van zulken, die men by uitstek over werelts-gezintheit zou willen berispen; maer ook onder menschen, die door hun gedrag en yver toonen dat zy werk maken van den Godsdienst. Ook hebben deze al over lang dit gedrag byna op dezelve wyze weten te verdedigen, als het door U in een Uwer Vertoogen geschied is. Ik beken dat Gy gelyk zoud hebben, indien men een' man, die door eene byzondere houding en naeugezetheit gaerne als een voorbeelt van ingetogenheid zou willen aengezien worden, met een effen *sarge*[1] rokje zonder plooien in een prachtige Koets, die men wist dat de zyne ware, dagelyks zag door de stad zwieren of naer zyn buitenplaets ryden. Dit of dergelyk zou waerlyk een aenstootelyke wanstalligheit geven. Maer zulks geschied niet onder de Mennoniten. In tegendeel zoo ergens een *harmonie* ontrent het gedrag plaets heeft ten aenzien van het uiterlyk, het is onder de Mennoniten: Want zy die achten dat men een ruim gebruik mag maken van zyne tydelyke middelen, zullen yder naer zyn stant, het een naer het ander schikken. Andere, die *Fynder* zyn, op dat ik zoo spreke, doen desgelyks; en overal schikt zig de huishouding naer de kleeding. Wel verre dan van berispelyk te wezen over zulk een wanstalligheit, geloove ik in der daet dat het alleen de overeenstemming van het eene tot het ander is, die de Mennoniten by de andere Gezintheden doet in 't oog loopen. En hier uit blykt dat Uwe Tegenwerping in dezen opzigte moet vervallen, indien Gy maer zelve de waerheit of onwaerheit van deze Uwe stelling, en myn zeggen onderzoekt.

Of Uwe bestraffingen ontrent de Mennoniten wat te scherp geweest zyn, behoeve ik niet te onderzoeken, om dat ik oordeele dat de byzondere berispingen over de Zeden eener vreemde Gezintheit in 't geheel niet te pas komen; en dit hebbe ik ook in mynen vorigen hier uit beredeneert om dat 'er geen nut in gelegen legt; nog voor anderen nog voor de Gezintheit

1 Gekeperde wollen stof.

zelve. Ook maekt men zich te zeer verdagt dat die berispingen niet geschieden, zoo zeer met inzicht tot verbetering, als wel om zig eens te vermaken met anderen ten toon te stellen. Ik oordeel evenwel dat ik U door Uwe Schriften al te wel hebbe leeren kennen om U deswegens te verdenken; en geloof my dat ik zulks niet welstaens halve[1] zegge; maer uit een oprecht gemoed. Ik vertrouw dat Gy zoo ver niet gedacht hebt: doch men kan zelf spelende slagen toebrengen, die van meerder gevolg zyn dan men zig verbeelt had.

Ik zal eindigen in voornemen van U met dergelyke stoffen niet meer lastig te vallen, terwyl ik denke

> *Sat Patriae Priamoque datum, si Pergama dextra*
> *Defendi possent, etiam hac defensa fuissent*.[2]

't Welk ik toepasselyk aldus overbrenge.

> 'k Heb my, o Mennoos kroost, genoeg van mynen plicht
> Gequeten, en uw zaek gestelt in 't rechte licht:
> Ware alle tegenspraek door schryven af te keeren,
> Noch zou myn pen uwe eer voor 't misverstant verweeren.

Ik blyve
Uw Dienstwillige Dienaar
MENNOPHILUS. [73]

1 Beleefdheidshalve.
2 Wanneer Troje door een menselijke arm beschermd had kunnen worden, dan was het zeker ook door deze beschermd geweest. Vergilius, *Aeneis* II, 291.

N°. 220. Den 4. December. 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r .

In vitium libertas excidit, & vim
Dignam lege regi.[1]
H O R A T .

EEn der voorrechten, met dewelken de Engelschen het meest op hebben, en die zy zig verbeelden, dat hun niet zou kunnen benomen worden, zonder een wezentlyke schending van hunne vryheid, is een' onbepaalde ongedwongenheid van de Druk-pars. Ik wil niet onkennen, dat een lid van een vry volk zig als een onwederspreekelyk recht behoort te kunnen toeëigenen de vryheid van opentlyk zyne gevoelens omtrent de wysgeerte, en Godgeleerdheid, wanneer die gevoelens maar de schutspalen van deugd en ondeugd niet wegrukken, voor den dag te brengen, en met de kragtigste bewyzen te staven; Ik twyfel zelf niet, dat meer is, of het staat ieder Borger vry zyne gedagten gemeen te maken, omtrent de maatregelen, die hem als de oirbaarste voorkomen tot bevordering van de welstand des Vaderlands, op 't welk ieder lid van 't volk zig dezelfde eigendom kan aanmatigen. Ik geloof, zeg ik, dat ieder borger daar toe gerechtigt is, indien hy za[74]ken van zo eene netelige natuur met eene zedige voorzigtigheit behandelt, en noit de eerbied aan de wettige Overheid verschuldigt vergeet, verre van dezelve over den heekel te halen, of haar gedrag en voorneemens aan de onderdaanen verdagt te maken. Ik kan niet zien, by voorbeeld, dat in zekere hacchelyke gesteldheden van tyd, in welken het van de uiterste moeyelykheid is te ontdekken, of, van den oorlog, of van de vreede, de grootste

1 Maar jammer was het, dat de vryheid in 't bestraffen / Zoo ver gong, dat men die door wetten af moest schaffen. Horatius, *Ars Poetica*, 282, 283. (vert. B. Huydecoper).

gevaaren te wagten zyn; een Man, die met grond zig vleyen kan, dat hy in staatzaken bedreeven is, niet zoude mogen de reedenen voor en tegen in een publiek geschrift overwegen, en trachten aan te toonen welke het zekerste middel is tot 's Lands behoudenis en welvaart. 't Is klaar zelfs, myns oordeels, dat zo een Man met zulks na te laten zyn plicht zou verwaarlozen, en tegens de verschuldigde liefde des Vaderlands zondigen. Dog ik onderstel dat de duidelykste kentekenen van die edelmoedigste liefde in zo een verhandeling t'allen zyden door moeten straalen, en gepaart gaan met het diepste respect voor de regeering, aan dewelken men zyne gevoelens wel in bedenking mag geven, dog geenzins wetten voorschryven. In het nabuurig Koninkryk ziet men in duizend gevallen tractaten van die natuur; waar in de Schryvers byzondere partyen kiezende, en ieder alle pogingen aanwendende om zyn gevoelen te beweeren, 't onderwerp in 't helderste licht plaatzen. En ik kan niet anders bespeuren, of diergelyk gebruik van een verstandig mans oordeel en geleerdheid zou ten hoogste prysselyk wezen, indien de zaken blotelyk in haar natuur wierden onderzogt, zonder de minste hatelyke reflexie te maken, op die geenen welkers post het is dezelven ter uitvoe[75]ring te brengen, en zonder den geest van factie toe te laaten, zyn gal en vergif met den ink te vermengen. Met deze bepaling derhalven durf ik de pretensie van deze nabuurige Natie aangaande de drukpars rechtvaardigen, nochtans staande houdende, dat die vryheid met andere geoorloofde zaken gemeen heeft, dat ze door de Overheid, in zekere gelegenheden, zonder de minste verkragting van 't aangeboore recht der vrye onderdanen, voor een tyd kan, en moet, gestremt worden. Wanneer, by voorbeeld, een Volk door buitengemeene omstandigheden zig in een' gevaarlyke gisting bevind, en door de geringste beweegredenen, die, in andere occasien, de minste indruk op de stille gemoederen niet zouden maken, tot weerspalt zou kunnen vervoert worden, twyfel ik niet of de wyze, en voorzigtige magistraat is gerechtigt, en zelfs gehouden, 't gemeen maken der onschuldigste schriften, die tot zulke vreezelyke gevolgen aanleiding zouden kunnen geven, zo lang die hacchelyke gesteldheid duurt, kragtdadiglyk te rug te houden, en zelfs, onder bedreiging der zwaarste straffen, te verbieden.

Dog het Britsche volk wil in dit opzigt de minste bepaling niet dulden, en de vryheid, die het zig hier omtrent aanmatigt, ziet men dagelyks tot zo een overmaat van ongehoorde baldadigheit uitspatten, dat niemand, hoe deugdzaam, en onbesprooken, op zyne verdiende reputatie staat kan ma-

ken, en dat de wetten, zig vergenoegende, voor der onderdanen goed en leven te waken, de handhaving van hunne dierbare *eer* schynen verwaarloost te hebben. Hoewel niemand daar te Lande zig voor de vuilste lasterschriften kan behoeden, zyn nogtans, ('t geen met [76] de allergrootste voorzorg diende belet te werden) de staatdienaars derzelver voornaamste doelwit, gedwongen zynde dagelyks door het gansche volk te zien verspreiden en in 't openbaar verkoopen schend-couranten,[1] in welken zy voor de godvergeetenste schelmen, die oit hun Vaderland verkogt en verraden hebben, worden uitgekreeten. 't Is waar dat 'er wetten worden gevonden, ingevoerd om laster en kwaadspreekenheid te beteugelen inzonderheid wanneer ze de grooten tot voorwerp durven nemen: een misdaad die onder de naam van *Scandalum Magnatum,*[2] op het strengst kan worden gestraft, indien een Schryver zinneloos genoeg is, om absoluit gestraft te willen worden. Anderzins is voor hem niets gemakkelyker als de kragt van een wet te ontduiken, die expres gemaakt schynt om te worden *geeludeert*[3] en moedwilliglyk bespot. Het komt maar aan op 't verzwygen van den naam van het gehoonde voorwerp, en daar mee is aan 't gezag van de wet voldaan, en men heeft volkoome vryheid, om den grootsten van 't land met verwen en trekken, die hem van alle anderen afzonderen, zo natuurlyk en zoo levendig te verbeelden, dat het bykans belacchelyk zou zyn onder dusdanig portrait den naam te zetten. Vreest men nogtans dat iemand der Lezeren dom genoeg mogt wezen, om mis te tasten, men voegt 'er, ten overvloed, by eenige der voorste en laatste letteren van de kwanswys verzweege naam en eertytels, en men doet, 't geen meer is, 't onvolmaakt woord op een ander rymen, 't welk de agtergehoude middelste letters volmaaktelyk ontdekt, en de minste twyfeling omtrent het beoogde onderwerp onmoogelyk kan overlaten.

Nergens heb ik die verfoeyelyke onordentelyk[77]heid, met welke de menschelyke t'zamenleving nauwlyks schynt te kunnen bestaan, gekoestert door de krachteloosheid der wetten met meer moedwil zien doordraven als in een publiek schrift dat op bestemde tyden, als het onverschilligste nieuwspapier, tot Londen jaren agter malkander voor den dag is gekomen,

1 Roddelbladen.
2 Een Engelse wet stelde het belasteren van rechters en andere hoge regeringsfunctionarissen strafbaar. In 1887 afgeschaft.
3 Ontdoken.

en zelfs door gansch Europa verzonden. In 't zelve wierd al, wat geest, vinding, aardigheid, welspreekendheid, verstand en zelf geleerdheid kunnen uitleveren, om diergelyk venyn smakelyk te maken, aangewend, om altyd het zelfde, dog geduurig op een nieuwe manier, en onder versche zinnebeelden, uit te drukken; te weten dat een der voornaamste staatluiden, in zyn verbasterd gemoed, alle booze neigingen, en helsche hoedanigheden vereenigde, die het magtigste land in korten tyd in een onmydelyk verderf kunnen storten. Vermids ik dit van naarby beschoude, en als voor myne oogen zag, dat, in dezelfde tyd, dat dit aangenaam vergif met gansche stroomen in het gemoed der ingezetenen, wierd uitgebraakt, het Ryk, onder het bestier van dien grooten man, dagelyks in macht, rykdom, en gedugtheid aangroeide, kon ik, zonder de grootste verontwaardiging, zo een gruwelyk misbruik der heerlykste gaven van 't menschelyk vernuft niet overweegen, en hoe aardiger en zinryker dit geschrift my voorkwam, hoe meer my dagt dat het de uiterste verfoeying, by alle luiden van eer, op zig verdiende te laden. Ik kon niet nalaaten deze myne gedachten aan verstandige luiden van dien Landaard[1] te openbaren voornamentlyk, aan een zeker uitmuntend Poeët, die by my, niet zonder grond, verdacht was, zomtyds aan dit werkje de hand te leenen, en, schoon anderzins van goede zeden, door de kracht [78] der gewoonte, en door partyschap, verleid, de straffeloosheid in een zaak van zo zwaare gevolgen, dorst rechtvaardigen.

Wy beschouwen, sprak hy, deze tomeloze vryheid der drukpers, die U, schoon een lid van een gemeenebest, zo hatelyk, en onrechtvaardig voorkomt, als een der kragtigste middelen om 't land voor de onderdrukking der grooten te behoeden. Waarom zou het een eerlyk en braaf onderdaan, die bewust is dat zyn Vaderland kwalyk geregeert word, niet vrystaan, alle zyne talenten aan te wenden, om aan 't volk, en voornamentlyk aan die 't zelve representeeren, bloot te leggen de linksche streeken van een baatzugtig staatsman, die het onverschillig is alles 't onderste boven te keeren, indien hy zig zelve, en zyn gansch geslagt, maar tot het toppunt van rykdom en grootheit kan verheffen. Maar, wierp ik hem tegen, een eerlyk man, gelyk gy den Schryver van dusdanige hekelschriften hier ondersteld, moet noodwendig verzekert zyn dat zyne openbaare betigtingen de onbetwistbaarste waarheden tot haar voorwerp hebben; Dog indien het

1 Nationale mentaliteit of specifieke eigenaardigheden van de inwoners van een land.

zo met de zaak gelegen is, zou het buiten twyfel beter zyn, losse aanklagten, op geene bewyzen gevestigt, daar te laten, en, gelyk het in een vry land aan ieder onderdaan geoorloft diende te zyn, ronduit zo een booswigt voor zyne natuurlyke Rechters te beschuldigen en de verdiende straf te doen ondergaan; In diergelyk gedrag, dat van de minste vuilaardigbeid niet zou kunnen verdacht zyn, zou immers het Character van een rechtschape yveraar voor zyns Vaderlands welstand op de gloryrykste wyze in 't ligt gesteld worden. Ja maar, was het antwoord; Dat zoort van misdaden is van een natuur om niet licht op een voldoende wyze voor een gerichts[79]bank beweezen te kunnen worden. Men is 'er egter onfeilbaar van overtuigt, vermits ieder voor zyn oogen ziet, dat zo een Minister, met de gansche nasleep zyner bloedverwanten en gunstelingen, met eene schaamtelooze stoutheid, schatten met schatten, en eertytels met eertytels ophoopt, en al de voornaamste ampten van 't ryk met roofgierige klauwen naar zyn eigen nest rukt. Zyn dat de eenige bewyzen, kreeg hy tot bescheid, op welke diergelyke vergiftige Heekelschriften gegrond zyn? Dat de volmaaktheid, die nergens onder de menschen te vinden is, in een staatsdienaar, niet onveranderlyk huisvest; kan men daar uit opmaken, dat hy als een eerloos booswigt, en een vyand van 't volk, moet aan den algemeenen haat opgeoffert worden? Wat is 'er natuurlyker, dan een groot Minister, die, geduurende een lange reeks van jaren, het bewind der zaken in zyne magt heeft gehad, in rykdom en eerampten stygert, en de zynen liever dan anderen met de vetste bedieningen overlaad? Volgt uit zo een algemeen gedrag, dat, terwyl hy zyne eige belangen niet verwaarloost, hy de zekerste maatreegelen niet aanwend, om 's Lands voorspoed te bevorderen? Maar ik wil eens onderstellen, dat de wetten geen vat behooren te hebben op een deugdzaam Patriot, die een Godvergeete staatsman opentlyk daar voor erkend zynde met onbeweeze waarheden durft aanranden; Hoe zal het op dien voet mogelyk wezen te beletten, dat de grootste fielt den deugdryksten Minister met de zwartste kleuren afschildert, en door een' geestigen drai alle deszelfs goede hoedanigheden als ondeugt durft ten toon stellen? Zoekt zo een Man zyn meester eer aan te doen, door een' pragtige levenswyze, die door zyn ryk inkomen kan goed gemaakt worden, zo zal hy uitgekreeten worden voor een onbeschaamde landdief, die voor 't oog van het bestoole volk zelfs met de vrugten van zyne roveryen durft zegenpraalen. Verkiest hy een zedige en burgerlyke huishouding; hy zal zig nog meer aan de lasterzugt bloot stellen. Het zal een schraap[80]zugtige plun-

deraar worden, die het bloed den onderdaan afgetapt belet door de aderen van het gemeene-best zynen heilzamen omloop te vervorderen. Dog het wezentlyke Character van den geschonden staatsman daar latende, hoedanig het ook mag zyn, laat ons eens onderzoeken welke de noodwendige uitwerking van diergelyke heekelschriften moet wezen. Is het niet onbetwistbaar dat door dezelve de adder van verdeeltheid en oproer in den boezem der Landaart gekoesterd en opgekweekt word? Neem eens dat een Vorst op diergelyke vuile betigtingen geen agt slaat, en daar door niet afgeschrikt, zyn dienaar in het bestier der Rykszaken goedvind te handhaven; wat denkbeeld zal de aangehitste en verbitterde meenigte van zyn wettig Opperheer vormen? Zal men zig niet verbeelden, dat hy met den staatsman een Godloos verbond heeft aangegaan om 't volk hem toebetrouwt in een' afgrond van rampzaligheid te storten? of ten minsten, dat het hem aan genoegzame wysheid of yverige aandagt ontbreekt, om als een Vader te waken voor den welstand van zyne Kinderen?

En wat kan tog anders uit dusdanige gedagten voortvloejen? dan haat of veragting, zelfs voor de beste, en beminnenswaardigste Vorsten. Een onophoudelyke ongerustheid, en vrees in den boezem der onderdanen; in een woord een geduurig groejend zaad van wederspannigheid, dat in naare omstandigheden voor den dag komende, en onverhoeds uitbarstende het land kan inwikkelen in burgerlyke oorloogen, die door *anarchie* of gebrek van regeering gevolgt meestentyd in een' volstrekte dwinglandy eindigen. Waar uit handtastelyk blykt, dat de straffeloosheid in dit opzigt verre van een dierbare tak van 's Lands vryheid te zyn, aan de waare vryheid de gevaarlykste lagen legt. [81]

N°. 221. Den 7. December. 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Dignum laude virum Musa vetat mori.[1]
H O R A T.

ZOmmige Lezers zullen mogelyk van gedachten zyn, dat het volgende Lofdicht geen gevoeglyke plaats in myn werk kan hebben, dog dezen zullen gelieven te weten dat ik hier het spoor volg van myn' nooit volpreeze voorzaat den Britschen Mentor,[2] die op meer als tien verscheide plaatzen den deftigen Schryver van het Treurspel genaamt Cato met veel verdiende Lauwrieren, zo op zyn' eigen grond, als op dien van anderen gegroeid, kroont en verheerlykt, om aldus aan te toonen, dat de gansche Landaard met hem in smaak aangaande dit treffelyk stuk overeenstemd? 't Is met den in dichtmaat gebrachten Telemachus even eens gelegen, en ik durf den Autheur, en my zelf, hier mede feliciteeren, dat ik tot nog toe niemand gevonden heb, die eenig recht heeft om voor een kenner door te gaan en niet over dit gadeloos[3] werk het zelfde oordeel veld, 't welk ik met den druk heb gemeen gemaakt; Dog ik volg hier den Britschen Zeedemeester niet, blootelyk om dat hy my is [82] voorgegaan, en uit een beginzel van slaafsche naaping, waar om dat hy om gewigtige beweegredenen dien weg is ingeslaagen. 't Is niet genoeg voor een Schryver van onzen trant, de ondeugd en de gebreeken als gruwelyk of bespottelyk af te schilderen, indien hy ook niet toont een edelmoedig vermaak te neemen in recht te doen aan de waare verdienste, dezelve, zo veel het mogelyk is, te doen gelden, en

1 De zangberg dult niet dat de Lof der braven sterve. Horatius, *Carmina* IV, 8, 28.
2 Van Effen bedoelt hier de Britse *Spectator*.
3 Weergaloos.

tot een heugelyke voortgang aan te moedigen. Dit is niet alleen toepasselyk op den Autheur van 't gemelde heldendigt, maar ook op den Schryver van het volgende Vaers, die zig by my voor een lid van de fraye sexe uitgeeft, dog, wie hy ook zy, my voorkomt, als van de aangeboore digtgeest rykelyk medegedeeld, en daarom waardig om tot een geredeneerde oefening van zo een dierbare gave te worden aangespoort. Ondersteunt door een der dichtkundigste geesten van ons Land, heb ik onderstaan in dit werk menigvuldige *correctien* te maken, die ik durf hoopen, dat de Schryver, indien hy dezelven onpartydig wil overweegen, goed zal keuren. Onze verbeetering neemt reeds haaren aanvang met de eerste Dichtregel:

De Dichtkunst op haar troon uit louter goud geklonken.

Voor eerst begrypen wy niet waar de Dichtkunde de schatten van daan gehaalt heeft, om zig zo een' kostbaren zetel te doen maken; en noch moeyelyker is het ons te bevatten, hoe het haar doenlyk is van haren gouden troon te zien wat 'er in den tempel van Pallas omgaat, en met de Godin der wysheid te redenkavelen. De Heidensche Godheden worden zo ver zienend niet [83] beschreeven, en als ze met den anderen te spreken hadden, waren ze genoodzaakt zig onderlinge visites te geven. Wy hebben noch een grooter vryheid gebruikt, vermids wy goed gevonden hebben vier gansche Dichtregels uit te schrappen, om dat ze te ryk en prachtig waren, om hun onderwerp behoorlyk af te beelden.

Dit Heldentafereel uit onvergankelyk goud
En diamant zo hecht op vasten grond gebouwd
Kan zelfs het keurig oog der Goden naar zig trekken,
En waaren heldenmoed in Vorsten harten wekken.

Wie ziet hier niet dat de gebruikte *Metaphorae* aan beide zyden mank gaat, en dat het onmooglyk is één begrip te maken van een' schildery, die uit gout en diamanten op een' vasten gront gebouwt is. Om dusdanige fauten, in het toekomende te myden raade ik den geestigen Dichter noit te vergeeten, dat de woorden geenzins het voornaamste gedeelte der Poëzy uitmaken, en meer als eens met eene ingespanne aandacht te overwegen de korte reflexien van den Spectator over de rechtschape hoogdravendheid. [84]

Op den Telemachus, In Heldendigtmaat vertaald.

DE Digtkunst, die my vroeg in Zanglust deed ontfonken,
Gehuld met lauwren haar door 't Godendom geschonken
Tot eene glory-kroon, daar zy den Schepter voerd,
En al wat adem heeft aan hare lippen snoerd
Door zoete tovertaal, en streelende gezangen,
Waar meê zy herten weet door zagt geweld te vangen,
Zag in den Tempel, daar de groote Pallas word
Gevierd en aangebeên, en 't reukwerk uitgestort
Ter eere dier Godin, daar zuivere offerhanden
Met eed'le specery op 't heilig outer[1] branden,
Een heerlyk Meesterstuk gehangen aan den wand,
Een konstwerk door 't penceel en de onnavolgbre hand
Van Fenelon gemaald, op 't keurigst naar het leven,
Waar in die kloeke geest ons proeven heeft gegeven
Van wysheit en vernuft, van vindingryk verstand,
Wyd uytgestrekt begrip, geschikt in net verband,
Een stuk waar van men hoort de gansche waereld wagen,
Daar Vrankryk mag met recht voor eeuwig roem op dragen.
Zy sloeg het schittrend oog naukeurig op 't paneel,
Zy zag de stoute hand, doch echter zagt en eêl,
Die uitblonk in het werk, een houding in de kleuren,
Een evenredigheit, als of men 't zag gebeuren,
Welvoeglyk geschikt, waar door in yder beeld
Met onderscheid het vuur der togten levend' speeld.
Zy zag in 't voorwerk, Hoe Minerv' als trouwen rader
Den Prins geleid in schyn van zynen Voedstervader,
Terwyl zyn greetig oor aan haare reden hangt, [85]
En nutte lessen uit haar wyze mont ontfangt.

1 Altaar.

Zy zag den grootschen zwier daar die Godin mee praalde,
Die wyl zy Mentor[1] scheen, uit Mentors wezen straalde.
Zy zag het kloek beleid in 't schrandere gezicht;
Vervuld van edlen gloed en zuiver hemels licht.
Zy zag den jongen held in aandagt opgetoogen
Door 't starrend oog gevest op Mentors spreekende oogen;
Hy vat den diepen zin; De buigzaamheid van aard
Met waare helden moed, en scherp vernuft gepaard
Met onbezwalkte deugd, is in 't bevallig wezen
Naast gulle eenvoudigheid en stille vreugd te lezen.
De rampen, die de held beproeft door tegenspoed
Reeds doorgeworsteld is, met een bedaard gemoed,
Beschouwd men wederzyds, met levendige trekken
Volgeestig afgebeeld: de bygezichten strekken
Ten baak, hoe Vorsten, die in 't zorgelyk staatsbewind
Van deugd en pligt vervreemd, lafhartig en ontzind
Hunn' driften volgen, en door hoogmoed zich verheffen,
Zig door der Goden wraak op 't schielykst voelen treffen.
Of tot een voorbeeld, hoe in wys en vroom beleit
Bestaat der Prinssen roem, en ware Majesteit,
En hoe zy, die voor 't heil des Volks met yver waaken,
Zig luisteryker naem, dan woeste krygers maken.
De Dichtkunst stont verbaast, verrukt door 't heerlyk werk.
ô Groote Schutgodin Minerva! ik bemerk
(Dus sprakze) hoe uw roem is door dit stuk verheven,
Waar van de konstenaar wierd door uw geest gedreven,
En zyne kloeke hand bestierd door uwe handt:
Ik zie in dit tafreel uw Goddelyk verstand,
De zagte mengeling van de allereerste verven,
Die nimmermeer in kleur verschieten, noit besterven,
Op 't allerkeurigste en in orden net geschaard
Doet blyken, dat hier niets is aen 't sieraad gespaard.
Nu zwichten Zeuxis en Apelles puik penseelen,
Waar meê zy eertyds 't oog der Grieken konden streelen:

1 Raadsman van Telemachus. Later in gebruik geraakt als aanduiding voor raadgever in 't algemeen.

't Lust my den inhoud van dit konstjuweel, ten loon
Des grooten konstenaars, op een verheven toon [86]
En goddelyken trant in heldenmaat te stellen.
Ik voel, ik voel alreê myn fikze zangâar zwellen!
Hier zwygt ze en ryst terstond met een gezwinde vlucht
Op witte schachten door het ruim der dunne lucbt,
Zy kliefd der wolken kreits in 't vaardig henen rennen;
Zy strykt in 't end vol moeds haer zagtgepluimde pennen
In 't machtig Amsteldam, dat in de vrye tuin
Der Staten heerlyk praalt met zyn' verheeven kruin
Als aller Steden roem; Hier weiflend gins en weder
Daaldze aan den groenen zoom des ryken Amstels neder,
Om haren voedsterling te vinden, haren zoon,
Die door zyn zoet muzyk alle anderen naar de kroon
Mag steeken, wiens vernuft zo vaardig in het zingen
Zich daaglyks koesterd door die leerzame oeffeningen.
Zy grypt haar goude luit van klank zo schel als eêl,
En spreekt: Myn gunsteling, hoor wat ik u beveel,
Stel voorts Telemachus, op zuivre Duitsche toonen,
'k Zal u door mynen geest bezielen, u belonen
Als de eer der Dichteren. Met heft zy zich om hoog,
Haar volgt een straal van licht naar d'opper-starrenboog.

Doorluchte Dichter, wie zal u naar waarde pryzen?
Wie uw verdiende roem doen tot den Hemel ryzen?
Die ons Telemachus in vloeiend-maatgedicht
Ter hand steld; ieder agt zich aan uw vlyt verplicht,
Die 't loflyk voetspoor van den Vader der Poëten
Den grooten Vondel volgt, en door zyn geest bezeten
Zyn trant vol kragt en klem, zyn taal vol vuur en zwier,
Doed horen in den klank van uwe stoute lier.
Hoe keurig volgd uw toon langs de ongekemde[1] baren,

1 Ongekamde, woelige.

En klippige oevers heen, in 't barnen[1] der gevaren
Geslingerd reis op reis, den Ithakaschen held,
(Daar hy zyn Vader zoekt) door Mentor trouw verzeld
Het zy gy zingt zyn togt naar Sparte en Pylos stranden,
Hoe hy Eneas vloot en Vorst Acestes handen
Ontslipt. Het zy gy zingt zyn worstlen met de Min
Op Ciprus dartle kust, af by de Strandgodin
Kalypso, afgerigt in loze minnetreken,
Hoe hy door Pallas vond haar lagen is ontweken:
Of meld zyn slaverny in Memfis vruchtbaar land,
Daar hy door 't schelle riet de droeve zorg verband. [87]
En smaakt een beeter vreugd in 't stille herders leven,
Dan Vorsten door het lot ten oppertroon verheven:
Of hoe de dappre Prins, zo kloek ter hand, als wys,
In Minos erfdeel wint den koninklyken prys;
Dog nietemin vol moed de kroon hem opgedragen
Verwerpt ter liefde van zyn vaderland en magen.
Hoe bromt ook uw Trompet de daden van uw held?
My dunkt, ik zie, hy blinkt in 't bloedig oorlogsveld
Gelyk een Godheit aan het hoofd der legerdrommen,
Waar voor de stoutsten zelfs van 's vyands heir verstommen,
En veld de wreede Adrast, met stof en bloed begruist,
Tot rust van 't menschdom, door zyn zegeryke vuist.
Maar 'k ys en beef, zo ras ik uwen held zie dalen
By Plutoos nagtgebroed in de eeuwig donkre zalen,
Gelyk my 't hart verheugd, als gy den lusthof maald,
Daar 't vrome Vorstendom met luister eeuwig praald:
Uw held, zo onverzaagt in de alderfelste rampen,
Daar zyne deugd gestaag met ondeugd heeft te kampen,
Dog overwinnaar blyft, betoond, dat heldenmoed
Het echte teeken is van 't koninklyke bloed,
En dat een Vorst, beproefd, door bittre tegenheden,
Eerst regt in staat is 't volk langs 't ak'lig spoor der reden

1 Barnen, branden. “Barnen der gevaren” is een uitdrukking die vooral bij dichters in gebruik was. Volgens het *WNT* van toepassing op omstandigheden vol van beroering.

Te leiden: maar wie word niet heilig weggerukt?
Als gy in 't buigzaam hart de wyze lessen drukt
Van Mentor, en den Prins de snode drift der zinnen,
Leerd als het slimste kwaad, beteuglen en verwinnen,
En toont het deftig schoon der onbevlekte deugd,
De bron die 't hart verkwikt met eyndeloze vreugd.
Dus voert ge in vollen dag de kracht der maatgezangen,
Terwyl het keurig oor blyft onverzaadlyk hangen
Aan uw vergode klank en heldre Dicht trompet,
Die 't werk van Fenelon in grootscher luister zet.
Ziet hier een vruchtbre beemd met bloemen ryk doorweven,
Die elk naar heuren aard de friste geuren geven,
Schoon hare kleur verschilt, daar elk op 't sierlykst prykt,
En de een voor de and're noch in glans, noch schoonheit wykt;
Hier groid de lykcipres,[1] hier groeien lauwerieren,
De lage tym gelyk de hoge populieren: [88]
By zulk een edel groen en nieuwgewonnen loof
Staan 't boomryk Helikon[2] en Pindus toppen doof.
Ziet hier een zuivere bron, wiens stroomen eeuwig vloeyen.
En eeuwig fris, den geest met levend' nat besproeyen.
Zo vrolyk zal het Y langs zyn geduchte stad
Zyn golven mennen, op den naam zyn 's Dichters prat?
Als toen de Goesche zwaan voorheen aan zyne boorden
Zyn lof deed klinken tot aan 's werelds uyterste oorden.
Komt jonge Dichters, komt, ziet hier de regte baan;
Ziet hier een Dichter u manmoedig voorgegaan;
Leert hier het klatergoud en de ydle pronkeryen
Van woorden zonder zin met strenge zorg vermyen;
Leert hier het pit en merg der zuivre Poësy,
In styl, en redenskracht natuurlyk zagt en vry
Steeds daelend op het wit; gaart hier de honigraten,
Die wel verzaden, maar steeds eetlust overlaten.
Komt jonge Dichters, komt, vermaak u in den glans

1 Bij de Romeinen was de cypres een teken van rouw, vandaar: lykcypres.
2 Aan Apollo en de muzen gewijde berg.

Van frisse bloemen, van noit dorrende Eilof blâren,[1]
Daal neêr Kalliope, daal neer, en stel uw snaren
Ten roem van uwen zoon. Zyn gadeloze lof
Ryze op uwen heldentoon tot aan het starrenhof.

* * * [89]

1 Klimopbladeren.

N°. 222. Den 11. December. 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Naso suspendit adunco.[1]

EEn der voornaamste reedenen, die de dwaaze en lastige viesheid[2] dikwils ongeneeslyk maakt, is dat de genen, die met dezelve behebt zyn, in plaats van die fout te bedekken, en, zo veel mogelyk is, te ontveinzen, een zoort van eer in dezelve stellen, tot zo verre dat men luiden ontmoet, die in de natuur gansch niet vies zyn, en nochtans zulks *affecteeren,* even eens, als of het een blyk waar van een byzondere *delicaatheid,* en van een uitneemende liefde voor 't geen zuiver en rein is. 't Is in 't algemeen zonder het minste teken van schaamte, en met een *air* van zich zelf toe te juichen, dat een Juffertje, zonder minste noodzaaklykheid, zich zal laten ontvallen, dat ze liever honger zou lyden, dan van deze of geene spyse, by zulke of zulke menschen, in den mond steeken; Wanneer in tegendeel iemand een' manlyke onverschilligheid betoont, omtrent het eeten, word hy niet zelden van ruwheid en boersheid verdacht, en ik heb hondertmaal bespeurt, dat dusdanige *onviesheid* in anderen *viesheid*, en walging verwekte. [90]

't Geen dit gebrek nog dieper in onze landaard heeft doen inkankeren is dat de vreemde gewoontens, de zeden van onzen landaard ingelyft, van dit gebrek een stuk van beschaaftheid hebben geweeten te maken, ten minsten by die geenen, die voor luiden van opvoeding trachten door te gaan. Ik bedoel hier de invoering des gebruiks van elk uit een byzonder glas te drinken, met een leepel, die den mond geraakt heeft, nooit in een schotel te tasten, en de spyze met een vork aan te grypen. Ik ontken niet, dat dit gebruik zomtyds op reden kan gegrond zyn, inzonderheid wanneer men

1 Hy trekt de Neus vies op. Horatius, *Satirae* I, 6, 5.
2 Kieskeurigheid.

met onbekenden aan den dis zit, of met anderen, die al te wel gekend zyn; Doch wanneer men met eerlyke en reine luiden eet, vind ik in het gebruik der vingeren, en van het zelfde glas, de geringste reeden van afkeer niet. Wat belet handen, die behoorlyk gereinigt zyn, zo zuiver te wezen als een geschuurde, ofwel gewasse vork; Vraagt zulks eens aan een smorelyk verlieft minnaar die in 't ophoopen van duizend zoentjes op de fraaye, of leelyke hand van zyn liefste, beeter smult, dan of hy ter bruiloft ging, en met een verdubbeling van smaak, 't geen door haare vingers is aangeraakt, opknapt; duizendmaal liever zelfs, dan of het aangenaamste beetje hem met een vork van massief goud waar toegereikt. Ik beken dat hy in deze geleegendheid. het speeltuig is van zyn verbeeldingskragt; Dog het blyft zeker, dat hy de minste reden van walging niet heeft, zo hy van de zindelykheid van het Meisje overtuigt is, en 't is even zo zeeker, dat zorgvuldiglyk gereinigde handen van een werkman, of boer, in zuiverheid; in 't geringste niet zwigten, voor de witste, en best gevormste handjes, van de properste Juffer. Dog een dwaas [91]vooroordeel geeft aan die zaak een gansch andere gedaante, als dezelve erlangt van de natuur. Ik ken luiden die geen of weinig viesheid betoonen, wanneer ze spyzen met luiden van geboorte (of ten minste die zwierig en pragtig in de kleederen zyn,) en die de neus opschorten, wanneer ze gemeene menschen, hoe net en zindelyk ook aangedaan, tot den dis maar zien naderen. Eeven eens, als of blonde en welgekrulde paruiken, mutsen met de kostbaarste kanten, en vergulde stoffen, 't geheel lichaam van alle onzuiverheid kragtdadig moesten behoeden, en of saay,[1] en effen lynwaat[2] geschikt waren om alle onreine dampen na zig te trekken en in te zuigen. Op dezelfde onreedelyke wyze zal men, zonder zig de geringste dwang aan te doen, uit het zelfde glas drinken, met weitsch uitgedoste disgenooten, schoon het zeeker zy, dat luiden van een dartel leven, die hun maag met verscheidenheid van kost en drank opvullen, aan een onreiner mond, en bedurver adem, noodwendiglyk onderworpen zyn, dan gemeene menschen, die, door 't nuttigen van eenvoudige spyzen, en kragteloos vogt, gevolgt van eene geduurige oefening des lichaams, hun maag en ingewanden in eene frisse welgesteldheid behouden, en die dikwils van de kunst geen hulpmiddelen behoeven te ontleenen, om door de gaafheid van hunne onbezwalkte tanden en de zuivere lugt, die ze

1 Gekeperde wollen stof.
2 Linnen.

uitwaassemen, blyken van hunne inwendige gezonde gestalte te geven.

Ik zal hier aanmerken dat de laffe viesheid onder ons zo gemeen, zig veel verder dan tot eeten en drinken uitstrekt. Men ziet vrouwen, en verwyfde mans, die kleeren van gemeen volkje, hoe net en rein, met de uiterste afkeer, zo het niet te myden is, met twee vingers en met een wal[92]gende trony aanraaken, als of 'er de gevaarlykste besmetting, en zelfs de pest onder verborgen waar. Ik heb zelfs een jong koopman gekend, door een vieze moeder, by 't ontydig afsterven van zyn Vader, opgevoed, die, als hy de moeite nam van zelfs zyne werkgasten 't verdiende loon toe te tellen, en zyne vingers by ongeluk even de hand van die geringe menschen aanraakten, de zelven met zo een' schielykheid te rug trok, als of hy vreesde zig te bezeeren, en te branden. Om dit ongeval te weeren, was zyn gewoonte, het gelt van eene zeekere hoogte in dier luiden handen te doen vallen, waar door het niet zelden gebeurde, dat het op de grond stortte en met moite moest weder gezogt worden.

Ik heb hier voor gezegt, dat men van dit buitenspoorig gebrek zig een eer maakt, als of het tot oorsprong had, eene meer als gemeene liefde tot reinheid; Maar ik heb duizendmaal gemerkt, dat dit voorwendsel valsch is, vermids dikwils de onzuiverste schepsels en stinkenste morspotten, die nergens een natuurlyker voorwerp van viesheid als by hun zelfs konnen vinden, 't allermeest aan die zotte afkeerigheid onderheevig zyn. Van deze waarheid, die de meeste van myne Lezers door ondervinding buiten twyfel zal bekend zyn, zal ik my vergenoegen een eenig nadrukkelyk voorbeeld te berde te brengen, in 't afschetsel van het gedrag, in dit opzigt, van een zeer fatsoenlyke Vrouw, die voor een model van eene algemeene viesheid met recht kan doorgaan, en op de welke het spreekwoord *eige mors stinkt niet,* meer dan op iemand anders toepasselyk is. *Saloppina* (dus zal ik haar noemen,) is nergens aan tafel, ten zy in haar eige huis, of ze begint met haar servet, hoe helder en sneeuwwit het haar [93] voorkomt, aan den neus te brengen, om te rieken of het met goede zeep gewassen is. Daar na is het eerste gebruik van het linden, dat die proef doorgestaan heeft, haar bord met hetzelve een geruimen tyd te schuuren, om te zien of 'er ook eenig zwart aan is blyven hangen, en 't glas haar voorgezet, schoon het tegens haar aanblinkt, van alle kanten nauwkeuriglyk te vryven. Wanneer iemand door de beweeging van zyn hooft eenige poeder op haar handen, uit zyn hair, of pruik, doet vallen, zal zy onder 't een of 't ander voorgeeven opstaan, om stilletjes haare handen te gaan afspoelen, 't geen andersins om

de acht dagen, ten hoogsten eens, door haar verricht word. Ik moet nochtans bekennen, dat ze kraak net op haar huis is; Dog voor 't zelfde schynt ze hondertmaal meer achting te hebben, als voor het huis van haare redelyke ziel, of die ten minste haar als redelyk is toebetrouwt, Haare onderkleeren, die haar als voor eene tweede opperhuit een geruimen tyd dienen, worden, wanneer ze uit wil gaan, maar overdekt, met een zindelyk neerstikje[1] en mouwtjes, waar door dikwils by ongeluk een hemd zo zwart als de schoorsteen, tegens haare intentie, als steelsgewys, tot walging der omstanderen, te voorschyn komt. Men kan duidelyk, hoe zwierig zy ook gehult mag zyn, bemerken, dat haar hair, met het welk de kam weinig gemeenschap heeft gemaakt, maar wat luchtjes is opgestreeken, en zo het oog des aangaande zig mogt bedriegen, de neus kan niet missen van zo eene walglyke morssigheid volmaakt overtuigt te zyn. Zy keert haar aanzigt niet naar iemand, om met hem te spreeken, of hy moet, zo hy door de grootste dwang der welleevendheid niet wederhouden word, zyn hooft [94] van haar afwenden; Geen wonder, schoon haare tanden van kindsbeen, door 't geduurig snoepen van suikerwerk swart en verrot zyn, denkt zy nooit om een druppel water tot derzelver reiniging aan te wenden, en men kan met waarheid zeggen, dat spys en drank in geen vuiler plaats, dan in haar mond kan gestooken worden, en dat ze niet morsiger kan verrichten, dan met haar eige mond te eeten. Dat lieve vrouwtje nochtans is van alles vies, behalven van haar eige zelfs, van haar kind, dat, zo dra het te voorschyn komt, een vunse reuk over een gansch gezelschap verspreid, en een ouden leelyken hond, dien zy mee, als een gedeelte van zig zelf aanziet, met haar gemeenlyk van 't zelve bord en uit haar eige mond laat eeten, en die haar, uit eene waare vriendschap, spruitende uit overeenkomst van humeur, geduurig likt, of, gelyk zy het gelieft te noemen, caresseert en kust.

Ik zal daar laten als een genoegzaam verhandelde stoffe, dat zoort van Viesaards van beide sexen, die van zommige spys walgen, uit vermoeden van eenige onzuiverheid in de natuur zelf van de spys. Myn verstandige Correspondent heeft duidelyk aangetoont, dat het groote hulpmiddel tegens die zwakheid bestaat, in het kinderlyk gemoed, by tyds, aan alle eetbare kost, zo veel mogelyk is, te gewennen, Dog omtrent dat slag van grillige afkeer, 't welk aangaande onze minderen plaats heeft, en, ten opzigt van ons gelyk en meerderen, vermindert, of gansch verdwynt, zal ik aanmer-

1 Linnen borststuk of bef, onderdeel van vrouwenkleding.

ken, dat dit gebrek nergens anders uit kan voortvloeyen, dan uit een buitenspoorige waan, dat fatsoenlyke luiden van een andere natuer als 't gemeene Volk, en als uit een eedeler en fyner klei gevormt zyn, 't welk [95] zo ongerymt 'en zo strydig is met de menschelyke t'zamenleving, dat iemant zig op diergelyke verbeelding betrappende, door de kragt van een inwendige schaamte behoorde geparst te worden, om voor eeuwig zyne harssenen voor een grillige gedaante te sluiten.

Wat nu betreft 't allerhaatelykst zoort van viesneuzen, die de beschreeve afkeer toonen, omtrent alles, behalven hun zelf, en 't geen 't nauwste met hun verknogt is, waar onder niet weinigen worden gevonden die van al de waereld vies schynen te zyn by wyze van *represailles*, en in hunne eige vuiligheid, door het vermogen der gewoonte, als in het dierbaarste reukwerk zig vermaken, wie ziet niet dat die morsige keurlykheid tot haar eenige bronader heeft de botste, groottste en onbepaaldste eigeliefde, die geheel en al zig zelf tot haar middelpunt neemt, en de onreedelykste versmading, over de rest aan 't gansch menschelyk geslagt uitspreid. Immers vertoont ons de dagelyksche ondervinding als onbetwistbaar, dat, hoe meer men door de banden van gemeenzaamheid, agting en vriendschap, met anderen vereenigt is, hoe minder indruk de viesheid omtrent dezelven in 't gemoed uitwerkt. Deze waarheid blykt middagklaar niet alleen uit het gedrag van Vrouwen met haare beminde mans en kinderen, maar ook uit de wederzydsche behandeling tusschen broeders en zusters, bloedverwanten, die onderling niet over hoop leggen, en anderen die in eene familiare omgang ingewikkeld zyn. De kragtigste remedie derhalven, die door eene wyze opvoeding kan aangewend worden, tegens die onmenschelyke zelf-waardering, waar door zo veel luiden zig gewennen aan de verbeelding, dat ze schepzels zyn van een uitste[96] kender natuur, dan de verheevenste en volmaakste hunner medemenschen, is het kinderlyk hart, zo dra de dageraad der reden in het zelve opgaat, de schuldige agting voor den evennaasten met een onophoudelyken iever in te prenten. Zulks kan uitgewerkt worden met de tedere wigten geduurig voor oogen te houden, dat het gansche menschdom uit een en 't zelve vleesch gesprooten, uit onderlinge broeders als bestaat en in die betrekking beschouwt moet worden, dat wy alle zyn schepselen van de zelfde beweeging, dat onze grootste heerlykheid op onze met reden begaafde en tot de eeuwigheid geschikte zielen gegrondvest is, en dat die wederzydsche liefde en hoogagting het kragtdadigste middel is, om met het bevorderen van eens anders geluk,

ons eige heil te bevorderen. Dog 't is mee genoeg de kinderen deze waarheden te doen begrypen, in dien men niet met de uiterste vlyt hun de dadelyke opvolging van die treffelyke grondregulen gemeenzaam maakt. Zo dra derhalven een wigt gebruik begint te maken van zyn oordeel, en eenige afkeer toont voor menschen door den ouderdom van alle bevalligheid berooft, voor anderen, die niet cierlyk genoeg zyn opgetooit, en zelfs voor vreemden, die door de ongewoonte alleen dezelven onbehaaglyk voorkomen, is het ten hoogsten dienstig die grondwaarheden in de ziel te herroepen, en alle mogelyke beweegreden aan te wenden, om haar aan derzelver oefening meer en meer te gewennen. Dat zulks mogelyk is blykt in zommige huizen der Grooten, daar de teederst opgebragte kinderen, zonder de minste afkeer, niet tegenstaande het zotte denkbeeld, dat hun de Minnes, aangaande den saten, hebben ingeboezemt, met zwarte bediendens vriendelyk, lieftallig, en zonder de minste afgryzing omgaan. [97]

N°. 223. Den 14. December. 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Mille hominum species, & rerum discolor usus;
Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.[1]

MYne beschryving der vryagien van het middelslag onzer medeburgeren heeft den volgende brief uitgelokt, die my te aardig en te geestryk schynt, om hem den Lezer te onthouden. Ik voorzie dat luiden, die lezen, zonder wel te weten wat lezen is, zig zullen verbeelden, dat myn gemelde Vertoog hier scherp geheekelt word. Dog andere, die door eene misleidende schors tot het waare oogmerk van een Schryver kunnen doordringen, zullen zonder moeite bespeuren, dat myn schrandere Correspondent niets anders beoogt, dan; onder voorwendzel van my te wederleggen, myne geopperde gedagten grooter kragt, en klem by te zetten. Om dit doelwit te treffen veinst hy te gelooven dat er een bespotting opgesloten legt in myne bloote afschetzing der burgerlyke zeden, wat het vryen aangaat; Schoon hy zekerlyk wel ziet, dat zulks in dit geval al zo weinig myne intentie geweest zy, als in de eenvoudige *amours* van Kobus en Agnietje.[2]

MYN HEER DE SPECTATOR.

GY hebt ons al menigmaal met uwe Vertoogen een vermakelyk tyd-verdryf beschikt; Wy hebben dikwils met genoegen de brieven uwer schande-

1 Want duizent slag van volk verscheiden van verstand, / Neemt velerlei gestalt van werken by den hant; / Een ieder volgt zyn hooft; naer 's Levens best vermaken.// Persius Flaccus, *Satirae* V, 52, 53 (Vert. C. Pierson).

2 De verhalen over Kobus en Agnietje verschenen in de afleveringen 146, 151 en 161. Zie ook de inleiding bij Van Effen (1999-2), 7-9.

re Correspondenten doorleezen; Maar tot onze aller verwondering hebben wy 'er byna geen gevonden, die u niet met loftuitingen overlaedden, en u, in alle uwe redeneringen niet hemel-hoog preezen. Zeer weinigen, zegt ik, hebben 't hart gehad, om U eens helder door te stryken, en te toonen, dat zy het, op ver na, in alles met U ééns waaren: of gy moest dezelve met voordagt aan 't Gemeen onthouden hebben, 't geen ik naauwelyks van uwe edelmoedigheid, zou durven [98] vertrouwen; dog ik zal 'er nu eens de proeve van neemen; ik zal u eens duidelyk doen bemerken, dat ik geen klyntje tegens U verstoord ben; en moeds genoeg hebbe, om U zulks in 't aangezigt te zeggen.

't Is uw Vertoog van den 28. October laatstleden, waar op ik het gelaaden hebbe; waar in Gy de Luiden van ons fatzoen, namentlyk, Kleêrmakers, Chirurgyns, ordinaire Winkeliers, en Orlogie-maakers, zo fraitjes ten toon wilt stellen; en (dat nog het ergste van allen is) met de vertellingen der galanteryen van deze immers zeer beschaafde Lieden uwe Lezers zoo hartig hoopt te doen lagchen, als over de agter-straats-minne-handelingen van Ko en Angeniet met wat ongegrondheid zulks door u gedaan wordt, hoop ik te zullen kunnen aantoonen; behalven dat het my als strydig met den pligt van eenen onzydigen Spectator voorkomt, de zo genaamde Heeren. en Dames ten koste der arme Juffertjes en Monsieurtjes te doen meesmuilen.

'k Zoude nog het zwaard tegens u niet opgevat hebben, om uwe belediging tegen te gaan; waar 't niet, dat Gy onder de Burger en in uwen zin bespottelyke luiden de heeren Kledermakers gesteld hadde; dit maakt my van naby: want, behalven, dat ik de eere hebbe van eens Kledermakers zoon te zyn, is het eene kennelyke zaake, dat dezen het hunne Mede-burgeren en zeer verre in eene goede opvoeding en byzondere hoffelykheid afwinnen, door 't geluk, het welk zy zomtyds genieten van, by 't passen eenes kleeds aan deze of geene aanzienlyke Personaadje, deszelfs beveelen nopens knoopen, passementen,[1] of diergelyke gewigtige dingen, uit zynen mond te verstaan, en by gevolg zeer naaukeurig weten hoe deftige luiden hunne gedagten gewoon zyn uit te drukken; waar by nog komt, dat de Land-aard van veele dezer Lichaam-dekkers eene byzondere en als ingeboorene eigenschap bezit, om zig den zwier van een' aanzienelyke Heer te

1 Belegsel van kledingstukken, zoals boorden en zomen, meestal ter versiering aangebracht.

kunnen aanmatigen; voeg 'er nu, tot uwe grooter bezwaaringe daarenboven by, dat Zy immers voor al onder de fatzoenlykste lieden gerekend moeten worden. Zy, zegge ik, aan wiens handen werk veele hunner Kalanten dikmaals al hun fatzoen te danken hebben, dewelke by al de werreld aangezien zouden worden voor 't geen zy zyn, indien de vrye kunst der Heeren Kleder-makers hen den mantel van aanzien niet over 't lyf gedekt hadde.

Voor de overigen, namentlyk de Heeren Chirurgyns, ordinaire Winkeliers en Orlogie-makers, zal ik, wat hunnen rang betreft thans geen harnas aantrekken, 'k zal [99] maar alleenlyk zeggen, dat ik hen niet beneden den mynen agt; hoewel ik egter de eerstgenoemden altoos gewoon ben met eenen byzonderen eerbied, als Handlangers der Natuur te beschouwen; hier toe door het Doctorale privilegie van een purp'ren jas, knoop-paruik,[1] en 't kalesje met één paard, en boven al door de *Magistrale contenance* dezer heeren niet weinig verpligt. Dog ik laat dit verder aan zyne plaats, en zal my maar bemoeyen met de mishandelinge, ons in uw vertoog aangedaan, in held'ren dag te stellen.

Dunkt het U zo belagchelyk, Heer Spectator, dat we 'er Sondaags uitzien als heeren, uitgezonderd den degen? Ik kan niet zien, waarom wy zo wel geen goed kleed aan 't lyf zouden draagen, als anderen, die geen hair meerder zyn, dan wy; 't is ook al wat w'er van hebben: men is geen wevers- of slegt ambagtsvolk, maar van zo goed fatzoen als de beste Koopman, hy mag wat meer schyven hebben, dog gy weet wel, dat geld al 't fatzoen niet en geeft. Of bespot Gy ons, om dat wy juist geen degens draagen? Wel, als die 't fatzoen zullen geeven, zal men voortaan, aan heel iets anders als der luiden aangezigten moeten ontdekken of zy fatzoenlyke menschen zyn of niet. Of wilt Gy ons de naamen van Heeren en Juffers niet gunnen? zo deze uit onze gezelschappen gebannen worden, missen wy het doorlugtige merkteken onzer goede opvoeding en wellevendheid, want hier aan, merkt ieder, in onze byeenkomsten nieuwlyks verschynende, dat wy luiden zyn, die onze werreld zeer wel verstaan, en die weeten te leeven; ja: dewyl Gy zelf bekent, dat wy zondaags als Heeren en Juffers gekleed zyn, zo is het immers billyk, dat wy naar onze klederen geëerd werden, en om derzelven wille elkanderen met die naamen van agting benoemen: want, als we in ons daeglyks pak en aan onze affaires bezig wezen-

1 Pruik met omgeslingerde punten.

de, elkanderen ontmoetten, zouden wy misschien, niet, gelyk des Zondaags, tegen den anderen zeggen: Uw Dienaar Myn Heer N. hoe vaart gy al? maar slegt, *à la familiaire:* dag! Mossie[1] N. ben je nog gezond?

Gy beschimpt ons, om dat wy, geen gelegenheid tot gereguleerde gezelschappen hebben, des avonds onder een buurpraatje kennis met de meisjes maken, en het *Exordium* onzer aanspraak van het mooye weêr ontleenen: is dit nu zo belagchelyk? my dunkt; dat Gy den bal geweldig mis slaat. Ik weet wel, als wy dit aan uwe Dames van fatzoen eens begosten te verhaalen, dat z'er misschien met veel schamperheid op antwoorden zouden; dat haare oogen zo goed zyn als de onzen. Maar onze zoetertjes vallen op [100] ver na zo fier niet. Kan 'er ook wel een betamelyker aanvang van gesprek uitgedagt worden, als zulk eene, die eene baarblykende en tastelyke waarheid insluit? Is 't niet een staaltje van verstand, de Jufferen te onderregten van eene zaake, die zy misschien wel konnen zien, maar 'er mooglyk niet op gelet hebben? Ik zegge, dat het ondraaglyk is, deeze wyze van aanspraak in éénen graad te stellen met het aansteeken van een pypje, gelyk uw Kobus deet, 't geen immer te lomp is om te durven denken.

Uwe aanmerkingen over onze byeenkomsten van Bruiloften, en Palm knoopingen[2] smaaken ons ganschelyk niet; deze gezelschappen, en 't geen daar omgaat komen ons zo ongerymd niet voor; is 't niet een kragtig bewys van zuinigheid, en zinlykheid, dat onze Juffertjes haare beste klederen, en die om 't jaar, somtyds maar ééns uit de kas komen, met een geestig jakje of casaquien[3] gaan verwisselen, als 'er een nagt van ravotteryen, en allerhande gevaar van bestort of bevlakt te worden voor handen is? Moet men juist eenen geheelen nagt lang, op gevaar zyner klederen, doen zien, dat men *respects* genoeg voor het aanweezende gezelschap heeft, om 'er zig, met een fraai *habiet*[4] aan 't lyf, te vertoonen? of dunkt het u van gering gewigt, dat onze Meisjens zig van deeze zo gunstige gelegentheid bedienen, om aan de Vryers, en 't gaantsche Gezelschap te doen zien, dat

1 'Monsieur'.
2 Feestavond in de bruidsdagen waarop de vrienden en vriendinnen van het bruidspaar de versiering voor de bruiloft, bestaande uit onder andere maagdenpalm, in orde maken.
3 Casaquin: vrouwenjakje.
4 Gewaad.

zy in haar *deshabillé*[1] zo bekoorlyk voor den dag komen, als in een opgeschikt kleed? En dat zy van aardige Chitsjes en bevallige Catoentjes zo wel gestoffeerd zyn a1s van andere zyden gewaaden? Geeft dit ook al geen goede aanleiding om de Jufferschap aan *discours* te helpen, en het onderhoud te *souteneeren?* Als 'er dan, gelyk het gemeenlyk gaat, gevraagt word: *beden! wat staatje dat jakje innet! waar heb je tog die fyne Chits; en dit gestreept dimit*[2] *van je onderrok gekogt? wel kind! 't is of je uit een koffertje quaemt*. En zo al voorts. Want eene naaukeurige *visitatie* der klederen en derzelver stoffen is een zeer vermaakelyk en algemeen tyd-verdryf onzer bevallige sexe in diergelyke zamenkomsten;

Gy spreekt in der daad met teveel schimp van dat geene, waar in gy voorgeeft, onze groote *galanterie* te bestaan, in opzigt van de Jufferschap te bedienen. Wel hoe! geeft het geene uitneemende zorg en agting voor de Juffertjes te kennen, als de Monsieurtjes onophoudelyk vraagen, of ze nog wel vuir in haar stoofjes hebben: of zy ook van een kopje koffy gedient believen te weezen; van een stukje taart; en diergelyken meer? want onze Juffers zyn veel te wel opgebragt, en by gevolg te beschroomt, om zelve [101] haar gebrek in dusdaanige voorvallen te durven eisschen. My gedenkt een Juffer gekent te hebben, die hongerig van eene Bruilofts-tafel opstond, om dat haar galant haar niets voorgediend hadde; des is immers baarblykelyk, dat deze herhaalde aanbiedingen van zeer groote noodzakelykheid zyn; dewelke, hoe menigvuldiger ze gedaan worden, hoe meerder agting zy uitdrukken voor de Juffer die men oppast; behalven nog, dat onze meisjens veel te heus zyn, om op de eerste of tweede nodiging, als of zy nooit by menschen omgegaan hadden, één enkelen Oranje-snipper,[3] 'k laat staan een geheel stuk taart te aanvaarden. Hieruit is nu ook ten vollen blykbaar, hoe zeer het van onzen pligt is, de Juffers, die we oppassen, onverzettelyk aan te kleeven; vermits zy ons telkens van node hebben, en hier door een galant werks genoeg verschaffen met haar alleen te dienen, zonder dat hem tyd overschiet om zynen dienst anderen aan te bieden, of te bewyzen.

'k Zou nog over verscheide uwer bespottingen heen stappen; waar 't niet, dat Gy onze beleefde Meisjes den vollen oorlog aandoet, met hen

1 Huiskleren.
2 Sterke katoenen stof in keperverbinding, waarin een patroon is geweven.
3 Gekonfijte sinaasappelschil.

smadelyk te verwyten, dat zy, rondborstiger vallende, als uwe zogenaamde Dames van fatzoen, liefhebsters zyn van een knap glaasje wyn te drinken. Gy denkt 'er niet om, dat ieder zig niet even streng onthouden kan; veel min hebt Gy, dit schryvende, overwoogen, dat uwe Dames van wat meêr fatzoen zo veel vermaak niet wel konnen vinden, in eenen drank, hen daaglyk over tafel gemeen, als onze Juffertjes, die dikwils dit vogt nooit gewoon zyn tot harent te zien; en derhalven zeer voorzigtig en werreld-wys handelen, wanneer zy, in die gelegentheden, waar van gy gewag maakt, haare onwillige *abstinentie* boeten, en haare schaade, om zo te spreeken, buiten haar verlies, poogen in te haalen.*

Evenwel, om te doen zien, dat ik opregt handele, en u gelyk geeve, daer gy de waarheid spreekt, moet ik u pryzen, als Gy openhartig zegt, dat de wyn ons tot geene verderfelyke gevolgen brengt; om dat onze Juffertjes te kuisch, en onze Monsieurtjes te heusch, of, dat gy eerder schynt te gelooven, te bloode zyn. Neen! in dit geval verdienen wy verre beneden veelen uwer luiden van meer fatzoen geschat te worden. Wy zyn in der daad te blood, en op verre na niet galant genoeg, om ons van de vryheid te bedienen, [102] welke de omstandigheden, door u voorgesteld, schynen in te sluiten. Hier over hebt gy verlof om ons uit te lagchen. Wy laaten dat gevolg ten eenemaal aan uwe galante Heeren over. Wy geeven hen den voorrang hier in, en zyn genoodzaakt te belyden, dat zy dezen aangaande ons verre den loef afsteeken: Maar zo gy, als Zeden-meester oordeelt, dat we hier in van manieren veranderen moeten; zo zouden wy zeer geerne in een uwer naasten Vertoogen zulk beweerd willen zien.

Belangende het ontneemen van Snuif-Eau de la Reine, doosjes, Linten of Waeyers; Gy schertst 'er mede, maar my dunkt, dat 'er niets galanters bedagt kan worden. Eene Juffer tegens haar' wil en dank iets te ontfutzelen, is immers eene zaake, waar aan duidelyk te zien is, dat we ons op den ommegang der werreld, en voor al op de eigenschap der sexe verstaan, die veeltyds hebben wil, dat men haar met geweld ontroove 't geen zy geerne wil geeven; en

* Hier heb ik goed gedagt een plaats van het origineel over te slaan, alwaar de Schryver, vergetende zyn angenomene Caracter van *Snydersknegt*, door aangehaalde Latynschen vaarzen, tragt te beweeren dat de goede opvoeding vereischt, dat onze Juffertjes met de mans eens helder door drinken.

[*]Qui mollement resiste, & par un doux caprice
Quelque fois le refuse, afin qu'on le ravisse.
Boileau Ant: Poet Chant II.

Gelyk zeker beroemt en niet als met lof te melden Schryver zegt: En by een ander deftig digter klaagt een Vader over de boersheid van zynen Zoone, met deeze wetenswaardige woorden;

Maar nog laat ik het geven staan,
Hoewel het beter waar gedaan:
Hy neemt van haar niet eens een ring,
Een neusdoek of een ander ding,
Gelyk de vryers van het land
Dat dikwils plegen met verstandt.
Want neemt een' geestig jongman wat,
Het geeft hem dickmaal dit en dat,
Het maakt, dat hy den naasten dag
Met eeren weder komen mag.
J. Cats. Spiegel van de Oud en Nieuw Tyd.

Uit al het welke ik meen ten vollen te blyken, dat diergelyke ontfutzelingen, even als oud-tyds het in zee draagen, [103] het roompje der *Galanterie* zyn: en geen wonder! want het is u zekerlyk bekend, dat onze Juffers immers niet zouden durven denken, om een partikulier bezoek van jonge heertjes af te wagten, vermits dit aanstonds met eenig agterdenken verzeld zoude gaan. Want, even gelyk zeker by uitstek eerbaare vrouwen veeltyds de eerste zyn, om de dubbelzinnigheid van deze of geene uitdrukking te vatten, daar andere, want minder ingetogen schynende, niet eens op gedagt hebben; alzo gaat het ook met onze welleevende Juffers, die aanstonds zie! welk eene eenvoudige omzigheid zouden vertrouwen, dat het bezoek van een Monsieurtje op een quaden moer lag: Nu word die vreeze immers ten eenemaal weggenomen en verydeld, als de Monsieurtjes niet zo zeer komen, om de Juffers te bezoeken, als wel met een boodschap, namentlyk om haar de onknarpte meubeltjes weder over te leveren, want onze Juffers

* Dat een Snyders zoon Boileau leest en verstaat, zulks kan nog eventjes door den beugel, wy hebben in ons Land Fransche Kleermakers genoeg, maar van Latynsche heb ik nog niet hooren spreeken.

zeggen, dat zy het zeer qualyk zoude neemen, indien men vooronderstelde, dat deze of geene galant den vryer by haar quam speelen; alzo het eene groote schande by onze meisjes schynt gerekend te worden, als zy van eene hups jongman worden *gepretendeerd*.

Eindelyk koom ik tot uwe laatste bespotting over het zingen der Fransche airtjes in onze gezelschappen; van jonge luiden, van burgerlyk fatzoen, schimpender wyze door u dus genoemd. Maar zo wy belagchens-waard zyn, om dat we somtyds een Fransch en geen Nederduits deuntje, als zynde dit te *canailjeus*, met elkanderen zingen; wat dunkt u, dat we dan wel verdienen zouden, byaldien we onze eigene moedertaale, weezende die maar voor 't slegte volkje, geheel den zak gaven, en in onze byeenkomsten niets dan Fransch spraken? En zeker, 'er is iets, waar in we met uwe luiden van meer fatzoen in éénen graad staan; 't is hier in; dat al wat Fransch is, ook behaaglyk en goed is. Waarom dan ons juist hier over begekt? of is het om dat onze liedjes volgens u zeggen, een mode vyf, zes ten agteren zyn geraakt? Ik beken dit; zy zyn eenige modens oud, maar zeer weinig jaaren: want, dewyl zy gemeenlyk eerst by uwe Heeren en Dames van fatzoen in zwang, en van dezen tot ons over gaan, valt ligtelyk te begrypen, dat die airtjes niet zeer oud kunnen wezen: vermits gemelde fatzoenlyke Luiden, die langer als wy op de Fransche Schoole gegaan hebben, nevens de kennisse dier taale ook de eigenschap van die Land-aard beter inneemen; die, gelyk gy weet niet gewoon zig langen tyd met eene zelve zaak te vermaaken, maar tot een bewys aller bewyzen kan strekken, dat Adams Kinderen by de verandering leeven. [104] En wel verre van dat het de aardigheid dezer deuntjes beneemen zoude, zo dezelve eens by toeval qualyk uitgeschreeven, of gebrekkelyk uitgesprooken wierden, is dit juist de oorzaak, ten minsten zeer dikwyls, dat ze uitnemend *divertissant*[1] worden, dewyl 'er zomtyds de allergalantste *Equivoques*[2] uit geboren worden, die men zoude kunnen bedenken, en welke bequaam zyn, om iemand, die zyn Fransch beter verstaat als zyn Duitsch, van lagchen ter aarde te doen vallen, waar van ik voorbeelden zou kunnen bybrengen, indien het my luste, dog ik agte, dat gy zulks by ondervinding wel zult weeten. Weshalven ik ten vollen besluit, dat wy verre van bespottingen te verdienen, veel eer over onze uitgezogte *galanterie* en opvoeding geprezen en nage-

1 Vermakelijk.
2 Dubbelzinnigheden.

volgd behoorden te worden.

Uit alle deze myne tegenwerpingen, meen ik, dat Gy, schoon ik 'er geen nader toepassing op maake, genoegzaam overtuigd zult zyn, dat Gy ons ten onregte, ja! tegens de waarheid, bespot hebt. Ik zal tot besluit slegts aan één enkel staaltje toonen, hoe geweldig Gy u door eenen blinden yver om ons te beschimpen hebt laten vervoeren, zonder de zaken alvoorens behoorlyk te overweegen; Gy zegt dan, dat onze Ouders, naauwlyks een woord Fransch verstaande, en in hunne jeugd eene zo zwierige opvoeding niet genooten hebbende, als wy, ons zo lang in de Fransche School laaten gaan, tot dat zy gelooven ieder te kunnen verzekeren, dat we ons Frans zo goed verstaan als ons Duitsch; uit uwen schimpende styl blykt wel, dat gy deze getuigenis onzer oude Luiden, voor eene openbaare onwaarheid aanziet en het ook daar voor poogt te doen doorgaan. Maar ik bid u, handel in 't toekomende opregter, en houd u op myn woord verzekerd, dat onze Vaders en Moeders hier in een baarblykelyke waarheid spreeken; want wy verstaan allen het Fransch zo goed als het Duitsch; En ons Duitsch, om 'er nog een lootje op te leggen, niet beter als ons Fransch.

Ik stap 'er af, want men roept my om de laatste hand aan een' omgekeerden rok te leggen; en hopende, dat Gy ons na dezen niet meer tot een voorwerp uwer spotternyen zult neemen, blyf ik uwen Dienaar.

HARMAN SCHAEROOG. [105]

N°. 224. Den 18. December. 1733. De Hollandsche Spectator.

Cultum formamque professi.[1]
OVID.

HEER SPECTATOR.

GY hebt, dat ik weet, nog van geen *genoodschappen* gesprooken, hoewel uw Engelsch model van diergelyke stoffen vol is, en gy ons overlang beloofd hebt, ons een ontwerp te geven van een *societeit* van liefhebbers der hartdravery, naar het welk het publyk, zedert reeds meer als een jaar, vrugteloos verlangt heeft; Dog alles moet zyn tyd hebben, en ik heb my meer als tien maal verwondert, dat de meesten uwer Correspondenten hunne brieven in het gemeen beginnen met zig te verwonderen, dat de stoffen, die zy u aanwyzen, tot nog toe, door u niet verhandelt zyn. Zo gy echter niet afkeerig zyt van iets in die smaak den Lezer op te dissen, kunt gy een plaatsje in uw papier sparen, voor de volgende beschryving van een gezelschap dat zig met recht de naam geeft van *Societé Galante*. Het zelve bestaat uit twaalf jonge Heeren van 't eerste fatsoen, of ten minste van de eerste rykdom, en om met waarheid te kunnen zeggen, dat 'er dartien van zulk slag van [106] Heertjes in een douzein gaan, is my, die de dertiende ben, het ampt van Secretaris met eenparigheid van stemmen opgedraagen. De reden waarom ik de eer niet heb van als ordinaris lid te worden geconsidereert, is dat ik reeds myn dartigste jaar bereikt heb, en, schoon ik van myn agtiende in de *beau monde* hebbe geleeft, zo onoplettend ben geworden omtrent den opschik, dat ik zomtyds een gansche week laat voor-

1 Gezet op de Schoonheit en Galantheit in de Vrouwen. Ovidius, *Ars Amatoria* III, 433.

Mannenmode van de zestiende tot en met de achttiende eeuw.

bygaan, eer ik denk om eene nieuwe mode te volgen; 't geen my van onze Jonkertjes, waar van de oudste even in zyn vierentwintigste jaar gaat, doet aanzien als een uitgeleeft galant, die met de zaken van de waereld weinig, of niets meer opheeft. Deze myne bezadigdheid maakt my bekwamer dan de rest van onze societeit, om notulen te houden, van al het merkwaardige, dat' er by ons omgaat, en 't is uit een byzondere last van onzen vergulde, dan verzilverde President, dat ik UE. al eene beschryving van onze vergadering toezende, op dat door dit middel de andere steeden van het gemeene best in staat mogen gesteld worden, om zig naar ons treflyk voorbeeld te richten.

Ik zal beginnen met U en 't gemeen een net denkbeeld te geven van onze verzamelplaats, de welke bestaat in een compleet appartement, 't welk uit de gemeene beurs gehuurt is by kraakzinlyke luiden, en op 't heerlykste voorzien met Fransche en Engelsche meubilen van de aldernieuwste inventien, die telkens echter, het koste, wat het kost, voor nieuwer plaats moeten maken. Zo dat onze inboel een onophoudelyk voedzel en cieraad aan de publique verkopingen verschaft. Deze geduurige verwisselingen zyn wy verpligt te ondergaan, uit krachte van onze Fransche zinspreuk, die in een goude slinger boven een der spiegels [107] met zilvere letteren pronkt, 't welk op een verwonderenswaardige wyze afsteekt: *La Mode est le grand art de plaire*.[1]

Twee penanten, die over elkander flankeeren pralen met spiegels van eens mans lengte, op dat wy ons van top tot teen, van agteren en van voren, mogen bezien, en onderzoeken, of onze gansche kleeding, houding en zwier 't ongeluk niet heeft van ergens in tegens de thans in zwang gaande rechtzinnigheid der mode te zondigen; want omtrent dat zoort van ketteryen zyn wy gansch niet verdraagzaam; 't Zal U gelieven in 't voorbygaan te remarqueeren,[2] dat gelyk in een ander opzigt 't *oude* voor *rechtzinnig* en 't *nieuwe* voor *kettersch* te boek staat, by ons 't *nieuwe* altyd als *orthodox*, en 't *oude* als *heretiek* word uitgekreeten. Een ander meubel, dat onze societeit de grootste diensten doet, en waar van het ons onmooglyk is ons te passeeren, bestaat in een magnifiek nooteboom toilet,[3] van zo een ongemeen figuur dat ik my verbeelde, dat het eenig in zyn zoort is. 't Zel-

1 Mode is de kunst van het behagen.
2 Op te merken.
3 Kaptafel.

ve is voorzien met drie groote laden, waar van de eene het keurlyk verblyf is van twaalf hagelwitte pomade potjes van diverse reuk en kleur, verzelt met twaalf van een kleiner slag, bekwaam om de lippen, zelfs in de schraalste noorde wint, ongeschroeit, zagt en bloozend te houden. De tweede behelst bykans een ontelbaare menige van kammen van allerlei grootte en maakzel, zoorten by zoorten gerangeert, en de darde eindelyk bergt twaalf cierlyke poederdoozen, met de daar toe behoorende kwasten, nevens twaalf *soufletjes*[1] van een nieuwe vinding, en aan de meeste Dames van de groote waereld zelfs nog onbekend. Mogelyk zult gy u verwonderen, dat in het zelfde toilet geen verblyfplaats gevon[108]den word voor moesjes-doosjes,[2] die een galant man tegenswoordig zo weinig kan missen, als hagelwitte gaare koussen, zo wel 's winters als zomers. Dog gy zult gelieven te weten, dat dit zakmeubeltjes zyn, die overal te pas kunnen komen; zo dat wy beslooten hebben ieder zo een doosje van massief goud by ons te dragen, pronkende binnen in het dekzel, met een zuiver spiegeltje, 't welk ons in staat stelt, om dit swart blanketsel te plaatzen daar, volgens de verscheide gelegendheden, ons afgericht oordeel ons leert, dat het zelve het behaaglykste effect zal kunnen doen. Nu zitten wy by beurten op stoelen, op *tabouretten,*[3] en zomtyds ook in *fauteuils* of *Canapeas,*[4] om onze zwier en houding evenreedig te leeren maken, met de zitplaatsen, die ons worden aangebooden, en om onze airs te schikken naar 't character der verscheide gezelschappen, want gy moet u verbeelden dat wy eigentlyk niet en zyn van 't getal der gener, die gy *Jonkertjes* noemt. Wy hebben meest allen eenigen tyd aan de hoven van Vrankryk en Groot Brittanje versleeten, en na de manieren der twee volken rypelyk te hebben overwogen, hebben wy een middelslag uitgevonden tusschen de Fransche *Petits-maitres*, en de Engelsche *Beaux*, en 't zelve hebben wy, als het meest met onzen landaard overeenkomstig, in ons gedrag en zeden overgebragt. Zo dit u eenigzins duister mogt schynen, zal het wel haast in een tweeden brief door eenige staaltjes van onze conduite en zeden opgeheldert worden. Onze tafel is met groene zyde bedekt en pronkt met een zilvere

1 Blaasbalgjes.
2 Mouche (moesje): stukje zwarte taf dat in het gezicht gedragen werd om de blankheid van de huid beter te laten uitkomen.
3 Soort kruk.
4 Rustbanken.

tafelschel, en, ten mynen dienste, met een inkpot van het zelfde metaal, en gelyk het vorige van het keurigste fatsoen; De vloer word nu eens met een tapyt, dan met spaansche matten, dan [109] met zand bedekt, en dan eens weder geboent, op dat we waar wy ook mogen komen, onze treeden naar den toestand der vertrekken mogen schikken. De muuren zyn behangen met zeildoek waar op aan de eene zyde de tempel van Paphos is geschilderd, en aan de ander het leeven en de daaden der beroemste Sybariten; In het verschiet ontdekt men de liefdensgevallen van de fraiste Heertjes van de aaloudheid, onder dewelke Narcissus met zyne geschiedenis wel het uitvoerigste is behandelt. Dog het geen wel het bevalligste cieraad, aan het vertrek, en teffens het heilzaamste en gewigtigste voorwerp aan onze aandagt, en ieverige studie fourneert, zyn twee groote kassen met glaaze deuren tegen over malkander geplaatst; De eene is vervult met pragtige gekleede poppen van de mannelyke sexe, gelyk de andere met diergelyke van de vrouwelyke, en ze strekken beiden, om in een opslag van het oog een klaar en nut denkbeeld te geven van de laatste tweejarige progressen der mode in ons vaderland. Deze vertooning is niet alleen ten hoogste aangenaam, maar ook zeer leerzaam, vermids uit dezelve met de uiterste zekerheid blykt, dat de menschen dagelyks in oordeel en gezuiverde smaak toeneemen, vermids men zyn oogen maar hoeft te gelooven, om overtuigt te zyn, dat altyd de laatste mode niet alleen de gevoeglykste en de zwierigste is, maar ook de voorigen, naar mate van derzelver oudheid, onaardig en bespottelyk maakt.

Dit zy genoeg wat aangaat de verbeelding van onze weergaloze Raadkamer. Wat het gezelschap, dat vry nog waardiger is omstandiglyk beschreeven te worden, betreft; 't zelve bestaat uit een President, vier Assessoren, een Secretaris, en zeven andere leeden, Hier by koomen nog twee sup[110]poosten van ons hof, die wel een delibereerende, maar geen concluderende stem in onze gewigtige raadsbesluiten hebben. 't Eene is een Paruikmaker tot Parys gewonne, geboore en opgevoed, Zyns gelyk word in de gansche zeven provincien niet gevonden, om een paruik naar eigen hair, en eigen hair naar een paruik te doen zweemen; en hy is zo wonderlyk gauw en handig met kam en schaar, dat hy in min als anderhalf uur een hooft, al waren 'er maar twintig hairen op, in volle slagorder weet te brengen. De andere is een Kleermaker van geen geringer bekwaamheid, die door onze President zelf, om zyne wonderlyke, zo aangeboore als verkreege gaven voor kamerdienaar van 't Fransche hof is meegenomen. Bei-

den trekken ze een vaste wedde van ons, onder voorwaarden, dat ze op de vergaderdagen present moeten zyn, wat lucrative bezigheden hen daar van zouden mogen aftroonen, en dat ze met hunne aanzienlyke Collegaas te Parys eene onafgebrooke briefwisseling zullen onderhouden, op dat wy zonder fouten de eersten van alle nieuwigheden onderricht mogen zyn.

Voor deze reis zal ik het hier by laten blyven, onder beloften van u in het kort een schets te geven van 't Character van onze voornamste leden, en een beschryving van onze wetten, exercitien en dagelyksche bezigheden, blyve &c.

GUNOMIME *Secretaire de la Societé galante*.

Ik beken, dat ik tot nog toe verwaarloost heb schetsen van diergelyke societyten aan myne Lezers te vertoonen. De reden daar van is, dat ik tracht met oordeel van myne Engelsche modellen myn [111] gebruik te maken; 't Is waar dat de meesten van die Britsche stukjes vol geest en vinding zyn, en met de oordeelkundigste aardigheid zekere ongerymtheden beschimpen. Dog die wyze van berisping heeft veel meer vat op de Engelschen als op ons. 't Is een volk dat; hoe bekwaam het ook zy, door redeneering tot de diepste wysheid door te dringen, echter door een ongetoomde drift voor een onbezonne vryheid, zyn humeur 't minste gewelt niet wil aandoen, en alle andere natien in ongehoorde grillen, kueren en dweperyen overtreft. De gelykvormigheid nu van yder byzondere gril, doet alle die genen, die 'er mee behebt zyn, en elkander kennen, als door eene natuurlyke *attractie* t'zamenvloeyen, en zig in een particulier ligchaam vereenigen. Hier door geschied het, dat mogelyk in de eene stad Londen duizenden van diergelyke *Societeiten*, aldaar *Clubs* genaamt, gevonden worden, die als door onzigtbaare koorden dagelyks tot haare bestemde vergaderplaatsen getrokken worden. 't Is derhalven onnodig veele bewyzen te verspillen, om te doen begrypen, dat de verciering van vaste gezelschappen van den zelfden aard, de algemeene smaak treffende, in 't gemelde land een byzondere aangenaamheid heeft, die onze verschillende gewoontens ter grooten deele moeten doen verdwynen. Immers is het zeker, dat onze zogenaamde Collegien, nevens de aparte kamers in Koffyhuizen zeer wezentlyk verschillen van de meeste Britse *Clubs*, gelyk blyken zal uit de lang beloofde beschryving van de eerst gemelte vergaderingen, met dewelke

myne harssenen werkelyk bezig zyn. Verders zal ik aanmerken dat de grootste meenigte der Lezeren een misselyke bevatting hebben van de navolging van treffelyke modellen. 't Is of een [113] Hollandsche Spectator niet goed kan zyn, of hy moet in alles op de leest van den Britschen geschoit wezen, daar het nochtans zeker is dat de verandering van tyd en plaats door een verstandig Schryver noodwendiglyk moet in agt genoomen worden, en zyne voorgangers alleenlyk dienen *geimiteert* te worden in 't geen voor de algemeene smaak goed en behaaglyk is, of tot de byzondere smaak van ieder landaard, zonder dwang, door verandering van saucen,[1] kan overgebragt worden. Het zelfde dwaas oordeel straalt ook door in de schryfwyze van zekere Autheurs, die vrugtelooze poogingen aanwendende om den Engelschen trant, aangaande dit slag van werkjes zig eigen te maken, wonderen denken te verrigten, wanneer ze hun papier met *droomen, Allegorien*, en versierde *societeiten* opvullen, en, met verwerping van het *pit*, de *schors* alleen gebruiken. Dat slag van Schryvers stel ik by zekere jonge Advocaatjes, die zig verbeelden zig treffelyk uit te slooven, en op den rechten weg te zyn om de welspreekendheid der beroemste pleiters te bereiken, als het hun maar gelukt op derzelver wyze de Paruik te zetten, den hoed af te neemen, te snuiten, te rocchelen, en *Edele Mogende Heeren* uit te galmen. Dit zal my aanleiding geven om 't ware onderscheid aan te tonen tusschen *navolging* en *naâping*. [113]

1 Kruiderij.

N°. 225. Den 21. December. 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Religentem esse oportet; religiosum nefas.[1]
ex Auloo GELLIO,

IK heb onwrikbaar beslooten van myn werk geen twistschrift te maaken, en maar eens met alle oplettendheid en onpartydigheid, waar van ik vatbaar ben, de tegenwerpingen die tegens my zullen ingebragt worden, te wederleggen, om aldus den Lezer in staat te stellen, na de wederzydsche bewyzen aandagtelyk overwogen te hebben, de waarheid door zyn eigen ligt te ontdekken. 't Is om deze reden dat ik den volgende brief, woord voor woord, zo als hy my is toegezonden, 't gemeen mededeel, en met eenige weinige aanmerkingen goed vind te verzellen. Dog zo het iemand mogt behagen deze myne verdediging op nieuws te bestryden, zal hy zulks moeten doen buiten den Spectator. In andere gevallen van gelyke natuur, zal 't zelfde stiptelyk worden waargenomen, en ik zal my onthouden van te repliceeren, ten zy, wanneer ik oordeelen zal; dat het ten hoogste noodzakelyk zy. Ik weet, en alle verstandige luiden met my, dat het laatste woord te voeren geen onfeilbaar teeken van overwinning is. [114]

1 Men moet Godvruchtig zyn niet symelachtig. Gellius, *Noctes atticae* IV, 9, 1. “Religentem esse oportet, religiosus ne fuas.”

HEER SPECTATER,

HEt smert my aan de ziele, dat een Christen Zeden-meester zulke onchristelyke speelen (als het *Schouwburg* en het *Kaarten-spel* zyn) in deze boze dagen nog voorstaat en bepleit; van 't *eerste* zal ik nu niets schryven, maar zal, zoo gy zulks begeert, bewyzen, dat het een Christen gansch ongeoorloft [+] is, het zelve te frequenteren: van het *tweede* namelyk het [+]*Kaartenspel* byzonderlyk schryvende vraagt gy *of 'er in 't Lot natuurlyke heiligheid legt opgesloten?* Dog hierop antwoorde ik u, *ten eersten*, dat het *Lot* in zyn aart en natuur heilig is, ende behoeft daarom van een speciale instellinge zyn heiligheid niet t'ontlenen: Want het is een ingewikkelt Gebed tot God, om van hem te mogen weten, het geen ons door geen andere geopenbaart kan worden, of *een begeerte* [+] *van Gods Getuigenisse, door 't bepalen van zekere uitkomste in een gebeurlyke zake, om zeker verschil weg te nemen. Prov.* 16: 33: en 18: 18: Wie zal nu zeggen, dat men om vermaak en tyd verdryf, zonder aandagt en eerbiedigheid met 't een of ander gebed tot God zoude mogen komen, ziet *Joh* 4:24. *Jac.* 5:16 *Jes.* 66:2. &c.; *ten tweeden*, al heeft het geen speciale instellinge tot heilig gebruik, zoo blykt het evenwel door een goed gevolg genoegzaam uit Gods woord, dat het in geringe dingen niet behoorde gebruikt te werden, vermits het God nooit als in heilige en gewigtige saken heeft laten gebruiken. Ziet, *Prov.* 18:18. *Num.* 26:55. *Neh.* 10:34. *en* 11: 1. *Lev.* 16:8. &c.

[+]No. 214.

[+](I.)

[+]August. *in Ps.* 30 Zanch. *de Divin. pag.* 85. Aretius, *Tom.* 1. *Problem. Theo. p.* 813. Ames. *Mid. l.* 2. *Cap.* 12.

[+] Segt gy, *dat het in 't werk stellen van 't Lot, tot 't eindigen der geschillen, wel een goed gebruik van 't zelve maar geenzins een heilig en Godsdienstig gebruik kan genaamt worden:* hier op antwoorde ik u te liever met de woorden van den Hooggeleerden, Wyd[115]berugten, en zeer Godzalige Vader *W. a Brakel Red. Godsd. 2 Deel. cap. 5. pag.*

[+](II.)

102.[1] zeggende: Het *Lot* te gebruiken is een Godsdienstig werk, in 't woord bepaalt, ten opzigte van de omstandigheden van *zaken* waar over, *maniere* hoe, en *eynde* waar toe het gebruik mag worden, namelyk: het *Lot* is een Godsdienstig werk, het is een raadvragen aan den Heere, het is een verzoek, dat hy zynen wille wil openbaren; daarom met voorgaande gebeden gebruikt, *Act*. 1:24, 25, 26. het moet gedaan worden in gewigtige voorvallen, in welke Gods hand extraordinaar moet gezien worden, als in de twee bokken, in de deilinge van 't Land Canaan, in de verkiezinge van een twaalfde Apostel. Het moet gebruikt worden in den gelove, dat het gehele beleid daar van van den Heere is. *Prov.* 16:33. Dat hy zynen wille zal openbaren, om daarin met genoegen te rusten. Het moet geschieden om verschillen te eindigen. Nu alle deze dingen zyn in 't *Lotspel* niet by gevolge ongeoorloft.

Stelt gy *dat alles, wat 'er in 't Kaartspelen gebeurt, van*[+] *ordinare wetten der beweginge volstrekt afhangt, en dienvolgens geen byzondere bestiering nodig heeft,* &c. Ik kan wel toegeven, dat d'oorzaak waarom ieder van de spelers *Kaarten* krygt, is de distributie en omgevinge van den omdeiler,[2] maar d'oorzaak, waarom d'een *deze* krygt en d'andere niet, en d'een *gene* en deze niet, d'eene speler goede en d'andere[+] quade *Kaarten* krygt, d'een *Aas* of *Heer*, d'ander maar een *zes* of *zeven*; een zus en zoo veel *troef* (als men 't noemt) d'ander zoo veel minder of geen? Heeft dat d'omgever of ontfanger der *Kaarten* in zyn hand of niet? Indien ja; zoo sta ik gaarn toe, dat 'er aan zyn zyde geen *Lot* onderloopt, (maar evenwel aan de zyde der ontfangers, als die door al haar kunst niet maken en kunnen, dat ze juist zulke kaarten krygen en geen andere) Indien neen, gelyk ik gelove dat men

[+](III.)

[+]Dicere eas (fortiores scil.) a *Fortuna* temperari vanum est, a *Daemonibus* superstitionum, a *Caelo* ant *astris* ridiculum reguntur ergo a Deo.

1 Hoogstwaarschijnlijk wordt verwezen naar een destijds veel gelezen werk: W. à Brakel, *Logikè Latreia, dat is Redelyke godtsdienst*. De auteur stond bekend als ‘voerman der fijnen’. Zie ook: Van Lieburg (1991).

2 Degene die de kaarten deelt.

+ genoodzaakt is te zeggen; is 't dan de blinde fortuin, of de Duivel, of wie is 't, die d'eene dit toevoegt, en d'andere het contrarie? en van wien verwagt men hier dog de bepalinge, indien niet van de Godlyke Directie. [116]

+Martyr. *loc. Compag.* 26. v W. a Brakel, *Red. Godsd. loc. cit.*

+ Houd gy staande, *geenzins te zyn de intentie van de Godlooste spelers, te verzoeken de byzondere Godlyke schrikking*.

+(IV.)

+ 1. 't Is evenwel een verzoekinge van Gods voorzienigheid met 'er *daad* ofschoon niet met een formeele *intentie*. Daar is *finis operis,* hoewel niet *operantis*:[1] Het eynde van 't Lotwerpen is te verstaan, wat God zal geven of niet geven, hoewel het juist niet altyd het uitgedrukte einde is van den speler.

+Etiamsi *actu* Deum non invoces ut temperet, tamen re ipsa invocas eum sortibus ut adsit. Zanch. *miscell. Tom.* 2. *p.* 206.

2. Een vloeker, als hy Gods Naam misbruikt, zal ook zeggen, dat hy niet eens gedagt heeft om Gods Naam, is hy daarom te minder een vloeker? Iemand die veel wyn of bier inslaat, zal wel juist de formeele *intentie* niet hebben om zig dronken te drinken, is hy daarom te minder een dronkaard? al strekken zyne gedagten daar niet toe, evenwel strekt 'er zyn werk toe, om hem dronken te drinken.

3. Dat maakt het *Kaartspelen* niet beter, dat men niet eens denkt, om 't geen men daar in doet, maar t'erger; ja daarom is het een ligtveerdig gebruik van Gods Naam en werk om dat 't zonder weten of aandagt gepleegt word.

Behalven dat 'er ook ontelbare redenen zyn, die een Christelyk gemoed van gemelte *Kaartenspel* behoorden af te + schrikken. Het is immers in der daad niet anders als een werk des vleesches, 't welk van den Duivel en Heidenen zynen oorsponk heeft. Den Heidensche Afgod *Mercurius*, gelyk zommige schryven, heeft het ingestelt, die daarom zig zelven ook op de *Kaarte* liet afschilderen, op dat de spelers in 't begin des spels, of met de *Kaarten* te kussen, of met eenigen wyn ter eeren van hem uit te storten, hem *offerhande*

+Multi Gentium *mores* apud nostros aliquot sertantur, *sortilega*, &c. Chrysosto. *in Gal.* 1.

1 Finis operis: het doel van het werk/de handeling; Finis operantis: De doelstelling van degene die handelt.

doen zouden. De Christenen hebben dat beeld van *Mercurius* [+] wel verandert, maar 't beeld van een *Koning Koninginne* of *Schiltknegt* in de plaatze stellende, ende het spel ten principale nog aanhoudende, zoo konnen ze van meede-gemeinschap aan die oude afgoderye niet geheel vry gesproken worden: 't [+] behoorde immers genoeg te zyn, *dat wy den voorgaanden tyd onzes levens der Heidenen wille volbragt hebben*. 1 *Petr*: 4: 3. maar nu behoorden wy immers van hare vuiligheden een afschrik te hebben: ende [117] ons tot de minste schyn van met haar te colludeeren,[1] niet in te laten. *Eph.* 4: 11. *Jud. vs.* 23, *Hos.* 4: :5. *Jer.* 10. 1, 2.

[+]J. Tassin, *de Emend. Vit. lib.* 2. *cap.* 19. &c.

[+]Revocant corruptos *usus* gentilium, Willet *in Levit.* 16. vs. 12.

Al wat een Christen doet moet ook *ter eeren Gods* konnen gedirigeert en aangeleit worden, volgens 1 *Cor* 10:3.[+] Nu, wat eere kan God dog uit 't *Kaart spelen* toekomen? of wie heeft ooit om zyns zelfs, of eens anders *Kaart-spelen* God kunnen prysen en verheerlyken, gelyk 't betaamt? Een Christen moet ook niet doen, als waarover hy de hulpe en genade Gods wil en kan verzoeken: *'t moet alles door den gebede geheiligt zyn* 1 *Tim* 4:5. Nu wat *Kaart speler* is 'er, die over zyn *Kaart-spelen* God om zyn zegen zoude kunnen of durven aanroepen? Immers hoe zal hy 't konnen doen met gelove, dewyle hy geen schaduwe van belofte heeft, van in zulken werk gezegent te zullen worden; ja wel het tegendeel.

[+]Cum nulli rei *sors* adhibenda sit, cui preces & se vens ad Deum oratio adhibenda non sit. Cartwrigt. *in Prov.* 16. 33.

Ik woude ook een oprecht Christen wel eens gevraagt hebben; of hy, als de Heere zyn ziele zal komen opeischen, wel met de *Kaart-spelende,* zoude willen gevonden worden? zoo neen, gelyk ik vertrouwe, hoe kan het hem dan geraden zyn, zig ooit opzettelyk in zulken staat te begeven, in welke hy schrikken zoude, indien hem de Heere daar in zoude willen laten sterven.[+]

Het *Kaart-spelen* is ook een werk vol van ergernisse, ende schandaal, waardoor de vrome zeer bedroeft, ende de bespotter van onze *Reformatie* zeer gaande gemaakt worden;

[+]Cujac. *lib.* 9. *Observ. C.* 28. Althus. *Dicalollog. lib.* 3. *C.* 33. *th.* 7.

1 Het eens te zijn.

[+] ja van ouds plagt het niet eerlyk genoeg zelfs voor borgerlyke luiden gehouden te worden; waar van hoe diep ook de *Kaart spelers* zelfs overtuigt zyn, geven ze daar mede te kennen; dat zoo haast zy dikwyls een eerlyk en Godtvruchtig mensch zien inkomen, zy in 't gemeen, zoo veel als ze konnen, haar *Kaarten* zullen zoeken te verbergen ende weg te steken, zynde zelfs als nog eenigsins beschaamt voor de Heiligen Gods, och of! ook zoo voor den God der Heiligen.

[+]Sueton. *in August. c.* 17. Gothofred. *lib.* 1. *cap. de Ale Acoa* turpis. turpe & adulterium mediocribus Juven. *Satyr.* XI. *vs.* 174.

Hier by komt 't algemeene getuigenisse van de Godzaligheid [+] en geleerde mannen van alle eeuwen, synoden, keyzerlyke wetten. En is 'er hier en daar een voor 't *Lotspel,* het is een Papist of werelds mensch, [118] die met den Bybel niet veel te doen heeft; of is 'er den enkelde geleerde, hy heeft zyne wederleggers, die hem den mond gestopt hebben, en hy heeft op hem en zyne andere schriften een blame geleit.

[+]W a Brakel, *lib. cit.* p. 103.

In Rotterdam,
dezen 20 *Nov.* 1733.
P: H: D.

Vermids het overige van myn papier te bepaalt is, om de hier bygebrachte bewyzen, die eigentlyk het weezenlykste van 't geschil raaken, te wederleggen, of te toonen, dat ze reeds van te vooren, door myne redeneering, ontzenuwt zyn, zal ik my tegenswoordig maar bezig houden, met de franjes wat uit te pluizen, met dewelke myn Correspondent zyne argumenten min bekragtigt, dan opciert, en dezelven een valsche glim van innemende waarschynlykheid byzet.

Voor eerst verwondert en het smart hem, eer hy 't minste bewys heeft aangehaalt, *dat een Christen zedemeester zulke onchristelyke speelen in deze booze daagen bepleit*. Dat heet men, *reeds als ontwyfelbaar te onderstellen, 't geen moet beweezen worden*, 't welk de allergrofste fout is, tegens

de waare redeneerkunde.[1] Daar by, wat invloed kunnen de *booze dagen* hebben op de innigste natuur van een zaak, die door geene omstandigheden kan verandert worden? 6indien het kaartspel &c. in zyn wezen onverschillig is, zal het altyd dusdanig blyven; Dog wat het gebruik aangaat, is het met de zaak gansch anders geleegen, en ik heb in een ander vertoog aangetoont dat, in zommige naare tyden voor Staat en Kerk, alle verlustingen, als onnatuurlyk en onbetamelyk, door een goed Christen en burger, moet van de hand gewezen worden.

Op een andere plaats word door myn tegenparty beweert dat het kaartspel niets anders is als *een werk des vleesch dat van den Duivel en de Heidenen zyn oorspronk heeft*; en zulks bewyst hy, met het getuigenis van *zommige Schryvers*, die zeggen dat het is ingesteld door den Afgod Mercurius, die zig op de kaarten liet schilderen, om onder het speelen, eenige Gods[119]dienstige eerbewyzinge te geniete, Voor eerst zou ik niet wel kunnen zeggen of Mercurius een Duivel is geweest, ofwel een beroemt man, die na zyn dood, gelyk Jupiter, Mars, Saturnus, Janus &c. door het blinde Heidendom onder het getal der Goden is gesteld. Dog onze Schryver zal des aangaande nader onderricht weezen als ik; Mercurius zy dan een Duivel geweest, en het werd als genoegzaam beweezen aangenomen, dat 'er met dit spel, by de Heidenen, afgodery is gemengt geweest; Van dat afgodische is het door de Christenen immers volgens des Schryvers eige getuigenis gezuivert, en indien derhalve, de zaak in haar natuur, volgens myne stelling, onverschillig is, is ze op nieuws hier door onverschillig geworden, want zo men van het onverschillige met kwaad gemengt, al het kwaad afneemt, blyft het overige onverschillig, met dezelfde wiskonstige zekerheid, a1s dat, met drie van vyf te neemen, het overige twee blyft; Wanneer Petrus zegt, *dat wy den voorgaande tyd der Heidenen wille volbracht hebben*, spreekt hy zekerlyk van het geen in der Heidenen zeeden zondig, en niet van 't geen in de zelven onverschillig was. De Heilige Schrift die in alles met het Character van de oneindige reden gemerkt is, verbied ons nooit, en kan ons niet verbieden, (vermids de nakoming van zodanig verbod onmogelyk zou zyn) in zaaken, die op deugd en godvrugt geen directe betrekking hebben, met de Heidenen de geringste gemeenschap te hebben. Verders doet my dit gewaand bewys denken op zeekere fyne luiden, die ik gekend heb, en die, om zo veel als 't mogelyk was, al-

1 Logica.

le gemeinschap met de Roomsgezinden af te snyden, hunne kinderen op zwaare straf verboden geduurende de vasten avond pannekoeken te eeten, en die Vrydag en Saturdags zorgvuldig mydden vis te nuttigen.

Ja, maar, vraagt onze Schryver, *zou een oprecht Christen, als de Heere zyn' ziele zal koomen opeischen, wel met de KAART-SPELENDEN willen gevonden worden!* zekerlyk niet, in geval hy wegens de zondigheid van dat spel overreed mogt zyn. Dog ik kan niet zien, wat reden van schrik en vreeze hy zou hebben, indien hy het tegendeel vast stelde, en van gevoelen was dat onverschillige uitspanningen matiglyk en behoorlyk gebruikt voor een Christen niet onbetaamelyk zyn; Voor my, die de zaligheid niet van 't laatste levensstip, 't welk ons ondoenlyk is te voorzien, doe afhangen, ik wenschte liever, na een Godvrugtige levensloop, in de Comedie, of met de kaart in de hand, te sterven, al na een doorslaan godloos gedrag, in de Kerk, of by 't leezen van den Bybel, myn [120] laatsten adem uit te blaazen. De voorgestelde vraag derhalven doet alzo weinig tot de zaak, als indien iemand men afvroeg, of hy wel gaarne overleiden zou onder 't rooken van een pyp, of het leezen van de Courant.

Dat men de kaart verbergt, als Godvrugtige luiden inkoomen, is niet altyd waar, vermits men Godvrugtig kan weezen, zonder een afgryzen van diergelyke speelen te hebben, al stak men in een dwaling omtrent derzelver onverschilligheid; Dat men de kaart nochtans wegsteekt, wanneer men door Godvrugtige luiden van het tegengesteld gevoelen verrast word, spruit uit eene Christelyk en loffelyke vermeiding van ergernis te geven, en niet uit een gegronde schaamte, wegens de ondeugd van die uitspanning zelf. Indien men echter onzen Schryver op zyn woord geloven wil, moet men verzekert zyn, dat, zo 'er hier en daar iemand is voor het lotspel, het een *Papist* of *waereldsch mensch is*, die met den Bybel niet veel te doen heeft; Een bittere, en onchriste uitdrukking waarlyk, en direct strydig tegens het menschlievend gebod *van niet te oordeelen, op dat men niet geoordeelt werde*. Hoe! Indien iemand zelfs by gebrek van genoegzaam begrip en oordeel, hier omtrent mistaste; zou die aanstonds moeten uitgekreeten worden als een Papist, of een waerelds mensch, berooft van de behoorlyke eerbied voor Gods woord? om de waarheid te zeggen, ik sturf duizendmaal liever aan een speeltafel, zelfs op een Zondag, dan met zo een liefdeloos en wreed denkbeeld in 't gemoet, al was het op de Predikstoel. Hetzelfde durf ik toepassen op het zeggen van den Schryver, dat men met het verdedigen van de weezentlyke onverschilligheid van dierge-

lyke tydverdryf, *een blaam legt op zig zelf, en op zyne andere schriften*.

Na eenige tusschenpoozing, zal ik tragten middag klaar te doen zien, dat de andere bewyzen van myn Correspondent, die nader tot de waare staat des geschils koomen, reeds ondermynt zyn door myne voorige argumenten, die ik zal pogen in een helderer ligt te plaatzen, en versterken met handtastelyke voorbeelden, en vergelykingen, die op de meeste gemoederen meer indruk maaken, dan wel geschakelde redeneeringen. [121]

N°. 226. Den 25. December. 1733. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Egregiam vero laudem, & spolia ampla refertis.[1]
VIRG.

IN eenige vorige Vertoogen heb ik getracht met ware verwen af te schilderen de bestraffelyke behandelingen van nieuwmodische Heertjes, die zich een spel maken, van door hunne woorden en gansch gedrag, (aangeport door eene onverantwoordelyke eigeliefde) de Juffers te overtuigen, dat ze van hun met een wettig oogmerk bemint worden. Dog zulks is nog maar een beuzeling in vergelyking der snode veradery van anderen, die aanwendende al de vermogens van hun geest en vernuft, om zich in 't hart van een lichtgelovige Dochter in te dringen, nergens anders op toeleggen, dan op 't genot van een kortduurend vermaak, schoon ze voorzien dat de kwalyk besteede goedheid en teerhartigheid van het beminde voorwerp, een onuitwisselyke schande, en ononhoudelyke bitterheid, over deszelfs gansche levensloop, staat te verspreiden. 't Geen het gruwelykst en beklaaglykst moet geschat worden, is, dat de vreemde zeeden onze beschaafde Jonkertjes die hunne grootste eer maken van hun waereld te verstaan, zo betovert hebben, dat de [122] denkbeelden van deugd en ondeugd, in hun gemoed t'eenemaal verwerd zyn, en zy, in plaats van berouw en schaamte te voelen, over een der onvergeeflykste misdaden, die bedreeven kunnen worden, zich zelven als zeeghaftige en luisterryke veroveraars, en yder overwinning als een gebaande weg tot het verkrygen van nieuwe laurieren aanzien.

Zy zyn bewust, dat ze, om zo een verfoeielyk doelwit te treffen, de kragtigste betuigingen, en zelfs de heiligste eeden niet gespaart hebben,

1 Is dit geen grooten lof, geen ryken buit behalen? Vergilius, *Aeneis* IV, 93.

dog ze durven zich wys maaken, dat daar door hunne ziel van trouwloosheid en meineedigheid, volkomen vry blyft.

Zy erkennen zich stoutmoediglyk voor eerlyke luiden, trots de besten, en waarom doch niet? wanneer ze het ongeluk hebben van op hun woord een somme gelts te verliezen, missen ze nooit die zo genoemde *schult van eer*, binnen tweemaal vier en twintig uuren te betaalen; ze speelen zuiver spel, en gebruiken 't minste kunstje niet om de fortuin op den rechten weg te helpen; hunne vrienden kunnen in verleegendheid op hunne eedelmoedige behulpzaamheid staat maaken; de oprechtigheid in alle andere voorvallen gaat hun zo zeer ter harte, dat ze wegens een leugen beticht, zich in doots gevaar begeven zullen, om dien blaam in des lasteraars bloed af te wasschen.

Doch de galanterie is van het jok der zeedekunde bevryt: ze zyn met de fraye sexe, in dit opzigt, door banden van eer en deugd, waar door alleen de menschelyke t'zamenleving in staat kan gehouden worden, niet verknogt, de waare Godheid handeld met de eeden der minnaars zo als de Goden van Ovidius en Horatius. Waar toe zyn toch de vrouwen geschaapen, dan om aan der [123] mannen vermaak en wellust tot een speeltuig te strekken? en waarom ook is het vrouw volk zo zot en kinderachtig, om niet afgeschrikt, door duizend leerzame voorbeelden, de minnaars te betrouwen, en zich aan hun liefde over te geven, zonder door de onverbreekelyke huwlyksknoop met hun vereenigt te zyn? Daar by het meisje was vry manziek, zal iemand van die Heertjes zeggen, indien ik dit vetje niet genooten had, een ander zou 'er zyn voordeel mede hebben gedaan, en dat komt immers op het zelfde uit.

Ik meen my hier niet te verwaardigen de minste poging aan te wenden, om diergelyke Jonkertjes 't wangedrogt dat ze in hun boezem voeden, te ontdekken, en in deszelfs gansche hatelykheid ten toon te stellen. Wat heilzame indruk kan de klaarste redeneering uitwerken op een gemoed, dat niet alleen den opschik, niet alleen zyne gevoelens aan de dwinglandy der mode als gezwooren heeft voor eeuwig te verslaven, maar haar ook als zyne eenige zeedemeesteresse aanziet, en geene andere denkbeelden van glory en oneer kend; als die hem door haar worden in de hand gestopt; die de kuisheid beschouwt als een laffe en vrouwlyke deugd, verre beneden de mannelyke waardigheid, en bekwaam is schaamrood te worden, indien hy op een zeedige en ingetooge daad betrapt word? Ik hoop myn tyd beter te besteden met eenige aanmerkingen te maaken raakende de opvoeding der

vrouwen, welke met verstand en voorzigtigheid, van derzelver eerste jeugd af aangelegt, in staat kan zyn haaren boezem tegens de gevaarlyke aanvallen van de mans te bebolwerken.

Het eerste waar op verstandige Ouders hunne aandagt in dit opzigt behoorden te vestigen, is dat beiden de sexen met een gelyke aangeboore neiging [124] die als met verborge koorden d'eene naar d'andere trekt, ter waareld koomen, en dat die neiging, verre van in zig zelfs iets kwaads en schandelyks te besluiten, wezentlyk goed is, als volstrekt vereischt tot beantwoording van 's Hemels oogmerk, rakende de menschelyke t'zamenleeving, en dat 'er niets aan ontbreekt als een wyze bestiering. Zulks willen de malle moedertjes wel in hunne zoons erkennen; dog wat haare dochters betreft, kunnen ze 't onmooglyk zich in 't hooft brengen. Is een meisje reeds van negen of tien jaaren van een vrypostigen imborst, en toontze handtastelyk door stoute liefkozingen aan mans, die ze, door hun goed gelaat, van de anderen onderscheid, dat haar aard by uitstek naar de liefde helt, Mama zal de minste kwade gedagten van haar dochtertje niet hebben, 't is maar een kinderlyke onnozelheid, en een zeeker teeken dat het zoete schaap gansch geen erg in haar schaamteloos gedrag en vind. Toont een Juffertie van gelyke ouderdom in tegendeel een ongemeene schuwheid voor onze sexe, vlugt ze of schreyt ze als iemant haar een zoentje wil ontroove, ons moedertje neemt, 't geen enkel blooheid is, niet alleen voor kuisheid, maar ook voor een baarblykelyke afkeer voor de mans, en ze zou durven zweeren, dat zo haar kind ooit trouwt, 't zelve daar toe met dwang zal moeten geparst worden. Komen de jaaren tot meeder rypheid, en verwondert zig iemand, dat de jonge Juffer zonder de geringste opzigt in allerlei gezelschappen gewaagt word, Mama zal met een grimlachje antwoorden, dat haar *Betje* daar althans niet van t'huis is, dat men niet gelooven zou van wat een koelen, en onverschilligen aard het meisje zig by alle gelegentheden betoont, en dat ze, zonder de minste ongerustheid haar overal zo wel betrouwen durft, als zig [225=125] zelf. Komt het kind, (want het is nog maar een kind in Maatjes oogen, schoon het reeds het agtiende of negentiende jaar bereikt) nogtans eens tot een ongeluk; Maatje kan het niet in haar harssenen krygen, 't is onmooglyk, 't is niet te begrypen van een Juffertje, dat zo stil en ingetoogen van de wieg af geleeft heeft, noit een man heeft durven aanzien, en als ze van iemand maar wierd aangesprooken, altyd zo rood als een bloed geworden is. Moet ze echter haare eige oogen eindelyk gelooven, zo verandert haare blinde lief-

de plotzeling in een onbezonnen haat, en ze verfoeit haar kind als een gruwelyk monster van ondeugd, en van geveinstheid. Arme en zwakke Moedertjes! hoe is het te begrypen, dat je zonder de minste grond u gaat verbeelden dat uwe dochters het voorrecht hebben van uit de algemeene zwakheid uitgeslooten te zyn, en eene onverzettelyke kuisheid met de melk hebben ingezoogen? Indien de jaaren de natuurlyke neigingen in uwen boezem hebben uitgedooft, zal het u nogtans wel voorstaan, denk ik, in welken toestant gy in de hevigste kracht der jeugd, u zelf bevonden hebt; wat beweegreden tog port u aan om gunstiger gedagten van uw kroost te hebben, dan van u zelf, en te onderstellen, dat het uit den aard niets te vreezen heeft van die zelfde driften, met dewelke gy zelf zo dikwils hebt moeten worstelen, en welker beteugeling zo veele ernstige pogingen gekost heeft?

De eerste grondslag derhalve van de Jufferlyke opvoeding is, gelyk ik gezegt heb, de overtuiging dat de fraye sexe, zowel als de mannelyke, haar deel heeft in de onschuldige en heilzame zwakheid, die tot handhaving van 't menschelyk geslagt in beide noodwendiglyk vereischt word, en die niet uitgeroeit, maar onder de gehoorzaamheid van ree[226=126]den, deugd, en eer moet gebragt worden: Om dit oogmerk te bereiken diende men, myns oordeels, te beginnen met de schaamte in 't vrouwlyk gemoed, met alle zorgvuldigheit te *planten* of *aan te kweeken*. De reeden waarom ik goed vind my op deeze wyze uit te drukken, is dat de meeste menschen van gevoelen zyn, dat de schaamte niet zo zeer een verkreege, als wel een aangeboore hoedanigheid van de fraye sexe is. Ik wil zulks juist niet direct tegenspreeken, vermits de ervarentheit ons leert, dat, zelf by de onreedelyke dieren, in die sexe een zigtbare *schuwheid* plaats heeft. Dog die reegel moet veel exceptien onderheevig, of die ingeschape schaamte van geen bestendige natuur weezen; vermits ze verwaarloost zynde, reeds in de kindsche jaaren dikwils zodanig verdwynt, dat ze het minste spoor nauwlyks achter zig laat.

Tusschen kinderen van zes à zeeven jaaren, heb ik niet zelden opgemerkt, dat ze onderling een verkeerde rol speelen, en de meisjes caressant en aanhalende, de jongetjes in tegendeel zig schuw en afkeering gedroegen. Het zy hier mee geleegen zo als men wil; 't geschil is niet zeer weezentlyk, het komt hier maar aan op de betragting, dat de schaamte door de gewoonte aan de teedere sexe hoe langs hoe meer eige en natuurlyk werde.

Niets is 'er derhalve heilzamer, dan dat de Ouders door hun gedrag en lessen, by tyds hunne dogters een afschrik inboezemen omtrent al wat teegens de eerbaarheid, en kuisheid in 't geringste stryd, en met een ingespanne oplettendheid zorg draagen, dat die nutte indruk door de losse taal en ergerlyke behandelingen van ongebonde Huisgenoten niet werde verzwakt, en allengskens geheel uitgewist. Nauwlyks is het te bedenken wat gevaarlyke uitwerkingen het dartel gebaar, en de aan[227=127]stotelyke uitdrukkingen van knegts en meiden, op de versche verbeeldingskragt der jeugd kunnen veroorzaken. Ik wil echter niet, dat men van de Juffertjes mallooten maakt, die op 't gezigt van een manspersoon weg loopen, en zich verschuilen. Myn gevoelen is, dat naar maate het oordeel aangroeit, men haar een onderscheid moet leeren maaken, tusschen onbehoorlyke vryheeden met onze sexe, en tusschen een zeedige vriendelykheid die t'effens een bevallige, en gansch niet verderfelyke gezellinne van de waare schaamte kan zyn.

Zo draa men bespeurt, dat die wigten vatbaar van redeneering beginnen te worden, is het ten hoogste nodig op vaste en onwrikbaare gronden van deugd in haar gemoed een heevige liefde voor haar reputatie te vestigen, en in haar tegenwoordigheid noit schertsende, maar altyd met de uiterste versmading en afgryzen, gewag te maken niet alleen van Vrouwspersoonen die in hnn oneer een schandelyke kostwinning vinden, maar ook van andere die door haar onvoorzigtig en onbezonne gedrag haare zeeden verdagt maaken, en haare dierbare eer in de waagschaal stellen. Dog op dat die liefde voor haare reputatie niet als in de lugt zweeve, zonder ergens aan gehecht te zyn, schat ik het zeer nut haar een denkbeeld te geeven van de natuurlykste driften, eer het gevoelen der zelver in den boezem zich openbaert; Doch zo een teer onderwerp moet met de uiterste omzigtigheid behandeld worden.

Met de zelfde ernst, met welke men haar de heilzaamste zeedelessen poogt in te boezemen, moet men haar bekend maken, dat op zeekere jaaren in beide de sexen zig eene weederzydsche neiging openbaart, die zich aan een byzonder voorwerp kan vast maaken, doch door reeden en deucht bestiert, eene wettige en eeuwigdurende vereeni[128]ging tot haar eenig oogmerk moet hebben. Dit fondament in de ziel gelegt zynde, moet men meer en meer haar trachten te ontdekken de verfoeyelyke strikken die haar in de waareld staan gespannen te worden, en in de welken het bykans onmydelyk is te vervallen zonder een geduurig waakzaam mistrouwen op ei-

ge voorzigtigheid en krachten. Voornamentlyk behoord men noit af te laaten haar voor oogen te stellen de gruwelyk gevaaren; waar aan de verachtelyke *Coquettery* of *onmatige bekoorzugt*, door de welke de verleide eige liefde zo zagt en natuurlyk bekroopen word, haare sexe gewoon is bloot te stellen. Men ontveinze haar niet in dit geval, dat de ziel zeer gestreeld moet worden, door 't vermaak van een gansche stoet van aanbidders, werwaards zy zig wende, na zig te sleepen; dog men doe haar met een begrypen, dat agter die uiterlyke aanbidding meestentyd eene inwendige veragting zig verschoolen houd? men ontleede haar naaukeurig alle de vuile zielsgebreeken die in de Coquettery als hun middelpunt t'zaamenvloeien, en men trachte haar duidelyk te doen begrypen dat 'er een veel wezentlyker, en aan de ziel nader verknogt vermaak opgesloten legt, in de teedere en volkoome vereeniging van twee verdienstige harten, door dewelke alle lust, om aan anderen liefde in te boezemen, volmaaaktelyk uit het gemoed word uitgeslooten.

Hier word ik wederom door myne stoffe als overstroomt, en gedwongen de verdere verhandeling der zelve tot eene andere gelegendheid te verschuiven. [129]

N°. 227. Den 28. December. 1733. De Hollandsche Spectator.

Tradunt operas mutuas.[1]
TERENT.

MYN HEER.

SChoon ik door myn hooge jaaren en onbeslommerd buitenleven byna geheel van het schryven ben afgewend, en myn vrolyke lust grooter is, dan myn krachten bequaam zyn om niet schuldig te blyven aan den dienst of ondienst, die *Nicias Pierokles* my gedaan heeft met my zachtjes uit te hooren en U E. te vertellen* het eenvoudig beloop van myn stil en onopzichtig leeven en van myne gezonde genoeglykheid in den ouderdom. Echter wil ik hem dat vry lachen niet gewonnen geeven, als of het geschieden uit onvermogen van het hem te kunnen betaalt zetten, te meer daar ik dit kunnende uitvoeren op hem een zege van oprechtigheid zal behaalen, die hy zal voelen kunnen en erkennen moeten. Hoe onverschillig of hoe ongelaakt zyn Vertoog my raakende mag geweest zyn, hy heeft evenwel tegen de pligt van vrome vriendschap misdaan, iets aan den dag brengende, 't geen hy wel wist, dat ik zoude verhindert en tegengehouden hebben, indien hy my daar van gewaarschuwd had; Ik in [130] tegendeel heb hem van myn voorneemen, om hem dit te vergelden, kennis gegeeven, en mogelyk op myn onvermogen, zwakheid, en verval van geest om myne denkbeelden aan een te schakelen, zich verstoutende heeft hy my die vryheid vergund,

1 Zy kaatsen malkander den Bal toe. Terentius, *Phormio*, actus II, 267.
* *Zie den Spectator No. 160.*

zich verzekerd houdende, dat ik het niet uitvoeren zou kunnen of durven, zo dat ik gis, dat hy even verzet zal staan, als ik was, zo hy dit komt te leezen, en ik zal het genoegen hebben, dat ik ook eens lachende, tot zyn kosten, geen verwyt van onheusheid heb af te wachten. 't Is waar, ik ben in dat Vertoog zoo niet beschreeven, dat het geen my raakt niet op hondert andere goelyke oude luy toepasselyk zy, en niemant van ons buurgezelschap zou mogelyk die toepassing gemaakt hebben, indien *Nicias* niet zelf op de eerste byeenkomst, die toen weêr begon, met het papier in de hand was verscheenen, en gevraagd had of de vrienden myn portret eens wilden hooren leezen in zuivere Karakters; toen konden zy 't allen zien; zy stemden het toe; was het op my niet gemunt, het was ten minste wel getroffen. Men feliciteerde my, ik was het voorwerp, en ik heb my in langen tyd zoo niet vermoeid, om my uit alle die ongewilde belemmering van scherssen en wenschen te ontwarren. Uit de behandeling beelde ik my in wel te kunnen zien wie de maker was, en schoon niemant daar van vermoeden had, ik merkte wel, dat hy zich te veel kittelde met grimlagchen, om daar geen deel aan te hebben. Ook was de gelegentheid, waar by die onnozele vertelling geschied was, wel wezentlyk voorgevallen, maar my door de dagelykse gewoonte van dat aangenaame gezelschap lang vergeeten. Ik dorst het evenwel dien dag niet waagen om hem daar van by anderen verwyt te doen, want dan doch my zou ik het schynen te erkennen, en zoo [131] veel goede hoedanigheden, die daar op 't schoonste met achterhouden van veele gebreken, voorgedaan waren, my schynen te laaten aanleunen: Behalven dat gaf onze dagelyksche ontmoeting my plaats en ruimte genoeg om hem deswegen dit voor te houden, dewyl ik voor zeker hield, dat hy het my niet ontkennen zou, indien het waar was, dewyl daar aan niet verbeurd, en zyn oprechtigheid al te eerlyk is, om moedwillig zonder reden zich met een leugen tot een onnodige uitvlugt te behelpen. Ik liet eenigen tyd verloopen, zoo dat *Nicias* zelfs meende, dat my dat lang ontgaan was, dewyl ik daar noit afsprak, maar op een namiddag als wy omgewandeld hebbende, in myn groen prieel, dat een vlak en breed uitzicht op de stille Vecht heeft, waren gaan zitten, en *Nicias* niets minder verwachtende was, zeide ik: *Gy zult dan, Nicias, om uw geest te verlustigen, het onnozel vertrouwen van vriendschap kunnen in de waagschaal stellen, en aan alleman klappen, waar aan niemant buiten ons gelegen was. Ik neem het niet qualyk, maar wacht ook niet, dat ik u daar dank voor zeggen zal, want ik meen dat men even weinig verdient met iemant in zyn aanzicht te pryzen,*

als met hem een harde en onguure waarheid te zeggen, te meer als men weet dat de man van vleyzucht afkeerig is, en het geheim houden in de geringste zaaken gemeenlyk best word beproefd. Gy hebt myn dooden lust als levendig gemaakt, en ik zoude van u nog wel eens een schets willen ontwerpen, om aan de deur te pronk te hangen, schoon ik alles wat ik ooit in myn besten tyd uitgewrocht heb zorgvuldig in myn kabinet heb gesloten gehouden, maar hier in heb ik de toestemming van myn hart niet kunnen krygen, dat ik zulk zoo buiten uw weeten doen zou, of dat het u als een onverwachte donderslag in de ooren klinken mogt. Zoo het nu geschied, zult gy niet kunnen zeggen, dat gy daar niets van gewee[132]*ten heb, en hierin triomfeer ik over u*. Ik voel wel, vriendelyke *Critobule*,[1] zeide *Nicias*, dat ik misdaan heb, en ik weet dat gy in die belydenis genoegen neemen zult; maar, wel aan, ik onderwerp my aan uw vergelding, ik wacht niets als goeds van u, ik zal u zelf het onderwerp opgeeven, de schikking en uitvoering zal de uwe zyn. Ik ben uit Zeeland oorspronkelyk van goeden huize, gelyk gy weet, dat ik daar nog veel aanzienlyke bloedvrienden[2] heb, myn grootvader om de veelheid der zoonen, en om yder der zelven tot een eigen eerlyk bestand aanleiding te geeven, had een aangebode goede gelegentheid aangenomen om myn Vader naar Engeland op een zeer goed komtoir te plaatzen, die daar ook by zyn patroon in goede achting was, na eenigen tyd eenigen winst van den handel kreeg, en by het afsterven van den ongehuwden baas, een goed deel van dien handel erfde. Om zich aan de natie door het verkiezen van een vrouw te verbinden, sterkte zyn lust niet, te Amsterdam gekomen zynde, en by een zyner Correspondenten wel ontfangen, kreeg hy na eenige verkeering genegentheid voor des zelfs Nicht, een besturve[3] dochter met meer gaven van deugd, verstand en goedaardigheid dan middelen; dit wierd een huwelyk, en die twee vergenoegde lieden trokken naar Engeland, daar myn Vaders zaaken in staat gebragt waren. Twaalf jaaren liepen niet onvoorspoedig voort, als myn Vader schielyk door een hevige ziekte weggerukt wierd en ik de oudste, pas tien jaar, met twee broeders en een zuster, buiten staat om de droefheid van onze moeder te troosten, of haar verlegentheid te gemoed te komen, waren de voorwerpen van haar deernis, en rechtmatig beklag;

1 Zie Van Effen (1999-2), 100.
2 Bloedverwanten.
3 Iemand die geërfd heeft.

maar zy van koopmans afkomst, en niet altyd buiten kennis van zaaken gehouden, daar en [133] boven vol moed en bedachtzaam overleg, sloeg het komtoir zelf aan, koos het zeekere uit, bestierde alles zoo, dat men geen wezentlyke verandering in de negotie bespeurde; Zy liet niets na om my een goede opvoeding te geeven, met dat voorneemen echter, om my tot de koopmanschap en het vroeg vervangen van zaaken te schikken, houdende my dagelyks voor, wat zorg zy had om ons tot mannen te maaken, en hoe wy schuldig waren ons te bevlytigen, om de trouwhartigheid van zoo tedre moeder door ons goed gedrag te beantwoorden. De Hollandse inborst en de genegentheid tot haar Landaart was zoo onverzettelyk in haar gebleeven, dat zy noit naliet ons daar van te onderhouden, en die, als het allerwenschelykste aan te pryzen, en ons gelukkig te noemen, indien wy oit gelegentheid kreegen, om ons in de woningen onzer voorouderen met vrucht en eer te herstellen, en tot onzen ouden oorsprong weder te keeren. Hierom wierd de aanbieding om op een Hollands komtoir my te plaatzen terstond aangenomen, en myn jonger broeder vervulde de myne in onze moeders handel. Tegen de ontomelyke *licentie,*[1] die de Engelsche als aangebooren is, en waarvan de uitspattende driftigheden dagelyks als een kenteken gezien en geprezen worden, dat de Hollandse zorgvuldigheid van onze Moeder ons met geduurige onderrichtingen als gewapend, en ons een verlangende begeerte geduurig ingeboezemd wegens de gematigde en ingebonde vryheid van dit Land, daar op alles gelet wierd, daar elk het zyne gerust bezat, daar men buiten brooddronke overdaad leerde minder verteeren, dan men inkomen had, en in meer gelykheid onder minder onzekere en zomtyds gevaarlyke grilligheden; daar kon men met minder schatten een gepasten staat houden; Die [134] eer, deugd, geschikte ordre en een eenpaarig gemoed, zig zelf altyd gelyk, beminde, zou zig daar hondertmaal meer vermaaken als in de onstuimige ruimte van allerhande toegelaate ongeregeldheden die in Engeland onder den naam van vryheid in zwang gingen, en niet dan, met de natie 't onderste boven te werpen, kunnen beteugeld worden. Met die beginzelen onderleid, en onder die leerstukken opgegroeid, kwam ik in die jaaren, dat myn zinnen door opmerking daar van gebruik maaken konden, by myn Patroon te Amsterdam op het komtoir. Het schikte zig alles hier volmaakt wel maar myn opgevatte denkbeel-

1 Ongebondenheid.

den; niets scheen my vreemd maar alles behaaglyk voor te komen, en yder was verwonderd dat een Engelsman zig zoo ras in een Hollander verkeerde, en zyn eige natie als verloochende. Volgens myn Moeders regel nam ik vast voor, indien 't geluk my diende, door een huwelyk my hier bankvast[1] te maaken, en na een geruimen tyd met bezadigdheid myn zinnen op verscheide voorwerpen te hebben laaten gaan, vielen die met een sterken aandrang op myns Patroons jongste dochter, die wel niet zoo fraai als haar oudste zuster, echter met een zedige aan genaamheid en zeer gemakkelyken inborst myn hart en oog meer bekoorde. Ik gaf myne moeder daar aanstonds kennis van, en zy, aan my haar toestemming gegeven hebbende, toefde niet den Patroon daar van te schryven, en onder zoo goeden aanbod als haar zaaken leiden kosten, daar van den voorslag te doen; deze wel merkende, dat de neiging van zyne dochter daar wel heen zou willen, stond my vriendelyk toe haar deswegen te onderhouden, en om kort te gaan, dit wierd na eenig verloop een huwelyk, en deze is nog myne aangenaame Vrouw, die gy dagelyks ziet en uit wel[135]ker ommegang gy kunt oordeelen of wy ons weerzyds van die keur te beklaagen hebben. Myn schoonvader gaf my straks een afgezondert komtoir, schikkende de zaaken met die van myn Moeder en de verdere Engelsche *correspondentie* zo wyzelyk, dat ik een zeer gemakkelyke, en door de dolligheden van den onzinnigen wind-handel, voor dewelke ik my zorgvuldig gewagt heb, een voordeelige *negotie* heb gedreven. Myn Moeder kwam ook, zoo haast myn broeders in staat waren, met myne zuster herwaards over, en is, na dat zy haar kinderen in allen deelen gezegend gezien had, in hoogen ouderdom hier overleden, en, naar haaren wensch, by haar ouders begraven. In dit huwelyk heb ik zonder verstooring, en zonder wederzydse gemelykheid of onmin, nu twintig jaaren in een volmaakt genoegen doorgebragt; noit is tusschen ons als man en vrouw geschil in huis geweest, en de onderlinge zwakheden of gebreken, die 'er mogten geweest zyn, heeft de liefde gedekt en uitgewischt. Van vyf kinderen zyn alleen myne twee dochters tot jaaren van rype jeugd opgegroeid. Myne zaaken en handel zyn boven myne wenschen zelf voorspoedig geweest, en ik heb daar in altyd minder eigen bestier als zegen erkend. Niets is nagelaaten om de kinderen een deugdzaame eerlyke en fatsoenlyke opvoeding te geeven, de Franse

1 Aan de plaats gebonden.

schoolmanieren, en *airs* van grootsheid en ydele beuzelingen; zyn door voorgaande ingeprenten beginzelen van waare eer en deugd, van een oplettende en met my eensgezinde Moeder, zoo veel als mogelyk was, voorgekomen, en naderhand door vrolyke berispingen onze kinderen aangetoond en door dezelven begrepen, zo dat zy, tot ons genoegen in een beschaafde geschiktheid, gepaste vrolykheid en ongemaakte zedigheid [136] zich naar onzen wensch weten te voegen en de aangenaamste voorwerpen van ons hart en de lust onzer oogen zyn: En dewyl zy haar moeder in haar geheimste vertrouwen hebben, en verzekerd zyn, dat zy niets redelyks van my eischen, 't geen haar niet aanstonds blymoedig gegeeven of toegestaan word, vertrouw ik, dat zy nooit eenige roekelooze pas van jeugd buiten onze kennis doen zullen, of haare opvoeding vergeeten. En dit staat ook by my vast, schoon ik by haar nooit daar van iets rep, dat aan een deugdzaam, eerlyk, welgeschikt, gezond vlytig Jongman, uit een huis daar niets op te zeggen viel, al had hy naauwlyks een stuiver aan eigen goed, indien hy, zonder omwegen of streken, met myn Kennis, om eene myner dochteren uitkwam, en haar genegentheid konde winnen, myn toestemminge daar toe liever zou worden geeven, dan haar, in overvloedige dartelheid van de tegenwoordige wereld, met een ryke niet doender te zien ruim schoots zeilen in een diepte, waar in de kinderen gewis moeten te gronde gaan. Myn broeders zoon, die des zomers, als wy buiten zyn, van my in het waarneemen van den handel beproeft word, heb ik geschikt tot het vervangen myner zaaken, hebbende die zoo veel ingetrokken, dat het meer is om niet ongeacht op de Beurs, als een onnut meubel van de Makelaars aangezien te worden, dan om groote dinge daar mede te beoogen; en dus in een ruime verzekerde staat, onder Gods zegen, slyt ik myn zomerdagen hier buiten, en gaarn by u; en des winters hebben ik en de mynen ook aangenaam gezelschap in de Stad. Daar hebt gy *Chritobule* myn leven, dat weinig opmerking verdient; dunkt het u goed, kipt[1] daar van uit, dat gy voor den Spectator dienstig oordeeld, en doet 'er van 't uwe by, dat gy in my pryst of laakt, gy hebt een eigen op my. Ik heb dit uit myn geheugen, Heer Spectator, zoo wat nageschreven, 't zou toch voor myn jaaren wat te zwaar vallen dit uit te breiden; is het reets te ruim, ik laat het uitkippen aan u. Ik zoude in myne zuivere eenvoudigheid, deezen

1 Kiest.

met de voorletteren van myn naam onderschreeven hebben, indien *Nicias* zelfs my niet had willen dekken met den naam, waar mede ik nu, onderteken,

Uwe zeer toegenegen,

EUFEMUS CRITOBULUS,

[137]

N°. 228. Den 1. January 1734. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Rerum optimarum pessima est corruptio.[1]

MEn zegt dat Aesopus nog slaaf zynde, en van zyn Meester gelast het best dat te krygen was, tot den maaltyd gereed te maaken, niets anders als tongen van dieren, verscheidentlyk toebereid, en met verandering van saucen, opdiste; en daags daar na bevel ontfangende, 't ergste dat de markt kon uitleeveren, ten dis te brengen, wederom niets, behalven de zelfde spyze te voorschyn bragt. Hy wierd wegens deeze behandeling bitterlyk bestraft, en met wreede kastydingen gedreigt; dog hy verschoonde zich met te zeggen, dat hy dit zinnebeeld had willen gebruiken, om aan te toonen, dat er niets heilzamer, en niet verderfelyker kon uitgevonden worden, dan het menschelyk spraaklid. Met grooter recht, myn oordeels, kan het zelfde verzeekert worden aangaande de *Eigeliefde,* die na dat dezelve bestierd word de ryke oorsprong is van de zuiverste en verhevenste deugden, of de onuitputtelyke bronader van de vuilste en lafhartigste gebreeken. Van deeze waarheid een klaar denkbeeld te hebben is de grondslag van de gansche Zeedekunde, en zo lang men daar [138] omtrent verwarde gedachten koestert, is het volstrekt onmooglyk een rechtschape begrip van deugd en ondeugd zich eigen te maaken. Men vind niet weinige menschen, anderzins met geest en oordeel begaaft, die verleid door een denkbeeld van eene innige en bovennatuurlyke heiligheid, en by gebrek van het reedelyk en heilzaam gebruik der zelfliefde, van het onreedelyk en schadelyk nauwkeuriglyk te onderscheiden, zich verbeelden, dat die *Liefde* de algemeene bron is van 's menschen verdorventheid; dat door die liefde hunne deugdzaamste

1 Het Bederf maakt de beste dingen tot de booste. Het Romeinse spreekwoord luidt: Corruptio optimi pessima est. Herkomst onbekend.

en edelmoedigste geschiktheden en daden, hoe loffelyk by den evenmensch, voor 't oog van 't Opperweezen besmet zyn, en dat het eenig middel, om tot een waare en Gode behaaglyke heiligheid op te stygen, bestaat, in zich absolut van de zelfliefde te ontdoen, en van alle eige belangen, van wat natuur ze mogen zyn, geheel en al af te zien. Dat dit gevoelen niet anders dan als een devote dweepery kan aangemerkt worden, zal zonneklaar blyken, aan alle die geenen, die in staat zyn van te begrypen, dat het innige weezen van een zaak noit vernietigt word, zonder de vernietiging dier zaake zelf na zich te sleepen, en dat de eige-liefde in een reedelyk schepsel, 't welk denkt met bewustheid dat het denkt, en met een wederkeering op zich zelf, al zo weinig van het zelve afscheidelyk is, als het vermoogen van denken zelfs. Den mensch derhalven van die eigenschap te willen ontheffen, is niets anders dan hem van zich zelf te willen berooven, met zyn reedelyk leeven volmaaktelyk uit te blussen. Men onderstel eens iemant aan zich zelf volmaakt onverschillig geworden, die met zyn eige belangen zich in 't geringst niet bemoeit, en die, om zo [139] te spreeken, in zyne gelukkige of ongelukkige toestand geen deel neemt; is het niet baarblykelyk, dat zyn ziel onder een slaap, uit dewelke dezelve noit kan opgewekt worden, als begraven moet leggen? Alle de beweegreedenen, hoe zwaarwigtig, die hem tot werkzaamheid kunnen aanzetten, zullen altyd buiten hem blyven, 't minste handvatzel in de ziel niet vindende, by 't welke zy haar aan de beweeging kunnen helpen; de eenigste oorzaak immers waarom de dringredenen indruk op ons maaken, is de *correspondentie* die ze hebben in het binnenste van ons, met onze zelf-liefde, die zich uitstrekt tot het geene dezelven als het beste en heilzaamste haar voor oogen stellen. De wil, zo dra de *liefde* versterft, zal nootwendig het zelfde lot moeten ondergaan, want wat is *willen* tog anders, dan over te hellen, en zich te buigen tot het geene, 't welk ons, in het ondeelbaar stip van onze overhelling als het beste over onze belangen, en het keurwaardigste voorkomt? Maar zegt men, 't is onnodig dat de *zelf-liefde* onze ziel tot beweeging en werkzaamheid brenge; het duidelyk gezigt, dat onze reeden heeft van onze plichten, is een veel edeler beginzel, en krachtig genoeg om om tot werkzaamheid uit te lokken. Dit schynt iets in het eerste opslag, dog naukeuriglyk ondertast[1] word het hoe langs, hoe beuzelagtiger, en besluit in zich een volstrekte onmogelykheid, en de weezentlykste con-

1 Onderzocht.

tradictie. Wat heb ik berooft van alle zelf-liefde met myn plicht te doen? wat verband, wat gemeenschap kan 'er bedagt worden, die my aan myne plicht, hoewel ook door my begreepen, kan verknogten? Hoe is het bevattelyk dat de plicht anders dan onverschillig kan zyn aan my, aan wie myn eigen weezen onver[140]schillig is? Hoe zal 't my mogelyk zyn, die de minste aandoening voor my zelf niet heb, aandoening te gevoelen voor myne plichten? Hoe zal ik van alle liefde voor myne belangen ontbloot, liefde kunnen hebben voor wat voorwerp het ook zy, dewyl liefde, voor een zaak buiten ons zelf, niets anders is dan een neiging voor de zelve, spruitende uit het gezigt en het begrip van haare bekwaamheid om ons geluk te bevorderen ? Hoe zal eindelyk myne reeden, hoe kragtdadiglyk overtuigt, de minste beweeging in myn leevenloos gemoet kunnen uitwerken, vermits dat onwaardeerbaar voorrecht my even zo onverschillig zal zyn, als alle myne anderen zo geestelyke als lichamelyke vermogens. 't Is derhalven zo handtastelyk, als de eerste beginzelen van waarheid dat de eigeliefde de grondslag is zelfs van de liefde voor God, en voor de deugd; dat zonder die aankleving aan onze belangen, het onmooglyk is het minste besluit, niet alleen uit te voeren, maar ook te vormen, en dat, zo dit leeven der ziele haar ontnomen kon worden, zonder haare vernietiging, het lichaam zelf van alle eigenwillige beweeging noodwendig zou berooft vinden. Men zegge niet, dat het door de driften zoude gaande gemaakt worden; de driften immers onderstellen niet alleen de Eigeliefde, maar het zyn als verscheide takken, die uit dezelve als uit hunne wortel voortspruiten, en zich naar verscheide kanten uitbreiden.

Uit het beweezene vervalt ook *demonstratif* het voorgeeven van zommigen, die het wederlegde gevoelen eenigzins meenen te verzagten, met staande te houde, dat schoon men zich van de zelf-liefde niet ontdoen kan, het echter billyk is dat de liefde tot het Opperweezen de eerste in [141] rang by ons zy, en de liefde voor ons zelf verre te boven gaa. Dit voorgeven, zeg ik, vervalt van zelf, vermits middagklaar is aangetoont, dat de liefde voor God onmooglyk is, zonder de zelfliefde, dat ze op de zelf-liefde rust, en tot de zelve als tot haar einde en eerste oorsprong, noodzakelyk wederkeert.

Men tracht echter de wederlegde stelling te staaven met by te brengen, dat de liefde tot een voorwerp moet gevestigt zyn op deszelfs waarde, en dat by gevolg God, die de ongemeete beminnelykheid zelf zynde, de bronader van al het beminnelyke is, oneindig meer van ons, dan wy zelf,

met het grootste recht moet bemint worden. Ik beken gaarne dat hier in een waare zin is opgeslooten, die zonder de buitensporigste Godslastering niet kan ontkend worden; dog zo dra ik een weezentlyk onderscheid tusschen tweederlei liefde, als met de vinger zal aangetoont hebben, zal men duidelyk bespeuren, dat die onwederspreekelyke waarheid myne bewyzen geenzins ontzenuwt, maar in hunne volle kragt laat. Door *liefde* verstaat men in het eerste opzigt *een heevige neiging, om ymand gelukkig te maaken*, en in het tweede, *een heevige neiging om gemeinschap en vereeniging met iets te hebben, 't welk wy geschikt oordeelen om ons heil te bevorderen*. Tot de eerste slag van neiging behoort de *zelf-liefde*, die de waardy en verdienste niet tot haar rigtsnoer heeft, maar onafscheidelyk aan de natuur van een denkend weezen verknogt is, en die in alles wat ze bemind, haar eigen geluk en vergenoeging bedoelt, hoewel, gelyk ik daar na buiten alle teegenspraak zal pogen te stellen, door duizend verscheide omweegen, die tog alles in het middelpunt van eigen belang zich eindelyk vereenigen. [142]

Onder het tweede zoort van *liefde*, dat de verscheide trappen van beminnelykheid verpligt is tot zyn reegel te neemen, is baarblykelyk de *liefde voor 't Opperweezen*, 't welk, in de betrekking, beschouwt zynde, als de oorzaak van ons weezen, en zelf van de eigeliefde, die 't leeven van de ziel uitmaakt, en zonder dewelke wy onbekwaam zouden zyn onze Schepper te eeren, en te beminnen; in een woord, 't welk als het oneindig goed, ons alleen in zyne genieting eene volmaakte gelukzaligheid kan doen bezitten, door ons oneindig meer moet bemint worden, als wy zelf, die buiten dien onmeetbaren Oceaan van alle heil, uit ons zelven niets tot bevordering onzer belangen kunnen toebrengen. In dien zin kan men zelfs met waarheid zeggen, dat, om door de weg van heiligheid tot de gelukzaligheid op te stygen, de mensch verpligt is zich geheel en al van de zelf-liefde te ontdoen, te weeten, van de buitensporige neiging, om de bronader van zyn heil, en de bevordering zyner belangen, in zyn eigen boezem te zoeken; dog zulks belet geenzins, maar ondersteld veel eer, dat het eerste zoort van liefde door my beschreven, van yder reedelyk schepzel zelfs zyn begin neemt, tot het zelve van alle andere voorwerpen te rug keert, en in het beminnen van alles, dat buiten het zelve is, het eige voordeel beoogt, gelyk ik voornemens ben in een ander Vertoog met de uiterste klaarheid aan te toonen. Men onthoude maar, dat wanneer ik voort zal gaan in 't verhandelen van deeze stoffe, door de *eigeliefde* altyd verstaan zal worden die zelf-

aankleeving, die ik beweezen heb zo weezentlyk aan onze ziel te zyn, als de vermogens van denken en willen, en als de uitgestrektheid is aan het lichaam.

Ik twyffel niet of het bovennatuurlyk en met [143] zich zelf strydend denkbeeld van eene heiligheid, die van alle eigenliefde gezuivert is, word veroorzaakt door de indruk die door eenige kwalyk begreepe plaatzen der heilige Schriften uitgewerkt is op de verhitte verbeeldingskragt van liefhebbers der innige Godsdienst, die geen genoegzame achting voor hunne reeden hebben, om aan dezelve hunne gevoelens te toetzen. Dusdanige zyn de spreekwyzen*: zich zelf te verloochenen, de waereld, ja zich zelven te sterven, den ouden mensch te dooden,&c*. Dog zulks beteekent blotelyk zyn ongereegelde driften te temmen, en dezelven 't jok van Gods wet, en van de reeden op te leggen, en geringe, voorbygaande, verderfelyke voordeelen van de handt te wyzen, om zyne voornaamste aandagt en werkzaamheid te besteeden, aan weezentlyke, gewigtige, en eeuwigduurende belangen; zulks blykt met de helderste klaarheid uit de gansche t'zamenhang van de leere van onzen Zaligmaker, die, al wierd ze alleenlyk, als, 't voorbrengzel van een Wysgeer aangezien, een onbetwistelyke voorrang boven de lessen van andere Philosophen, zou hebben. Zommigen derzelver, gelyk de *Epicureers*, mogelyk vry ver van de inzettingen van hunnen Meester afdwalende, scheenen alleen het lighaam te bedoelen, en plaatsten 't geheel belang van den mensch in de genieting van lichaamelyke wellusten. Anderen, gelyk de *Stoici* en de aanhangers van Plato, scheenen de ziel alleen hunne opmerking waardig te achten, en 't lichaam maar als haaren last en kerker te beschouwen. De Zeedekunde van onzen Goddelyken leermeester in het tegendeel is gegrondvest op het gansche verband der menschelyke natuur, zo als ze uit een stoffelyk en geestelyk weezen door den Schepper is t'zamengesteld, met alle haare onafscheidelyke eigenschappen, onder [144] de welke de eigeliefde, gelyk ik meen gedemonsteert te hebben, geenzins de geringste is. Haare redelyke en voorzigtige bestiering is het doelwit van alle zyne zeedelessen. In alle dezelven worden de dringreedenen tot heiligheid aan de eigeliefde vast gemaakt, als het eenigste middel om dezelven kragtdadiglyk werkzaam te maaken. Overal word de mensch, door de behartiging van zyne zwaarwigtigste belangen, tot de betrachting van zyne pligten, en naarkoming van zyns meesters wetten, uitgelokt en aangeport. De logste en lafhartigste zielen, die onder het stoffelyke als begraven leggen, worden opgewekt door de vreeze van de gruwe-

lyke straffen en rampzaligheden. Aan edeler en groothartiger gemoederen, worden voor oogen gesteld niet alleen een zoete rust, innige vergenoeging, en zuivere blydschap in dit bepaald leeven, maar een zee van gelukzaligheid in een oneindig toekomend leeven, waar in de ziel, in een onveranderlyke bezitting van het oneindig goed, gesteld zynde, door eene geduurig aanwassende vloed van wysheid, heiligheid, en onbeschryfelykste vreugd zal overstroomt worden. 't Is derhalven ten hoogsten te verwonderen, dat geringe menschen kinderen in de zeedekunde wyzer schynen te willen weezen, als hun maker, wetgeever, en weldoener, en hunne ingeschape natuur kracht en gewelt trachten aan te doen, om een anderen weg tot waare deugd in te slaan, als die hun door hun oneindig wys Opperheer zelf, als met de hand word aangeweezen. [145]

N°. 229. Den 4. January 1734. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Misera ambitione laborant.[1]
HORAT.

ZO ik aan d'eene kant myn best heb gedaan om aan te toonen, dat het schadelyk is voor de Neerlandsche taal, uit de zelve de vreemde woorden te verbannen en uit te sluiten, die hun burgerrecht verkreegen hebben of verdienen, zo heb ik ook aan d'andere kant getracht in al zyn bespottelykheid ten toon te stellen het gebruik van zonder de minste noodzaaklykheid onze spraak met geleende uitdrukkingen te doorspekken, voornamentlyk als de zelven by luiden, ontbloot van alle taalkunde, op de ellendigste manier worden gerabraakt, en bykans gansch onkenbaar gemaakt. Dog vry nog ongerymder en bespottelyker komt my voor de laffe gewoonte, die by zommige menschen in zwang gaat van zeekere Fransche benamingen in de dagelyksche discoursen te gebruiken, om aan hun spreekstyl een gewaande hoofsche zwier by te zetten, of om zig van hun minderen, en zomtyds ook wel van hun meerderen door een dwaze hoogmoed te onderscheiden. Het Fransch zo kwalyk besteed in die gelegendheden, is dikwils, naar alle waar[146]schynlykheid, al 't geen ze van die spraak geleerd hebben; 't welk gemakkelyk af is te neemen, uit de volgende wandrogtige spreekwyzen: Hoe is het al met de gezondheid van * *uw* MONFREER: Ik heb gisteren de eer gehad van uw † MASEURTJE in de Kerk te zien. Ik zou myn

1 Hy word te jammerlyk door Hoovaardy gedreven. Horatius, *Sermones* IV, 26. “Misera ambitione laborat.”
* *Uw myn Broeder*.
† *Uw myn Suster*.

eige *Maseur* met geen groter vriendschap kunnen behandelen; je hebt al een zoet stuivertje, denk ik, by je oudste †† *Matante* gevonden, en diergelyk bloempjes van welspreekendheid meer. Onder anderen heb ik eens in een schuit ontmoet een bedaagde Juffrouw, die gevraagt zynde of ze de Mama was van een kind dat ze by haar had, antwoordde, neen Myn Heer, ik ben zen Mama niet, maar ik ben zen * MATANTE *à la mode de la grande Bretagne*, en zulks wierd door de goede sloof, met zo een laatdunkende trony voor den dag gebracht, als of het van de uitsteekendste fraiheid was, schoon 'er niets vaadser[1] kan uitgedacht worden. Immers is het onmooglyk voor iemand, die de Fransche taal maar eenigzins verstaat, zig van schateren te onthouden, als hy een waanwyze en trotsche malloot hoort zeggen, dat ze haar eige † moei is, eene ongerymheid die nogtans zo ligt is te myden voor iemant, die oordeel genoeg heeft, om zig te verzekeren, dat hy niets van zyn fatsoen zal verliezen, met eenvoudig zig te bedienen van de duitsche benamingen, zuster, broeder, Moei, &c.

Niet min bespottelyk is het de kinderen te gewennen, uit een beginsel van grootsheid hunne [147] ouders te begroeten met den tytel van Papa en Mama, 't welk onder ons zo een baarblykelyk teeken van distinctie is, dat men by den gemeenen man duizendmaal bewyst, dat deeze of geene menschen luiden van fatsoen zyn, om dat de kinderen *Papa en Mama zeggen*, en anderen gelaakt worden, om dat ze zig zonder grond dien grootschen zwier aanmatigen; by voorbeeld; *Wel wie hoort 'er van? dat pagters volk laat zig al mee van de kinderen* PAPA, *en* MAMA *heeten*!

Niets kan 'er buitensporiger voorkoomen aan die geenen, die weeten, in wat zin die benaminge onder de Franschen, van wien ze ontleend zyn, gebruikt worden, dan kinderen, die reeds kinderen hebbe te groot om Taat, en Mem[2] te zeggen, hunne ouders met die kinderagtige tytels te hooren begroeten. De naamen van Papa en Mama zyn geen tekenen van distinctie in Vrankryk; Geenzins. Ze worden by de schoenlappers zo wel

†† *Myn Moei*.

* Myn Tante of Moei *à la mode de Bretagne, (*een Provincie in Vrankryk, en niet, *grande Bretagne,)* is de volle Nigt van myn Vader of Moeder.

1 Flauw, enigszins belachelijk.

† Eigentlyk zegt ze: *zyn myn moei*.

2 Vader en moeder.

gebruikt als by luiden van den hoogsten rang, dog even eens als by onze gemeene luiden, Taat en Mem, om dat ze door de stamelende wigten makkelyker zyn uit te brengen, als Vader, en Moeder. Wat my aangaat, die, mogelyk om verscheide reeden, zo dra ik spreeken kon, myne ouders Vader en Moeder heb genoemt, ik hoor nooit de woorden van Papa en Mama uiten zonder daar door het denkbeeld te krygen, van iemand, die nog een slabbe voor heeft, en in een kinderschooltje by een matres gaat, het welk als 'er het denkbeeld by komt van iemand, die den ouderdom van dartig of veertig jaaren bereikt heeft, al een koddige vermenging in myne harssenen maakt.

't Is waar dat zedert de Papas, en Mamas zo gemeen zyn geworden, veele luiden van een onbe[148]twistbaar aanzien, uit een beginsel van hoogmoed, en om met winkeliers en Notarissen zo weinig, als mogelyk is, gemeen te hebben, tot het eenvoudige Vader, en Moeder wedergekeert zyn. Ik ben ook verzeekert dat anderen van de zelfde rang, uit een zuiver beginsel van redelykheid, den zelfden weg hebben ingeslagen, om dat ze begreepen, dat die Fransche kinderklap onmagtig is de minste luister aan hunne verhevenheid by te zetten. Deeze hebben de zaak waarlyk zeer wel gevat. 't Is niet onnatuurlyk dat menschen boven anderen in rykdom, waardigheden, eertytels en schatten uitmuntende, in die betrekkingen zig van den grooten hoop afzonderen, en daar uit alle de voorrechten poogen te trekken, die dezelven kunnen uitleveren; Maar niets is belacchelyker als zig een zwier van distinctie te willen geven omtrent voorwerpen, die den mensch in zyne hoedanigheid als mensch betreffen, en onmogelyk aan 't minste onderscheid onderheevig kunnen zyn. Gelyk de magtigste en doorlugtigste Vorsten en Vorstinnen, wat het wezentlyke aangaat, eeten, drinken, slaapen, en aan al het noodwendig vereischte der natuur voldoen, op de zelfde wyze als de geringste hunner onderdanen, en met hun de zelve woorden gebruiken om diergelyke daaden uit te drukken, zo is het ook baarblykelyk, dat ze op geen verhevener manier Vaders en Moeders zyn, dan de verachtste arbeider, of bedelaar, en dat het van de uiterste ongerymdheid is een verschillende bewoording aan te wenden, in een zaak, daar geen verschil ter waereld plaats kan hebben, en aangaande de welke het gansche menschdom in allen deelen de zelfde voorrechten geniet.

Dog daar is een gewoonte, die met veel groter baldadigheid de reeden en de natuur verongelykt, [149] en die uit vreemde zeeden overgenoomen, by zommige aanzienlyke luiden onder ons begint in te kruipen. Ik zal niet

spreeken van het gebruik 't welk by grooten in andere landen reeds over lang is doorgegaan, van de zoete naamen van Man en Vrouw, en veel meer nog, die van Hartje, en Liefste, als laag en borgerlyk te verachten, en als een hoffelykheid aan te merken, zig onderling met den eernaam van Myn Heer, en Mevrouw te begroeten. Dit vleid zig wonder wel naar dier luiden levenswyze, die dikmaals in het zelfde huis twee onderscheide huisgezinnen uitmaaken, van alle wederzydsche gemeenzaamheid afzien, en zig nu en dan een soort van plechtige visite geeven. Onder ons gaat die hoofsche zwier van huishouding zelden zo ver, schoon het gansch niet zeldzaam is, dat aanzienlyke echte luiden elkander gewoon zyn aan te spreeken met de zelfde namen van uiterlyke eerbied, die nogtans, in dit geval, eer geschikt schynen om inwendige onverschilligheid, en versmading dan liefde en hoogachting te beduiden. Ik weet wel dat Sara haar man *Heer* noemde, doch zulks was in een tyd, dat de vrouw volstrekt aan haar gemaal als haar Koning en wetgeever onderworpen was, maar ik twyfel hartelyk, of die eerwaardige outvader, om de eene beleeftheid met de andere betaalt te zetten, aan zyn Echtgenoot den tytel van *Mevrouw* zal gegeven hebben. Dog dat is tot daar toe. Myn voorneemen is tegenswoordig eenige aanmerkingen te maken over de gewoonte, by beschaafde volkeren door de buitensporigste trotsheid ingevoert, van aan Vaders en Moeders den eernaam van Myn Heer en Mevrouw te geven; zulks zal in het begin waarschynelyk alleen in het gebruik zyn ge[150]weest in de doorluchtigste huizen, dog onderhevig aan het zelfde noodlot, met alle andere hoflykheden, is het by trappen gedaalt tot op luiden, die eventjes maar voor edelluiden konnen doorgaan. Dit is zo ver in Vrankryk doorgebroken, dat wanneer een gemeen Edelman by den groten Condé van zyn Vader sprak, onder den tytel van: *Monsieur mon Pere*, die Prins om zo eene dwaze verwaantheid te bespotten, uitriep: *Hier, Myn Heer myn kamerdienaar, gaa eens zeggen aan Myn Heer, myn Koetsier, dat hy Myn Heere myn paarden ter stond voor de koets span'*. Het kon niet missen, of onze blinde neiging om die geestige Natie in alles na te aapen, en, zonder 't minste onderzoek van de zelve, al wat ze beschaaftheid noemt, over te neemen moest, den hoogmoed van onze luiden van fatsoen tot die onbezonne distinctie verleiden. By geluk nogtans ondervind ik dat dezelve meest in zwang gaat, in huisgezinnen, welker aanzienlykheid nog jong, zwak, en kwalyk bevestigt, van nooden heeft alles wat goed schynt te kunnen doen, aan te wenden, om zig in de gemoederen der medeburgers te schragen en hoe langs hoe meer te

versterken. 't Is immers nauwlyks mogelyk, voor de meeste menschen, die aan den eersten indruk op de zinnen gewoon zyn zig over te geven, in de harssenen te krygen, dat luiden, die door hunne kinderen met den eernaam van Myn Heer, en Mevrouw vereert worden, niet zouden zyn van een ontwyfelbaare hooge geboorte. Om deeze streelende gedachten nog meer te voeden, hebben zommigen van dat slag van Groten, welker adel langen tyd een soort van een familie geheim is geweest, t'hunnent ingevoert, dat de broeders en susters zig ook den [151]tytel van Heeren en Juffers geeven, 't welk een dwaasheid is, die onmooglyk vernist[1] kan worden. Het verwisselen van *Vader*, met *Heer*, word ten minsten geblanket door een' valschen schyn van redelykheid, met by te brengen, dan het zelve het onzag, den ouderen verschuldigt, dieper in den boezem doet indringen, en krachtdadig alle onbehoorlyke gemeenzaamheid uitsluit. Maar door wat uitgestrekte kracht van betekenis word die *hoofsche* benaming hier van de *natuurlyke* overtroffen? Het woord van *Heer* behelst niets in zich, dan *het recht van te gebieden*, op wat wyze ook verkreegen, daar dat van *Vader* niet alleen in de ziel verwekt het denkbeeld van de best gegronde heerschappy, maar ook van de teederste liefde, van goedertierenheid, en verdraagzaamheid, en op de kragtigste wyze uitdrukt alle de betrekkingen, die tusschen ouders en hun kroost plaats kunnen hebben. Zo dikwils de naam van Vader of Moeder door wel geaarde kinderen word uitgesprooken, moet hy natuurlyk de zelven voor oogen stellen, alle de weldaden, die ze van hunne ouders genooten hebben, hunne geboorte, onderhouding, opvoeding, en in hun boezem herroepen alle de pligten van de grootste eerbied, onderwerping, aankleving, en voornamentlyk van de teederste erkentenisse. Die naam sluit immers in zig zo een' aanlokkende en lieffelyke zin, dat Vorsten zelf, aan wien de liefde der onderdanen, indien ze door dezelven maar gevreest worden, vry onverschillig is, zig op 't gevoeligste gestreeld vinden door de vleiery, die hun den kwalyk verdienden eernaam van *Vader van 't volk* of *Vader des Vaderlands* toeëigent.

Die naam eigentlyk vervat in zich zo eene groo[152]te Agtbaarheid dat de Heidenen niet alleen geen gevoegelyker hebben geweeten te geven aan hunne Godheden, maar dat de waare God ook goed gevonden heeft zig in die beminnelyke betrekking aan het reedelyk schepsel voor te stellen, en

1 Verbloemd.

't zelve te beveelen hem, onder den naam van *Vader*, zyn hulp en bystant af te smeeden. Wat sporeloze ongerymtheid is het nu niet, dat een mensch, die, hoe verheeven ook in deze waereld (dewelke by 't heel al maar een stip uitmaakt) in vergelyking van zyn Schepper zich als een arm aardworm moet beschouwen, nogtans zyn *Opperheer* met den gemeenzamen en vriendelyken naam van *Vader* durft aanspreeken, terwyl hy van zyne kinderen, den tytel van *Heer* afvordert, en dien van *Vader* als te familiaar, en te zeer ontbloot van genoegzame ontsacchelykheid, zich onderwind van de hand te wyzen?[1] [153]

1 Poogt van de hand te wijzen.

N°. 230. Den 8. January 1734. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Decepta aviditas
Et, quem tenebat, demisitore, cibum,
Nec, quem petebat adeo, potuit attingere.[1]
PHAEDRUS.

IK denk recht te hebben van my te verwonderen, dat myn werk reeds tot het agtste deel aangroeit, zonder dat nog iemand myner Correspondenten, onder welken zig buiten twyfel Koopluiden bevinden, zig verwaardigt heeft, my de minste aanmerkingen aangaande *Commercie*, het gemeen ten nutte, toe te zenden. Deeze verwaarlozing komt my des te zeldzamer voor om dat ik schryve in een stad eertyds het middelpunt van 's waerelds koophandel, in dewelke ieder bykans in bittere klachten, over deszelfs verval, dagelyks uitbarst, en daar ieder by gevolg alle zyne pogingen behoort aan te wenden, om in de algemeene herstelling van een bloeiende negotie, zynen byzonderen aanwas van handel te bevorderen. Hoe is het te begrypen, dat menschen die tegens wind en stroom de zeedekunde, en de Poëzy trachten te bezeilen, en zaaken willen verhandelen, waar van ze geen genoegzame denkbeelden hebben, het on[154]derwerp, waar op ze het meest gevat zyn; schoon het zelve van eene oneindige nuttigheid zy, van de hand schynen te wyzen als hunne eige overweging, en die van het gemeen onwaardig. Zou zulks niet kunnen aangezien worden, als een droevig teeken, dat ze zelf van genoegzame achting voor de bronader van de generaale welvaart ontbloot zyn, en als een bewys dat diergelyke versmading niet

1 Bedrogen Gierigheit, door Schatten nooit verzaad, / Verliest wat zy bezit, en mist, waar zy naar staat. // Phaedrus, *Fabulae Aesopiae*, I, 4, 6. “Decepta aviditas et quem tenebat ore dimisit cibum, nec quem petebat adeo potuit attingere.”

weinig tot dit beklachelyk verval toebrengt? Vreest men dat 'er geen genoegzame eer zou te behalen zyn met in de natuur des Koophandels door te dringen, en de Lezers met heilzame lessen desaangaande te verryken? Voor my, hoewel in diergelyke zaaken nog onbedreeven, ik kan niet zien, dat de kunst van de Commercie voor eenige andere behoeft te zwigten, en dat een grondig en uitgestrekt begrip van de zelve minder verbeeldingskracht, vinding, oordeel, en doordringendheid van geest vereischt.

In verwachting, dat deze myne vermaning een gelukkige uitwerking op de gemoederen zal doen, en uit de zelven de onreedelyke schaamte, omtrent het verhandelen van dusdanige stoffen, ganschelyk verbannen, zal ik onderstaan eenige aanmerkingen te maaken, (aanleiding daar toe hebbende door de dagelyksche ondervinding) aangaande de geringe voorspoed van byzondere handelaars, welkers onverstandige bestiering hunner zaaken noodwendig de algemeene negotie des Vaderlands krenken moet.

Voor eerst bemerk ik maar al te dikwils, dat jonge luiden, die een stuivertie by een gebracht hebben, en daar door in staat zyn de een of d'andere negotie aan te vangen, zig aanstonds gedragen, als of ze reeds het oogmerk, 't geen ze bedoelen, getroffen hadden, en zig reeds gerust, in de haa[155]ven van rykdom, aan de weelde moeten overgeeven. Hun Buurman doet de zelfde negotie, als zy; zyn Vrouw is opgetooit met kleederen van een zeekere kostbaarheid zy draagt juweelen, en een goud repetitie-orlogie,[1] De Man houd chaize[2] en peerden, en heeft een fraye buitenplaats; Wat reeden tog kan onze jonge luiden verpligten voor die buuren onder te doen; 't ls waar, dat de zelven zwaare zaaken by de hand hebben, en zig meesters van groote schatten bevinden; Dog 't is maar twaalf jaar geleeden, dat ze ook eerst begonnen hebben, en derhalven is het niet noodzaaklyk in 't minst voor dezelven te zwigten; door die schynreeden misleid, vergeet men als met moetwil, dat ze in het begin met de uiterste spaarzaamheid hebben geleeft, om zo weinig gelt, als het mogelyk was, hunnen handel te onttrekken en dat ze de volle zeilen eerst aan den wind hebben overgegeeven, wanneer ze den kwaden hoek waaren te boven gekomen, en zig in staat bevonden van tegenwind en storm uit te kunnen staan; Daar hunne navolgers met hun slegt geballast en half gelade

1 Een repetitiehorloge kan men elk gewenst ogenblik het laatst verstreken uur opnieuw laten slaan.

2 Tweewielig rijtuig.

Schip nog tusschen klippen en ondieptens sukkelende gevaar loopen van met het eerste onweer, aan den grond te raaken, en te bersten te stooten.

Het Character van den Heer *Meerwinst* zal hier een tweede oorzaak van dit ongeval aan de hand geeven. Hy had in zyn jeugd een neering aangevaart, dewelke hy in de grootste volmaaktheid bestudeert had, en met nieuwe en zeer voordeelige uitvindingen had verrykt. Zyne zaaken naamen zo wel op, dat hy alle zyne makkers voorby streefde, zig in staat vond van jaarlyksch op dartig duizend guldens zeekere winst te kunnen reekenen, en in korten tyd een magtig man te worden. [156] Dog dit had voor zyne ongemeete zugt tot rykdom en eer te tragen voortgang; Hy moest noodzaakelyk op de beurs brillieren, neevens de eerste kooplieden van 't land, en in 't gerinst niet twyfelende, of hy is op alle de takken van de negotie even wel afgericht, en ieder derzelver zal voor zyne belangen, de zelfde vrugtbaarheid hebben, begint hy scheepen te koopen, uit te reeden en naar verscheide kusten te zenden; Dog geen kennis van dien handel hebbende, word hy op het plompst van zyn bediendens die zig zelf, en niet hun meester, wiens onkunde zy wel haast merken, trachten te verryken, misleid, en bedroogen. Men hoort niet waar 't eene schip gebleeven is. Het ander is op eene gevaarlyke en onwettige tocht aangeslagen, en verbeurt verklaart, en het derde, 't welk 't geheele verlies zou vergoeden, heeft alles onder de prys moeten verkoopen, en doet een verloore reize. De halstarrige *Meerwinst* geeft het echter niet op. Zyn ongeluk spruit maar uit gevallen, die door 't menschelyk verstand niet zyn voor te komen, en tegens den raad van kinderen en goede vrienden, zet hy alles by, wat goed kan doen, om zyne schade weer in te haalen, en dat wel met de zelfde geruste verzekertheid, als of hy zyne scheepen vol en zoet, en met een Kapitaal twee of drie winst, reeds weer voor de paalen zag leggen. Ontmoet hy eens een tamelyk geluk, 't is de grootste ramp, die hem wedervaaren kan; Het moedigt hem aan om roekeloozer onderneemingen te waagen, die meest kwalyk uitvallen; Mogelyk zou hy eindelyk door een droevige ervarenheid wys worden, en zyne eerste zaaken, door zyne verwaarlozing niet weinig verslimmert, met iever weer trachten op te beuren; Maar 't is zyns oordeels te laat; Die voor[157]deelen, hoewel hy 'er staat op kan maaken, koomen te langsaam in om hem wegens zo menigvuldige verliezen te troosten, hy vind raadzamer alles, wat hy by een kan schraapen, 'er by op te zetten, en, als met een eenige worp van dobbelsteenen, zig te herstellen, of gansch te ruineeren.

Armvond is niet voorzigtiger in de bestiering van zyne zaaken, op welken hy niet min gevat is als zyn makker *Meerwinst*. Daar by heeft hy het van de grond niet behoeven op te haalen, vermids hy en zyn Vrouw ettelyke tonnen schats t'zamen hebben gebracht; Ten tyde van den onbezonnen windhandel, wierd hy door de algemeene stroom weg gesleept, dog met zo veel voorspoed, dat hy een der magtigste luiden van 't land zoude geweest hebben, had hy bepaalt in zyn geldzucht, by tyds zyne schaapjes op het droge gebracht. Dog door het schielyke draaien van de wind, daar men zonder de grootste buitensporigheid niet missen kon op te reekenen, verstoof al zyne verbeelde rykdom, met meer dan de helft van zyne weezentlyke schatten. Een klyne poos daar na wierd echter die bres in zyn geluk weder gevult met een aanzienlyke erfenis; Dog om dat hy op dezelve met eenige grond staat had kunnen maken, kon hy niet in t hooft krygen dat zyn gemaakt bestek van rykdom daar door in het minste verbeetert was. Hy besloot derhalven zig eensslaags op den voorigen voet te herstellen, en vermids zulks van de traage voordeelen zyner ordinare negotie niet te verwachten was, vond hy goed korter weegen in te slaan. Uit den aard wispeltuurig en gedreeven door een heevige verbeeldings kracht gewoon het gebit der reeden op de tanden te ne[158]men, sloeg hy aan het maaken van projecten, of ontwerpen, om in den handel nieuwe weegen te baanen tot een ryken oogst, daar hy alleen de zeyssen in zoude kunnen slaan. Dog de goede man begreep niet dat de doorsleepe handelkunst van onzen landaard, die geen' waarschynelyke middelen van voordeel onbeproeft laat, reeds voor hem de gezogte paaden, met distelen, en doornen, in plaats van vrugten, bezet gevonden kon hebben. Gevleyd en geblindhokt door zyne *imaginatie* zag hy in zyn eerste project, niets dan alle de mogelyke voordeelen, die 't zelve magtig was uit te leeveren, zonder door te dringen tot de zwarigheden, en onmydelyke onkosten, die in de uitvoering noodwendiglyk moesten te voorschyn komen. Aanstonds trekt hy aan het huuren van Pakhuisen, 't koopen der vereischte werktuigen en het indienst neemen van bekwame arbeiders.

Dog hy vind zig wel haast in zyn meening bedroogen, of wel in 't midden van de uitvoering, krygt hy een nieuw ontwerp in 't hooft, dat door zyn schitterende beloften van een spoedig, en onfeilbaar succes, het eerste verdooft; zonder uitstel, en zonder de geringste aandoening, worden de verzamelde materialen met aanzienlyk verlies verkogt, anderen in derzelver plaats de werklieden aanbesteed, en kostbaare gebouwen, die hy tot

bereiking van zyn oogmerk nodig acht, opgericht. Dog onophoudelyk door varscher uitvindingen gestreeld voleindigt hy niets, en schoon hy al ergens in slaagt, de winsten schynen hem te mager, en zyn onbekwaam, om zyne uitgestrekte hoop te beantwoorden. Luiden t'effens verstandig, en goedaardig, welkers getal zo gering is, zoeken hem dusdanige verderfelyke dweepe[159]ryen uit het hooft te praaten, terwyl meenigvuldige spotters, die zig in eens anders ondergang verheugen, hem in zyn afweezen door smadelyke *alias namen* onteeren, schoon ze in zyn byzyn de uitmuntende vernuftigheid zyner ontwerpen tot aan den hemel verheffen, en hem een gewenschten uitslag, als of de zelve wiskonstig beweezen kon worden, durven voorzeggen; Aan deezen, schoon ieder ziet dat hy door hen grovelyk beschimpt word, leend hy het oor, en vermids zy de ontstelde snaar van zyne harssenen treffen, beschouwt hy ze als zyne beste en nutste vrienden. Hy zoekt hun gezelschap, als 't eenigste dat hem aangenaam kan zyn, en tracht ze nauwer aan zyne belangen te verbinden, met hen in Koffyhuizen, en Herbergen vry te houden en zelfs met prachtige maaltyden voor hun aan te richten. Voor deeze bespottelyke verkwisting vind hy zig met overwinst betaald, door de aandacht, en goedkeurig, die ze schynen te gunnen aan hondert nieuwe inventien, d'eene buitensporiger als de andere, die de wyn en de pluimstrykery zyne verhitte harssenen doen uitwaassemen. Ondertusschen is hy gansche daagen uithuizig, hy verliest zyne weezentlyke zaaken uit het oog, en als te beuzelachtig voor zyn verheeven geest betrouwt hy de zelven aan d'een' of d'ander onbekwaam, onvlytig, of ontrouw bediende. De fondsen, vereischt, om zyn dagelykschen handel gaande te houden, zyn vervreemd, of uitgeput; Op zwaare en meer en meer inkanderende[1] interesten neemt hy, zo lang zyn credit uitgerekt kan worden, geld op, Hy verkoopt en beleend zyn goederen, niet om het hooft booven 't water te houden, maar om zich tot het werkstelling maaken van versch [160] gesmeede projecten in staat te stellen. Hy zit reeds aan de grond, zonder dat hy van zyne aanstaande schipbreuk het minste gevoel of aandoening schynt te hebben, en in dien wanhopigen toestand vleyd hy zig, dat voornaame kooplieden, aan wien hy zyn laatste project heeft meedegedeelt, en die het nevens hem, als *immancabel*[2] aanzien, gereed staan, om hem zo veel gelt te schieten, als hy zelf begeert, en dat hy wel haast zyne

1 Vgl. incandescent (Fr.): oververhit.
2 Verm.: immanquable, onfeilbaar.

rykste meedeborgers in pracht en weelde verre achter zig zal laaten, en zelfs rontom zal kunnen zeylen.

Ik zal nooit vergeeten eertyds te hebben hooren zeggen van een der verstandigste handelaars van deeze waereldstad, dat iemand, die maar alleen afgerecht is, op de negotie van zwavelstokken, en zig by dezelve reedelyk wel bevind, een zot is, zo hy zich ooit ergens anders meede bemoeit, dan met zwavelstokken te verkoopen. [161]

N°. 231. Den 11. January 1734. De Hollandsche Spectator.

Psittacus, Eoïs imitatrix ales ab Indis,
Praeditus humanâ mente, notanda refert.[1]

MYN HEER.

UWen droom, [*] 't waer in gy met eene wysgerige Mugge te doen had, heb ik met veel plaizier gelezen. Ik wensch dat U nu en dan zulke droomen gebeuren mogen, dat gy die zo wel onthouden zult en ten algemeenen nutte mededeelen. Die leerzaam zyn zullen zoo wel van een Mugge als van een mensch willen onderwezen worden. My gelukt zulk droomen zoo wel niet; Maar onlangs heb ik wakende uit een ander dier, dat ook ver boven zyn zoort verstandig was, eenige aenmerkingen over zommige der hedendaagsche zeden gehoort, die ik uw hier overschryve. Zy zullen u mogelyk dienstig schynen gemeen gemaekt. Hoe: zult gy zeggen, te droomen dat een ander dier dan een mensch verstandig redenkavelt, kan nog gaen; Maer dat dit wakend geschied zou zyn, is niet mogelyk. ik antwoordde, dat het u vry staet de vertelling te gelooven of niet, welke vryheid yder een ook omtrent uwen droom gebruikt. Ik zal u met geen langer voorreden ophouden.

Onlangs by een' Heer met wien ik zeer gemeenzaam omgae, gelogeert zynde, was ik opgestaan vry vroeger dan zyn E. of zyn huisvrouw. Ik be-

1 De Papegaai, begaaft met menschelyke Reden, / Beschouwt als Filozoof, de hedendaagsche Zeden. // Eerste regel afkomstig uit: Ovidius, *Amores* II, 6, 1. Herkomst tweede regel onbekend.

* Zie den Spectator No. 192.

gaf my naar 't vertrek daar wy gemeenlyk ontbeten, voor nemens om my daar vast wat bezig te houden met [162] uw papier van daegs te voren (No. 205.) nog eens met aandacht te herlezen, naerdien het zulks waerdig was: en de Courant van dien dag door te loopen. Eer ik echter een van beide by de hand nam, schikte ik my om eens te rooken, alzoo onder een pypje het lezen best valt. Maar naeuwlyks had ik gestopt of ik werd door iets zeer zonderlings van 't rooken weêrhouden. Op 't einde van de Tafel daer ik aanzat, was een Papegaei in zyn kooi, Deze staroogde op uw papier dat voor my lag, en begon daerop te zeggen, *dat 's een mooi geschrift!* Gy kunt wel begrypen dat ik hier over verbaast stond, even als ware ik voor 't hooft geslagen; doch, my bedenkende, stelde ik vast dat de Vogel zulks door dikwyls hooren zeggen, kon geleert hebben; maar op nieuws werd myne verwondering opgewekt en zeer vermeerdert, als ik den Papegaai in dezer voege hoorde voortgaen. *Gy zult ongetwyfelt oordeelen Myn Heer, dat ik de woorden, die ik zoo terstond sprak, heb leeren klappen, gelyk al de rest die ik door den dag praet, doch hier in zyt gy bedrogen. Ik heb dat geschrift, dat hier tweemael ter week gebracht word, door den Heer van 't huis dikwyls zyne Vrouwe hooren voorlezen, en opgemerkt dat het fraei geschreeven is*. Ik was opgetogen van verbaastheid en wist niet hoe ik het had. Overvloedige teekens verzekerde my dat ik, noch sliep noch droomde, waer aen ik anders zou getwyfelt hebben. Ik keek den Papegaei al aan, maar kon in 't eerst niet van my verkrygen hem op eene verstandige wyze toe te spreeken: dat zou te vreemt gedaan zyn, dacht ik. De Vogel, my zo beteutert ziende, vervolgde aldus. *Gy verwondert u met recht daar over dat gy een Papegaei hoort zeggen dat hy verstaen heeft wat 'er in een voorgelezen geschrift vervat is, en over 't zelve zyn oordeel vellen; Het is ook heel zeldzaam, geloof ik, althans ven veele Papegaayen, in welkers gezelschap ik geweest ben, heb ik niet gemerkt dat 'er een was, wien het zelfde lot met my was te beurt gevallen. Myn lichaem is dat van eene Papegaai, maar myn ziel is die van een mensch. Deze heeft van tyt tot tyd in verscheidene Oostersche perzonen gewoont, meest allen liefhebbers van onderzoek en geleertheid. Gedurende die tyden heb ik my in veele kennisse en weten*[163]*schap geoefent, byzonderlyk in 't nagaen van de hoedanigheden der menscbelyke ziele, der nature van goed en kwaed en veele andere zaken van dat zoort of daar toe betrekkelyk. Zeer nieuwsgierig is altyd myn aert geweest, zeer begerig om kennis te hebben wat 'er in de waareld al omging, en genegen om daar over by my zelve aanmer-*

kingen te maken volgens myne beginzelen. In den burgerlyken wandel nogthans openbaarde ik weinig daer van aen een' ander: maar praette van dagelyksche dingen gelyk yder een die omtrent my was. Met luiden echter van onderzoek en die voor goede redeneringen vatbaar zyn, sprak ik nog wel eens naer myn beste bekwaemheden; Maer die waren in 't land daer ik woonde zeer weinig. Toen de laetste in wien myne ziel gewoont heeft storf, is deze in het lichaem dat gy hier ziet overgegaen. En deze myne tegenwoordige staet komt wel overeen met den aert van myne ziele. Nu moet ik evenwel gelooven. schoot ik hier op in, dat gy een menschelyke ziel hebt anders zoud gy zo niet kunnen redeneren. Maer hoe versta ik dat uwe tegenwoordige staet met uwen aert wel overeenkomt. My dunkt dat uwe ziel nu in ongelukkiger omstandigheden is dan te voren, en waarschynelyk tot straf van vorig misdryf, gelyk de leer van de zielverhuizinge medebrengt. *Ik geloof wel,* hervatte de Papegaai*, dat myne ziele tot haer straf in dit lichaem is; maer tot eene ligte straf: Want immers kan ik in dezen staet het gedrag der menschen leeren kennen en daer over by my zelven redenkavelen; ook volg ik (en daar toe word ik nu ook bepaelt) myn aert van stilzwygenheid, pratende alleen 't geen men my voorzegt. Dat ik tegen u ga redeneren, is om dat ik heb aengemerkt dat zulks aen u besteed zal zyn*. Wel zoo: zeide ik, 't is my lief dat gy goede gedachten van my hebt: Maer vertelt my dan zoo 't een en ander van uwe wetenschap. Ik ben ook vry nieuwsgierig en een liefhebber van kennisse en onderzoek. Vertelt my eens uwe lotgevallen, en de zeden der Oostersche volkeren, de grondbegindzels waer uit gy gezegt hebt dat gy by u zelven redeneert, wat gy hier te land al hebt opgemerkt en wat gy 'er over oordeelt. *Gy zoud wel zoo veel willen weten,* kreeg ik tot antwoord, *ook meer dan ik zelf weet. Meent gy dat men alles onthoud?* [164] *Behalven dit is alles niet van aengelegenheid voor u, maar alleen myne beginzels en 't geen ik over de zeden van dit volk heb aengemerkt. Myn lot gevallen zedert myne laetste verwisseling van lichaem wil ik echter wel vertellen om dat die eenige betrekking hebben op het geen waarvan ik zoek te praten. Maar dewyl myn grondbeginzels nog van ouder tyd zyn, moet ik daar van beginnen*. Als gy maer wilt, sprak ik: daar verwacht ik wat goeds van, uit hoofde uwer beschryvinge van uwen aert, tot onderzoek genegen. Hier op begon hy dus. *Ik stel by my zelven vast dat 'er een oorsprong van myn wezen en van alle dingen is. Hoe ik eerst aen dat denkbeeld gekomen ben, weet ik niet. Dit weet ik dat het by onderzoek, my is gebleken zoo zeker te zyn als eenig denkbeeld wezen kan.*

My is ook geleert dat dit wezen wys is en van de verstandige schepzelen gedient moet worden, en door 't zelfde onderzoek heb ik de waarheid daar van begrepen. Uit dezen hoofde scheen 't my noodzakelykst, te overwegen waerin dat dienen bestond: en vond ik wel haest dat het bestaen moest in eene behoorlyke achting voor het zelve en in zulk een gedrag waer door allermeest deszelfs oogmerken bevordert wierden. Ik oordeelde voorts dat het voornaemste oogmerk was dat 'er verstandige schepzels zyn zouden, die meer en meer geraken in zulken staet als voor hunne nature allerwenschelykst is.

Al wat daer toe strekte rekende ik goed, al wat 'er tegenstrydig was kwaad: En op dezen voet, de byzondere daden der menschen vergelykende met het geene de naturelyke en noodzakelyke gevolgen daer van moesten zyn, hield ik die voor deugden waer door goed, die voor zouden waer door kwaed veroorzaakt wierd. Ik begreep ook dat de menschen geschikt waren om in maetschappye te leven, want ik vond hunne maetschappye van die nature dat uit het ophouden van dezelve noodzakelyk veel kwaed voor elk ontstaen moest, en daer door veel goeds vervallen. Daer hebt gy nu myn grondbeginzels. Zoo ras ik nu Papegaai geworden was en groot genoeg om alleen te vliegen, ben ik in handen van iemand geraekt die meer zulke Vogels had en, zoo ik dacht, dezelve verkogt. Ik was te voorzichtig om my te laten vangen, maar genegen eens van naby te beschouwen het [165] *gedrag dat de menschen by zich zelven hielden, vloog ik van zelf ter plaetze daer ik merkte dat hy my grypen zou. Hy verkogt my aen een Hollandschen Matroos, met welken ik op een groot Schip raekte. Door op te merken 't geen ik hoorde en zag en de byzondere woorden van dien Hollander met de zaken, waer van ik merkte dat hy sprak te vergelyken, heb ik deszelfs tael leeren verstaen; het spreken met zoodanige werktuigen als dit lichaam daar toe te baet heeft, is my door hem geleert. De reis herwaerts duurde zeer lang: hier aengekomen, werd ik wel haest verkocht en 't lot van op die of andere wyze te veranderen van meesters is my verscheide reizen overgekomen, door verschillende toevallen in de huisgezinnen daer ik geweest ben.* Maer hebt gy, vroeg ik, in allen dien tyd niet getoont wat edele geest in u woonde? daer mede zoude gy uwen eersten eigenaer, die 't misschien wel noodig had, zeer verrykt, en u zelven wel haest in 't hof van den een' of andere doorluchtigen Persoon, in een ruimer staet gezien hebben. *Neen,* hernam de Vogel, *en ik wil het ook nog niet doen, althans voor eerst nog niet verder dan aen u. Een ryker Heer, ja een Vorst zelfs, kan my, zoo*

lang ik als Papegaei leef, niet gelukkiger maken dan ik nu ben. Ik moet myne speculatiën over de menschelyke natuur en de zeden van dit volk nog wat vermeenigvuldigen en dat zou ik niet doen kunnen als men wist dat ik meer dan Papegaeyen verstand had. Maer, sprak ik weder, op die wyze zullen uwe speculatiën weinig nut doen, of zoo uwe ziel, eer zy deeze dingen vergeten heeft, weer in een' Mensch gaat, alleen nut zyn voor u zelven. *Ik weet wel,* wert my geantwoort, *dat deze natie aen myne aenmerkingen misschien meer gelegen ligt dan my, doch zy hebben hulpmiddelen buiten my: onder andere dat geschrift dat voor u ligt. Maer ik wil, zoo by gelegenbeid met iemand, wiens Character ik zoo wel ken als het uwe (door Myn Heer dikwyls aen zyne goede Vrienden beschreven) wel wat spreken van 't geen ik zie en hoor en denk. Alleen echter onder voorwaerde van diep stilzwygen. Ik hou u voor oprecht en als gy my trouwlyk belooft myn verstand niet te zullen ontdekken, zal ik voortgaen. Anders, dit zeg ik 'er by, zal ik my voorts jalours houden, (gelyk men hier zegt) Papegaei blyven in allen schyn, en nooit meer dan Papegaeyen verstand laten blyken. Hierom, dat ik dus altyd in myne macht heb al wie anders van my spreekt leugenachtig te maken, heb ik, zonder belofte derwege te vorderen, tot nog toe met u gepraet. Maer nu zal ik niet voortgaen zonder belofte, en zoo gy die breekt (dat ik evenwel niet verwacht) zult gy nooit meer iets van my horen*. Ik beloof u, zeide ik daer op, [166] volkomen 't geen gy begeert. Maer als ik u in 't byzonder niet openbaer, mag ik evenwel, denk ik, van uwe aenmerkingen wel gebruik maken voor my zelven en anderen. *Och ja*, sprak de Vogel, *al wilden gy die den Spectator overschryven. Hoor dan toe. Myne bezitters zyn luiden van verscheelenden rang in de weereld geweest. In verscheidene zaken, die my redeloos voorkomen, kwamen zy overeen, in andere verscheelden zy. Op reis was ik van 't gezelschap der menschen te afgescheiden om op hun gedrag veel te kunnen letten. Dit staet my echter voor dat zy die het schip bevolkten, in vele opzichte niet zeer naar redelyke schepzels geleken. Daar was eene gedurige tegenstry-digheid in hun gedrag, voor zoo veel het tot myne kennisse kon komen. Meenigmael schenen zy alle plagen en straffen, alle onweer dat schrikkelyk is over zich zelven en elkanderen te wenschen, daer zy ondertusschen, zoo ras het 'er maer wat bang begon uit te zien, eene groote lamentatie maekten. Het laetste, dacht ik, is goed: Elk heeft, naturelyker wyze, zyne eigene behoudenis lief, en daer is niets redelijker, dan in onheilen die men zelf niet matigen kan, zich tot Hem te keeren die alles vermag, gelyk ik merkte*

dat zy deden. Maer is het dan geen razerny, wanneer men zich verbeeld buiten gevaer te zyn, al wat schrikkelyk is uit te dagen? Dit zou ik spotten met die zaken noemen, had ik niet gemerkt dat het wangedrag meest onbedachtheid was: doch die onbedachtheid is zoo redeloos als groot: De voorwerpen zyn 'er niet naer. Wyders vertelden zy elkander onderling zo vele kwade stukjes, die by hen (door algemeenen schuld, gis ik) voor geen kwaed gehouden werden, dat ik my verwonderde. Misschien zal 't in dit alles aen land even erg gaen, by menschen van gering zoort, doch ik heb, byna van den beginne af dat ik hier aen land geweest ben, toebehoort aen luiden die van geen ruw leven konnen beschuldigt worden, maar niet te min een gedrag hielden dat in velen opzichte ver afweek van het spoor der reden. Ik heb zeer vele zaken aengemerkt die ik naderhand, den Spectator ook hoorde doorstryken.[1] *Met zulke zal ik u niet ophouden, ten zy ik van zommige meende dat zy nog wel onder andere gedaenten bevestigt of nader toegepast mogen worden*.

Hier hield de Papegaei wat stil, en scheen zeer ernstig naer iets te luisteren. Waerop ik, die een onbeschryflyk vermaek in deze vertellinge had, en hoe langer hoe nieuwsgieriger werd, inzonderheid door die laetste woorden, hem te gemoet voerde: Ga maer voort, als gy wilt, ik verlang al naer het geen gy belooft. *Neen*, sprak hy, *dat kan nu niet zyn. My dunkt ik hoor hier boven stommelen, ik geloof dat myn Heer opstaet, en wil geenzins dat hy immer* [167] *wete dat ik meer dan Papegaeien verstand heb. Koom morgen weêr zoo vroeg hier, dan durf ik myne vertelling vervolgen*. Dewyl ik den Papegaei niet zocht kwaed te maken, en ook niet dwingen kon, moest ik my te vrede houden. Ik antwoorde daerom dat ik doen zou 't geen hy gezegt had: en dan meende ik voor dien morgen te zullen genoeg hebben, wanneer ik den Vogel nog eens hoorde beginnen. *Daer is even zoo veel tyd om nog iets dat nu best te pas komt te zeggen. 't Is op verre na van zoo veel belang niet als het geen gy morgen hooren zult, maer 't is evenwel iets dat wel eens gezegt mag worden. Gy denkt alterminst, geloof ik, dat het u raakt, en 't is echter zoo, maer 't raekt u alleen niet. Ik zie daer naest u liggen uwe Tabaksdoos. Zoo 't my toeschynt zyn 'er twee Letters in Cyfer door malkander opgesneden met een kroon daer boven. De letters zyn ongetwyfeld de eerste van uw' voor en toenaam: Maer wat wil die kroon doch zeggen? Een kroon althans van zulk een*

1 Onder handen nemen, hekelen.

maekzel, is een teeken van Koninklyke of Vorstelyke waerdigheid. Ik heb ook wel hooren verhalen dat men, in Vorstelyke huizen, der Heeren naem dus geschildert vind met een kroon daer boven, ten teeken wiens huis het is: en dat op een vorstelyk Landhuis, het Loo genoemt, zulks iets in den grond van een Fonteinkomme is. Diergelyke dingen schynen dan, even als eene schildery te strekken om iemants gedachten op den Koning te brengen. Maer zyt gy ook van Koninklyken bloede? Indien ik 't zoo algemeen niet gevonden had als nu moch ik zulks denken. Maer zoo ik snel verstaan heb, zyt gy zelfs geen Edelman. Behoudens uwe gunst, komt my die manier als eene zekere malligheid voor, hoewel ik 'er geene schadelyke gevolgen van te gemoet zie. Deze laetste woorden sprak de Papegaei zeer schielyk, al zoo de Heer van 't huis reeds in de gang aenkwam: die, uit de dienstboden verstaen hebbende waer ik was, zich terstond naer my toe begaf. Dit had de Vogel gehoort en zich daerom zoo verhaest, waer op hy, zoo ras myn Vrient het vertrek intrad, de gewone morgengroet die men hem had geleert, hard op begon; *Goe morgen Myn Heer*, en voorts het bekende geklap: *Papegaaitje zal trouwen*.

Ik twyfele niet, of 't geen my, in deze aardige versiering, aanstotelyk is voorgekomen, zal op veele oordeelkundige Lezers het zelfde effect doen; ik spreek van de onderstelling der leere van Pythagoras (ontleend aan de Indische Philosophen) raakende de ziel-verhuizinge in verscheide lichaamen, tot straf, of tot belooning van 't vorige gedrag, strekkende. Indien men my echter afvroeg of ik het zelfde bestek wat het weezentlyke betreft, behoudende [168] een waarschynelyker draai 't zelve zou hebben kunnen geeven, zou ik moeten belyden, dat ik het te vergeefs bezogt heb. Ik heb nogtans niet kunnen goedvinden het gansche stuk te verwerpen eensdeels, om dat die *fictie,* schoon in dit opzigt gebrekkelyk, een wyd en aangenaam veld voor nadere heilzame aanmerkingen opent; anderdeels, om dit het gezegde *Systhema,* schoon deszelfs ongegrondheid, door de Goddelyke openbaring ons word aangeweezen, geen verderfelyke ongerymtheden, voor de menschelyke t'zamenleeving, in zig besluit; Niemand waarlyk onder de heidensche wysgeeren heeft treffelyker en grootscher denkbeelden gegeeven, betreffende de Godheid, en de deugd, dan Pythagoras, die gemelte verhuizing der ziele blotelyk beschoude, als een middel om de zelven meer en meer te zuiveren, op dat ze eindelyk, in haare natuurlyke schoonheid hersteld, in staat gebragt wierden, om tot haare eerste oorsprong weeder te keeren.

Ik heb hier doen begrypen, dat ik nogtans dit gebrek getracht zou hebben weg te neemen, in geval ik daar toe een gelukkig middel had kunnen bedenken, en ik wil hoopen, dat de vernuftige maker my zulks ten beste zou gehouden heben. Veelen en zelfs zommigen myner beste Correspondenten toonen in dit opzigt eene edelmoedige gezeggelykheid, en beantwoorden de stoudheid myner veranderingen, met betuigingen van een leevendige erkentenis. Dog anderen beklagen zig desweegen bitterlyk, en beweeren, gelyk het aan de vaderlyke liefde van een Autheur voor zyne schriften niet oneigen is, dat het geen is overgeslagen of verandert, het in 't ligt gebrachte ver overtreft. Zulks is geenzins onmooglyk, dog ik moet, niet naar hun oordeel maar naar het myne, te werk gaan, en het is, myns bedunkens, zeer natuurlyk, dat ik my wagte myne gasten voor te dienen, 't geen my zelf als smakeloos voorkomt. In diergelyke geleegentheid, derhalven, vind ik my verpligt, het gebrekkelyke te verbeeteren of uit te schrappen, ofwel de gansche stukken, hoe verdienstig ook, daar te laaten. Myne klagende meedehelpers kunnen kiezen, welk van beiden hun het best aanstaat. Het recht van dusdanige behandeling schynt my toe als onbetwistbaar aan een schryver van myn soort, door een stilzwygende, conditie toe-behoorende. Die 't zelfde echter in my niet goedvind te erkennen word verzogt zyne Correspondentie, als voortaan vrugteloos, af te breeken. [169]

N°. 232. Den 15. January 1734. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Plurima sunt, Fuscine, & famâ digna sinistrâ,
Et nitidis maculam, ac rugam figentia rebus,
Quae monstrant ipsi pueris, traduntque parentes.[1]
JUVENALIS.

Vervolg van den Spectator N. 231.

MYne nieuwsgierigheid om meer uit het Filozofische verstand in den Papagaei van myne Vriend gehuisvest, te hooren, was my dien geheelen dag vry ongemaklyk en liet my den volgende nacht niet toe veel te slapen. Dit laetste kwam my wel, voorzoo veel ik daardoor in staet was om tydig op te staen. Zulks deed ik, en begaf my, na 't verrichten van de noodzakelykste en gewone bezigheden, terstond naer de kamer in welke my 's daegs te voren de voorgemelde ontmoeting gebeurt was. Ik had naeuwlyks myne voeten daar in gezet of de Papegaei begon het eerst: *Goêmorgen, Myn Heer*, sprak hy. *Gy ook zo Papegaeitje,* hervatte ik, *of Filozoof, wat naem zal ik u geven? Nu koom ik wat meer aenmerkingen van u over de zeden van onze naetsie vernemen: Ik denk dat gy uwe beloften zult houden,* "Och ja", kreeg ik tot antwoord, "en dewyl ik u zoo nieuwsgierig zie wil ik niet lang toeven. Myne bezitters zyn menschen van verschelenden rang in de weereld geweest. Zy hadden meest kinderen, dat my groot plaizier was, ten deele om dat ik 'er my op myn Papegayen manier mede vermaken kon; maer inzonderheid om dat ik daer door gelegendheid kreeg om

1 Schandvlekken zyn d'er veel, veel pesters voor de jeugd. / Veel lemten, die 't gewaed bezoedelen der deugd, / Die thans geen Vader schroomt zyn zonen aan te wryven. // Juvenalis, *Satyrae* XIV, 1-4. (vert. J. de Decker)

den oorsprong op te sporen der deugden en ondeugden die deze naet[170]sie eigen zyn. Hier toe, meende ik was niets bekwamer dan naeuwkeurig acht te geven op de opvoedinge der eerste jeugd. Ik had by my zelven uit de nature der menschelyke ziele al lang opgemaakt dat zy met deugden wert versiert of een prooi van ondeugende driften naer mate harer vermogens in den beginne geleid en aengelegt wierden. Ik had ook daer in den oorsprong der fouten van d'Indianen wel eer ontdekt, hoewel ik nu niet meer weet waer in die al byzonderlyk bestaen. Ik stelde vast dat ook dezelfde heblykheden by 't eene volk uit andere behandelingen, hoewel van dezelfde natuur' omtrent de jonge kinderen geboren worden. Ook heb ik my geenzins bedrogen gevonden." *Ik ben met u,* viel ik hier op in, *van dezelfde gedachten en daer op verblyde ik my ook. dat 'er kinders in die huishoudens zyn geweest. Niemand kan my beter hier de byzonderheden ontdekken, dan die, gelyk gy, in de binnekameren is tegenwoordig geweest by alles wat daer omging, zonder dat men vreesde dat het weer vertelt zou worden. Ik verlang al wat gy daar hebt opgemerkt*. Als ik dit zeide begon de Papegaei te lachchen en liet zich wyders hooren: "Ik moet lachchen dat gy weder de eerste zyt daer ik van spreken moet. Nogthans geeft gy 'er zelf aenleiding toe: Gy valt in myn reden: Waerom doch? Meent gy dat ik niet lang achter een spreken kan en zoekt gy uit dien hoofde myne stem wat te vervangen? Indien 't zoo is, bedank ik u, maer evenwel moet ik zeggen dat ik die hulp niet van noode heb. Want schoon andere Papegaeyen niet zoo lang aen een spreken, dat komt niet door de byzonderheid der werktuigen van hunne kele, maer daer uit dat het met den aert van hunne beestelyke ziele mee overeenkomt. Gy verlangt, zegt gy, naer 't geen ik zeggen zal. Dat zoud gy immers eer gehoort hebben indien gy niet had tusschen gesproken, Nu gy echter dit hebt gedaen, moet ik op iets dat gy gezegt hebt eenig antwoord geven, eer ik verder ga; dewyl 't zal strekken om u uit eene verkeerde verwachtinge te helpen. Namelyk ik zal u niet vertellen [171] wat 'er tusschen de ouders en kinderen in de binnekameren verhandelt word, wat onderrechtingen daer de Vaders hun' Zonen, de Moeders hunne Dochteren geven. Ik heb maar by menschen geweest daar de kinders beneên de tien jaren waren, en 't geen ik heb opgemerkt, hebben ook de dienstboden meest al bygewoont. Dit voordeel echter zult gy meer uit my dan uit zulken trekken dat gy my daer over zult hooren redenkavelen, daer die anderen doorgaans onbekwaem toe zyn. Maer al genoeg hier van. Uw tusschen spreken erinnert my uit het geen ik in de op-

voeding der kinderen bespeurt hebbe eene naturelyke oorzaak van die gewoonte te kunnen trekken. Ik heb aengemerkt by myn' eerste eigenaer hier te land, die my van den Matroos gekocht had, dat hy zyn' kinderen op eene krachtige wyze leerde hem en een' ander' in de reden te vallen. Dat zal u vreemt voorkomen en gy zult 'er buiten twyfel uwen Vader vry van spreken. Maar luister toe, hoe ik het meen. Hy zeide niet, kinders, je moet een' andere in de reden vallen, dat staet mooi, de menschen hebben 't gaerne, en als je iets van iemant begeert, zal het u daerom niet geweigert worden. Neen. In tegendeel, waer over gy u nog meer zult verwonderen, hy zeide hun al dikwyls het tegendeel. Maer, hoe leerde hy 't hun dan, zult gy vragen. Dus: zoo meenigmaal zy hem in de reden vielen, verbood hy hen d'eerste reize: maer, als zy het daerop niet lieten, gelyk meest gebeurde; dan brak hy zyne reden af om hun gehoor te geven. Indien 't geen zy te zeggen hadden een verzoek was om 't een of 't ander te hebben, zy kregen het. De Vader maekte zyn gedrag goed, als 'er iemant vreemts by was, met te zeggen: *De Jongens kwellen my gedurig, Ik ben bly als ik hen maer afscheep. Zy kunnen niet stil zyn. Zy zyn zoo levend van geest dat ik 'er geen stellen meê weet. Trouwens, beter wild dan dom*. By all' die praetjes waeren de Jongens tegenwoordig, die niet nalieten zich daer van trouw te bedienen. Hier kwam by, 't geen zelfs ware [172] genoeg geweest, dat Vader een Man was by wien vele menschen verkeerden, die hem van noode hadden, en, schoon hy zelf aen 't gemelde gebrek zeer vast was, evenwel ontzien werd. Gy moogt vry dacht ik hier over by my zelven uwe kinderen berispen, 't zal niet helpen daer gy zelf voorgaet, en daer gy hen in dat gene op volgt dat gy even te voren in hun berispt hebt. Voorbeelden hebben doorgaens veel meer kragt dan goede lessen. 't Geen men ziet onmiddelyk op zeker gedrag volgen doet veel meer aen, dan 't geen men door redenering hoort bewyzen. Hoe veel te meer is dit zoo met kinderen, die zulke redeneringen nog niet vatten? 't kan naturelyker wyze niet anders zyn, of zy moeten dat gewennen, waer door zy met de daed bevinden dat zy hun oogmerk doorgaens bereiken. Wat kan hun een weinig tegenspraek hinderen als zy doch hun' zin krygen? Vooral wanneer lang aen houden en d'Ouders tot last te worden daer de naeste weg toe is, ja als een uitwerkzel van een levendige geest geprezen word, deze zelfde wyze van behandelinge heb ik naderhand nog in velerleye soort van gevallen opgemerkt. Een' anderen oorsprong van veel kwaed in 't byzonder van de vruchteloosheid van goede vermaningen heb ik bespeurt in het Tweede

huis waer in ik geweest ben. De Vrouw van den huize was weduwe en had verscheide kinders. Het kleintje byzonderlyk, een Jongetje, was stug van aert en daer by zeer speelsgezind en wild. Hier door raekte hy veel op straet, waer toe de natuur van de bezigheden der Moeder, die een voorname open winkel[1] hield, en veel om handen had, groote aenleiding gaf. Op straet vond de knaep doorgaens gezelschap van slechte opvoedinge geboren in naeuwen straeten die daeromtrent hare uitgang hadden. Dit zag ik uit het zykantoortje waer in men my meest plaetste, en merkte daer ook hoe de kleine zich aenstelde. Hy leerde daer niet alleen niet veel goeds, maer geraekte ook dikwil in gevaer van overreden te worden of te verdrinken in een burgwal die niet ver van daer was. De Moeder berispte hem gedurig, dreigde hem nog meer, doch noit of zelden kwam zy tot het geen zy gedreigt had. Ging het kort op eens al te grof, dan sloeg zy hem zoo zagtjes als of zy vreesde hem zeer te doen. Hy was echter loos en schreeuwde aen-stonds alsof hy vermoort werd, zoo dat 'er zelfs de buren aan te pas kwamen. Door dit alles werd veroorzaekt dat hy naer geen verbieden, noch ook naer zulke straf luisterde, maer een oogenblik daerna weêr de oude gangen ging; ja, schoon nog maer negen jaer oud, over zyn moeder heen zat. De Winkelknecht een verstandig Persoon, medelyden met de [173] moeder hebbende en ook met den jongen, die anders aertig was, vertoonde haer met schuldige achtinge dat dreigen veel meer kwaed dan goed doet, als het niet van 't gedreigde word gevolgt, dat het dan hare achting by 't kind geheel wegnam. Zy gaf tot antwoord dat het kind teer was en zy te teerhartig om veel te slaen. Doch hy bracht wyslyk hier tegen in, dat het met veel slaen niet te doen was: dat het stantvastig weigeren van dingen die de knaep gaerne had, na voorgaende bedreiging, van dezelfde of wel beter uitwerking zyn zou. Maer, voegde hy 'er by, het moet stantvastig zyn, gy moet u niet laten dwingen, gy moet het winnen, niet hy, ander kan 't nooit lukken. My dacht dat hy hier in groot gelyk had: Ook word het zoo bezocht; maar eer 't wat nut kon doen word de Moeder ziek en storf. Hoe 't er verder meêgegaen is weet ik niet: Ik raekte by andere menschen. Indien gy nu iets noodzakelyks te vragen hebt, zal ik wat ophouden, anders ga ik voort", *Niets*. zeide ik hierop, *alleen dit nu, ter gelegendheid dat gy wat stil houd, dat uwe aenmerkingen my zeer behagen. Ik zal voorts*

1 Een winkel in het voorhuis, aan de straatkant. In tegenstelling tot een gesloten winkel, die binnenshuis gedreven wordt.

even aandachtig luisteren naer 't geen gy nog zeggen zult, en verwacht nu ook de oorzaken van meerder byzondere heblykheden uit de opvoedinge te merken. Hierop vervolgde de Vogel op deze wyze. “Met recht verwacht gy dat ik van byzonderheden spreken zal; Ik heb' er vele aangemerkt, doch met sommige daer van is het zoo gestelt dat zy ook invloed op der menschen gedrag in 't algemeen hebben. De dingen die ik melden zal heb ik op verscheidene plaetzen even eens gevonden. Ik heb dan aengemerkt dat men, als een kind van twee of drie jaer struikelde en zich bezeerde, met grooten yver de steen, daer 't over gevallen was, sloeg en scheen te willen straffen: Inzonderheid was zeer vreemt het geen ik by zulke gelegendheid de Ouders of met hun weten sommige der huisgenooten tegen 't kind hoorde zeggen: *kom, slaet de stoute steen: zoo; zoo, de steen moet klop hebben, om dat hy 't kindje zeer doet*. En daer mede grepen zy de handjes van het schreiend kind en sloegen daer mede. Dit gedrag veroorzaekte by de jongste dienstmeid, die een domme Moffin was, een misselyken inval. Men kon uit sommige woorden van haer merken dat zy twyfelde of niet wel de vloersteenen hier te land levendige schepzels waren, die nu en dan, als er kleine kinders overliepen, zich wat oplichtten om de kleintjes te doen vallen, en daerom straf verdienden Hier over werd het vrouwmensch schrikkelyk uitgelachchen. Ik dacht by my zelven, gy verdient belacht te worden, maer niet van hun die 't hier doen. On[174]dertusschen bemerkte ik wel dat het slaen der steenen eigentlyk geschiedde om het kind te stillen. Maer als ik 'er over ging redeneren, bevond ik dat deze geheele manier van doen, zeer vruchtbaer in schadelyke gevolgen moest zyn. De kleintjes waren meest door wildheid oorzaak, dat zy vielen. In plaatze van hen dit te doen verstaan met hun te zeggen; *zie, zoo moetje varen als je zoo loopt en zoo zal 't weer gaen als je 't weer doet*. of hen, zonder iets te zeggen door ondervinding voorzichtiger te doen worden; leerde men hen dus, van 't allereerste begin af, een schuld van rampen die hen treffen buiten zich zelven te stellen, en die geenen toe te schryven die omtrent haer waren. Inzonderheid plantte men 'er dus de wraekzucht in, en maekte hen gereed om 't minste onheil dat hun bejegende, naer hun vermogen betaelt te zetten, hoe zeer zy' er ook zelf oorzaek van waren, en dierhalven nog veel meer als zy 't niet waren. Hier van zag ik de uitwerkzels: want zelfs als de Vader of Moeder het eenigszins begonden te kastyden, lieten zy niet na zoo veel als zy konden weêrom te slaen. Evenzeer heb ik aengemerkt dat myne Heeren, of hare Vrouwen, hun best schenen

te doen om hun kinderen wys te maken dat in mooye kleêren en fraeyen opschik het grootst sieraed van een Mensch gelegen was. Gedurig onderhielden zy dezelve met hen op hunne kleederen te wyzen, alle de fraeyigheden daer van op te tellen en die wel te doen aenmerken. My dacht dat dit al te veel moeite was genomen om het onkruid van valsche denkbeelden te planten, dat van zelfs genoeg opkomt. Ook praetten de kinders, tot vervelens toe, tegen yder een die 'er kwam, van niets anders dan dat. Ik meen dat men vry beter zou doen ingevalle men dezelve prees over dingen, die van hun zelf kwamen, als zy iets fraeis, dat men hun leeren wilde, wel gedaen hadden. Zoo konden zy van kindsbeen afleeren dat het wel uitvoeren van 't geen iemant is voorgestelt, de naeste weg tot lof is. Maer in plaetse van zoo te doen, bespeurde ik zelf dat men zich niet ontzag de kleintjes te pryzen als zy kwaet deden; indien 'er alleen aertigheid by was. Dit evenwel niet ten zy 'er geene schade voor de Ouders van kwame: anders ging 'er heel het tegendeel om. Ja in zulk een geval, schoon zy genoegzaem onschuldig waren, werden zy gestraft, en somtyds wreed genoeg. 'k Heb gezien dat een knaep van 6 jaer in 't spelen van achteren aenstootende tegen een stoel die hy niet gezien had, daer door eenige breekbare waer deed vallen en breken, het geen naeulyks de moeder ter ooren kwam, of zy viel met een soort van woede aan 't slaen, zoo dat ik be[175]sloot dat haer Porcelein haer vry nader dan haer kind aen 't harte lag. 'k Heb zelf gezien dat een moeder in zulk eene gelegenheid een verkeerden voor schuldig houdende, even eens te werk ging niet tegenstaende alle betuigingen van het schaepje dat het geen oorzaek was van 't ongeluk. Trouwens hoe zoude ik my over 't straffen in toorn verwondert hebben, daer ik in een huishouden, waer in ik tevoren was geweest, eene moeder had hooren zeggen dat zy haer zoontje nooit slaen kon of zy moest heel boos zyn, dat op één uitkwam als of zy had gezegt, *nooit om myn kint te verbeteren, maer uit toorn en wraek zucht*. Zoo ging het met de kinderen als zy onschuldig of door loutere onvoorzichtigheid eenig misval veroorzaekt hadden. Maer, als zy leugentael spraken, kwaetaerdiglyk de dienstboden krabbelden, of ander wezentlyk kwaed deden, kwamen zy 'er gemaklyk af, met enkele woorden, ook wel zonder. Ja (dat meer is, en naeuwelyks gelooflyk is by Fatzoenelyke luiden te geschieden, doch niet te min, waerlyk geschied), ik heb wel kinderen hooren berispen als zy door een leugen zich niet uit verlegenheid wisten te redden; en wanneer zy het deden, als geestig en aertig hooren pryzen. Doch, behalven dit alles heb ik

een ding aangemerkt dat nog ruim zoo vreemt is, en waar van ik naaulyks reden kan geven. Het bestaat hier in. Om de Kinders aan Godsdienst te gewennen of liever om te doen gelyk een ander, (want uit een wezenlyk begrip der zake kwam het niet, dat bleek aen den ganschen handel) leerde men hen van jongs op bidden en in zeker boek lezen dat van Godsdienst handelde. Maer het een en 't ander op zulk eene manier, als of men hen wilde brengen tot een begrip dat het alles enkel voor de klucht of voor de fleur was. Terwyl zy in die oeffeningen bezig waren praatte men overluid van al wat 'er voorkwam. Zy zelf keken over al rond en hielden tusschen beide meer stil dan zy voortgingen. Ik kon niet begrypen dat 'er dus ooit eerbied in de kinderen daar omtrent kon komen. Ik zou my hebben ingebeelt dat de Ouders die kleinen nog te onbekwaam keurden om eerbied te krygen; maar dat zou mis zyn geweest, ik merkte dat het alles doch maar uit een zekere slender[1] kwam. Een slechte zaak; want een tegenstrydig gedrag zou de kinders genoeg hebben kunnen doen merken dat het geenszins even veel is hoe men deze dingen doe: de redenen waarom, zou men hun dan naderhand met des te meerdere vrucht leeren. Ik bespeurde wyders, het geen nog vreemder was, dat zy omtrent kinderen die ouder waren [176] zich in dit stuk hoe langer hoe min lieten gelegen zyn, en dat d'Ouders zelf zich tot die dingen zelden of nooit begaven. Alleenlyk prevelden zy 's nachts als zy pas te bed lagen, eer zy sliepen eenige woorden, door gedurige slaperigheid afgebroken, waar door zy ook dikwyls maar halver wege kwamen. Dit kon ik licht weten als zynde by de meeste luiden in hunne slaapkamer gestelt. Ik geloof dat dit prevelen voor bidden 't scheep kwam en besloot daar uit dat men hier te Land eene Godheid dient waer van men slechte gedachten heeft. Ik moest hier maar na gissen, want ik hoorde van zulke stof byna nooit spreken, en het misselyk lezen[2] der kinderen was oorzaak dat ik niet verstaan kon wat 'er in het boek, waar in zy lazen, gevonden werd."

Dit gezegt hebbende hield de Papegaai stil, en scheen te wachten dat ik my zou verklaren wat ik van alle die dingen dacht. Maar als ik, vol verwondering hem bleef aankyken, voorkwam hy my en vroeg wat ik van de verhaelde zaken oordeelde. Ik antwoordde dat ik die alle eveneens aanmerkte als hy; dat zyn laatste besluit zeer waarschynlyk was, doch in den

1 Sleur.
2 Slechte lezen.

grond valsch, indien men dat geen waar van de menschen hier belydenis doen, waarlyk mag stellen uit eenige wezenlyke denkbeelden voor te komen: doch hier aan betuigde ik te twyfelen; en meen dat dit nog beter verschooning was dan het geen ik anders had moeten zeggen. *Maar,* zeide ik voorts, *gy hebt belooft ook de gronden van deugt die gy in de opvoedinge der kinderen by ons hebt aangemerkt, te zullen melden*. "Dat is zoo, zeyde de Papegaei, ik heb ook waarlyk zulke bespeurt. Want alle die dingen die ik in myne leste rede gemeld heb, vond ik niet by elk daar ik woonde. Neen, by sommigen dit, by anderen dat; en 't geen by den een kwalyk geschiedde, dat geschiedde by den anderen wel. Zo dat elk in zyn soort lof en laster verdiende. Gy zult zeggen dat yders gedrag dan in deszelfs deelen met zich zelf niet wel overeen kwam. Dit zal ik u niet loochenen, maar gy kunt 'er evenwel genoeg uit afnemen, welke byzonderheden gronden van deugt konnen strekken." Terwyl de Vogel dit laatste sprak, was 'er aan 't huis van myn Vrient geschelt, en als de meid had opgedaen, hoorde ik dat 'er gevraegt werd of ik by de hand ware. Ik had naeuwlyks het gezegde uitgehoort, of ik werd geroepen. Voor komende, was er iemant die my ergens over spreken moest en toen ik, zoo als hy weer vertrokken was, achter te rug kwam, vond ik myn Vriend reeds in de kamer. Aen d' eene zyde speet my dit eenigzins: aen d'andere zyde was ik verheugt dat ik zoo veel van den Filosofischen en tevens kortswyligen Papegaei gehoort had, en ik nam voor de denkbeelden, hier door in my verwekt, door nadenken levendig te houden, en van dezelve gebruik te maken. Gy, Myn Heer, zult die, en de andere van 's daegs te voren, door middel van uw Papier, ten algemeener nutte kunnen doen strekken.

Ik blyve, enz: [177]

N°. 233. Den 18. January 1734. De Hollandsche S p e c t a t o r .

Σπευδε Βραδεως[1]

HEER SPECTATOR.

WAnneer ik onlangs met een Koopman van myne Vrienden niet verre van de beurs wandelde, zag ik, dat aan d'andere kant van de Burgwal, een groote hoop volks zig verzamelde, dewelke door den geduurigen 't zamenvloed van anderen, die toeliepen, blotelyk om dat ze anderen zagen toeloopen, hoe langs hoe dikker op malkander drong. Ik bespeurde wel haast, dat zulks veroorzaakt wierd door menschen die onderling handgemeen waaren, en ik bemerkte duidelyk dat de vlottende meenigte, die nu herwaarts nu derwaarts, als door ebbe en vloed weggesleept wierd, door die verandering der beweeging aantoonde, hoe nu de een nu d'andere party de overhand had, en den vyand te rug dreef. Ik begryp wel wat hier gaande is, sprak myn Vriend hier op, myn Vraag voorkomende; 't Is de eerste reize niet dat die menschen elkander na zig wederzyds met duizend scheldnamen overladen te hebben, in 't hair zitten, en met vuisten en stokken te keer gaan. 't Zyn Actionisten[2] of windhandelaars, die van smousse[3] en andere met welke zy gecontracteert hebben, geen betaling kunnen erlangen, zig zelf poo[178]gen recht te doen, en eenigermate te betaalen, met hunne schuldenaars wakker af te rossen. Dog dewyl de beste zaak niet altyd aan de sterkste en radste leeden is verknogt, beurt het wel dat het geluk der waapenen zyne natuurlyke wisselvalligheid in die gevegten betoont,

1 Haast u langsaam. Herkomst citaat onbekend.
2 Aandeelhouders, hier in de zin van beursspeculanten.
3 Joden.

en dat het gelede verlies, door de ontfangst van een goed getal wigtige slaagen, nog verzwaart word. *Hoe Actionisten, en Windhandelaars!* antwoordde ik met verbaastheid, *ik heb my altyd verbeeld, dat die razerny, waar door gansch Europa als bezeten is geweest, met de nieuwe Compagnien van commercie en assurantie geheel en al was verdweenen, en dat het zelf buiten alle waarschynlykheid was, dat ooit diergelyke dolligheid der menschen harssenen weder zou innemen, en aan haar onbegrypelyke dweeperyen onderwerpen*. 't Is u, die een Vreemdeling zyt, en op den handel weinig gevat, toe te geven, was 't antwoord, van onze hedendaagsche negotie geen denkbeeld te hebben; dog, zo het u lust nog wat voort te wandelen, zal ik trachten u des aangaande te recht te helpen.

Hoewel die handel ook wel, en met minder onzekerheid gedreeven word in de Actien[1] van onze Oost- en West-Indische Maatschappyen, heeft de zelve nogtans tot zyn voornaamste voorwerp de Engelsche fondsen, die door 't minste gerucht, en als in een oogenblik daalen, en ryzen, en, gelyk een Barometer door de gesteldheid der lugt, door nieuwstydingen in een geduerige verandering worden gehouden. Men geeft premien van 1, 2. en meer percent, om vast te staan, de Actien te ontfangen, of te leeveren tot zekere pryzen, op gezette tyden, als op February, May, Augustus en November, en wanneer die contracten te einde lopen, eischt men gemelde Actien op, iegeval zy in een ingebeelde waarde zyn geklomme, dog zo ze onder [179] de bepaalde prys gezakt zyn, word den medecontractant aangezegt dat hy dezelve zal hebbe te ontfangen. Dusdanige premien worden dikwils gegeven voor duizend, tien Duizend, ja hondert duizent ponden sterl, en wanneer die Actien op den bestemden tyd der betaling maar vyf of zes percent gerezen of gedaalt zyn, bedraagt niet zelden het verlies voor den trekker meer als zyn gansche Capitaal bedraagt, en meer zelfs als een fatsoenlyk Capitaal kan uitleeveren. Hier door gebeurt het, dat wanneer de gezette termyn daar is, en het op het voldoen van de contracten aankomt, weinige daar toe gereed, of in staat zyn. Veelen pakken zig weg, anderen durven den neus niet buiten de deur steeken, en zommigen, die onbeschaamt genoeg zyn om zich op straat te vertoonen, worden, gelyk wy zo even hebben gezien, van hunne beleedigde, en wraakzugtige partyen, op een janhagelagtige wyze aangevallen, en strekken zo wel als hunne bestryders 't gemeene volkje, 't welk rontom de zel-

1 Aandelen.

ven, als rontom kemphanen een kring slaat, tot spot en tydverdryf. Gy kunt, door 't gezegde, zonder moeite begrypen, dat, die roekeloos genoeg zyn, om zig in dien handel in te wikkelen, nooit zeeker kunnen weezen wat ze bezitten, en zelfs of ze wezentlyk wel iets bezitten, vermits de winst, of het verlies van de aanzienlykste sommen van eenen dag, en om zo te spreeken van een eenigen tydstip, kan afhangen. *Naar ik de zaak bevat,* sprak ik, terwyl myn vriend zyn adem haalde, *kan men dit noemen den handel van alle voorzigtigbeid, kennis, en oordeel, los en afhankelyk maaken, en als een speeltuig aan het geval ten besten geeven, 't Is niet anders als een dobbelspel, waar in de grootste sommen gewaagt worden, en door een schielyke omkeer, de ryksten plotzeling kunnen te grond gaan, terwyl kaa*[180]*le en beroide waaghalzen, zig schielyk op der geruineerden puinhoopen tot het toppunt van Rykdom verheffen, Ik kan echter, nog in dit geval, nog wat betreft het grof speelen, het grootste ongelyk aan de laatsten niet geeven. Lacht het geluk hun toe, ze steeken hun winst gerustelyk in de beurs, en doen ze het considerabelst verlies, daar is op hen geen verhaal; ten ergsten koomen ze 'er af met een huit vol slagen, en hun vereelde rug die aan zulke avontuurtjes gewend is, bekreunt zig des weinig. 't is om die reeden, dat ik my ook kwalyk verbeelden kan, dat welgegoede luiden, of die in staat zyn, van een bloeienden handel te dryven, in dit opzigt, aanleggen zullen, dan alleen met menschen van welkers goeden toestand zy, op vaste gronden een voordeelig gevoelen hebben*.

Hier in bedriegt u de waarschynlykheid, wierd my hier op toegevoegd. Het onverschoonlykst van dezen met recht gezegden windhandel bestaat juist hier in, dat deftige en door hun rykdom bekende Koopluiden in dusdanige dobbelpartytjes zig inlaaten met menschen, op welkers schatten, nog oprechtheid de minste staat niet is te maaken, en zelfs met Joden en Smoussen van het verachtste slag, die, schoon ze aan andere kanten aanzienlyke voordelen hebben gedaan, de verschuldigde betaaling met een halstarrige verfoeilykheid weigeren, of wel aan d'eene zyde der stad door een gewillig bankrot weg zinken, om aan d'ander weer voor den dag te koomen, en, als of 'er niets voorgevallen was, met de uiterste onverschilligheid hunne zaaken weer by de hand te vatten. 't Geen nog als het verwonderlykste moet geschat worden, is dat gemelte welgestelde handelaars van te vooren volkomen bewust zyn, dat aangaande eenige takken van die negotie, volgens 's Lands wetten, de schuldenaars tot betaaling niet kunnen gedwon[181]gen worden. Zulks heeft plaats, by voorbeeld, omtrent de Ac-

tien van de Engelsche Oost-Indische Compagnie, wegens de welken alhier, uitkracht van een wel bekend plakkaat, geen recht word gedaan, en die niet te min, zeedert eenigen tyd, het grootste onderwerp van dien windhandel geweest zyn. Zo dat in dit geval de party dermate inegaal is, dat ryke en t'effens oprechte luiden, die hun reputatie liefhebben, wel kunnen verliezen doch niet winnen, terwyl schurken, die geen andere eer, dan hun voordeel, kennen, zo ze al niets winnen, tegens alle mogelyk verlies volkoomen gedekt zyn. Ook vlyd zig die handel uitmuntend wel naar het Character van 't laatste volkje, dewyl die negotie meest bestierd word door de snoodste bedriegeryen, door uitstroying van valsche tydingen, en door het verzieren van ingebeelde progressen, die de Maatschappyen gemaakt hebben of binnen korten tyd staan te maaken; Oorlogen, vreedenstractaten, alliantien, alle van eige smeeding en tot de verscheide inzigten van godlooze baatzugt, geschikt, doen beurt om beurt, diergelyke eervergeeten fielten den zelfden dienst. *Maar, myn lieve Vriend,* hernam ik hier op, *hier worden zulke algemeene klagten dagelyks uitgestort, weegens het verval der negotie, waar omtrent ik, uit oorzaak van den aanwas van weelde, en pragt, langen tyd in twyfel ben geweest. Zo 't zelve evenwel gegrond mogt zyn, neem ik de vryheid in myne onkunde noopens de Commercie, u te verzoeken, my openhartiglyk te zeggen, of gezegde windhandel van deeze verminderde bron van 's Lands welstand niet ten grooten deelen de oorzaak moet geagt worden. Het heugt my, in jonger jaaren, hier te hebben hooren spreeken, van aanzienlyke Koopluiden, die tot grof speelen met kaart, en dobbelsteen, eene bykans onwederstaanbaare ge*[182]*neigtheit in den boezem voedende aan de zelve nog tans niet gehoorzaamden dan op de geheimste wyze, uit vreeze, dat deeze zielsgesteldheit ontdekt zynde, hoe magtig zy ook waaren, hun crediet mogt verzwakken, en zelfs allengskens vernietigen. Nu komt het my als onbetwistbaar voor, dat de algemeene grond-reegels van alle zaaken, hoewel men op der zelver verscheide omstandigheden niet gevat is, aan alle die geenen, die een gezond en geoefend oordeel bezitten, in de zelfde toestand zig moeten voordragen, en hier uit durf ik besluiten, dat ik, zowel als de afgerigtste handelaar, gerechtigt ben, om staande te houden, dat het onderling vertrouwen de kragtigste grondslag van de negotie moet zyn, en dat, daar het zelve gekrenkt word, het gebouw, dat 'er op rust, aan het waggelen moet raaken, en zelfs met een spoedige instorting gedreigt word. Op deeze onbetwistbare waarheid redeneer ik op de volgende wyze: Onder de handelaars, die natuurlyker wyze*

zelfs het grootste crediet behoorden te hebben, zyn eenigen, die bekend zyn als deel hebbende aan die verderfelyke roekeloosheid; Van anderen worden hier omtrent nadelige vermoedens gekoestert, en de derden beroemt weegens hun bezadigt oordeel en voorzigtig beleid geeven de geringste aanleiding niet tot zo een gevaarlyke achterdogt, De eersten, vermids men onder hen den een na den ander ziet tuimelen, verdienen by iemand, die niet volstrekt van zyn zinnen berooft, en geen vyand is van zyn welvaren, het minste vertrouwen. Op de tweeden is weinig staat te maaken voor een waakzaam man aangaande zyne belangen, en die met reeden vreest, dat, houd hy geen oog in het zeil, het schip van zyn Commercie door de schipbreuk van een ander naar den afgrond zou kunnen gesleept worden. Betreffende de derden, schoon ze in het uiterlyk geen beweegreeden [183] *tot diergelyke gedagten, met 'er daad, geeven, kan echter vermoed worden, dat, hoewel wezentlyk door de algemeene vloed weggerukt, zy genoegzaam verstand en beleid hebben, om hunne dwaling voor der omstanderen oogen te bedekken; en aldus moet het crediet gins geheel vervallende, daar aan het hellen, en hier wankelende, alle wigtige onderneemingen, die zonder onderling vertrouwen onmooglyk met voordeel kunnen uitgevoerd worden, te rug houden, en de algemeene commercie noodwendiglyk doen verflaauwen*. Uwe aanmerking, hervatte hier op myn vriend, is van eene onbetwistbare zeekerheid; Dog mogelyk begrypt gy niet, dat hier het zelfde voorwerp aan de eene kant als uitwerking, en aan de andere als oorzaak op zyn beurt moet beschouwt worden. Door de onmydelyke vermindering van onze commercie, word de windhandel veroorzaakt en de windhandel weder doet de weezentlyke commercie verslappen, en dreigt de zelve met een gewissen ondergang, zo de voortgang van dit dobbelspel door den gunstigen Hemel, die, tegens onze verkeerde poogingen aan, zo dikmaals ons behouden heeft, niet word belet. Om u dit te doen bevatten, zal ik u zeggen, dat eenigen tyd naar 't afschudden van 't Spaansche jok, de gansche commercie des aardryks, als onze eigendom kon aangezien worden, zonder dat zo een uitmuntend voorrecht ons door andere Volkeren, hoe voordelig ook tot den handel geleegen, kragtdadiglyk betwist wierd. 't Is onbegrypelyk in wat geringen tyd, deeze stad voornamentlyk, het middelpunt van 's waerelds schatten is geworden, en 't gansche Land van de geringste beginselen tot een gedugten magt opgebeurt is geweest. Deeze onze schielyke voorspoed opende wel haast onzer gebuu[184]ren oogen om te bespeuren, dat scheepvaart en koophandel, de kragtigste zenuwen een Land strekken. Zy

dongen met een goeden uitslag, naar de zelfde prys; De winsten, die wy alleen genooten hadden, wierden verdeelt, en schoon men met een naarstige zinnigheid, en yverig oppassen door den tegenwoordigen handel kan bestaan, is men daar niet meede vernoegt. Onze voorouders wierden, zonder hun geweeten te kwetzen en, zonder roekeloosheid, schielyk ryk. Men wil met kracht en geweld het zelfde spoedig fortuin bejaagen, al was het ten koste van voorzigtig beleid, en eerlykheid, en terwyl men zig haast om, in pragt en overdaad, den magtigsten te evenaaren, en voorby te streeven, steld men zig moedwillig bloot aan het gevaar, van 't gemeen vertrouwen te ondermynen, en door zyn eigen ondergang 's Lands publike welvaart den hartader af te steeken. Ik ben, &c.

N.B. De Schryfster van zekeren Franschen Brief word verzogt, by een nader verklaringe, den Spectator te ontdekken, welke onbetamelyke dragt der bekoorlyke Sexe zy in het oog hebbe met deze woorden: *Les habits remontent, & ce qui tient la place des jupes descend de jour en jour*. Mogelyk is het iets dat, ter plaatse daar zy zich onthoud, schynt door te willen dringen, doch tot noch toe hier niet in zwang gebragt, en my bygevolg onbekend is. [185]

N°. 234. Den 22. January 1734. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Et recte, & tempore suo peperit.[1]
TERENT. *in Hecyra*.

IN de voorleden week ging ik by geval voorby het huis van myne goede vrinden, die over een maand of vier zo wel in hun schik waren met het Peetschap, dat hun opgedragen was door hunnen Neef, den Heer Schepen der stad... waar van ik in den Spectator N°. 196. verslag gedaan heb aan den Leezer. Naauwlyks was ik eenige voetstappen verder, of ik wierd gehemd,[2] en my omkeerende, bevond ik dat myn oude vriend het op my gemunt hadt. Zyn eerste aanspraak was: waarmede hy my van zyn huis hadt afgeschrikt, dewyl ik, in zo langen tyd geen' voet daar in gezet hebbende, nu nog geen' den minsten lust scheen te hebben om hem met myn bezoek te vereeren. Hier op verschoonde ik myn lang achterblyven met by te brengen dat ik zedert veel buiten de stad geweest; en voor het tegenwoordige van gedachten was een visite te geeven aan een Juffer van myne ken[186]nis, die ik gehoord had dat daags te voren hier by iemand van haare vrienden was komen logeeren: daar by voegende, dat ik, om te toonen dat ik geen Bagyn ten zynen huize had zien geeszelen,[3] dat bezoek op zou schorten, en, zo 't hem gelegen kwam, dien avond by hem doorbrengen. Hy geleek hier wonder wel meê te vreden; betuigende dat het hem vooral aangenaam was, wyl hy, zyne vrouw noch by haar' Neef, den Heer Sche-

1 Zy is gelukkig en op haar tyd bevallen. Terentius, Afri Hecyra, 531. “Partum, praesertim quam et recte et tempore suo perperit.”
2 Aangeroepen (met een kuchje, *hem*, opmerkzaam gemaakt).
3 Dat ik daar niets vreselijks had meegemaakt.

pen... gelaaten hebbende, voor een' onbesturven weduwnaar kon gehouden worden. Hier op viel ik in: dan is mevrouw uw Nicht alreeds bevallen? wat heeft zy toch jongs? is het naar uw, of naar uw Echtgenoots wensch, of naar myn voorspelling gelukt?

Noch naar uw voorspelling (gaf hy ten antwoord) noch naar myn' wensch; want, wat zal ik zeggen, 't is maar een meisje, en myn *Jesje* is 'er zo meê opgehemeld, dat ik geloof dat zy daar noch wel blyven zal tot dat het kind in de kleêren gesteeken wordt. Maar wy kunnen daar van met meer gemakt in huis en onder een pypje praaten, als hier op straat. Hier op traden wy binnen, en de goede oude man, die thans geen tegenspreeken van zyn wyfje te duchten hadt, verklaarde zich openhartig dat hy wel om een lief ding hadt mogen lyden, dat, of ik, die Tweelingen, ieder van een byzondere Sexe, aan de aanstaande kraamvrouw hadt toegewenscht, of hy, die garen een jongen Neef gekregen hadt, in onze meening niet waren bedrogen geweest. Is het anders niet, zeide ik: voor my, ik zal dat ligt verzetten kunnen, dit behoorde gy ook te doen; wyl het zaaken zyn niet alleen buiten onze, maar zelf buiten der ouderen magt, om daar in altoos naar onze keur te slaagen: behalven dat [187] uw vrouwtje nu mogelyk voor het overige van haar leven van een' vrolyker en vergenoegder geest zal zyn, en u dus vry vriendelyker behandelen, dan ze anders gedaan zou hebben; wyl ze zeer gesteld scheen om haar' voornaam in haar geslacht vereeuwigd te zien.

Hy grimlachtte, en gaf genoegzaam te kennen dat ik zyn liefstens humeur al vry wel doorgrond had, en dat hy zich als een man gedraagen zou, die de zwakke vaten wel iets wilde inschikken,[1] hoopende dat myne voorspelling van zyn vrouws genoegen beter dan myn eerste uit mogt vallen.

Daar is geen twyfel aan, hervatten ik (ruim zo veel om den man in een goede luim en op zyn praatstoel te brengen, dan uit een gewisse overtuiging) wat my dunkt ik zie mejuffer uwe beminde de kruiken reeds bestellen, en overleggen door wie de kleeren voor de jonggeboorne zullen gemaakt, worden: en zo gy aan haar schryft, vergeet toch niet in uwen brief te melden dat ik gehoord heb dat 'er niemand in den Haag is die het

1 Vrouwen werden wel aangeduid als ‘zwakke vaten’, wegens hun veronderstelde zwakkere constitutie. Waarschijnlijk wordt hier bedoeld dat de man zich wel wil aanpassen aan het humeur van de dames.

De zorgen voor de jonggeborene.

de Engelsche Juffer *Graham* uit de hand zal neemen.

Ha! ha! borst hy uit, gy zoekt in haar goede gratie te staan met te toonen, dat gy voor haar lieve popje zulk een zorg draagt. Gy zoudt niet gelooven kunnen hoe breed zy t'er meê op heeft. Ik ben verzekerd dat het haar spyd dat zy geen hoop heeft by haar leven haar juweelen door haar Nichtje te zien draagen. Wat hebben ze het drok, die wyfjes, als 'er zo een kindje moet opgeschikt worden! ik heb het op den dag van het doopen eerst recht gezien, en kan u verklaaren dat het 'er over heen gaat, Myn Heer. De Kraamvrouw moest meê telkens het hooft uit de [188] *Lit d'Ange* steeken. Ja niet een flepje[1] of een mutsje mogt het kleutertje opgezet worden, of het moest door haar handen gaan. Het was niet om te harden, zo lydig waren ze in de weer, dat 'er toch niets aan haperen mogt. Het was geduurig: Nou Baaker, pas toch op, dat het kind hebbelyk voor den dag kome, en dat wy 'er geen schande van hebben mogen. Voeg hier by al de bezorgdheid die de sloof nam over de maaltyd, die 'er stond gegeeven te worden aan de beste en naaste vrienden: en denk dan eens of het te verwonderen is dat Nichtje daags daar aan, door al dat woelen, een zwaare koorts op den hals kreeg, daar ze ter naauwer nood binnen veertien dagen van is hersteld geworden. Het begon 'er al zuur uit te zien: en dat komt 'er van, als de Kraamvrouwtjes zich niet laag genoeg houden.

Zo Myn Heer! vroeg ik: is 'er dan zulken grooten maaltyd geweest? Zou het niet! kreeg ik tot bescheid: 't was dubbeld en dwars van alles opgehoopt, en myn vrouwtje en ik zaten, als de hoofdpersonaadjen van deeze staatelyke Comedie, in het midden van luiden van den allereersten rang. Onze gezondheden wierden ook de eerste gedronken: en onder anderen was 'er een jong Heer, die het gezelschap verraste met een Geboortedicht op de jonge spruit, waar in men meer zyn goed hart dan zyn grooten geest kon bemerken, en wy geen klein deel hadden aan de loftuitingen daar het mede opgepropt was. Dit lokte een der andere gasten uit, om het gezelschap ook een Vaars voor te leezen, dat hem voor een dag of vier door iemand van zyn kennis medegedeeld, en over eenige jaaren op de geboorte van een' eersten Zoon was gemaakt. [189] Het beviel my niet kwalyk; derhalven verzocht ik 'er een Copy van, die ik u tot tydverdryf zal laaten leezen.

Hier op haalde hy het van zyn comptoir, en ik verzocht ook dat ik het

1 Hoofddoekje.

uit mogt schryven, en gelyk hy my zulks toestondt, zal ik het den Leezer niet onthouden; denkende dat de Autheur daar mede wel te vrede zal zyn; wyl het een teken is dat ik het der uitgeeving niet onwaardig acht: te meer, dewyl ik de naamen der perzoonen, aan wie het opgedraagen is, en dien van den Maaker, niet ontdekken zal.

Het luid als volgt:

WAt tyding kreeg ik daar! Wie had zulks durven hoopen?
Voor 't eerst een Zoon! Myn Heer, het is een meesterstuk!
Een ander zou 't misschien uit wangunst anders doopen:
En geeven 't op zyn best den naam van groot geluk.
Maar laat het zyn zo 't wil, wat kan het u verscheelen?
Het is 'er vast, en gy zyt blyde met het wicht.
Het is geen wonder ook: men zou het immers steelen.
Elk roept: ei lieve zie! het is Papaas gezicht!
De Vroêmoer,[1] ô dat volk kan meer dan kinderhaalen,
Heeft mooglyk al voorspeld (of anders is ze mal,
En kent haar voordeel niet, waarin ze zelden dwaalen)
Dat deze jonge Spruit een blyver weezen zal.
Een blyver! dat 's een woord! Zo 't nu de Schikgodinnen
Slechts eens zyn, naar myn' wensch, met juffrouw Kaatjemoêr,[2]
Zo zullen ze op heur wiel een reeks van jaaren spinnen:
Dan koomt 'er in geen eeuw een knipschaar aan zyn snoer.
Want Edelmogend Heer, gy weet wel dat het wenschen
Van zulk een volk als ik, oprechte en vroome liên,
Veel by de Goôn vermag: waar 't ook zo by de menschen,
Gy zoud in korten tyd ons meede op 't kussen zien.
Dat dunkt my staat zo fraai. Daar zou ik eerst braveeren: [190]
Regt anders dan Myn Heer, die zonder hovaardy
Met burgers buiten rang gemeenzaam durft verkeeren.
'k Zou toonen dat ik was een man van heerschappy.
't Gemeen, ik stem het toe, zou ze op de handen draagen,
En loopen door een vuur voor Heeren van uw zoort:

1 Verloskundige.
2 Kaatje is een algemene aanduiding voor ‘een vrouw’.

De gansche burgery haar goed en leven waagen:
Ik zelf, ik zelf ben thans door uw gedrag bekoord;
Te weeten, nu ik slechts, voor *Qui va la* moet vaaren,
Want mooglyk, zo ik eens het roer kryg in de hand,
Dat ik my tegens u zal op dat stuk verklaaren,
En al zo heerschend zyn als iemand in het land.

Maar Kraamheer, 't lust me niet ruimschootig uit te weiden
Ik hou me by myn stuk, want zo 'k my niet bedrieg,
Was anders deeze stof oneindig uit te breiden;
Des scheide ik van haar af, en keer my tot de wieg.
Ik wil aan 't zoete kint een gunstig hart betuigen,
En wensch... Wat wensch ik eerst? tot laaving van zyn dorst
Om 't hemelsch Geitje? neen. hy hoeft geen dier te zuigen:
Daar vrysters, vrouw en weêuw te huur gaan met de borst.
Die mode was 'er niet, toen zich Jupyn moest laaven,
Door Amalthéaas[1] zorg, aan de uyers van een geit.
Thans heeft men meer verstands. Doen moest Mamaatje slaaven:
Daar 't nu een uitzicht is voor een galante meid.
De Moeder onderwyl heeft nergens om te denken:
Daar ze anders heeft te myden: zout en zuur:
De minste koude en tocht: het mogt het kleintje krenken:
Zy koopt haar vryheid dus voor een geringe huur.
't Is waar, daar word gezegt, en 't is by *Cats* te leezen,
Dat zomtyds groot gevaar op deeze taarling[2] loopt:
Maar Minne zal het puik van alle Minnens weezen,
Zo' 't uitvalt als uw vriend, de schryver deezes, hoopt.
En wyl ik in de konst van vaardig Rethoryken
(Ik zeg het zonder roem) een overvlieger[3] ben,
Die voor geen Kamerist[4] ter werreld hoef te wyken,
En slechts de vaarzen heb te schudden uit de pen: [191]

1 Amaltheia: geit die Zeus c.q. Jupiter zoogde op Kreta.
2 Teerling. Waarschijnlijk wordt bedoeld: het is een gok.
3 Hoogvlieger.
4 Lid van een Rederijkerskamer.

Zo wil ik zonder zweet of zonder nagelbyten,
Iets ongemeens bestaan. Maar hoe! gy lacht 'er om!
Welaan dan. dat is gang. het zou me zeker spyten,
Indien ik niet terstond de proef gaf op de zom.

Dat Lente, Zomer, Herst en Winter zamen spannen,
Om ieder aan uw' Zoon te schenken op zyn' tyd
't Geen vreugde wekken mag, en onlust kan verbannen;
Op dat hy 't leven steeds in vol genoegen slyt'!

Dat Aarde, Vuur en Lucht en 't Water zich verbinden
Om jonker FERDINANT te dienen naar zyn' lust;
Op dat hy overal moogt zoete weelde vinden,
Tot dat hy nederdaale in de algemeene rust!

Dat Oost, Zuid, West en Noord geen' andren aêmtogt zoeken,
Dan om naar wensch in 't zeil te blaazen van zyn schip;
Op dat hy in zyn huis, uit alle werreldshoeken,
Het eêlste hebben mooge, als in een kort begrip!

Wat dunkt u? kan 't bestaan voor aardsche zegeningen?
Nu koom ïk tot de deugt en gaaven van den geest.
Maar neen, ik spaar die moeite, en zal myn drift bedwingen.
Hy heeft die, zo hy slechts wil schroeyen op uw leest.

De spreekwyze is gemeen, doch krachtig om te toonen
Dat gy op 't pad van eer zyn gidze weezen kunt;
(Veel Vaders zoude ik liefst van deeze zorg verschoonen)
Daar 't u den rechten weg te kennen is vergund.
Leef, leef dan, om uw' Zoon tot heil van 't Land te vormen.
En, wyl ge een Palinuur[1] van Hollands Staatschip zyt,
Ontdekt hem hoe men 't best kan redden in de stormen,
En hoeden voor gevaar in een' benaauwden tyd.
Maar zacht het was gezegt dat stuk niet aan te roeren:

1 Stuurman van Aeneas; zijn naam was bij dichters in gebruik als aanduiding voor stuurman, leider.

Doch telkens val ik weer, och armen op een stof,
Waarin ik al zo min geleerd ben als de boeren
Zich op het fyn verstaan der streeken van het hof.
't Was beter dat ik had de Kraamvrouw aangesproken,
En met een' gullen wensch by haar myn' pligt betracht. [192]
Maar neen, ze is nog te zwak. haar rust dient niet gebroken;
Des wensch ik u, en haar, en 't kleintje goeden nacht:
'k Wil zeggen goeden dag, en had bynaar vergeeten
Dat, wat ik heden schryf, gy morgen ochtend leest.
Myn meening weet gy nu. och of ik ook mogt weeten
Dat u myn snorrepyp[1] niet lastig is geweest!
Want schoon elk liefde heeft en achting voor zyn werken,
De Dichters boven al, gelyk men vaak bevindt;
Zo zult gy evenwel van daag niet kunnen merken
Dat ik veel achtings heb voor dit papieren kind:
Een kind, in eenen dag gewonnen en geboren,
En echter groot genoeg, maar ruw en onbeschaafd.
Dus zo 't u niet bevalt, het zal my niet verstooren,
Het zy gy 't straks verscheurt, ten vuur doemt, of begraaft.

Na dit leezen raakten wy op andere stoffen: en by den goede man de avondportie genooten hebbende, stapte ik naar huis; redelyk wel in myn' schik zynde dat ik weder voorraad voor een Spectator had opgedaan. [193]

1 Beuzelarij.

N°. 235. Den 25. January 1734. De Hollandsche Spectator.

Haud facile est, aequa, commoda, mente, pati.[1]
OVID.

HEER SPECTATOR,

IK moet UE. bekennen, dat veele verstandige luiden van ons geloof, geen geringer smaak vinden, dan die van andere gezintes, in uw werk, hoewel wy 'er nu en dan al een wakkere streek in het voorbygaan krygen. Wy zien inzonderheid, met vermaak, dat gy tot ons de Christelyke verdraagzaamheid uitstrekt, en onze meede-ingezeetenen tracht te overtuigen, dat wy neevens hen, ons als goede en getrouwe onderdanen, van onze wettige overheid, poogen te draagen. Dog vermids gy u het regt aanmatigt, van al 't geen, dat zo wel in leer, als in zeeden, met uwe concepten niet overeenkomt, te veroordeelen, denk ik ook de vryheid te hebben van u te berispen, wanneer gy het oogenschynlyk verdiend. Hoe onpartydig gy u ook tracht voor te doen, hebt gy ook uwe vooringenoomenheid, en vooroordeelen, zo wel als een ander, en dit hebt gy duidelyk getoont wanneer gy onlangs zo breed hebt opgegeeven,* van de *Emigranten*, welkers gewaande bekeering gy uwe lee[194]zeren wilt doen aanmerken, als een hemelsch wonderwerk strekkende, naar alle waarschynlykheid, om het wankelend, en bouvallig gevaarte van het Protestantendom te ondersteunen, en t'allen

1 Men kan zoo makkelyk de weelde niet verdragen. Ovidius, *Ars Amatoria* II, 438. “Nee facile est aequa commoda mente pati.”

* Zie den Spectator No. 189.

zyden uit te zetten Ik zal met zommigen van onze geestelyken, door groter iever dan oordeel bestiert, niet uitschreeuwen, dat het *verhuisde volk* maar uit een party ruicht,[1] vagabonden en booswichten bestaat, die aan de verfoeilykste ketteryen, en zelfs aan tooverkonst en duiveldienst onderheevig zyn, diergelyke praat, waar van het gemakkelyk is de ongegrondheid te ontdekken, is meer geschikt om de beste zaak verdacht te maken dan dezelve eenig steunzel by te zetten; Dog op goede berichten, die u zeekerlyk, ten minste jegenswoordig, niet onbekend kunnen zyn, durf ik beweeren dat naar alle waarschynelykheid, de Religie het voornaamste beginsel van dier menschen verhuizing geenzins weezen kan.

Luiden van aanzien zelfs onder uwe geloofgenooten, die met dat kwans wys bekeerde volk hebben omgegaan, en die van 't zelve wonderen van deugd en heiligheid hadden verwacht, betuigen eenparig dat ze t'eenemaal in hun hoop zyn te loor gesteld. Die fraye Emigranten schynen eer den eerbied, dan de dwinglandy ontweeken te zyn, en min de vryheid van geweeten, dan de onafhankelykheid aangaande de wetten in vreemde landen gezogt te hebben. Men heeft ze doorgaans bevonden liefhebbers van weelde, en leedigheid, ongezeggelyk, halsstarrig, wispeltuurig, onbewust wat ze zelf willen of niet, nooit voldaan, en altyd naar verandering haakende, zonder te spreeken van niet weinigen, die zig in sterken drank verloopen, en zig met hoerery, en zelf met overspel, bezoetelen. Voeg daar by tot een teeken dat de Gods[195]dienst dien dwaalenden hoop niet sterk om 't hart geslagen moet zyn; dat heele troepen bedrogen in hunne meening van hier een Luilekkerland te vinden, het schaamteloos besluit hebben genomen van weeder te vertrekken, 't zy na hun mager Vaderland, 't zy naar andere gewesten, en dat men onderricht is dat eenige in Roomsgezinde Landen in 't openbaar hunne nieuwe gevoelens hebben afgezworen.

Hoe fray gy die zaak hebt weten op te schikken, blykt myns oordeels, door het aangetoonde met de uiterste klaarheid, dat uw gansch gebouw zyn grondslag berooft plotseling ter neer stort, en de hoop waar meede gy uwe gezinte gestreeldt hebt, t'eenemaal moet verdwynen, ja, zelfs moet veranderen in een volslage wanhoop van ooit onze welgevestigde Kerk, die, volgens uw eige zeggen, dagelyks zig versterkt, en uitbreid, booven het hooft te wassen, en zig te onderwerpen. Ik hoop, en ik durf eenigzins van uw reedelykheid verwagten, dat de kwade uitslag van uwe streelende gedach-

1 Gespuis.

ten in dit opzicht u aanleiding zal geeven, om de oude onveranderlyke waarheid in de schoot van de bestendige Moederkerk te zoeken; zy zou zulks voor groter winst houden, dan uw gezinte zig van de Saltsburgers met grond kan belooven, en het zoude een zeer gevoelige vergenoeging geeven aan my, die met een oprechte achting ben.

U E dienstbereide
Dienaar,
CATHOLICUS FIDENS. [196]

Voor eerst verwonder ik my ten hoogste, weegens den lof die de Heer Catholicus goedvind my te geeven over myne verdraagzaamheid, die hy derhalven moet aanzien als iets prysselyks, daar hy, zo hy wel van de gronden van zyne Religie is onderricht, noodwendig weeten moet, dat het al te *bestendig* gevoelen van zyne *bestendige Moederkerk,* is dat men de dwaalenden, tot het omhelzen van het zo gezegt algemeen Geloof, wanneer de overreeding te kort schiet, met geweld, magt en zelfs uit een beginsel van Christelyke liefde, moet dwingen. Ik ben wel bewust, dat ze met één beweert dat die heerschappy over het geweeten als een voorrecht van de rechtzinnigheid alleen moet aangemerkt worden. Een verbaazende stelling zeekerlyk, die de geweldenary met de waarheid verbind, terwyl ze de zagtmoedigheid met de dwaling en kettery t'zamenkeetend! Dog men sta eens toe dat dusdanige koppeling niet aan de baarblykelykste ongerymdheid onderheevig zy; wat ysselyke gevolgen zou gemelte stelling niet naar zig sleepen, in geval ze van alle de Christenen wierd toegestemt? Immers kan men zonder eene volstrekte buitensporigheid zig niet verbeelden, dat een secte, welke het ook zy, zig, met voorbedagten raad, in kettery zal werpen, en gevoelens aankleeven, van welkers rechtzinnigheid zy niet denkt verzeekert te zyn. Indien derhalven de waarheid het recht tot vervolging geeft, zo moet noodwendig ieder gezinte die de waarheid aan haare zyde vermeint te zyn, volgens myne onderstelling zig gerechtigt en verpligt oordeelen, zo dra het haar aan de macht niet ontbreekt, alle de andere gezintes onder het juk van haare stellingen, zelfs met gewelt te doen buigen. Aldus zou het gan[197]sche aardryk wel haast in een plaats van verwoesting, en in een algemeen moordhol veranderen. Zo een Roomsgezinde, die door een Protestants Vorst met conscientie-dwang gedreigt wierd, hem te gemoet dorst voeren, dat aan Catholyke Mogentheden en

niet aan Protestantsche het recht van vervolging toekomt, om dat de waarheid aan de eersten, en niet aan de laatste in eigendom toebehoort, hy zou gewis tot antwoord krygen, dat hy grovelyk mistast, en dat hy met een onbetwistbaar recht zal vervolgt worden, vermids baarblykelyk de Rechtzinnigheid tegen, en geenzins voor hem is. Alle de gezintes zullen op den zelfden grond de zelfde redeneering en de zelfde behandelingen vestigen, en dit geschil kan onmoogelyk beslist worden ten zy door de tussenkomst van eene onfeylbaarheid, die zig krachtdadig in die hoedanigheid van alle de feiten zal doen erkennen.

Om tot de zaak te koomen zal ik openhartig belyden, dat ik door Protestanten, anderzins niet misgedeelt van oordeel, de tegengeworpe taal aangaande de Emigranten meer dan eens heb hooren voeren; Dog tot myne uiterste verwondering wegens de algemeene onkunde der menschen, aangaande hunne eige aangeboore gesteldheid. In plaats van een bende van menschen van de zelfde beweeging, als anderen, heeft men een' verzameling van heiligen te gemoet gezien, welkers gansch gedrag ons tot eene geduurig vloeiende bron van stigting zou strekken. Hier door is het gebeurt, wanneer men hen van naarby gezien, en hunne onvolmaaktheid ondervonden heeft, dat, volgens de gemeene loop van het menschelyk oordeel, de gedachten die verre booven de weezentlyke waarde van dat volk zig hadden verheven, beneeden gemelte waarde gezonken zyn, en dat men van de kwaa[198]den, het middelslag, en de goeden een en 't zelfde denkbeeld heeft gevormt

't Is onweederspreekelyk, dat men in alle de merkwaardige *revolutien* in de Godsdienst de zelfde omstandigheden bespeurt heeft en noodwendig, volgens der menschen aard, heeft moeten bespeuren. Dat onder een gansche meenigte, die zich onderwind openbaare professie te doen van een Religie strydig met die van den Souverain, en zich daar door aan de vervolging bloot steldt, driederhande slag van menschen gevonden worden. De slegtsten zyn min gedreeven door yver voor de Godsdienst, die hun in 't generaal onverschillig of hatelyk is, dan door liefde tot nieuwigheid, door oproerzugt, en neiging, om zich voor de strengheid der wetten te beveyligen, en aan hunne baldadigheid en vuile driften den lossen toom te vieren. Aldus heeft men onder de eerste Christenen gezien God vergeete menschen, die het Jodendom alleen scheenen verlaaten te hebben, om de Godsdienst in 't algemeen, door de verfoejelykste leerstukken te ondermynen. Aldus heeft men onder de eerste Protestanten belhamels van twee-

spalt, en geweldenary gevonden, die, met den blinden iever van anderen door de ondragelyke verdrukking hunne eige reeden ontrukt, hun voordeel doende, de zelven hebben aangehitst tot de onchristelyke beeldestormery, tot het plunderen van Kerken en Kloosters, en tot het moorddadig mishandelen der Geestelyken; gruweldaden, die op het kragtdadigste den spoedigen voortgang der hervorming bynaar gestuit hadden.

Het tweede soort bestaat uit luiden, die onder bykans alle de secten de grootste meenigte uitmaken, en zig verbeelden, dat het voornaamste stuk der Godsdienst in de rechtzinnigheid van 't geloof bestaat, en dat op de zeeden voor de Goddelyke [199] vierschaar juist zo naauw geen acht genoomen word. Deezen weezentlyk overtuigt van de waarheid der leere die ze omhelzen, of blyven aankleeven, vinden kragts genoeg in hun boezen, om goed, Vaderland, vrinden, en alle de dierbaarste waareldsche belangen aan de Godsdienst op te offeren, dog trots op deeze heldendaad schynen ze zig wys te willen maken dat ze door dezelve een' volkome kwytschelding aangaande alle andere pligten verworven hebben, en hun gedrag is goed of kwaad, naar mate 't zelve door een gelukkige of ongelukkige inborst bestierd word.

Het laatste slag eindelyk begrypt, dat de kennisse der waarheid onnut, en zelfs schandelyk is, zo ze in de reeden alleen blyft hangen, en in de inwendige ziels gestalte geen wezentlyke verandering uitwerkt. Deezen zo lang als ze onder de onderdrukking zugten vertoonen zig als doorluchtige voorbeelden van zelfverloochening, en ingetooge heiligheid; De weederwaardigheden en rampen, die hen omringen, verplichten hen, berooft van alle uiterlyke troost en belangen, geheel en al zig in zig zelf te besluiten, en hun eenige vermaak en vergenoeging in den boezem der Godvrucht, en in het stipt waarneemen van alle hunne pligten te zoeken. Hunne gansche aandacht van alle andere voorwerpen afgetrokken, en in het binnenste van hun eige ziel van alle kanten t'zamen gedrongen, besteed alle zyn poging omtrent de bevordering van dit voortreffelyk werk, en heeft geen stipt tyds over om aan de driften gehoor te geven. De zelven zyn nogtans geenzins leevenloos, dog als ter needer gedrukt door den last der vervolging zyn ze onbekwaam hunne werkzaamheid te oefenen. Men kan de zelven vergelyken by een *springveer*, die door gewelt of gewigt ingehouden, naar mate de zelven verminderen, zig by trappen uitzet, en zyne voorige kragt en beweeging weder magtigt word. Even eens is het gesteld met Godvrugtige luiden, die eenigen tyd onder den last der verdrukking gezugt hebben, en

daar van verlost beginnen adem te haalen. Hunne oplettendheid eertyds geheel en al verknogt aan 't werk hunner heiligmaaking en aan hunne innigste ziels[200]belangen, verliest by trappen haare waakzaamheid, en breid zig meer en meer uit tot uitwendige voorwerpen. De lang besloote driften kunnen zelf met een verdubbeld gewelt uitbarsten, de ziel overvallen, als of ze hunne schade weeder wilden inhaalen, en tot ergerlyke overtreedingen vervoeren zelfs die geenen, die mogelyk weinig tyd te vooren manmoedig de pynelykste marteldood zouden hebben onder de oogen gezien. Het zou ten uiterste liefdeloos zyn dusdanige vervolgelingen te verdenken van huichelary, of gebrek van waare Godvrugt; De boom der verdorvenheid valt niet met eene slag. Terwyl men beezig is met den zelven ter needer te houwen word men zomtyds door de afvallende takken overstort en gekwetst. Eene volstandige en zig zelf altyd gelyk zynde heiligheid, in 's menschen ziel is geenzins de ordinaire uitwerking van Gods geest; 't Is niet alleen met een geduurig voor-uitloopen, maar ook met struikelen, en weeder opstaan, dat men de loopbaan der deugd voleindigt.

Het zy my geoorlooft hier aan te merken dat de kwaade zeeden in eenigen bemerkt, en waarschynelyk, den ganschen hoop aangewreeven, ten grooten deelen zyn oorsprong kunnen hebben uit de onvoorzigtelyk aangewende meedogendheid van onze teerhartige Landaard. 't Is zeeker dat die luide met ope arme van liefde moeste ontfangen worden, dog die liefde moest t' hunnen besten, wyzelyker bestierdt zyn geweest; Men heeft hen met giften overlaaden, en te plotzelyk hunne gewoone elende in weelde, voor de waakzaamsten zelf zo gevaarlyk, verandert. Tot zwaaren arbeid gewoon zyn ze in een langduurige leedigheid aan de bestorming hunner passien blootgesteld. De voorzigtigste liefdadigheid omtrent zulke luiden zou myns bedunkens hier in bestaan, dat men ieder, naar zyne vermogens, zonder hem tyd te geven, van de verderfelyke leedigheid te smaaken, aanstonds werk verschafte, en om hun naarstigheid aan te moedigen, het loon met de nieverheid evenmatig tracht te maken; Wie kan twyfelen of ze zouden volkomen te vrede zyn, met zig te zien op de zelfde voet gestelt met 's Lands natuurlyke ingezeetenen, die zig vergenoegt houden, wanneer ze geleegendheid hebben, om met werken eerlyk aan de kost te komen. [201]

N°. 236. Den 29. January 1734. De Hollandsche Spectator.

Tela prævisa minus nocent.[1]

HEER SPECTATOR

IK neem de vryheid u hier nevens toe te zenden het afschrift van een' brief, welken ik niet lang geleden heb ontfangen van een' myner waardste boezemvrienden, met wien ik veele jaaren in een gemeenzaame verstandhouding geleefd hebbe. De zelve is zyne geboorte verschuldigd aan een gesprek, dat wy by elkander zynde, hadden over de sterflykheid aller menschen; kunnende wy by gevolg ook niet verzekerd zyn hoe lang het met ons leven duuren zal. Hierom kwamen wy overeen, dat ieder van zynen kant alles, wat wy den een den ander, over allerlei voorgevallen zaaken, hadden geschreeven, met zulk een vertrouwen, als of wy, om zo te spreeken, malkanders biechtelingen waren, uit de wereld zouden helpen; opdat na onze dood noch bloedvrienden[2] noch vreemden eenig kwaad gebruik daar van maaken mogten, met het verbreiden van byzonderheden, die sommigen onzer evennaasten, of hunne nakomelingen, onaangenaam mogten weezen; want gy weet dat onder hartvrienden niets geheim gehouden word; wyl ze zich voor ééne ziel in twee lichaamen achten. Dit besluit was [202] naauwlyks uitgevoerd, of ik ontfing de volgende mengeling van rym en onrym, waarmede gy leeven kunt naar uw welgevallen; dewyl derzelver Schryver, wien ik myn voornemen bekend gemaakt heb, daar niets teegen heeft.

1 Lang voorziene Pylen beschadigen minst. Herkomst citaat onbekend.
2 Bloedverwanten.

Dus is de inhoud.

MYN HEER EN VRIEND.

TOt nu toe ben ik belet geweest onze afspraak te volbrengen, te weeten het offer aan Vulkaan,[1] het geen wy malkander beloofd hadden, ieder van zyn kant te zullen doen. Heden echter is het geschied; doch niet zonder smert; want het deed my zeer, zo veele tekenen van ons onderling vertrouwen in de vlam te werpen. De vaarzen en brieven, die niets behelzen 't geen anderen eenigzints raaken kan, heb ik niet van my kunnen verwerven om ook ten vuure te doemen. Ik heb ze behouden; en eer ik iets verbrandde, dat noch doorgeleezen, om het geheugen te ververschen, en alle de blyken van een vriendschap, die ik hoop dat by ons leven nooit einden zal, met een zonderling genoegen na te gaan. Wat is 'er al gebeurd in die zestien jaaren! wat al geschreeven, en wat zal 'er noch gebeuren, en geschreeven worden, zo wy een' goeden ouderdom bereiken moge!

My dunkt, ik zie ons reeds in 't hoekje van den haart,
Met onzen gryzen baard,
En brillen op den neus, de Lettervruchten leezen,
Die veertig jaar na deezen
Het voorwerp zullen zyn van elks nieuwsgierigheid.
Maar of we, 't geen ons heden vleit,
Dan ook noch zullen pryzen,
Tot zo ver ben ik geen Profeet;
Dewyl ik aan my zelven weet, [203]
Dat dag aan dag de keur van diergelyke spyzen,
Verandert by den mensch: gelyk de zelfde mond,
Die gistren iets zeer goed, en naar zyn' smaak bevondt,
Het morgen walglyk vindt, en van de hand zal wyzen.
My dunkt dat ik ons reeds hoor knorren op den trant
Van leven, die 'er dan zal heerschen in het land.
My dunkt, ik hoor ons bitter klaagen
Dat, schoon we in onze jonger dagen
Veel hebben opgemerkt, dat niet te roemen was,

1 Vulcanus: god van het vuur. Offer aan Vulkaan: iets verbranden.

Wy echter, nu het levensglas
Bynaar geheel is uitgeloopen,
De werreld veel verslimmerd[1] zien.
Maar, denk ik weêr, het zal misschien
(Want immers staat me vry het best te mogen hoopen
Van de ongebooren jeugd)
Ons zelfs te wyten zyn, die langer in de vreugd
Met geen genoegen zullen deelen:
Gelyk wy thans veel ouden hooren kweelen:
Dien 't minder aan den wil dan aan 't vermogen faalt,
Om alles meê te doen het geen ze scherp bestraffen.
Derhalven dient het ons ten eersten raad te schaffen,
Dat onze lusten zo bestierd zyn en bepaald,
Wanneer we d'ouden dag beleeven,
(Die immers komen moet, ten zy we vroeger sneeven)
Dat niemand zegge: Zie, de Grysaard, die zo smaalt
Op alles wat we doen, heeft vaak in vroeger tyden.
Op onzen trant geleefd.
Maar nu de werreld hem begeeft,
Zou hy der frissche jeugd de werreld schier benyden.

Hier in raad te schaffen is zo gemaklyk niet, myn goede Vriend, als men denken zou: Ten zy Horatius, die in zyne Dichtkunde den aard der oude lieden beschryft, den zelven niet recht getroffen hebbe; 't geen ik niet denken kan, dewyl hy veel te groot een meester in die schilderkunst geweest is; gelyk we bevinden, als we onze kindschheid en jeugd vergelyken by de portretten die hy van de kinderen en jongelingen heeft gemaakt. Hy schetst de ouden met de volgende trekken levendig af: [204]

[*] *Multa senem circumveniunt incommoda, vel quod*
Quærit, & inventis miser abstinet, ac timet uti:

1 Verergerd.

* Dit zet de Heer ANDRIES PELS dus over:

Veel ongemaks omringt den ouden, veel' elenden
Verteeren hem; het zy hy altyd spaart, en 't goed
Niet durft gebruiken, 't geen hy gaêrt in overvloed;
't Zy hy geen dingen kan verrichten, dan met schroomen,
En altyd uitstelt, of hy nooit te laat zou komen.
Zyn' hoop voorziet noch veel; hy is een suffer, heet
Na 't weeten van 't aanstaande, één, wien het niemand weet.
Van pas te maaken; 't *is een knôrrepot; een pryzer*
Zyns Kinderlyken tyds, als was men toen veel wyzer;
't Is een bediller, een bestraffer van de jeugd.
Het opgaan onzes tyds baart ons gemak, en vreugd;
Het afgaan ongemak;----

Vel quod res omnis timide, gelideque ministrat,
Dilator, spe longus iners, pavidusque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puere, censor, castigatorque minorum.
Multa ferunt anni venientes commoda secum;
Multa recidentes adimunt.[1]

Hoe ons dan te wapenen, dat we lydelyk zyn by jonger gezelschap? want het zelve ganschelyk te verzaaken zou een overtuigend bewys zyn dat wy het spoor volgden dier ouden, die wy zelfs thans, zo niet belachelyk, ten minsten zeer onaangenaam vinden.

Voor my, ik heb, het dus beraamd:
Indien wy leeven als 't betaamt,
Zo zullen wy gewis bevinden, dat de jaaren,
Die veelen zo bezwaaren,
Geen last zyn voor een' man
Die tydig leerde wikken,
Dat zyne zinlykheid zich steeds behoort te schikken,
(Zo veel als 't lyden kan

1 Horatius, Ars Poetica, 169-176. “multa senem circumveniunt incommoda, vel quod / quaerit et inventis miser abstinet ac timet uti, / vel quod res omnis timide gelideque ministrat, / dilator, spe longus, iners avidusque futuri, / difficilis, querulus, laudator temporis acti / se puero, castigator censorque minorum. / multa ferunt anni venientes commoda secum, / multa recedentes adimunt.”

Behoudens eer en deugd) naar ieders zinlykheden.
Derhalven ga men veel met jonger lieden om; [205]
Men zie 'er veel van hooger ouderdom;
En kieze tusschen beider zeden
Een' redelyken middelmaat;
Dan zal de jeugd, die vaak der ouden byzyn haat,
Zich in het onze niet verveelen:
Wy zullen dan, schoon 't koude bloed
Geen lustig leven voedt,
In 't byzyn van de jeugd nooit kwaade rollen speelen.
Dan zal de naam van gryzen Knorrepot,
Van viezen Kwast, van ouden Zot,
Die, zo me dunkt, met regt aan veelen wordt gegeeven,
Niet hegten op den trant van ons gematigd leven.

Uw Ed: begrypt wel, dat we om tot dien gematigenden levenstrant te koomen, vroeg moeten leeren ons te spaanen[1] van alle die vermaaken, die wy vast weeten, uit het geen wy in anderen dagelyks zien, dat in de hooge jaaren vergeefsch worden nagejaagd; want dus zal het missen daar van ons nooit vervoeren om die aan de jeugd te benyden, 't geen ik voor 't grootste gedeelte de oorzaak reken van der ouden gemelykheid.

By voorbeeld, indien we ons aan den wellust zo overgeeven, dat, wanneer wy de kragten ontbeeren zullen, om hem te kunnen involgen, egter ons hart en onze zinnen zo verslaafd waaren aan dien onbescheiden dwingeland, dat we ons by mogelykheid uit deszelfs banden niet los konden maaken, zouden we niet ten uitersten ongelukkig zyn, en door loutre nyd vuur en vlam spuwen op een iegelyk, die in den bloei zyner jaaren niet, gelyk wy, slechts in het hart, maar zelfs met de daad onze vorige levenswyze aankleefde? zouden wy niet ten hoogsten bespottelyk zyn door ons (schoon magteloos) daar aan te blyven houden? gewisselyk ja: Want zy zelfs, die om des loons wille veinszen zouden ons te gerieven, zullen na dubbele [206] vergelding genoten te hebben, overal met verachting van ons spreeken, en aan flukser kwanten ronduit verklaaren, dat we de grootste gekken des aardbodems zyn; ons geld verspillende om enkele spyt en versmaading daar voor in te koopen. Laat ons wyzelyker handelen; en altoos

1 Te onthouden van.

aan de volgende waarheid gedenken:

> De wellust is gelyk de roos;
> Hy duurt een korte poos;
> Hy is, als deeze bloem vol doornen, die ons grieven,
> Derhalven zynze dwaas, die al te roekeloos
> Op zyn bedrieglyk schoon verlieven.

Die de wereld wel gebruiken, maar niet genieten wil, is op den rechten weg om het oogmerk te bereiken, 't geen wy bedoelen; en bygevolg merkt: Uw Ed: dat ik my niet geheel en al daar van zoek af te zonderen, maar alleen de misbruiken, die zelfs in de allergeoorloofste zaaken plaats kunnen hebben, zorgvuldig te vermyden.

Tegenwoordig zien we dagelyks in de gezelschappen *Petitsmaitres*, Pronkertjes, *Coquettes* en *Prudes*,[1] en schoon we, zo veel ons mogelyk is, een eenvoudige Hollandsche levenswyze roemen en volgen, doet ons hun gedrag wel lachen om zyne buitenspoorigheid, maar niet geduurig daar op in hun byweezen knorren en schrollen:[2] In onzen ouden dag moeten wy met allen, die zich juist niet gedraagen naar de zinlykheid, die dan in ons heerschen zal, eveneens handelen; waar toe ons niets bekwaamer kan maaken, dan ons telkens voor te stellen, dat de werreld het oude schouwtooneel blyft, zullende het slechts nieuwe speelers zyn, die wy daar op van tyd tot tyd zien en hooren. Vinden wyze, 't geen we van harten wen[207]schen, beter dan die 'er thans op verschenen zyn, wy zullen ons gelukkig moeten achten. Vinden wy ze van dezelfde waarde, wat reden zal 'er dan zyn om ons daar over meer te verstooren, dan we tegenwoordig doen? Ja, al zyn ze slimmer, 't geen God verhoede! we zullen niets winnen, met ons daar over in straffe en norsche belgzugt[3] uit te laaten; En valt onze berisping alleen op de jonge luiden, wier frissche lente de tydgenoot van onzen dorren winter weezen zal, zy zullen ons mogen tegenwerpen, 't geen ik my zelven in het einde van het eerste rym alreeds tegengeworpen heb: namelyk, dat niet wy de lusten, die we in hun wraaken, maar deezen ons verlaaten hebben.

1 Al te ingetogen of preutse personen.
2 Schelden.
3 Lichtgeraaktheid.

Dit is eerst een moreele luim, zal Uw Ed. zeggen. Ik beken dat ik zomtyds wel op een luchtiger trant aan Uw Ed. geschreeven heb, maar dit lag my op het hart, en zelf wensch ik by het geen ik hier ter neêrgesteld heb altoos te blyven, gelyk ik hoope dat gy overtuigd zyt hoe zeer ik ben en blyve

MYN HEER EN VRIEND,

Uw Eds ongeveinsde Vriend
en Dienaar,

N.B.C. [208]

Ik wensch niet alleen dat myne Correspondenten, de een zyn voorneemen, en de ander den raad van zynen vriend met een' goeden uitslag moogen betrachten; maar zelf, dat alle myne tydgenooten hen daarin moogen naavolgen. Boven dien, vind ik zeer redelyk de brieven, die eenige omstandigheden behelzen, welke waare vrienden aan elkander wel schryven moogen, te verbranden; op dat zy dus niet gewaagd worden van namaals opentlyk in ieders handen te vallen: dewyl 'er veelen het gebruik van zouden kunnen maaken, dat deeze twee vrienden getragt hebben voor te koomen. En dit laatste heeft my noch te meer aangezet om deezen in het licht te geeven, als iets vervattende dat my tot noch toe niet was in den zin geschooten. [209]

N°. 237. Den 1. February 1734. De Hollandsche Spectator.

Vina repertori nocuere, suoque Noëmus
Exemplo docuit donis cælestibus uti
Parcius, in cyathos ipsam neque mergere mentem,[1]
VANIERIUS *in Praed. Rust. Lib. XI.*

HEER SPECTATOR,

UEd: weekelykscheⁿ Papieren op nieuws doorleezende heeft my het 68ste Vertoog aangemoedigd om over eene haatelyke zonde, welke op de hedendaagsche Gezelschappen en Maaltyden dikwils gepleegd word, eene briefswyze Verhandeling op te stellen en UEd. toe te zenden. Ik hebbe dezelve menigmaal met verdriet bygewoond, en durf u verzeekeren dat het ten uiterste noodzaakelyk is haar in een Geschrift als het uwe, 't welk yder een leest, zonder uitstel op het hatelykste af te maalen.[2]

Op het Verjaarsfeest, daar UEd. zegt tegenwoordig te zyn geweest, wierd naaukeuriglyk gelet * *dat den eenen niet minder Wyn wierd in zyn glas* [210] *geschonken dan den ander, protestatien van een zwakke Maag*

1 Het lieflyk druivenvocht, van Noach ons geschonken, / Maakte eerst door zyne kracht dien ouden Vader dronken; / Dies moet die hemelgift ons nooit ten misbruik zyn / Om roekeloos 't verstand te smoren in den wyn. // Jacobus Vanierius, *Praedium Rusticum*. Coloniae Munatianae, 1750 (exemplaar UBU X oct. 603), liber XI, 214.
2 Af te schilderen.
* Dewyl U Ed: Correspondenten verzogt zyne alle noodeloze herhaalingen te myden, hebbe ik deeze zo veel verkort als my doenlyk was.

&c. konden niet baaten; het verzoek van Water daar onder te mengen, wierd afgeslagen, als schynende gansch ongerymd, en den geenen, wiens gezondheid zou gedronken worden, te beledigen, en voor eeuwig van zyne eer en reputatie te berooven. Ik geloove dat diergelyk een dwang by de meesten zyn' oorsprong heeft uit een gul en openhartig gemoed, 't welk zyne Gasten vol op gunt, en met het grootste vermaak der waereld ziet dat de opgezettene spyze en drank genuttigd word; men waant anders dat wy dezelve onsmakelyk vinden of dat wy ze veragten: Doch by anderen bespeurt men een gantsch verschillend oogmerk, namentlyk om deezen of geenen, daar men 't op gemunt heeft, dronken te maaken en daar na als tot een kaatsbal te gebruiken, om aan het gantsche Gezelschap tot tydverdryf te laaten verstrekken. Echter moet ik zeggen dat deeze verfoeyelyke daad veel meer van meede genooden dan van een' Tractant[1] zelf in 't werk gesteld word: want wat deftig Man, die voor zyn zindelyke en ordentlyke Vrouw eene tedere liefde en agting gevoelt, zal dezelve het verdriet aandoen van vloer en tafel-goed door zulk eenen Beschonkenen te laaten ontreinigen ('t welk dikwils het gevolg daar van is) en oorzaak zyn dat het Vertrek tot een stankpoel gemaakt werde? Indien zulk eene onbetaamlykheid alleen voorviel by gemeen en slegt Volk in canailleuse agterstraaten, men zou denken: zy zyn niet beter opgevoed; maar dat zulks geschied by wel-gegoede Menschen en zelfs Luiden, daar elk in den dagelyksen omgang respect voor heeft, is onvergeefelyk. Wat kunnen de zulken tot verschooning bybrengen? kan men bestaan met te zeggen dat dit alleen geschied uit [211] kortswyl[2] en om eens te lagchen? immers geensints, dewyl 'er duizend andere middelen zyn om in de discourssen door geestige en aardige aanmerkingen op 't eene of 't andere Verhaal aan 't Gezelschap een onzondig vermaak te verschaffen, welke naam men onmoogelyk aan 't geene, daar ik thans van spreeke, geeven kan. Ik kan ook niet denken dat deeze spotters iemand zouden willen wys maaken dat zy in een zeker opzicht het gebruik der Lacedemoniërs navolgen, welke hunne slaaven pleegen dronken te maaken en dan dezelven aan hunne kinderen vertoonden, op dat ze door derzelver spoorloosheid en afschuwelyke gestalte van de dronkenschap zouden afgeschrikt worden; want geen van hen allen zal ooit met eede durven verklaaren dat hy dat oogmerk by zich zelf gehad heeft,

1 Gastheer.
2 Tijdverdrijf.

en men ziet niet zelden dat zy op andere tyden zelfs aan dat euvel ziek zyn en, buiten staat om alleen te gaan, door een Knecht of Wacht moeten t' huis gebragt worden. Het gemelde gebruik der Lacedemoniërs is eenigzins te verschoonen, vermits die Heidenen, nooit van het Licht des Evangeliums bestraald zynde, het zelve als het heilzaamste middel aanzaagen dat zy bedenken konden; maar een Christen word geleerd *geen quaad te doen op dat daar goed uit koome*: Dewyl nu onze hedendaagsche Wyn-Opdringers beeter door Gods woord onderrigt zyn en nooit een diergelyk inzicht gehad hebben, ja in plaats van aan slaaven, zulks doen aan Menschen, die hen in staat evenaaren of dikwils te boven gaan, moeten zy my niet qualyk neemen dat ik hen in deeze betrekking slimmer reekene dan de Heidenen. Indien zy iemand deeze schande aandoen in het byweezen van zyne Echtgenoot of van Zoonen of Dochte[212]ren, die tot jaaren van onderscheid gekoomen zyn, moeten dezelve niet van eene gevoelige schaamte aangedaan zyn, en den mishandelden Man of Vader met traanen in de oogen aanzien, niet weetende hoe hem t'huis te krygen of het geval voor Dienstbooden te bedekken? denk niet dat ik door het woord *mishandelen* te ver ga, want dit is in zig zelf een' weezentlyke mishandeling, en word niet zelden van anderen gevolgt, waar van ik een aanmerkelyk staaltje zou kunnen te berde brengen, als ooggetuigen, doch de omstandigheden daar van te melden zoude de persoon misschien kennelyk maaken.

Zulke verfoeyelyke Spotters, Heer Spectator, verdienen dan ernstiglyk over hun misdryf bestraft te worden. Laat hen bedenken dat zy in zeker opzichte (ik gebruike deeze uitdrukking wederom om hen billyk te handelên) gelyk zyn aan de twee Dochteren Loths, welke hunnen Vader dronken maakten om haaren schandelyken lust met hem te voldoen, of aan eenen David, welk Uria het zelve deed toen hy hem 's anderen daags wilde laaten dooden om desselfs Huisvrouwe Bathseba voor zich zelve te bekoomen. Hoe kan men vermaak vinden in de misselyke gebaarden en ongebondene reedenen van een (anderzins fatsoenlyk) Man, dien men door zoete praatjes eene overmaat van wyn in 't lyf heeft weeten te krygen? Want, gelyk de Philozooph Eschylus zegt, *die de maat van drinken te boven gaat, is niet meer Meester van zyne gedagten nog van zyne tonge en zonder schaamte; hy spreekt van alle oneerlyke dingen en van een Man word hy een Kind*. Die in zulk eenen zotten klap geneugte vinden, zyn kinderagtiger dan de Man dien zy uitlagchen, ja ik durf zeggen dat zy God als den oorlog aandoen, en om zulk te [213] bewyzen is niet veel moeite nodig:

De reden is de edelste schat, die wy bezitten; zy maakt ons eigentlyk *Menschen* en onderscheid ons van de Beesten; zy is datgene, 't welk God in 't oog heeft, als hy zegt: *Laat ons Menschen maaken naar onze Beelde en naar onze gelykenisse,* en zonder haar zouden wy nooit dien grooten Schepper voor onze Weldoender kunnen erkennen; een duidelyk teken dat zy van hem alleen haaren oorsprong heeft: Beledigt men God dan niet, wanneer men in zyn Schepzel uitdooft die voortreffelyke Eigenschap, welke hem zynen Maaker eenigermate gelyk maakt, en die ons boven alle aardsche Wezens doet uitmunten? wanneer men zynen Naasten van 't verstand berooft en met woorden en werken doet zondigen? Ik geloove dat zulks onbetwistbaar is, en dat de Beledigers, als de beweegende oorzaak zynde, alle de schuld daar van zich alleen op den hals haalen.

Indien zich dan iemand in een Gezelschap vind daar hy telkens aangeprest word om zyn glas uit te drinken, en bevreest is meer te nuttigen als hem dienstig is, zo laat hem mynen raad volgen. Dat hy met eene natuurlyke vriendelykheid den geenen, wiens gezontheid gedronken word, verzeekere dat hy, schoon de Kelk niet leegende, egter het zelve respect voor hem heeft, dat hy anders handelende aan hem betoonen zou. Maar wanneer zulks niet helpen kan, dat hy daar dan byvoege dat hy ter oorzaak van een zwakke maag in eene ziekte vreest te vervallen zo hy te veel gebruikte. Dus deed de Philosooph Callisthenes; deeze in een Gezelschap zynde, alwaar men op de gezontheid van Koning Alexander dronk, gaf den Beeker, als die tot hem gekoomen was, weder over; zeggende om zich te verschoonen: [214] *Dat hy den Beeker van Alexander niet begeerde uit te drinken, op dat hy den Beeker van den Medicyn-meester Esculapius niet behoefde na te drinken*. Doch zo men tegens alle protestatien noch met opdringen voortgaat, laat hem dan zyn wezen in een ernstiger plooi zetten en verklaaren dat hy absoluit geen wyn meer begeert te drinken dan hem lust, en dat alle verdere praatjes vergeefs zyn. Dat hy het zich op dien tyd liever eene eer agte voor een styfhoofd te worden aangezien dan zich te laaten bespotten of zyne gezontheid in de waagschaal te stellen: het is beter Menschen te vertoornen dan den Formeerder der Menschen, wiens hulpe en zegen wy ieder oogenblik van ons leven nodig hebben.

Ik zoude ook een voorzichtige Vrouw of verstandige Kinderen, die hun Man of Vader op deeze wyze verleid zien, raaden deeze Spotters ernstig de waarheid te zeggen, en den Beschonkenen met zagte woorden aan te maanen om zich met hen aanstonds uit het Gezelschap te retireeren en

(zo het mogelyk is) in een sleê naar huis te gaan. Hier meede zullen zy de Beledigers, indien 'er eenige schaamte in is, misschien tot inkeer brengen, of zo niet, ten minsten dus het loffelyk voorbeeld volgen van Sem en Japhet, welke hunnen Vader Noach, door den wyn overmand zynde, door behulp van een kleed voor het oog zyner spotteren verbergden.

Indien U Ed: goetvind, Myn Heer, deezen Brief in een uwer Vertoogen in te lassen, ik maake u 'er Meester van, zynde met eene gemoedelyke betuiging van Vriendschap.

UE. D.W. Dienaar

CHRISTIAAN SOBERHART.

[215]

Niemand kan ontkennen dat de berisping van myn Correspondent ten hoogste gegrond zy, en dat dezelve in fatsoenlyke gezelschappen niet zelden verdient word. Dusdanige bespotting is nog eenigzins in te schikken, wanneer ze besteed word aan dronke lappen, waar aan weinig verbeurd is, die, wat de eer aangaat, niets en hebben te verliezen, geen zwarigheid maaken de ingezwolgen wyn met vermakelyke buitenspoorigheden te betaalen, en uitgeslapen hebbende de minste schaamte niet gevoelen wegens hunne beestagtigste ongereegeldheden. Dog 't is verfoeielyk dat dikwils die smaad word aangedaan aan deftige en achtbaare luiden, die het onmooglyk is aan eenige andere bespotting bloot te stellen, en die men daar door gevaar doet loopen van hunne gezondheid, en dierbaare reputatie te doen verliezen. Ik heb zelf met afgryzen gezien, dat men een der eerlykste, en soberste menschen, die naauwlyks het gebruik van zyn beenen had behouden, in dien jammerlyken staat op ligten dag naar huis liet gaan, en aan het uitjouwen van baldadige jongens en onmeedogend Canaille overgaf. Om zo een schandelyk oogmerk van verlustiging te bereiken worden wel andere kunsjes, als directe aanporring tot drinken in 't werk gesteld. 't Is my zelf eens gebeurt, dat, terwyl ik over tafel in eene ernstige twistreeden met voorbedagten raad was ingekwikkeld, het glas, dat ter zyde my stond, zo draa ik het neevens een ander geleedigt had, t'elkens weer wierd vol geschonken, met verzoek, dat ik tog my den tyd wilde gunnen van ook eens te drinken, eveneens als of ik door afgetrokkenheid van gedachten zulks vergeeten had; Op deeze wyze wierd ik verscheide ryzen verstrikt, en had ik niet, door een bescheide man, weegens dit bedrog gewaarschuwt geweest, ik had gevaar geloopen van een rol, die my zo onnatuurlyk, als hatelyk is, buiten myn schuld, voor een der fatsoenlykste gezelschappen te

speelen. In andere geleegendheden heb ik gezien dat wanneer een hater van onmatigheid verzogt, 't vuur van de wyn met water te mogen doen lessen, hem zulks onder een valsche schyn van ee[216]ne toegeevende bescheidenheid kwanswys wierd toegestaan, terwyl, aan een knecht op diergelyke kunsjes afgericht, een wenk wierd gegeeven. op welke hy in plaats van water een glas met een weinig roode wyn, door het bygieten van de koppigste witte voorts opvulde. Ik weet ook met de uiterste zeekerheid, dat zomtyds aan luiden, gewoon in het drinken niet verder, dan tot een eerlyke verheuging te gaan, wyn met sterken drank gemengt is voorgedient, en onder den naam van gemeen bier oude Engelsch *Ale* in de welke, voor die geenen, die 'er geen kennis mee gemaakt hebben, de dronkemakende kragt, onder een zagte lieflykheid, zig verschuilt. Ik ben zelfs bewust dat diergelyke baldadigheden zig hebben tot deftige vrouwen uitgestrekt, zonder de minste overweeging aangaande de walgelyke schandelykheid der dronkenschap in een sexe, welkers reputatie in dit opzigt, niet min teer, als wat de keusheid aangaat, met recht geschat word.

Wat Character moogen tog de luiden bezitten die zig aan dusdanige moedwilligheid schuldig maaken. Het zyn 't gemeen menschen in weelde en dartelheid verzoopen, welkers smaak door het geduurig gebruik van ordinaare vermaakelykheden afgemat en als verdooft, zig door buitengemeene verlustigingen zoekt op te wekken; en te verleevendigen. Niets is 'er geheiligt voor hen, indien ze hun spotlust maar moogen vergenoegen; de onbezonne en onbepaalde neiging tot vermaak heeft in hun boezem uitgedooft alle achting voor reedelykheid, voor bescheidenheid, alle eerbied, voor deugd en voor verdienste; ja hun de menschelykheid zelf uitgetrokken. In een woord 't zyn *spotters*: een benaming onder de welke in de heilige bladeren 't godlooste slag van menschen ons voorkoomen, met de welken het een onfeilbaar teeken van deugd, en een trap van gelukzaligheid is geene de geringste gemeenschap te hebben. [217]

N°. 238. Den 5. February 1734. De Hollandsche S p e c t a t o r .

Et tunicae manicas, & habent redimicula mitræ;
O vere; Phrygiæ; neque enim Phryges![1]
VIRGIL.

ONlangs hoorde ik een van de ervarentste natuurkundigen van ons land, en zelfs van onze eeuw, in een gezelschap betuigen, dat hy moeite had om te begrypen, hoe hy aan eene geringe verkoudheid kon geraakt zyn, vermids hy dagelyks zonder wind, reegen, en koude, te ontzien eenige uuren ging wandelen. Hen wierd door een vrouw, geenzins van verstand misgedeeld, geantwoord, dat zy zulks zeer wel dacht te begrypen, en dat, volgens haar oordeel, die onvoorzigtige wandelingen zelf de natuurlyke oorzaak van 's mans onpasselykheid moesten zyn. Hy had moeite haar van het tegendeel te overreden, schoon hy ten dien einde bewyzen aanwendde, die geenzins buiten het bereik van een gemeen begrip zweefden, en door ingewortelde vooroordeelen alleen in de weg tot overtuiging konden gestuit worden. Wat my aan [218] gaat, ik ben zo volkomen van dien wyzen mans gevoelen, dat ik niet alleen in myn dagelyks wandelen volharde, schoon door onverwagt kwaad weder overvallen, maar dat ik zelfs de minste zwarigheid niet maake, van in reegen en wind uit te gaan, om door noodige beweeging, en lighaams oefening myne gezondheid, en vlugheid tegens de nakende ouderdom, zo veel 't mogelyk is, te verdedigen. Ik vind my zelf daar zo wel by, dat ik aan 't zelve alleen vermein te moeten toeschryven,

1 Uwe mouwen hangen, teer / En op zyn joffers, lang by uwe rokken neêr / Gy knoopt de myters om uw keel met zyden banden; / Rechtschapen wyven, uit uw Frygiaansche landen, / Want gy geen Frygen schynt, noch mannen! // Vergilius, *Aeneis* IX, 616. (Vert. J. van den Vondel).

dat, niet tegenstaande myne zwakke gesteltenis, niemand my de jaaren toereekend die ik in der daad heb versleeten.

Het gebeurde my onlangs in een van myne vertreedingen met een goed vriend, dat ik dicht by een van onze stadspoorten, daar het eenigzins guur woei, een vrouw voor my uit zag stappen, geheel in haar faly[1] ingewenteld. Het scheen aan een zeekere uitpuiling aan de eene zyde, dat ze iets onder dat dekkleed droeg, dog wanneer ik by haar was gekoomen, vernam ik dat het een jongen van zeeven of acht jaaren was, die naast haar ging, en die eerst met haar voorschoot, en daar boven, met haar Saei kleed, van 't hooft toe de voeten bedekt was. Zulks bemerkte ik wanneer het kind uitgelokt door de lust om te zien, wie al pratende hem voorby gingen, 't hooft uit zyn schuilhoek te voorschyn bragt, en, door 't vertoonen van een dikke kop, en de friste verw, ons als een leevendig afbeeldsel van de gezondheid zelv' voorkwam. Naauwlyks hadden wy dit paartje eenige schreeden achter ons gelaaten, of ik hoorde de goede sloof tegens den groven jongen zeggen, even eens als of ze t'zamen tusschen laakens en deekens waaren geleegen; *kom lustig, keesje, kruip weer onder als een man; het waait zo koud*. [219] Vermids die angstige moeder, of mogelyk grootje, door haare kleeding maar een gemeene Vrouw scheen te weezen, baarde haare buitensporige zorgvuldigheid my de grootste verwondering, want de ondervinding geeft ons aan de hand als een onbetwistbare zetregel, dat hoe ryker en magtiger doorgaans de menschen zyn, hoe meer achting zy voor zich zelf, en voor 't hunne hebben, en hoe meer werk zy maaken van hunne eigen persoon, en van al 't geen betrekking op hen heeft. 't Is derhalve gemakkelyk by het gedrag van die geringe vrouw af te neemen, wat eene naauwkeurige en vieze voorzorg fatsoenlyke en ryke Moeders voor haare teder geliefde wigten hier te land moeten dragen; Hoe verre men zyne denkbeelden aangaande dit voorwerp uitbreid, loopen ze nogtans weinig gevaar van de waarheid voorby te draaven.

Niet alleen worden de arme schapen in hun eerste leevenstyd, onder doeken en windels bykans gesmoort, ('t geen de uitwaazeming zo noodzaakelyk vereischt voor de gezondheid moet stremmen, het bloed verdikken,

1 Vermoedelijk: falie, een rechthoekige lap die waterdicht was gemaakt. Vooral in gebruik in de eerste helft van de achttiende eeuw. Met dank aan Johan Kamermans. Zie ook: Kamermans (1999), 224.

de leeden stram in hunne beweeging maaken, en aldus de Engelsche ziekte[1] zo gemeen by der ryke luiden kinderen, neevens meenigvuldige andere kwaalen, veroorzaken;) Maar ook wanneer ze door een byzonder geluk de gevaarlyke gevolgen van die kwalyk bestierde zorgvuldigheid ontworsteld zyn, en zig in staat bevinden van alleen te loopen, volhard men in de zelve met eene ingespanne aandagt, en naauwlyks weet men wat te verzinnen, om de wigten te koesteren, en warm te houden; Wat al onderkousjes, broekjes, fyteltjes,[2] japonnetjes, worden ten dien einde aangewend; 't Minste windje, dat 'er waait, mag het kind de neus niet [220] buiten het vertrek van de Minne steeken, en 't word wel hartelyk bekeeven, zo het onderstaat, zulks te waagen. Is Mamaatjes hart mannelyk genoeg, om schoon de zomer voorby is, het teer lammetje naar school te zenden, het word van onder tot booven gekleed als een uyen; De handjes en poeteltjes[3] moeten eerst wel ter deeg gewermt worden; het word wel ernstig gewaarschouwt zyn handschoentjes tog niet uit te trekken; De borst word met een half hemdje bedekt, op dat 'er het minste lugje niet in zou sluipen; het bonnetje[4] word over de ooren getrokken, want uit het verzuim van zulks, ontstaat de meeste verkoudheid; en daarom moet het mutsje met een keelbandje worden vast gemaakt, om het kind te beletten, aan zyn gebroeid bolletje wat lucht te geeven. Aldus ingepakt word het nog in een manteltje gewonnen,[5] en of 'er nog iets aan mocht haperen, word het, zo de ouders daar toe in staat zyn, nog in een slee met gesloote glaazen geplaatst, om tusschen 't zelve en de lucht alle mogelyke gemeenzaamheid af te snyden.

Hoewel die schadelyke zorgvuldigheid met de jaaren der kinderen ee-

1 Rachitis. Deze afwijking van de botten komt meestal bij kinderen voor en wordt veroorzaakt door een tekort aan vitamine D. Vitamine D wordt niet alleen via voeding opgenomen, maar ook onder invloed van zonlicht in de huid aangemaakt. Het is dus voorstelbaar dat goed geklede rijkeluiskinderen eerder een tekort aan vitamine D ontwikkelden dan hun armere soortgenoten wier huid wel aan zonlicht blootgesteld werd. Anderzijds zullen rijke kinderen in een betere voedingstoestand zijn geweest. Niettemin is het dus mogelijk dat Van Effen hier verwijst naar een ervaringsfeit uit die tijd.
2 Borstdoeken die voorgespeld werden bij zuigelingen.
3 Voetjes.
4 Mutsje.
5 Gewikkeld.

nigzins vermindert, om dat het onmooglyk anders kan weezen, zo blyft 'er nog genoeg van over, om 'er een reedelyk mensch van te doen walgen. Een jonge van twaalf of veertien jaar kan in de geringste koude niet uitgaan, zonder van Mamaas weegen twintig ondervragingen, en waarschuwingen te moeten ondergaan. *Dat je liever t'huis bleef, kind, 't is zo een scherpe noorde wind, je zult waarlyk verkouwen. Is je das ook wel ter deeg om je hals?* kom eens hier *by me, laat Mama hem eens schikken, zo als hy weezen moet; Je hemd-rok*[1] *zal wel behoorlyk toegeknoopt zyn, denk ik, en ik hoop immers, dat je je* [221] *wolle onderkoussen niet zult vergeeten hebben aan te trekken; je weet, hoe gaauw dat je het weg hebt, en dat je onlangs meer dan als veertien dagen in huis hebt moeten blyven, en hoe mager zulks u heeft aangestaan*. Ik heb hondert maal gehoort, dat diergelyk teemen van de Vrouwen zig zelf uitstrekte tot aan haare teedergeliefde mans die gehouden waaren, eer ze zig op straat konden begeeven, zig aan zo eene naauwkeurige visitatie, te onderwerpen.

Poogt gy met reeden een Vrouw, anderzins niet onverstandig, van die angstvallige dweepery omtrent haar kroost af te leiden, ze zal bekennen, dat je in den grond juist geen ongelyk hebt; *Maar, je zoud het je leeven niet gelooven; myn kinderen zyn niet als anderen; zo dra als myn Jantje den hoed maar op straat in dit weêr afneemt, zal hy een koude vatten, en hoewel ik hem schoenen met luiksche zoolen, en kurk 'er tusschen heb laaten maaken, zal hy geen half kwartier de natte straat betreeden of hy krygt COLIQUEN,*[2] *dat ik denk dat hy 'er mee heen zal gaan*. Daar en twyfel ik in het geringste niet aan, myn zoete moedertje, het kan onmooglyk anders gaan, en zo gy maar in uwe laffe voorzorg volhard, zal het hoe langer hoe erger worden. Je kinderen zyn tegenwoordig niet als *anderen*; dat is onweederspreekelyk; Dog 't is uw eige schuld, en geenzins te wyten aan de natuur, die dezelven niet weeker en teerer als anderen heeft ter waereld gebracht; Hun lichaam is gelyk dat van de grootste boeren-kinderen een t' zamenstelsel van zenuwen, muskelen,[3] bloedvaten, vleesch, vel en been, en 't is voornamentlyk de gewoonte die dit alles laf en week maakt, of aan

1 Dit woord heeft in de loop der tijd gediend om allerlei kledingstukken aan te duiden, een en ander ook afhankelijk van de regio. Waarschijnlijk wordt hier bedoeld: borstrok.
2 Krampachtige pijnen, meestal in de buik.
3 Spieren.

't zelve hardheid en kracht byzet. Ik weet wel dat deeze re[222]gel aan eenige exceptien onderheevig is; dat alle de kinderen met de zelfde gezondheid en goede gesteltenis niet gebooren worden, en dat 'er dienvolgens in der zelver opqueeking, inzonderheid in het begin van hun leeven, eene onderscheide methode moet waargenoomen worden; Dog die uitzonderingen zyn niet zeer meenigvuldig, en alle uwe kinderen, jongens, zo wel als meisjes, hoe fris en sterk, worden met de zelfde verderfelyk lafheid opgetrokken, die in hun ligchaam een zitplaats, als met voorbedachten raad, toebereid voor allerlei kwalen en ongemakken. Dit is het niet alleen; De verwyftheid, die in 't lighaam als geplant word, slaat over tot aan de ziel, die aan 't zelve zo naauw verknogt is, en ontrukt haar alle de natuurlyke kracht en manlykheid. Hier by komt het toe, dat 'er mogelyk geen stad ter waereld is, naar proportie van de grootheid, die zo krielt als deeze, van wittebroodskinderen, janhennen, en gorttelders.[1] Ik heb zelfs bespeurt onder 't gemeene Manvolk, 't welk geringe waar en snoepery langs de straaten gaat veilen, dat deszelfs teemend geschreeuw zo gelyk is met dat van 't vrouwvolk van 't zelfde soort, dat 'er naauwelyks onderscheid tusschen is te maaken, en dat het zelve, wat aangaat met de armen in de zyde, en met een schuddende kop, te kyven en te schelden, de vuilaardigste en op die kunst afgerigtste appel en viswyven geen hair breed behoeven te wyken.

Indien onze teerhartige Vrouwtjes de oogen wilden openen, om met de uiterste baarblykelykheid te zien, dat niets de kinderen meer verzwakt, als de zelven naauwkeuriglyk van alle kanten te bebolwerken, en niets dezelven zo [223] krachtdadig versterkt, als hen voor den gevreesden vyand bloot en oopen te leggen, ze behoefden haare aandacht maar onpartydig te leenen aan de lichaamlyke opvoeding, die in een nabuurig Koninkryk in zwang gaat. De gemeene jongens, die 'er uitzien als of ze uit een dyk gehouwen waaren, ziet men aldaar zelfs in guur weeder langs de straat loopen met het lighaam van vooren open, en met de blote kop, die zomtyds nog geschooren is, waar door de zelve zo hard word, dat de stokslagen, waar meede zy zig onderling, zelfs al speelende, te keer gaan, 'er op afstuiten, als op een aanbeeld. Kinderen van fatsoen, in hunne eerste jeugd zelfs, gaan zo op straat als in huis met de borst bloot, en met het hooft

1 Gorttelder: een man die zich met allerlei (kleine) zaken van de huishouding bemoeit.

ontdekt, of wel gedekt met een dun zyde mutsje, dat de ooren bloot laat; 't Geen nog meer aanmerking verdiend is, dat de teederste opgevoede juffers in de felste winters, naauwlyks in 't minste, anders gekleed gaan als in 't warmste van de zomer, niets ter waareld weetende van borstrokken en mouwtjes, en zig geenzins wapenende tegens de vieze uitwerking der stooven, welkers gebruik zy versmaden, raadzamer achtende, wanneer zy koud zyn, zig rustig by een goed vuur te plaatsen, of by helder weêr, door 't wandelen met een steevige tred, die van een wakker kaerel naauwlyks kan bygehouden worden, zich te verwarmen. Dog men hoeft naar Engeland niet over te steeken om dusdanige staaltjes van heilzame lichaams verharding te ontdekken; Het bygeleege Gelderland leevert de zelven in overvloed uit. Ik zal niet spreeken van de boere jongens, die men by de hutten, met menigte, dikwils meer als half naakt, onder malkander in het zand ziet kruipen en rollen, en daar door tot mannen opgroeien die zich verbeelden, dat men de gek met hun steekt, wanneer men hun vertelt, dat 'er zulke dingen als zinkingen[1], hoofd- en tantpyn in de waereld zyn. 't Is van den verheevensten adel, dat ik hier gewag meen te maken; inzonderheid, van die zig ten platten lande ophoud. Aldaar ziet men niet alleen, aan de wichten van kindsbeen af toegelaaten alles wat eerbaar is te nuttigen, in[224]dien 'er hun lust maar toe strekt, om aldus by tyds de maag gemeenzaam met allerlei spys, en zelfs met de hardste en ruwste te maaken, maar zelfs dat men ze laat in de lucht loopen, zo wel freuleins als jonkers, zo dikwils ze het goedvinden, en de kou tot een remedie voor de verkoudheid te gebruiken. Krygen de zoons wat meer jaaren en kracht, men gunt hun in den ouderdom, dat onze jongens zich nog niet alleen kunnen kleeden, het vermaak van gansche daagen lang, met de snaphaan[2] op den arm, en een stuk grof eeten in de knapzak, in hagel, sneeuw, wind en reegen op de jacht te loopen; en zulks niet nu en dan, maar zo lang als de jachttyd duurt, waar door hunne lichamen allengskens in hardigheid, yzer en staal evenaaren, en tot het uitstaan van alle de ongemakken van den oorlog, in de welke dat volk geen ander ter waereld, in eenig opzicht hoeft te wyken, bekwaam

1 Gebruikt voor ziekteverschijnselen zoals pijn en zwelling van allerlei aard, veroorzaakt door ontstekingen en dergelijke. Vaak werd een lichaamsdeel erbij vermeld, b.v. zinkingen in het hoofd.

2 Geweer dat afgaat door het overhalen van een haan met, of op, een vuursteen.

worden.

Men zoekt alhier een uitvlugt met te beweeren, dat vermids de aard der ouderen tot de kinderen overgaat, zo eene harde opvoeding by ons niet op zou neemen, schoon ze gelukt omtrent het kroost van harder, en sterker volkeren. Daar kan wel iets aan weezen; Dog ik geloof dat het weinig om 't lyf heeft; wie weet niet dat dikwils van teere, en laffe ouders robuuste kinderen voortkoomen; gelyk zwakke en ziekelyke wichten van harde en sterke Vaders en Moeders? Wie is onbewust dat niet zelden kinderen die met een teedere *constitutie* ter waereld komen, door lichaams oefening en gewoonte aan ongemak, tot mannen als leeuwen opwassen? De tegengeworpe onderstelling behoorde derhalve weinig indruk op verstandige gemoederen te maaken; te meer om dat, zo lang de zelve stand zal houden, men volstrekt zal moeten wanhoopen, dat ooit, onder ons, van harder en sterker ouders, robuuster en rustiger kroost zal worden voortgeteeld. [225]

N°. 239. Den 8. February 1734. De Hollandsche S p e c t a t o r .

Medium tenuere beati.[1]

DE Leezer zal zig van daag moeten vergenoegen met de twee volgende stukjes, die my zyn toegezonden, en my voorkoomen als den aandagt van 't gemeen wel waardig. Het eerste heeft al lang onder my berust; Dog schoon ik het regt aardig en schilderachtig vond, dorst ik het myn werk niet inlasschen uit vrees dat het onderwerp te vars mogt zyn om niet ontdekt te worden. Dog mids ik van goederhand onderricht ben, dat Nitida[2] zedert een geruimen tyd haar puntig[3] huis voor een graf verwisselt heeft, maak ik geen zwarigheid meer van de zaak. Wat de stoffe zelfs betreft, moet ik belyden, dat 'er niets ter waereld is, dat ons op een aangenamer wys toelacht als de zinlykheid, die myns oordeels booven alle verwaarloosde pracht, en kostelykheid te waardeeren is. 't Is daarby onbetwistbaar dat ze ten hoogste noodzaaklyk is in ons vogtig klimaat, daar alles, zo 'er de reinigende hand niet aangehouden wierd, verschimmelen en verrotten zou, en onze huizen en steeden, met een vunse en ongezonde lugt vervullen. Dog aan d'andere kant is 'er niets lastiger, hatelyker, redenlozer, en zomtyds gevaarlyker, dan eene onbepaalde puntigheid, die altyd beezig [226] zynde, met het geen rein is te reinigen ons het gebruik van onze vertrekken en huisraad verbied, en ons zomtyds in prykel[4] steld van een arm of been te breeken. Hier komt my te binnen, in de Memorien aan-

1 Hy kiest den Middelweg, die wil gelukkig leven. Herkomst citaat onbekend.
2 Het Latijnse ‘Nitidus’ is een aanduiding voor de eigenschap: schitterend en/of glanzend.
3 Haar goed verzorgde, schone huis.
4 Gevaar (perikel).

gaande ons Vaderland, door een vermaard Engelsch Staatdienaar[1] opgesteld, geleezen te hebben, dat het hem, in deeze stad zelf gebeurt was, wanneer hy een der Regenten wilde bezoeken, dat een Noord-hollandsche Dienstmaagt beezig met dwylen, op dat hy geen vuile voeten in 't salet zou brengen, hem opnam, en op den rug tot in de spreekkamer torste. Ik wil aan 's mans oprechtheid niet twyfelen; Dog ik moet egter, om myne meedeburgeren recht te doen, betuigen, dat zedert eenigen tyd diergelyke buitensporige netheid, by fatsoenlyke luiden, onder ons geen plaats meer heeft, en van de meesten onzer Vrouwen van aanzien tegenwoordig zou bespot worden.

K l a c h t Van de Dienstmeid S y r a Over de dood van haar Vrouw N i t i d a .

ZOo is myn Oude Vrouw dan dood!
Helaes! wat raed in dezen nood!
Wie zal op huis en huisraed passen,
Op schrobben, schuren, wassen, plassen?
Het loopt nu alles wel in 't riet.
Want men voortaen geen Vrouw en ziet,
Die zulke kennis heeft van boenen,
Men stapt nu wel met vuile schoenen [227]
En muilen van de straet in huis
Ja in de kamer zelfs inkluis;
En komt de witte muur bespatten.

1 Gedoeld wordt verm. op: William Temple (1628-1699), *Aanmerkingen over den staat van de Vereenigde Nederlandtsche Provintien*.

'K beklaeg die bruin geboende matten,
Die Vloeren, blaeuw gelyk azuur,
Of hagelwit. Wat baet geschuur
Als 't weer een ander vuil komt maken?
Hier tegen wist myn vrouw te waken.
Zy hield met stokken of geroep
De kleine honden van de stoep,
De groote van de kleine steenen:
Of, kon zy zich geen' tyd verleenen
Zy kreeg een meisje hier of daer,
En gaf 't een duit, die nam 't dan waer:
Men mocht, op onze witte trappen
Nooit dan met witte koussen stappen
Of vilte muiltjes, eerst bekleed
Met linnen zooltjes, dat je 't weet.
Nog mocht men dan geen trappen raken;
Zy scheurde een afgesleten laken
Aan doekjes, ley die daer op neer;
En op die doekjes lagen weer
Geverwde plankjes, daar nog boven
Weer matjes, dat die niet bestoven.
Dat was eerst rechte puntigheid!
't Is waer dat eens onze and're meid
Kwam, struik'lende en aen 't zuizebollen,
Met doekjes, plankjes, matjes, rollen
Van boven van de trappen neêr
En deed zich ongenadig zeer:
Maar dat 's een ong'luk, niet te tellen.
Nu komt men my van ouds nog kwellen:
Men vraegt hier rondom in de buurt,
Zyn kist en schroeven wel geschuurt?
D'een heeft niet uit, of weêr een ander
(Want spotters passen op elkander)
Wil matjes leggen op de kist;
Misschien of zy 'er iets van wist.
Dees roept: *Eer zy worde uitgedragen*
De honden van de stoep geslagen:

Want hoort z' 'er een; zy roept wel styf,
En blaest de dood uit op ons lyf. [228]
Die meent men moest een dienstmeid huren
Die dagelyks den zerk gae schuren,
En tot den wand'laer zeg: *sta af*
Geen vuile voeten op dit graf.
Een ander wil 't nog beter zeggen,
En 't schoone lyk niet nederleggen
In morsig zand: (wat werk was dit?)
Maar in een kelder, net gewit
Aan 't boog gewelf en tweepaer zyden:
Zo kon men alle vuilheid myden.
Een zeide 'er NITIDA is waerd
Een graf te hebben boven d'aerd;
Een eergraf met haer' naem beschreven,
Haar deugden, en volzinlyk leven.
Wat deze of gene zeggen mag,
't Is klaerer dan de klare dag
Dat niemant leeft dan met gebreken.
En, heeft myn Vrouw zig hier verkeken;
Een ander heeft al meê zyn kwaet.
Wie treft de goude middelmaet?

MYN HEER,

HEt Dichtwerk, dat hier en daer door uwe geestige schriften gemengt is, geen daer aen een gepaste en sierlyke verscheidenheid, te meer dewyl het bestaet uit stukjes die nergens anders te vinden, al was het slechts om de nieuwigheid behaegen moeten, behalven dat daer onder eenige zyn, die een handeling en bedrevenheid van kunst medebrengen, die dezelve, schoon de maekers onbekend zyn, wel haest voor meesters stukken doen erkennen by luiden die het boertige, natuurlyke en verhevene op hun prys weten te onderscheiden en te waerdeeren. Het docht my wat weinig, alleen twee van dat zoort in uw laetste deeltje te ontmoeten, en het scheen my of de lust der liefhebbers verflaeuwde, schoon het eerste in zyn zoort een dichtkundige ongedwongenheid, met het onderwerp zeer wel overeenkomende, op [229] een behaeglyken en gemakkelyken trant vertoont, en op

de toets voor een meesterachtig proefstuk by de echte kenners wel zal aengenoomen worden. Over het tweede is reeds in het zelfde deeltje een oordeel gegeeven, 't welk ik noch bezwaeren noch verlichten wil, dewyl het genoeg in staet gebragt is, dat de onpartydige rechters daer over vonnissen kunnen. Onder myne slingerende papieren naer iets van meerder aengelegentheid zoekende komt my een geschrift in de hand, waer van ik my naeuwlyks te binnen brengen kost, dat het van myn maaksel was, en het doorlezen hebbende docht het my geen onbequaeme stof om U mede te deelen. Ik weet wel dat een der dichteren van de *Proeven van Dichtoeffening*,[1] meer als eens van u hooggepreezen, die stof in uitgebreide ruimte heeft behandeld, en daer van lof verdient; maar dit veld is zoo uitgestrekt, dat men daer in verscheide wegen kan loopen zonder malkander, anders als by het oogwit, te ontmoeten, Daer is den dichter of het gemeen weinig aengeleegen, dat ik verzekering doe, dat het lang te vooren is opgestelt eer die *Proeven* in myn handen zyn gekoomen. Dit raekt my, dat ik oordeele dat het niets met dat puikstuk gemeen heeft, en aan 't vonnis van u en den lezer laet, of ik dit voor my hebbende daar buiten zou hebben kunnen blyven, zonder eenig licht daer van te ontleenen. Zoo het gemeen gemaekt word, zal ik het voor uwe goedkeuring neemen, word het achtergehouden, zo zal ik voortaen myn handen t'huis houden, en myne eigeliefde in 't ongelyk stellen. Hoewel ik niets verder beloof, dewyl ik niet gaern verbonden ben, en my in schuld stekende voor een staele wet heb, [230] myn woord te houden; en een onverpligte vrywilligheid myn grootste vermaek is. Vooral bid ik u niet te onderzoeken wie ik wezen mag, want zelfs by vermoeden bespeurende dat men my nagaet, zal my het eerste onderneemen berouwen, en de lust om verder te gaen voor altoos benomen zyn. Dus gaa ik dan uit enkele achting voor het oogmerk van uw nuttig werk afschryven dit

Merkteken van Verwaandheid.

1 Verm.: A.L.F. en A.P.S. [pseud. van: Snakenburg en Jacob Elias], *Proeve van dichtoeffening, bestaende in herderszangen, brieven, klink- en mengeldichten*. Leiden 1731.

STaa breed: men zette my den stoel. Wech bleeke schroom.
Hy waant niet wel, die d'ingetogenheid den toom
Van eer in handen geeft, als of zy in 't beheeren
Van zeden en vernuft den breidel moest regeeren.
Wat tooisel, wat sieraad, wat gunst toch, wat waardy
Heeft die onnoz'le sloof, dan in de suffery
Van d'ouwerwetse deun, waar meê z'ons 't hoofd komt breeken,
Doch daadlyk zwichten moet, wanneer ze my hoort spreeken?
Zy mag my by haar zelf verfoeyen, zoo zy wil,
Wat aanhang heeft ze toch? 't is by haar eeuwig stil.
En zoo ze 't spreeken waagt, ik doe haar aanstonds zwygen,
'K Weet met verheeve stem altyd gehoor te krygen.
'K heb voorrang in den hoop, wanneer men scherst of malt,
Ik vonnis voor de vuist van alles, zoo als 't valt.
'K ben overal gewoon het hoogste woord te voeren,
En al wie beter weet kort of den mond te snoeren.
De schaamte quelt my niet, ook haat ik haar gedrag,
Die om een beuzeling ruim tienmaal op een dag
Verandert van gelaat en rood wordt, om 't geweeten
Van dit of dat verkeerd te hebben uitgemeeten.
De zachte ledigheid, onkunde en ydle schyn,
Zyn makkers, die het liefst en altyd by me zyn. [231]
Ik weet door haar de jeugd op myne zy te krygen,
En doe haar naar 't bezit van myne gaaven hygen.
Lafharte nedrigheid kan by my niet bestaan,
Zy werkt in duisternis, en laat voor my ruim baan.
Zy durft het geen ze weet, niet dan met schroom vermelden,
Daar myne onkunde zelfs, by veelen zig doet gelden.
De jeugd, door my gevormd, door vleyery verlicht,
In 't schoolhof niet geprangd tot styve burgerplicht,
Weet, by Mevrouwen zelfs, den prys (in zoo veel dagen,
Als 't andren maanden kost) van wysheid wech te daagen.
Wat Juffer wordt gezocht, die zuinig opgebragt
In 't huisbestier, haar tyd en beter staat verwacht?
't Fortuin is in 't salet te vinden, ja 't verkeeren
Naar de aangenome zwier niet wel in huis te leeren.
Wat doet een Lompert by de juffers, die niet lacht

Op alles, wat hy hoort, al heeft het zin noch kracht?
Loopt, dwaazen, zo gy meent, dat in 't vermengde kouten
Van allerhande taal, schoon versch en ongezouten,
Geen stof tot lacchen is, gewis indien de praat
By ons geschat moest zyn naar uw gewigt en maat,
Dan waren wy zo zot, als gy. Nu kunt gy strekken
Om door u sombren geest tot lacchen ons te wekken.
Een boordsel, kantje of strik, een kleurtje van het lint,
Dat Dora tusschen 't hair of op haar boezem bindt,
Waar door 't opdragtig rood gedooft word, of het marmer
Van haaren bleken hals schynt gloeiender en warmer,
Dan die natuurlyk is, geeft my genoegzaam stof
Om haar op myn manier te streelen met dien lof
Zy hoort het met vermaak, al weet zy beter; 't voordeel
Van 't hulsel heeft myn oog bevangen in haar oordeel.
Terwyl Elize my doet blyken door haar oog.
Dat zy 't niet qualyk nam, schoon Doortje zich bedroog.
Dus krygt myn geestigheid een twederhande zege,
'k Maak lust en vrolykheid, en elk tot my genege.
En als, een wyshoofd my beledigt door de praat,
Ik weet hem spyt genoeg te doen door myn gelaat.
'k Ben by Geleerden meê niet gantschlyk buiten kennis,
Al smaalt dat volkje steeds op my met groote schennis, [232]
Zy toonen echter vaak zich in myn dienst getrouw,
Schoon ik dien ganschen hoop voor arme dienaars hou.
Ik hoor ze gaarne elkaar met uitgezochte glimpen
Van kennis van vernuft, en fraeie styl beschimpen.
En menig doet zyn best om zyn bekend gebrek
Te doen in andren zien, en noemt dat boos of gek.
Verwaandheid heeft men my niet wel ten naam gegeven.
Men hadt my best genoemd de kunst van wel te leven,
Den burger uit te doen, zyn wereld te verstaan,
Te glinstren in den rey, en elk voorby te gaan,
Bewust te zyn, hoe elk moet myne gaaven achten,
Als die den eersten rang verdient in myn gedachten.
Dus eerlyk opgetooid, zou yder een myn naam
Zich houden voor een eer: nu strekt hy tot een blaam,

Dies moet ik my altyd met eenen and'ren dekken,
Om niet beschimpt te zyn van half verwaande gekken.

K.G.
[233]

N°. 240. Den 12. February 1734. De Hollandsche S p e c t a t o r.

Infelix operis summa, quia reddere totum Nescit.[1]
HOR.

OP de brieven, die my worden toegezonden, vind ik dikwils tot opschrift; *Aan den geleerden Heer Spectator*. Maar, behoudens de eerbied, die ik aan myne verstandige Correspondenten verschuldigt ben, dunkt my, dat, zo myn werkje door weezentlyke verdienste eenige lof waardig is, het zelve my een' anderen roem, als die van geleerdheid, behoorde te verwerven, vermids het in vertoogen van die natuur, op eigentlyk gezegde geleerdheid niet voornamentlyk aankomt. Zo ik myn Landaard niet vreesde te beleedigen; zou ik durven beweeren, dat de vreemde fraye geesten de onzen overtreffen, in het net en onderscheiden uitdrukken der gaaven van den geest, zo aangebooren als verkreegen. Door geleerdheid verstaan ze niets anders, als een zeekere verzameling van wetenschap, die aan geest en verstand tot een nutte voorraad kan verstrekken, dog die door zig zelf met geest en verstand niets gemeens heeft. In dien zin kan ze even zo wel met *zotheid,* als met *wysheid* gepaart gaan; In het eerste geval kan ze vergeleeken [234] worden, met een vertrek daar allerlei slag van meubelen, zelfs de dierbaarsten, opeen gestapelt, en door elkander verwert, belemmering in plaats van gemak en sieraad veroorzaken, 't Is in die betrekking dat de oordeelkundige Moliere met veel reeden beweert; *dat een geleerde gek veel gekker is als een onweetende*.

In het tweede geval kan de geleerdheid worden afgebeeld, door een ka-

1 Hy doelt maar op een deel, / Kent maat noch schikking; en verstaat niets van 't geheel. // Horatius, *Ars Poetica*, 34. “Infelix operis summa, quia ponere totum nesciet.”

mer daar alles op de netste orde geschikt, en in een natuurlyk verband geplaatst, zig een onderlinge nuttigheid, en versiering byzet, of wel door een welgereegelde boekzaal; daar alle de geschriften volgens hunne aard t' zamen gevoegt en gepaart, zig aan de eerste uitstrekking der hand tot een spoedig en gewenscht gebruik, als aanbieden.

Op de zelfde wyze verwert men dikwils, onder ons, niet alleen in het dagelyks gesprek, daar de uiterste netheid van uitdrukking niet kan verwagt worden, maar ook in rypelyk overlegde schriften, de denkbeelden van *geest* en *verstand,* schoon de onderwerpen in hunne natuur dermate verschillen, dat de grootste geest zig met dwaasheid kan t'zamen vleien, daar het verstand in tegendeel met koelheid, en zelfs een zoort van dofheid kan vereenigt zyn. Door *verstand,* wil ik hier te kennen geeven het vermogen der ziele door 't welk eene aandagtige bespiegeling tot de natuur der zaaken weet in te dringen, en van de zelven duidelyke en onderscheide denkbeelden te vormen; en door *geest*, de gezwindheid van verbeeldingskragt, die de harssenbeelden op het spoedigste te voorschyn weet te doen koomen, en uit te kippen, en t'zamen te keetenen die geenen, die, of eene weezentlyke, of waarschynelyke overeenkomst met elkander hebben. De middelmaat, wat den *geest* be[235]treft, kan in de ziel nooit plaatshebben; Noodwendiglyk moet hy aldaar, of als tyran, of als slaaf zig draagen, Speelt hy den meester, zo is hy voor de oefening van verstand, en oordeel de grootste hinderpaal, die uitgedacht kan worden; zo draa is de aandagt, die als het oog der ziele moet aangemerkt worden, niet op een voorwerp gevestigt, of die ongedwonge en wispeltuurige *vlugheid* schuift voor het zelve nieuwe tafreelen, die zonder ophouden door anderen opgevolgt, eene genoegzame oplettendheid, op ieder in het byzonder, onmooglyk maaken. Is hy in tegendeel, door geduurige en ernstige pogingen des oordeels onder het jok der slaverny gebracht, hy moet noodzaakelyk als de nutste der dienstknegten aangemerkt worden; Hy is het die aan de aandagt de vooruitzigten oopend, de nodige denkbeelden uit de verscheide Cabinetten der harssenen voor den dag brengt, de dorheid en schraalheid der reedeneeringen wegneemt, de zelven met het aangenaamste en gevoeglykste beeldwerk optooit, en door de bevalligheid van den opschik de gemoederen tot derzelver bespiegeling, en greetige omhelzing uitlokt. Dewyl hy derhalven door zyne heilzame gedienstigheid het vast en net oordeel, doordringendheid, schranderheid, leeven, vuur, en sieraad byzet, is het ontwyfelbaar, dat hy met het zelfde de heerlykste vereeniging uitmaakt, en, niet tegen-

staande zyne slaverny, de verkreege roem, in gelyke portien, waardig is met zyn meester te deelen. 't Is zeeker, dat deeze zyne *onderwerping*, voor het oog der geenen, die de vermogens en werkzaamheid der ziele niet wel onderzogt hebben, zyne uitgestrektheid schynt te verminderen, en geen gering gedeelte van zyn vuur uit te blussen. Doorgaans wanneer men twee [236] geschriften beschouwt, en 't eene der welken de geest, zonder zig met het oordeel te bemoeien, zyne onafhankelyke gaaven, den lossen toom viert, terwyl in 't ander het verstand de vlugheid der verbeeldingskragt in den breidel houd, men geneegen is te oordeelen, dat de eerste schryver den tweeden in geestrykheid verre te booven gaat. Zulks is zeer kwalyk geredeneert; 't Is waar men vind meer sieraad by den eerste; Dog het is billyk op reekening van den tweede te zetten, al het vuur, al den opschik, die hy als vreemd van zyn onderwerp heeft goed gedacht van de hand te wyzen.

't Is niet te zeggen, dat iemand, die eene opgehoopte korf van allerlei door een verwerde bloemen voor den dag brengt, een overvloediger voorraad van dat aangenaam gewas bezit, als een ander, die alleen maar met een evenmatig en kunstig geschakeert ruikertje, of (om met den beminnelyken Kats te spreeken) tuiltje, te voorschyn komt, om 't welk t'zamen te stellen, hy duizenden van bloemen heeft moeten afkeuren, en verwerpen.

Schoon ik hier dit weezentlyk onderscheid tusschen de gaaven der ziele hebbe aangetoond, moet ik echter bekennen, dat het ten hoogste nut is een algemeene uitdrukking in 't werk te stellen, om, al 't geene, door die gaaven kan verkreegen worden, teffens af te schetsen. Tot dien einde vind ik dat 'er geen genoeglyker kan gebruikt worden als het woord van *kennis*; te weeten een ware, grondige, kennis, die niet alleen in bloote geheugenis is opgelegt, maar door weezentlyk begrip en redeneering verkreegen, aan de memorie ter bewaaring is toevertrouwt, en naar maate zy uitgestrekt is, noodwendiglyk met [237] verstand en geest vereenigt moet zyn; inzonderheid wanneer ze begreepen word als in zig besluitende de kunst van redeneeren, die de eenige sleutel is van weezentlyke en rechtschape kennis, van wat natuur de zelve mag weezen.

Het gezegde heb ik goed geoordeelt eenigzins omstandiglyk hier ter needer te zetten, om 't geen een myner verstandigste Correspondenten my heeft meedegedeelt raakende de *halve geleerdheid,* die ik *halve kennis* zal noemen, door eenige nadere aanmerkingen op te helderen.

Door halve kennis verstaa ik een zeeker zoort van superficieele wee-

tenschap, die door het ter loops studeeren op hooge schoolen word versamelt, en op het woord der leeraaren, zonder nader onderzoek, en zonder toetsing aan eene welgeoefende, en onpartydige reeden, voor gegrond en ontwyfelbaar word aangenomen en in 't geheugen opgelegd; Of wel een ondiepe kennis, die t'zamengeraapt word ten deele uit Boekzalen der geleerden, ten deele uit Woordeboeken, die als opgehoopte schatkamers van kennis worden aangezien, en die in onze eeuw meer als ooit in zwang gaande aan den leezer de moeite schynen te spaaren, van de bronaders der weetenschap door eige vlyt na te vorschen, en aldus de gansche waereld van half geleerde babbelaars doen krielen. Myn wyze Correspondent heeft derzelver laatdunkendheid zo lastig en verveelend voor de menschelyke t' zamenleeving op het nauwkeurigst en aardigst afgebeeld. Die waanwysheid moet noodwendig aan die halve kennis verknogt zyn, gelyk de zeedige kleingevoelendheid natuurlyker wyze met de weezentlyke en in de schaal der reeden gewooge kennis moet gepaart gaan.

Die de eerste aankleeven, bewust voor wat ge[238]ringe prys hunne schynweetenschap door hun gekogt is, en zelfs geen denkbeeld hebbende van het oordeelkundig onderzoek der waarheid, zyn zeer geschikt om zig ligtvaardiglyk te verbeelden, dat ze van een zaak alles weeten, wat 'er van geweeten kan worden; daar de ware *kenners* met langzame en omzigtige schreeden tot eene geredeneerde weetenschap opstygende, door eige ondervinding gewaar worden, hoe beswaarlyk het is tot de innige natuur der zaaken zig een weg te baanen en door meer, en meer te vorderen, meer en meer hunne onkunde begrypen, en ontdekken, wat weg 'er nog is af te leggen, om het toppunt van kennis te beklimmen. Een vernuftig Schryver vergelykt de laatste met een ryziger, die 't alpische gebergte, waar van de toppen door neevel en wolken bedekt zyn, willende beklimmen, wanneer hy zig bevind ter plaatse, die hem aan den voet staande als het verheevenste heeft toegescheenen, heuvelen uit heuvelen, ziet spruiten, en op de Alpes nieuwe Alpes zig verheffen en opstapelen.

Dog de *halve kenners* zyn, niet alleen onverdragelyk voor anderen; men kan ook op de zeekerste grond beweeren, dat ze zig zelven, in den voortgang tot waare weetenschap, in den weg zyn, en in een erger toestand als die geenen, die de minste poging, om iets te weeten, nog niet gedaan hebben, en die in een volstrekte onkunde; als langs de aarde kruipen. Iemand, die gansch blind is, en van zyne blindheid verzeekert greetig is om zig aan de bestiering van een bekwaam leidsman over te geeven, is

buiten twyfel in een min gevaarlyke toestand, als eene, die, roekeloos op een kwaad gezigt zig betrouwende alles in een valsch licht beschouwt en op zyn Don Qui[239]chots boerenkroegen voor Kasteelen, en morsige dienstmaagden voor Infants, en Princessen aanneemt. Aldus is het met de halve kenners geleegen. Vergenoegt met eenige verwarde denkbeelden van een voorwerp te hebben, en zelfs dikmaals woorden voor denkbeelden misvattende, slaan ze maar los toe met hun onbezonnen oordeel, en 't is duizend tegen een, zo ze den bal by louter geluk koomen te treffen. Ze weeten niet wat het is een zaak aan alle kanten om te wenden, en te bespiegelen, om te zien, of 'er aan 't geen ze tot nog toe begrypen niet een *gronddenkbeeld,* waar van alles afhangt, ontbreekt; en 't eerste scheemerlicht, dat zich in een voorwerp opdoet, is doorgaans het rigtsnoer van hunne onherroepelyke vonnisvelling.

Ik heb van wyze luiden hooren beweeren, dat het natuurlyk is, dat een halve Philosooph aan de waarheid der Religie twyfelt, en dat een waar Philosooph van alle twyfeling omtrent zo eene gewigtige stof zich meester maakt: Ik betuige volstrekt van dat gevoelen te zyn, vermids het zo wel door de ervarentheid, als door de reeden geschraagt word. 't Zyn geen *Descartes, geen Leibnitzen, geen Newtons, geen B.... ens, geen 's Gr.....* die als voorvegters van de vrygeestery voor den dag koomen. 't Zyn *Tolanden, Collensen*,[1] en diergelyke kwanten, die nooit het minste vermoeden, dat ze geest en verstand bezitten, aan de geleerde waereld zouden gegeeven hebben, zo ze hun toevlugt niet hadden genoomen tot opgewermde, en door nieuwe saccen vermomde argumenten tegens den Godsdienst. Dat volkje heeft door de bank een wondere manier van redeneeren, waar door het gemeene volk bykans noodzaakelyk moet misleid worden, schoon aan een waar Philosooph [240] der zelver laffe dwaasheid, door het minste

1 John Toland, Engels filosoof en theoloog. Hij was van huis uit katholiek, doch ging al spoedig over tot het vrijzinnig protestantisme. Zijn werk, *Christianity not mysterious* (1696), veroorzaakte nogal wat opschudding en werd in Ierland in het openbaar verbrand. Toland ging ervan uit dat het Christendom als ‘redelijke’ godsdienst geen wonderen, bijgeloof en dergelijke kan bevatten. Anthony Collins, Engels wijsgeer, was een volgeling van John Locke, met wie hij een uitgebreide briefwisseling voerde, en een van de eerste vrijdenkers. Collins had scherpe kritiek op het christendom en was een aanhanger van het determinisme.

onderzoek word bloot gelegt. Zy *confundeeren*[1] zonder ophouden, het begrip *hoe* een zaak is; met het begrip *dat* een zaak is schoon 't een van 't ander zo ver gescheiden zy als de hemel van de aarde. Zy verwerren een *tegenwerping,* de welke op een klaar denkbeeld, aan beide partyen gemeen, moet gegrond zyn, en waar op men verplicht is met bondigheid te antwoorden, wil men het geschil niet gewonne geeven, met een *bloote vraag*, die aan beide zyden loutere onkunde tot zyn grondslag kan hebben, en op welke zonder de goede zaak in het minste te kort te doen, men kan antwoorden, *dat men het niet weet*. Op een diergelyke wyze haspelen ze door malkander, *niet te begrypen dat iets mogelyk zy,* en *te begrypen, dat iets mogelyk zy,* en indien men hunne reedenkaveling naauwkeuriglyk onderzoekt, zal men bevinden, dat hunne door vernuft opgetooide en verniste argumenten meest van de zelfde natuur zyn.

Een der geestrykste, en oordeelkundigste Engelsche * Poëeten heeft de gevaarlykheid van eene ongenoegzame kennis in zyne kragtige spraak in vier dichtreegels met de grootste bondigheid en leevendigheid weeten uit te drukken. Ik zal der zelver zin, naar myn gering vermogen, den verstandigen Leezer in onze moedertaal op de volgende wyze meededeelen:

> Een halve kennis doet eer kwaad dan goed;
> Drink door, of raak niet aan Parnassus vloed;
> Door kleine teugen zal hier 't brein aan 't hollen raken.
> Doch sterk te zwelgen kan de ziel recht nuchter maken.

1 Verwarren.
* *Pope*

Index

De index bevat in één alfabet persoons- en plaatsnamen, titels van zelfstandige werken van vóór 1800 en de voornaamste onderwerpen uit de inleiding en de afleveringen van *De Hollandsche Spectator* (inclusief de motto's en de bijbehorende noten). De ingangen zijn alfabetisch gerangschikt. Wanneer het zinvol is, worden de ingangen op een tweede niveau verder uitgesplitst. De hoofdingangen zijn aangepast aan de voorkeurspelling, persoons- en plaatsnamen zijn gestandaardiseerd. Buiten beschouwing blijven de naam ‘Justus van Effen’ en de aanduiding ‘(Heer) Spectator’. De paginanummers verwijzen naar de moderne uitgave.

A

A.L.F 365
A.P.S. 365
Aandelenhandel 40, 321-326
Aanmerkingen over den staat van de Vereenigde Nederlandtsche Provintien. [William Temple] 362
Abkoude, J. van 20
Academie 149, 154, 179, 205, 372
Academisch leven 202
Acestes 240
Adam 256
Addison, J. 13, 14, 19, 20, 37, 192
Adrastus 240
Aeneas 240
Aeneis [Vergilius] 211, 228, 274, 354
Aesopus 287
Afri Hecyra [Terentius] 327
Afrika 209
Agatha 117
Alexander, koning 351
Algemeene spectator 18, 19
Altena, P. 13, 14, 29
Althusius 269
Amaltheia 332
Amazone 68
Ames, W. 266
Amesius, G. 266
Amores [Ovidius] 305
Amsterdam 12, 13, 23, 24, 115, 126, 159, 195, 239, 282
Amsterdam [vervolg]
Amstel 190
Amsterdamse huurrijtuigen 33, 74
Amsterdamse Vismarkt 225
Amsterdamse vrienden 74
Beurs, de 40, 285, 301, 321
Burgwal 105, 316, 321

Keizersgracht 195
Raadhuis 212
Y 241
Andria [Terentius] 124, 217
Andronikus 82
Apelles 238
Apollo 153, 190, 206, 241
Apollonia 54, 55, 161
Aran 82
Aran en Titus [Jan Vos] 81
Aretius 266
Aristus 201
Armvond, de heer 302
Arrenberg, R. 11, 21, 29
Ars Amatoria [Ovidius] 67, 258, 335
Ars Poetica [Horatius] 52, 60, 137, 229, 344, 369
Arsinoë 82
Aruns 163
Arzases, of 't Edelmoedig verraad [Huydecoper, B.] 81, 82
Astraea 67, 73
Augustinus 266

B

B., mevrouw 72
Babbelaar, Den 114
Babyverzorging 328, 330
Barbeirac, J. de 188
Bathseba 350
Bayle, P. 188
Beeldenstorm 339
Beeletje 165
Beurshandel 40, 321-326
Bijbel 58, 141, 143, 178, 207, 266, 270-272, 291, 350, 353
Bloedverwanten 46, 50, 127, 282, 341
Boekenconsumptie 18
Boekverkopers 60, 156
Boekzalen 108, 112, 199, 370, 372
Boileau, N. 108, 207, 255
Bosch, R.A. 29, 176
Boyle, R. 143
Brakel, W. à 39, 266, 267
Brants 195
Broodschrijvers 152
Buijnsters, P.J. 11-14, 16, 17, 29, 114
Burgers 35, 38, 45, 46, 49, 57, 58, 66, 78, 79, 85, 104, 118, 121, 122, 145, 149, 150, 154, 156, 178, 209, 218, 233, 234, 249, 250, 256, 270, 271, 293, 296, 307, 331, 332, 362, 366, 367
Bussi, Graaf van 110

C

Cajanus, D. 194
Callisthenes 351
Calypso 240
Camphuysen, D.R. 155
Candidus Verax 175, 193
Cantelbury, aartsbisschop van 134
Carmina [Horatius] 235
Carthago 209, 210
Cartwrigt 269
Cassandra 163
Catechisatie 129
Catholicus Fidens 337
Cato 182
Cato of de ondergang der Roomsche vryheid [Addison, J.] 235
Cats, J. 135, 255, 332
Celinde 117
Censuur - zie persvrijheid
Christelijk 120, 220, 268, 272
Christelijke deugden 37, 50, 64

Christelijke liefde 183, 215, 337
Christelijke opvoeding 35, 49, 124-130
Christelijke verdraagzaamheid 335
Christen zedenmeester 266, 270
Christendom 116, 373
Christenen 48, 50, 64, 141, 220, 266, 269, 271, 337, 338, 350
Christus 51, 61, 214, 291
Onchristelijk 220
Christianity not mysterious [J. Toland] 373
Chrysostomus 268
Cicero 84
Cleef, P. van 19
Clelia 163
Cleopatra 163
Collins, A. 373
Commercie [zie ook Koophandel] 40, 299-304, 321-326
Condé, prins van 296
Constantia 117
Constantijn de Grote 223
Corinthen 269
Correspondent 35, 37, 40, 52, 67, 101, 107-111, 152, 153, 162, 170, 175, 183, 184, 189, 194, 246, 249, 250, 258, 270, 273, 299, 348, 352, 369, 372
Critobolus, Eufemus 193, 286
Critobule 282
Cujac 269
Cyprus 240
Cyrus 163

D

Danaë 199
Dansen 36, 53, 65, 165

Dathenus, P. 176
Dauphin 135
David 350
De rerum natura [Lucretius] 76
Debatteren 183
Decker, J. de 131, 313
Delft 58, 195
Denker, De 18
Descartes, R. 373
Deugd 37, 39, 41, 42, 50, 61, 64, 65, 81, 82, 84-86, 89, 90, 106, 112, 140, 144, 162, 169, 171, 190, 192, 195, 203, 214, 215, 224, 229, 230, 233, 234, 235, 238, 240, 241, 271, 272, 274, 275, 277, 278, 282, 284, 285, 287, 292, 308, 311, 314, 320, 333, 336, 340-342, 343-347, 353, 364
Dichters - zie Poëzie
Dichtkunst - zie Poëzie
Diefstal 34, 86-89
Dienstbode - zie Huispersoneel
Dienstmeid - zie Huispersoneel
Diogenes 73
Dobbelen 37, 65, 182, 185-187
Dodendialogen 17
Dohmen, C. 9, 11, 15, 29
Don Quichot 373
Doodstraf 87-89
Doop 46, 48, 49, 51, 124, 125, 127-129
Doopsgezinden - zie Mennonieten
Doorzigtige Heremiet [J.C. Weyerman] 17
Dora 367
Dronkenschap 41, 268, 348-353
Drukker 190
Duitsland
Duitse woorden 56??????????
Duitstalige spectators 19
Hoogduitse voorgangers van Spectator 56
Moffin 317
Duivel 268, 271
Duivelsdienst 336

E

E.S.K.Z. 196
East Sea Company 324
Eerbaarheid 278
Eerschuld 275
Effen, J. van passim
Eigendunk 40
Eigenliefde 52, 81, 110, 169, 247, 274, 287-292, 365
Elias, J. 365

Elize 367
Engeland - zie Groot-Brittannië
Ephese 269
Epicureërs 291
Epistulae [Horatius] 100, 107, 182
Eris 167
Esculapius 351
Eufemus Critobulus 193, 286
Eunuchus [Terentius] 114, 116
Europa 57, 167, 232, 322
Examinator, De 12, 19
Executies 33, 76-80, 87-89

F

Fabulae Aesopiae [Phaedrus] 299
Fénelon, F. de Salignac 17, 237, 241
Ferdinand, jonker 333
Filosofen 132
Filosofie 133
Focquenbroch, W.G. van 135
Fontenelle, B. le Bovier de 17
Fooien 37, 200-203
Fra Päolo 128
Frankrijk 80, 193, 237, 294, 296
Frans deuntje 256
Frans schrijver 207
Franse airtjes 150, 256
Franse brief 326
Franse burgers 178
Franse filosofen 18
Franse hof 169, 261, 262
Franse hoffelijkheid 169
Franse kinderen 150
Franse kindertaal 295
Franse kleermakers 255

Frankrijk [vervolg]
Franse meubelen 260
Franse petits-maitres 261
Franse school 150, 256, 257
Franse schoolmanieren 285
Franse taal 12, 36, 53, 57, 101, 110, 136, 151, 192, 256, 257, 293, 294
Franse vertaling 179
Franse zinspreuk 260
Fransen 57, 189, 294
Franstalige spectators 14, 19
Gascogner 87
Mode de la grande Bretagne 294
Verfransing 33, 40, 56, 153, 256, 257, 293-298

G
Gabriëls, S. 30, 112
Galanterie 149, 169, 253, 255, 256, 258, 260, 261, 274-276
Galg 34
Gallomimus 117
Gedichten - zie Poëzie
Gelderland 126, 359
Gelderse platteland 42
Geldlof, de heer 175
Geldzucht 41, 321-326
Geleerden 126, 132, 194, 367, 369, 372
Geleerdheid 42, 132, 176, 188, 230, 232, 369-374
Gelegenheidspoëzie 36, 41, 152, 327, 328, 330-332, 334
Gellius, A. 265
Geloofsvervolging 41, 62-64, 335-340
Genootschappen 36, 39, 55, 153, 166, 176, 193, 252, 258, 260, 263
Geografie 134
Gerrit, Buurman 154, 155, 158
Geschiedenis 134
Gewichtigdoenerij [zie ook Hoogdravendheid] 34, 37, 38, 40, 204, 206, 207, 210, 236-242, 293, 294, 295-298
Gezondheid 41, 349, 352, 354, 355, 358
Ghys 74
Gierigaards 192
God 35, 37, 39, 40, 61, 85, 86, 120, 121, 123, 138-144, 176, 184-186, 187, 195, 208, 266-270, 272, 275, 285, 289-291, 297, 311, 319, 338, 346, 350, 351
Godsdienst 33, 38, 39, 48, 50, 58, 61, 65, 116, 120, 122, 140, 168, 177, 195, 219, 227, 267, 269, 291, 319, 336-339, 373
Godsdienstvrijheid 62-64, 335-340
Godvruchtigheid 184, 271, 272, 339
Goes, A. van der 241
Goinga, H. van 21, 30
Gokken 37, 39, 182-187, 267-272, 275

Goliath 115
Gothofredus 270
Graham, miss 330
Grammatica [Vossius] 132
Grammont, Graaf van 110
Grandison 17
Gravenhage, 's- 12, 17, 19, 103, 114, 328
Haags boekenbezit 17, 18
Gravensande, W.J. 's- 373
Griekenland
Grieken 57, 238
Grieks 57
Groenenboom-Draai, E. 30
Groot Algemeen Woordenboek, Het 134
Groot, H. de 134, 223
Groot-Brittannië 39, 42
Britse clubs 263
Britse persvrijheid 38, 229-234
Britse volk 230
Britse voorgangers van Spectator 56
East Sea Company 324
Engeland 38, 282
Engels bier 353
Engels kledingstuk 70
Engels staatsdienaar 362
Engelse aandelenfondsen 322
Engelse beaux 261
Engelse dichters 374
Engelse juffrouw 330

Groot-Brittannië [vervolg]
Engelse meubelen 260
Engelse microscoop 137
Engelse natie 192
Engelse opvoeding 359
Engelse spectators 14, 20
Engelse trant 264
Engelse wet 231
Engelse ziekte 356
Engelsen 189, 229, 263, 283
Engelsman 57, 284
Hof 261
Gunomime 263
Gysen, J. van 135

H
Haan, E. de 17
Haarlem 115
Haen, G. Az. de 223
Handel - zie Koophandel
Hartzoeker 137
Hattem, P. van 113
Hebreeuws 57, 132
Hedendaagsche Diogene, De 73
Hedendaagsche penningkunde [G. van Loon] 135
Heidenen 268, 271, 297, 350
Heiligheid 290, 291, 336, 339
Helikon 136, 241
Hendrik II van Frankrijk 80
Herodes 136
Heroides [Ovidius] 161, 168
Hervorming 64, 339
Historie van den ridder-baronet Karel Grandison [S. Richardson] 17
Hoererij 118, 120, 122, 336
Hof van Holland 19
Holland [zie ook De Nederlanden] 37, 112, 114, 126
Duitse klerk 136
Duitse taal 151, 155, 158, 205, 256
Duitse tonen 239
Hollander 284
Hollands kantoor 283
Hollands staatschip 333
Holland [vervolg]
Hollandse dichtkunst 135
Hollandse inborst 283
Hollandse levenswijze 346
Hollandse matroos 308

Hollandse winkelbibliotheek 12
Hollandse zorgvuldigheid 283
Nederduits deuntje 256
Nederduitse airtjes 150
Nederduitse taal 134, 192
Hollandsche Patriot, De 18, 19
Hollandsche Spectator, De 5, 7, 9-16, 18, 20-23, 41, 43, 60, 67, 114, 115, 116, 124, 136, 280, 285, 305, 309, 313, 327, 334, 335
Britse voorgangers 56, 258, 263, 264
Hoogduitse voorgangers 56
Ingezonden brieven 37, 52
Nut 191, 192
Oplage 12, 15
Prijzen 20, 21
Voorgangers 39
Waardering 9-11
Hollandsche waereld in zyn aard en gedrag der menschen, De 112, 114
Hooft, P.C. 76, 134
Hoogdravendheid [zie ook Gewichtigdoenerij] 179, 180, 204, 206, 207, 210, 236-242
Horatius 52, 60, 100, 107, 136, 137, 145, 182, 204, 229, 235, 243, 275, 293, 343, 344, 369
Hosea 269
Houttuin, F. 24
Hugenoten 41, 335, 336, 338
Huishoudsters - zie Huispersoneel
Huispersoneel 37, 47, 74, 75, 105, 117, 175, 193, 199-201, 203, 262, 278, 311, 314, 317, 318, 320, 332, 350, 353, 362-364
Huwelijk 35, 36, 39, 47, 114-123, 128, 147, 161-167, 170, 173, 225, 282, 296
Bruidschat 118, 224
Bruiloft 35, 39, 145-151, 225, 252

Huwelijk [vervolg]
Echtbreuk 122
Echtreglement 121
Huwelijkse voorwaarden 118
Overspel 35, 114-123, 182, 336
Huydecoper, B. 52, 60, 100, 107, 204
Hylas 117

I

Ierland 373
Index librorum prohibitorum 128
Indië [zie ook Oost- en West-Indië]
Indische filosofen 311
Inhaligheid - zie Onmatigheid
Italië 209
Italiaan 57

J

Jacht 359
Jacob 146
Jacobus 266
Jantje 166
Janus 271
Japhet 352
Jeptha of offerbelofte [Vondel, J. van den] 80
Jeremia 269
Jesaja 266
Jocoserius 158
Joden 57, 141, 207, 321, 323
Jodendom 338
Johannes 266
Johannes, G-J. 15, 20, 30
Johnson 14
Joost 154, 158
Judas 120, 269
Jugurtha, koning 209
Juliana 117
Julius Caesar 89
Jupiter 113, 137, 271, 332
Juvenalis 198, 223, 270, 313

K

K.G 368
Kaarten 35, 37, 39, 55, 56, 65, 137, 147, 164, 182-187, 266-272
Kaatje 167, 331
Kalliope 242
Kamerdienaar - zie Huispersoneel

Kamermans, J.A. 30, 355
Kanaän 267
Kansspelen [zie ook Gokken] 182-187, 267-272, 275
Keesjen 154, 155
Kerk 48, 50, 51, 119, 122, 124-130, 134, 157, 176, 179, 205, 221, 271, 272, 293, 336, 337
Ketterij 336, 337
Kieskeurigheid 38, 243-245, 247
Knechten - zie Huispersoneel
Kobus 252
Kobus en Agnietje 21, 145, 249, 250
Koffiehuis 35, 132, 137, 263, 303
Koophandel [zie ook Commercie] 40, 61, 132, 157, 210, 224, 299-304, 321-326
Kranten 38, 112, 211, 231, 272, 306
Kreta 332
Kruif, J. de 15, 17, 30
Krul, J.H. 135
Kruseman, A.C. 11, 12, 30
Kuisheid 120, 149, 172, 275, 276, 278
Kunstkabinetten 199

L

L., de heer 72
La Fontaine, J. de 193
La Motte, A.H. de 69, 74
Lacedemoniërs 349
Lakeien - zie Huispersoneel
Landaard 62, 110, 115, 144, 149, 198, 199, 205, 219, 221, 232, 234, 235, 243, 256, 261, 264, 302, 340, 369
Laster 54, 55
Lasterschriften 231-234
Latijn 72, 132, 154, 155, 255
Latijns tractaatje 136
Latijnse verzen 67
Leibnitz, G.W. 373

Leiden 13, 20, 112
Leonora 53
Letterkunde 134
Letterzetters 124
Leviticus 266, 269
Lexicon [Pitiscus] 158
Lieburg, F.A. van 30, 267
Liefde 39, 287-292
Liefkint, Constantia 106, 194
Locke, J. 373
Lodestijn, J. van 155
Lodewijk XIV van Frankrijk 110
Lof der vriendschap 193
Logikè latreia, dat is Redelyke Godtsdienst [W. à Brakel] 39, 266, 267
Londen 88, 113, 231, 263
Loo, Het 311
Loon, G. van 135
Lot 350
Luchtmans, S. 13, 14, 20, 22
Lucia 53
Lucretius 76
Lutheranen 62
Lutherse godsdienst 195
Lycaon 82
Lyttelton 17

M
Mannen
Mannen verleiden 279
Mannenmode 251
Maria 214
Marius, G. 209
Marot, C. 178
Mars 271
Martialis, M.V. 135
Meerwinst, de heer 301
Memphis 240
Menno Simonsz. 63, 66, 222, 225
Mennonieten 33, 38, 61, 63, 64, 66, 175, 217-220, 222, 224-226, 227, 228
Mennophilus 33, 60, 62, 63, 66, 175, 193
Mensch in aangenaame spectatoriaale vertoogen, De 18
Mensch ontmaskert, De 12
Mensch, De 18
Mentor 238, 240, 241
Mercurius 137, 268, 271
Metamorphoses [Ovidius] 138, 174
Meyer, P. 11

Milton, J. 17
Minerva 238
Minnehandel van den Jesuit Sainfroid met Eulalia 17
Minos 240
Misanthrope, Le [Molière] 14, 17, 19
Misdaden 34, 86-89
Mode 70, 227, 251, 260-262, 274, 326
Moedertaal - zie taal
Molière 369
Moore, T. 72
Motje 145
Mozes 207

N

N.N. 59, 155
Naamregister [Arrenberg, R.] 11
Naastenliefde 39, 287-292
Narcissus 262
Natuurrampen 37, 211-216
Nebe, G.M. 18
Nederlanden, De [zie ook Holland] 192
Nederlanders 205, 221
Nederlandse taal 33, 34, 40, 293-298
Nederlandse treurspelen 81
Nehemia 266
Netheid 42, 361-364
Newton, I. 133, 373
Niet, M. de 10, 11, 30
Nitida 361, 362, 364
Noach 348, 352
Noctes atticae [Gellius] 265
Noord-Holland [zie ook Holland]
Noordhollandse dienstmaagd 362
Nouveau Spectateur François, Le 73, 74
Nuits, P. 224
Numeri 266
Numismatiek 135

O

Onderwijs 53, 57, 58, 68, 105, 128, 150, 166, 179, 195, 205, 256, 257, 285, 295, 356, 372
Ondeugd - zie Deugd
Oneerlijkheid 34, 84, 85, 87-89
Onmatigheid 224, 348-353
Oog in 't Zeil, Het [J.C. Weyerman] 17
Oosterse volkeren 307
Oostrum, W.R.D. van 30, 114
Oost-Indië [zie ook Indië] 126
Opsmuk 69, 70
Opvoeding 35, 36, 38-42, 48-50, 53, 57, 78, 100, 118, 122, 124, 125, 126-130, 150, 164-173, 243-245, 247, 250, 251, 254, 256, 257, 262, 275, 277, 283, 284, 294, 295, 297, 314-316, 317-320, 327, 328, 330-334, 349, 356, 358, 360
Ouders 36, 40, 41, 47-50, 53, 58, 103, 122, 125-128, 132, 146, 157, 164, 168-173, 202, 257, 276, 278, 284, 294, 297, 314-316, 317-320, 327, 328, 330-334, 356, 360
Overheid 61, 62, 76, 176, 229, 335-340
Overspel 35, 114-123, 182
Ovidius 67, 91, 138, 161, 168, 174, 258, 275, 305, 335

P

P.H.D. 270
Paalwormen 212, 214
Paardenraces 258
Palinurus 333
Pallas 236, 237, 240
Pamela 17
Pamela of de beloonde deugd [S. Richardson] 17
Papegaai 40, 305-309, 311-320
Paphos, tempel van 262
Paradise lost [J. Milton] 17
Paradoxa stoicorum [Cicero] 84
Parijs 113, 262
Paris 167
Parnassus 374
Paskwillen 191, 194
Patriot 175, 233
Paulus 120, 122, 128, 220
Paus 214
Pedanterie 69, 70
Peetouderschap 33, 35, 41, 45-51, 124-130, 327, 328, 330-334
Pels, A. 137, 343
Persius Flaccus, A. 131, 249
Persvrijheid 38, 229-234
Petits maîtres 55, 171, 261, 346
Petrus 120, 214, 271
Phaedrus 299

Pharamond 163
Philalethes 123
Philarethus 202
Philarithmus 132, 135, 137
Philobelga 57
Philodemus 193
Philomusus 175
Philosooph, De 19
Phoebus 135, 206
Phoenix 192
Phormio [Terentius] 280
Phrygië 354
Pierokles, N. 280-282, 286
Pierson, C. 249
Pietje 166
Pindus 241
Pitiscus 132, 158
Plato 72, 291
Platoonse liefde 69
Platoonse Republiek 116
Plautus, T.M. 116
Plumb, J.H. 11, 12, 31
Pluto 145, 240
Poematum cantu, et viribus Rythmi [I. Vossius] 136
Poëzie 34, 36, 38, 41, 42, 67, 73, 75, 108-110, 134-136, 150, 152, 155, 156, 176-179, 193, 194, 204-206, 232, 236-242, 249, 250, 299, 327, 328, 330, 331, 332-334, 343, 364-368, 374
Poolse successieoorlog 166

Pontiaan, Mr. 156
Poot, H. 136
Pope, A. 374
Pornografie 17
Praedium Rusticum [J. Vanierius] 348
Prekenbundels 17, 18
Proeven van Dichtoeffening 365
Properheid 361-364
Protestanten 141, 220, 222, 338
Protestants vorst 337
Protestantse kerk 48, 335
Prudentia, mevrouw 69
Psalmen 36, 175-177, 179
Pylos 240
Pythagoras 117, 311

R
R..... 75
Rechtvaardigheid 85-87
Rechtzinnigheid 338, 339
Redelijkheid 125, 171, 295, 297
Rederijkers 64, 332
Reformatie 64, 70, 269
Reïncarnatie 40, 305-309, 311-320
Reinier, Mr. 156
Religie - zie Godsdienst
Retorica 205, 332
Rhapsodist, De 19
Richardson, S. 17
Romans 36, 163, 195
Rome 113, 209
Capitolium 209
Romeinen 57, 79, 241
Romeins spreekwoord 287
Romeinse heren 209
Rooms gebied 209
Roomse oorlogen 209
Roomse volk 210
Rooms
Katholieke mogendheden 337
Papist 270, 272
Roomsen 222
Roomsgezind 272, 336, 337
Roomskatholieke kerk 35, 41, 124-130
Roomskatholieke kerk [vervolg]
Roomskatholieken 62
Roosmale, D.C. van 16-18

Rotgans, L. 205
Rozemond 163
Ruiter, J. de 114
Rusting, S. van 135
Rijn 190
Rythmus, de heer 136
Rijtuigen 74, 75

S

Saartje 104, 165
Saletten 33, 35, 54, 55, 68, 73, 75, 132, 137, 149, 168, 169, 201, 225, 362, 366
Saletfrans 153
Salomon 85, 184
Salopina 245
Sara 296
Satirae [Horatius] 145, 182, 243
Satirae [Persius Flaccus] 131, 249
Saturnus 271
Satyrae [Juvenalis] 198, 223, 270, 313
Schaeroog, H. 257
Scheltema, J. 21
Schelven, A.A. van 43
Schertser, de heer 67, 68, 72, 73
Scheurleer, H. 12, 114
Schijngeleerdheid 35, 42, 70, 131-137, 369-374
Schoneveld, C.W. 15, 31
Schopper, H. 189
Schotschriften - zie Paskwillen
Schouwburg 36, 39, 65, 81, 136, 174, 182, 225, 266, 272, 330
Schuurmans, A.M. 158
Selm, B. van 11, 15, 20, 21, 23, 31
Sem 352
Sermones [Horatius] 204, 293
Snakenburg, Th. van 365
Soberhart, C. 352
Societé Galante 258, 263
Spanje 80
Spaanse juk 325

Spanje [vervolg]
Spaanse matten 262
Spanjaard 57
Sparta 240
Spectator, Heer 33, 35-37, 39, 41, 52, 54, 56, 58, 63, 68, 72, 73, 106, 107, 112, 123, 131, 137, 152, 155-158, 174, 175, 217, 236, 249, 250, 251, 265, 266, 321, 326, 335, 341, 348, 350, 369
Identiteit 190, 194
Spectator of verreezene Socrates 13, 18
Spectator, The 11-14, 19, 20, 22, 39, 235, 258
Spectatoriale tijdschriften 12, 18-20, 22
Lezerspubliek 19
Speculam vita aulicae [H. Schopper] 189
Spiegel van de Oud en Nieuw Tyd [Cats] 255
Spijbelen 58
Spinoza, B. de 113
Spotvogel, de heer 69
Spreuken 266, 267, 269
Steele, R. 13, 14, 19, 20, 37, 192
Steenhouwer, J. 13
Stoici 291
Straatliedjes [zie ook Poëzie] 150
Straatman, A. 19
Straffen 40
Strik, H. 12
Studenten 132, 133, 153-157
Sturkenboom, D. 19, 31
Suetonius 270
Sybariten 262
Syra 362

T
T.H. juffrouw 67, 72
Taal 33, 34, 36-38, 40, 53, 56, 57, 115, 117, 132, 136, 144, 150, 151, 178, 179, 204, 205, 207, 236-242, 256, 278, 293-295, 296-298, 338, 367, 374
Vrouwentaal 34, 100-106
Tassin, J. 269
Telemachus 74, 235, 238, 239
Temple, W. 362
Terentius 72, 114, 116, 124, 217, 280, 327
Thamera 82
Themis 156
Themistius 69
Themistus 117
Theologie 134
Theologanten 178
Theophrastus 116

Thraso 116
Tijdschriften 15
Timotheus 220, 269
Toland, J. 373
Toneel 34, 64, 65, 73, 81, 82, 136, 137, 174, 182, 225, 266, 272, 330
Blijspelen 81
Kampgevechten 80
Kluchten 76
Opera 113
Steekspelen 80
Stierengevechten 80
Tragedie 174
Treurspelen 34, 79, 81, 82, 136
Tongerlo, K. van 24
Tovenarij 336
Trente, Concilie van 128, 129
Tristia [Ovidius] 91
Troje 228
Turkije
Turkse spreuk 116

U

Uitgaansleven 33, 53, 54, 68
Uitspattingen 38, 217-228
Universiteit 149, 154, 179, 202, 205, 372
Uria 350
Utopia 72
Utrecht 111
Utrechtse correspondent 35
Uytwerf, H. 11-14, 20, 22, 23, 114, 117, 124, 159

V
Vaderland 57, 81, 157, 211, 212, 214, 224, 229, 231-233, 240, 262, 300, 336, 339, 362
Vader des Vaderlands 297
Vaderlander, De 19
Van de hooge eerbiedigheid die 't menschelyk verstand God schuldig is [R. Boyle] 143
Vanierius, J. 348
Varanes 82
Vecht 281
Veenman, R. 17, 31
Venus 240
Verenigde Oost-Indische Compagnie 322
Verenigde West-Indische Compagnie 322
Verfransing 33, 40, 56, 293-298
Vergilius 73, 135, 211, 228, 274, 354
Verstandige Bedilster, De 114
Verwaandheid 42, 365-368
Verwer, P.A. 60
Vestaalse maagden 80
Virginië 69
Vleierij 33, 53-55, 68, 132, 192, 200
Vloeken 35, 65, 138, 139
Vondel, J. van den 80, 135, 205, 211, 239, 354
Vondelingen 122
Voogdij 50
Vossius, I. 132, 136
Vreedecourier, De 114
Vries, J. de 31, 212
Vrijheid van godsdienst 335-340
Vrijheid van meningsuiting - zie Persvrijheid
Vrouwen 34, 100-106, 326
Opvoeding 164-167, 277, 278
Vrouwen versieren 35, 36, 38, 39, 53-55, 145-151, 161-173, 249, 250, 251, 252, 255, 256, 274-277, 279
Vulcanus 342

W
Wegens de hooge Eerbiedigheid voor GOD [R. Boyle] 143
Wellust 193, 224, 275, 345, 346
West-Indië 126, 322
Weyerman, J.C. 13, 17
Willet 269
Windhandel 40, 284, 302, 322, 323
Woordenboeken 372
Woude, A. van der 31, 212

X

X 144

Z

Zang en krachten der Gedichten, De 136
Zeeland 126, 282
Zeus 332
Zeuxis 238
Zingen 36, 53, 104, 110, 151, 165, 239, 256
Zinryk en schertzend woordenboek 18
Zoïlus 131-133, 135-137